

منتدى إقرأ الثقافي

WWW.IQRA.AHLAMONTADA.COM

١٥٠ سؤال

له گهڙ عهلي وهردى

محهمه عيسا خاقانى

و: فهيسهڙ خهليل

منتدى إقرأ الثقافي

للكتب (كوردى - عربى - فارسى)

www.iqra.ahlamontada.com

بۆدابه زاندى جۆرهما كتيب: سردانى: (مُنْتَدَى إِقْرَأِ الثَّقَافِي)

لتحميل انواع الكتب راجع: (مُنْتَدَى إِقْرَأِ الثَّقَافِي)

پدای دانلود کتابهای مختلف مراجعه: (منتدی اقرا الثقافی)

www.iqra.ahlamontada.com

www.iqra.ahlamontada.com

للكتب (كوردی ، عربی ، فارسی)

100 سال له گهڙ عهلی وهردی

نووسین
محهمه د عیسا خاقانی

وهرگیرانی
فهیسه ل خلیل

100 سال له گهڼ عهلی وهردی

نووسین: محمهد عیسا خاقانی

وهرگپړانی: فهیسه ل خلیل

بابهت : بیره وهری

هه له چن : سه روه ر جه بار

دیزاین : خلیل هیدایهت مام شیخ

نرخ : (۸۰۰۰) دینار

تیراژ : (۱۰۰۰) دانه

زنجیره ی کتیب :

ژماره (۴) له بلاوکراوه کانی ده زگای مه حمود زامدار

له به ریوه به رایه تی گشتی کتیبخانه گشتیه کان /
هه ریمی کوردستان ژماره ی سپاردنی (۳۲۶) ی سالی (۲۰۱۷) ی پندراوه

گرنگی ئەم کتێبه:

ئەو هی جیگای داخه، زانای کۆمه‌ئناسی عێراقی عه‌لی
وه‌ردی نه‌یتوانیوه ژيانی خۆی بنووسێته‌وه! که لی‌ره‌دا
نیشانه‌ی سه‌رسوپرمانمان دانا، بۆ ئەو مه‌به‌سته بوو، وه‌ک
له‌م کتێبه باس ده‌کری‌ت، وه‌ردی چه‌ندین جار له‌ ژيانیدا
باسی ئەو هی کردووه، که یاداشته‌کانی خۆی به‌ناوی
(سینه‌مای به‌غدا) نووسیوه‌ته‌وه و دوای مردنی
بلاوده‌بیته‌وه، به‌لام هه‌تا ئیستا که بیست ساڵ زیاتر به‌سه‌ر
مردنی ئەو تیپه‌پیوه، هیچ شوینه‌واریکی ئەم ناو‌نیشانه‌ ديار
نییه. ئەمه‌ بابته‌یکه‌ خوینهر له‌ دووتویی ئەم کتێبه‌ هه‌ندیک
شت له‌سه‌ر ئەم بابته‌ ده‌خوینێته‌وه. ئەو هی مه‌به‌ستمانه
ئەو هیه‌ کاتیک یاداشته‌کانی وه‌ردی له‌به‌رده‌ستدا نییه
کۆمه‌لیک نووسه‌ر له‌ هاو‌پێیانی و له‌ که‌سانی دیکه‌ ژيانی
وه‌ردییان نووسیوه‌ته‌وه. بۆیه‌ له‌ کتێبخانه‌ی عێراقی و
عه‌ره‌بی گه‌لیک ناو‌نیشانی له‌م جو‌ره‌ ده‌دۆزێته‌وه، به‌لام
ئەو هی ئەم کتێبه‌ (سه‌د ساڵ له‌گه‌ڵ عه‌لی وه‌ردی) له
کتێبه‌کانی دیکه‌ جیا ده‌کاته‌وه، ئەو هیه‌ نووسه‌ری ئەم
کتێبه‌ (مامۆستا محه‌مه‌د عیسا‌ی خاقانی) نزیکه‌ی ده‌

سالیك هه میښه له گڼل وهردی بووه. له کږپه کانی
 مه جلیسی خاقانی سه پرپرشتی کږپه کانی کردووه، نه مه
 نه و مه جلیسیه له کوتای هه شتاکان له سر پېشنیاری
 وهردی دانراوه، نووسه ری نه م کتیبه سه پرپرشتی
 مه جلیسیه که ی کردووه. جیا له مهش له کږپه کانی دهره وهی
 مه جلیسی خاقانیش هر نووسه ری نه م کتیبه یاوه ری
 وهردی بووه، تهنانت له حالته کومه لایه تی و سیاسی و
 زږیه ی ورده کاری ژیانی پږانه ی وهردی نووسه ناگادار
 بووه. نه مهش وا دهکات هر زانیاریه که له م کتیبه هاتبیت
 سهنگی خزی له پاستگویی هه بیت. چه ندین سه رچاوه ی
 دیکهش باسیان له وه کردووه، که محمده عیسا خاقانی
 یه کیک بووه له موریده کانی وهردی!

به لام موریدبوونی نووسه ری نه م کتیبه بۆ وهردی
 کاریگه ری به سر ناوه پږکی نه م کتیبه دا نه بووه، بۆیه
 خوینه رتیبینی دهکات، نووسه ر به بیلایه نانه باس له ژیانی
 وهردی دهکات و نه وهش ناشارینه وه، که له گڼل سه رجه م
 بیروپاکانی وهردی نه بووه، به لام بۆ میژوو هه موو هه لویتست
 و بۆچوونه کانی وهردی ده خاته پوو.

نه م کتیبه له چوار به شی سه ره کی پیکهاتووه. له به شی
 یه که مدا پورته ری تی وهردی ده کیشی، باس له هه موو

زانپارییه که دهکات له باره ی له دایکبوونی وهردی و ژبانی
 کومه لایه تی و خویندن و ژنهنانی وهردی و ژبانی
 ماموستایه تی، هر زانپارییه کی دیکه که په یوه ندی به
 ژبانی نه و که سایه تیبه وه هه بیت. له به شی دووم باس له و
 ده ساله دهکات که وهردی تیدا ناسیوه، هر له کوتایی
 هه شتاکان تا مردنی وهردی و ته نانهت ناشتنی تهرمه که ی،
 بویه نووسر ناوینشانی (وهردی وه که نه وه ی ناسیومه) بۆ
 به شه که داده نیت. به شی سییه م باس له هزی وهردی
 دهکات، هزی وهردی چون دروست بووه، بهر له خویندن
 کومه ناسی به کن کاریگر بووه، دواتر که کومه ناسی
 ده خوینتی به کامه زانای کومه ناسی کاریگر ده بیت،
 هه روه ها نووسر هه ولی ناساندنی سه رجه م کتیه کانی
 وهردی ده دات، جیا له مهش باس له هه موونه و زانایانه
 دهکات که له ریپازی توژیینه وه دا وهردی پشتی پی
 به ستون.

به شی چواره م ناوینشانه که ی وهردی و سیاسه ته. باس له
 بۆچوونی وهردی دهکات له سه ر فرمانپه واکانی عیراق،
 دواتر باس له هه لوپستی سه دام دهکات له باره ی
 وهردییه وه. دیاره وهردی تووشی چه ندین پووداو دیت
 به هزی هه لوپسته سیاسییه کانی وه، جا نووسر چه ندین
 نهینتی ناشکرا دهکات که خوی و که سانی دیکه شاهیدحالی

پووداوه كان بوون، ناوی كه سه كانیش ده هینتی.

له نیتو خوینه رانی كورد، تا ئیستاش كتیبه كانی وهردی پر
خوینهن، هر ئه مهش هۆكارێك بووه بۆ وهرگێرانی ئه م
كتیبه كه نووسه ره كه شی په زامه ندی وهرگێرانه كه ی داوه و
پیشه كیشی بۆ نووسیوه.

وهرگێر

۲۰۱۷/۶/۱۳

پیشه کیی نووسهر بو کتیبی "سه د سال لهگهل ومردی" چاپی کوردی

بو نه و که وانه به

که به چاری خۆر ده چی ...

نه گه به هه زاران شه و بشکی ...

سه ره نوی دهره وشیتته وه ...

به ره وهی کاروانه که ی بگۆین ...

دوباره راست ده بیته وه

هه رچه نده بیخه نه سه ره زهوی و هه ول بدن له بالاکه ی کورت

بکه نه وه ...

ته نانه ت نه گه ره زه ویشی پی بسپنه وه ...

دوباره هه لده سیته وه ..

دوباره تیره په رۆشه که ی به ده ست ده گریته وه ...

بو نه وه ی جار یکی دیکه بگه ریته وه باوه شی ناسمان ..

پیشکه شه به خوشک و برایانی کورد

شانازی به وه ده که م نه م کتیبه م ده خریته سه ره زمانی کوردی و

ده که ویتته دهستی نه و که له دیرینه ی که شوینه واری قوولی خۆی له

میژووی شارستانیته تدا هه به . که له پۆژئاوای ناسیا به دریزایی

زنجیره چیاکانی زاگرووس و توپۆس به ره و قوولایی میژوپۆتامیا

دریزده بنه وه . نه و نه ته وه یه ی هه ره له سه ره ده می نه فسانه کانه وه

خاوه ن کولتور و نه ده بی خۆیه تی تا سه ره ده می نووسینه وه یان له

سه ره تای سه ده ی توژده م .

مه جلیسی پۆشنیبری خاقانی که من سه ره رشتی کارگری به که م

ده کرد هر له سالی ۱۹۸۹ تا کۆتایی ۲۰۰۴، ناوه نندیکی پۆشنبیری بوو. پۆشنبیران له سهرتاسهری عیراق پووین تیده کرد. ئه دبیبانی کورد پۆلئیکی تایبه تیان له مه جلیسه که هه بوو. مه جلیسه که به درژایی سأله کانی ته مه نی خۆی پیزی له گه وره ئه دبیبانی کورد ناوه. بۆ من شه ره فیک بوو که له سهر دهستی پروفیسۆر دکتۆر ئه مین موتابچی خویندنی زانکۆم ته واو کردوو ه خودا ته مه نی درژ بکات که سه رۆکی به شی فارسی کۆلیژی زمان بوو له زانکۆی به غدا. هه روه ها شانازی به وه ده که م سه رۆکی تاوتویکردنی نامه ی ماسته ره که م دکتۆره نه سرین محمه د فه خری بوو. که ئه م دوو به پیزه کورد بوون.

من ئه مرۆ دلخۆشم کتیه که م، به زمانه شیرینه که یان بکه ویته ده ست برایی کوردی خۆشه ویست. بۆ ئه وه ی وینه یه کی بچوکیان له باره ی که سیایه تییکی مه زنی زانستی پیشکه ش بکه م، که پسپۆری له کۆمه لناسی هه بوو، ئه ویش دکتۆر علی وه ردیبه. که له میانه ی گه شتیکی به چیژ به سه ربورده ی ژیا نی ئه و، بۆچوونه کۆمه لایه تییه کانی ئه و ده زانین و ئه و بۆچوونانه ی له سه ر ئاستی هزی له عیراق و ده ره وه دا له شیوه ی بوومه له رزه یه ک بوو.

هیوام وایه به دلتان بیت. هه روه ها هیواخوازم ئه مه یه که م کارم نه بیت که بکریته سه ر ئه و زمانه ی که له دل خۆشه ویسته. ئه م کاره م پیشکه ش ده که م به هاوپییه کورده کانم که ناتوانم له بهر زۆری ناویان بژمیرم.

بۆ ئیوه و ئه وان خۆشه ویستییه کی راستگویانه م هه یه.

محمه د عیسا خاقانی

۲۰۱۷/۶/۹

به‌شى يه كه‌م

پۆرته‌ریتی‌ه‌لی‌ وه‌ردی

پیم‌ وایه‌ زۆر به‌ ساده‌ و سانایی‌ پۆرته‌ریتی‌ك له‌ باره‌ی‌ وه‌ردی‌ ده‌كیشم. ئه‌و هیلكاریی‌ه‌ی‌ وینه‌ی‌ وه‌ردی‌ به‌ چیرۆكه‌ به‌ ناوبانگه‌كه‌ی‌ ده‌ست پێده‌كات كه‌ سه‌د سال‌ به‌ر له‌ دایكبوونی‌ پووی‌ داوه‌، به‌ ناویشانی‌ (ئه‌گه‌ر دزه‌كه‌ نه‌ده‌مرد). دواتر ده‌چمه‌ سه‌ر ناوه‌ ته‌واوه‌كه‌ی‌، چونكه‌ بینومه‌ هه‌ندێك له‌ سه‌رچاوه‌كان ناوه‌كه‌ی‌ به‌ هه‌له‌ ده‌هێنن له‌گه‌ڵ چه‌ندین كه‌سایه‌تی‌ به‌ ناوبانگ له‌ بنه‌ماله‌ی‌ وه‌ردی‌، وه‌ك خوالیخۆشبوو‌ه‌لی‌ حوسێن وه‌ردی‌ كه‌سایه‌تی‌ سیاسى‌ كه‌ سه‌ر به‌ حزبی‌ شیوعی‌ عێراقی‌ بوو، یان له‌گه‌ڵ شاعیری‌ گه‌وره‌، خوالیخۆشبوو‌ه‌لی‌ جه‌لیل وه‌ردی‌، ناوی‌ ده‌هێنن كه‌ ئه‌وه‌ یان خاوه‌نی‌ دیوانی‌ (شۆرشى‌ سوور) ه‌. دواى‌ ئه‌م پاستکردنه‌وه‌، په‌چه‌له‌كه‌ هاشمیه‌ په‌سه‌نه‌كه‌ی‌ ده‌ستنیشان ده‌كه‌م، له‌گه‌ڵ جیگه‌رکردنی‌ پۆزی‌ له‌ دایكبوونی‌، به‌ مانگ و سالیشه‌وه‌، به‌ كۆچی‌ و زاینیه‌وه‌. هه‌ر له‌و كاته‌ی‌ منداڵکی‌ بچوك بووه‌، له‌ كۆلانه‌كانی‌ كازمیه‌ له‌گه‌ڵی‌ ده‌پۆم، كه‌ كلایى‌ به‌ سه‌ره‌وه‌ بووه‌، تا ده‌چیته‌ قوتابخانه‌، له‌گه‌ڵ باسکردنی‌ كاریگه‌ری‌ ئه‌و ژینگه‌یه‌ی‌ تێیدا ژیاوه‌، دواتر شوینه‌واری‌ له‌ سه‌ر پێكهاته‌ی‌ هزری‌ ئه‌و هه‌بووه‌، به‌ شیوه‌یه‌ك واى‌ داده‌نێم، ئه‌م ژینگه‌یه‌ وایكردووه‌ وه‌ردی‌ له‌ كۆمه‌لناسی‌ به‌ توانا بێت. دواتر دیمه‌ سه‌ر قۆناغی‌ منداڵی‌ و گه‌نجی‌تی‌ و قۆناغی‌ خویندن، چون ئه‌و زانایه‌ به‌ كۆششى‌ تاییه‌ت، خۆی‌ دروستكردووه‌. تا ئه‌و كاته‌ی‌ ده‌بیته‌ مامۆستایه‌کی‌ گوێزراوه‌ له‌ شه‌تره‌و دواتریش له‌ به‌غدا، دواچار چون به‌

چاره نووسی خوی ده گات له کۆمه ئناسی و چۆنیش نارپه زایی له به رامبهر ئهم زانسته دهرده بپری! .

له قوناغی خویندنی به کالۆریۆس له به بیرووت به دوای ده پۆم، چۆن سه فەر ده گات، به دیداری کئی ده گات، چۆن به بیرووت ده بیینی کاتیك به رهنگاری داگیرکری فهره نسی ده بیته وه. له زانکۆی ئهمریکی له به بیرووت هاوپیولی کئی ده بیته. له گهل گه پانه وهی بۆ عیراق، سه پاندنی هاوسه رگری له لایه ن باوکییه وه، دواتر ناردنی بۆ خویندن له ویلایه ته یه کگرتوه کانی ئهمریکا. خویندنی ماسته ر و دکتۆراکهی له زانکۆی ئۆستن له تیکساسی ئهمریکی، مامۆستا کانی کئی بوون، له وی چۆن پشوووی هاوینی به سه ربردوه و له کوئی؟ ... کۆپییه کی بپوانامه زانکۆیییه که م داناوه، به هه موو ورده کارییه کانییه وه: میژووه که ی، بابه ته که ی، ئه و مامۆستا یانه ی گفتۆگۆیان کردوه. دوا چاریش گه پانه وهی بۆ عیراق، چۆن به شی کۆمه ئناسی له نیو کۆلیژی ئه ده بیاتی زانکۆی به غدا داناوه، راپۆرته که ی پێشکه ش به کئی کردوه، ئه و بیروکه یه چی بووه که له دووتوی پاپۆرته که ی بوو. ئه و پله زانستی یانه ی به ده ستی هیناوه، له گهل هه موو ئه و پۆستانه ی له به شه که و کۆلیژه که وه ری گرتوه، دواتریش خانه نشینی بوون و وه رگرتنی ناو نیشانی (پرو فیسۆری فه خری). دواتریش وه رگرتنه وه ی ئهم نازناوه، به دانیشتنی وه ردیش له ماله وه، نایا بترین قوناغی خویندن له زانکۆ کانی عیراق کۆتایی دیت!!

به لām وه ردی نه وه ستا، به لکو دوای خانه نشینی له سه ر چالاکییه زانستییه کانی به رده وام بوو، بووه مامۆستا یه کی میوان له زانکۆی وارشو له پۆله ندا، له چه ندین کۆنگره ی جیهانی به شدار بوو، تا ئه و

کاتهی دهسه لاتی عیراقی ریگری له سه فهری نهو کرد. نه م کاتهش له ماله وه دانه نیشته به لکو مه جلیسه نه ده بییه کانی به غدای کرده شوینیک بۆ بلاو کرده وهی هزری خۆی، تا نهو کاتهی خودا ویستی له سه ر بوو، من به دیداری گه یستم، دیداری قوتابی به ماموستا، له سه ر دهستی نهو فیتر بووم. پیشنیاری دامه زانندی مه جلیسی خاقانی کرد، پاوژکردن به علامه مه حفوز نهو کرد، ههروه ها په زامه ندی شیخ عیسی خاقانی باوک پیویست بوو بۆ دانانی کۆرپه ندیك له م قوناغه ههستیاره ی میژوی عیراقداد. دواچار په زامه ندی درا و مه جلیسی پۆشنبیری خاقانی له کارمیه ی به غدا دانرا، عه لی وه ردیش یه کیک بوو له کۆله گه ی مه جلیسه که و به رده وام موحازه په ی تیدا دهاد. تا نهو کاته ی، دوا نه خوشی تووش بوو له ماله که ی خۆی دانیشته. به لام من هیشتا په یوه ندیم له گه لی هه بوو له هه ولدان بۆ چاره سه رکردنی له نه رده ن، نه مهش له سه ر حسیتی شا حوسین کورپی ته لال بوو که نامه یه کم بۆ به پیزیان نووسی بوو، دواتر کاتیک وه لام درایه وه شیرپه نه ی زراو هه موو جهسته ی وه ردی ته نیبۆوه. بۆ چاره سه ری سه ردانی نه رده نی کرد، به شه که تی و ماندوویی گه رایه وه. به پیز مونه یه د عه بدولقادر له بری یه کیتی نووسه ران کۆرپکی ریژلینانی بۆ عه لی وه ردی نه نجام دا، که چی خۆی ناماده نه بوو، له بری نهو دکتور حه سانی کورپه گه وره که ی ناماده بوو. من یه کیک بووم له و که سانه ی له ریژلینانه که قسم کرد. دواتر پیشنیاریان کرد له ماله که ی سه ردانی وه ردی بکه ین. له پیشوازیدا به پیز بوو، زه رده خه نه ی مالتاوی به پووخسارییه وه دیار بوو. به دهنگیکی به رز پیم گوت "دکتور، له گه ل بریان له یه کیتی

نوسه رانی عیراق، کورپکی ریزلینانمان بۆ تۆ هه بوو، ریزلینانی به کیتیبیان بۆ تۆ هیناوه". به دهنگیکی نزم وتی:

**اتت و حیاض الموت بیننی و بینها.... و جادت بوصل حیث
لا ینفع الوصل**

"واته: کاتیک دیت خوینی مردن له نیتوانمان دایه.. بۆ به یه ککه یشتن نزیك ده بیته وه، که به یه ککه یشتن سوودی نه ماوه".

دکتور عالی وهردی له پۆژی ۱۳ی ته مموزی سالی ۱۹۹۵ی زایینی کۆچی دوابی کرد. ههولمان دا مردنی نه و بکهین به خۆپیشانداننیکي جه ماوه ریبی گه وره، له گۆرستانی قورپه ییش نیژرا. مه جلیسی خاقانی سالیادیکی زانستی بۆ نه نجام دا، که چه ندین زانا قسه یان تیدا کرد، باسیان له هه موو نه و لایه نه زانستیانه کرد که وهردی له ژبانی خۆیان لیبی نزیك بۆته وه، نه مه پۆرتهریتی وهردی به تکام وایه جیگه ی ره زامه ندی خوینه ران بیته:

نه گهر دزه که نه ده مرد

دکتور عالی وهردی (قه ده ری) بوو، واته بپوای به وه هه بوو پیکه وت نارپاسته ی ژبانی بگورپیت. ده شیکوت ژبانی نه و له گه ل پیکه وت دروستی نه و باوه ره ی سه لماندوو، به شیوه یه ک قه ده ر وینه ی ژبانی وهردی کیشاوه، خۆی پیشبینی نه کردوو، پلانی بۆ دانه پشته وه، ته نانه ت له چوارچێوه ی گشتی نه و ژبانه نه بووه، که تیدا ژباوه. وهردی چیرۆکیکي بۆ له دایکبوونه قه ده ریبه که ی خۆی هه یه، که بۆ سه د سال به ر له دایکبوونی نه و ده گه رپته وه، وه ک هه میسه دووباره ی ده کرده وه نه م چیرۆکه هۆکارێک بووه، بۆ له دایکبوونی نه و، بوخته ی چیرۆکه که ش نه مه ی خواره وه یه:

له سرده می عوسمانییه کان، تاعوونیک له به غدا بلآو ده بیته وه، به دیارکراوی له سالی ۱۸۴۱ بووه. نه و کاته بووه که سهید هاشم نه بو وهرد، که ده کاته باپیره هره گه وره ی عملی وهردی (له باوکییه وه) ژیاوه. تاعوون قرآن ده خاته شاره که وه و دواچار ده گاته کازمیه، که بنه مالیه ی وهردی تییدا نیشته جیین. خه لک به پیی ناکار و په روه رده که ی کاردانه وه یان له گه ل نه م پووداوه هه بووه. زۆرینه ی خه لک شان به شانی یه که وه ستابوون بۆ هه لگرتنه وه ی لاشه ی مردووان و شووشتن و کفنکردن و ناشتنيان، له گه ل پاراستنی نه و که سانه ی به زیندوویی ماونه ته وه و له ژيانی پر سه ختیدا هاوکاری یه که تريان کردووه. له لایه کی دیکه وه که سانی نه فسنزم، هه ل په تاي مردنيان بۆ خیرا ده وله مه ندبوون قوستوته وه. دزه کانیش ده که ونه جموجۆله وه، هینده ی ده ستیان پپرا ده گات، مالّه نه گبه ته کان ده دزن، بازرگانیی کفن فرۆشتنیس بره وی ده بیته.

دکتور عملی وهردی ده یگپرتته وه: باپیره ی گه وره (هاشم نه بو وهرد) نه و کاته خه ونیکی پوون و ناشکرا ده بینی، خه ونه که زیاتر به پیشبینی ده چی. له خه وه که یدا یه کیک له شیوه ی فریشته ی گیانکیشان (عزرایل) له و گه ره که ده خولیتته وه که نه و تییدا نیشته چی بوو، ژماره له سه ر مالّه کان تۆمار ده کات. هاشم دیقه ت له و ژمارانه ده دات، ده بینی عزرايله که ژماره ده ی له سه ر یه کیک له خزمه کانی نووسیوه که ده که ویتته سه ری کۆلانه که، دواتر ژماره هه شت له سه ر دراوسییه کیان تۆمار ده کات و ژماره سیزده ش له سه ر مالّه که ی نه وان.... له خه و بیدار ده بیته وه!

له گه ل بانگی به ره به یان ده نگی زریکه و گریان له و مالّه ی خزمیان

به رز ده بیته وه که له سهری گهړه که، هاشم نه بو وهرد ناوی خوا ده هیڼی و جلی ده پوښی له گڼل خه لکی گهړه که به نارپاسته ی دهنکه که ده پوات. له وه ته ی تاغون پووی تیکردون له مه پراستوه، له گڼل که سانی به توانای گهړه که ده چیت نه رکی شووشتن و کفنکردن و ناشتنی مردوه کان له نه ستو ده گریټ. که یشته سهری گهړه که، سهره خوښی خه لکه که ی قبول کرد و به دهنگیکی ناشکرا گوئی له ده مه ته قی هندیکیان بوو ده یانگوت: به سته زمانانه هر ده یان مردوون! مه به ست نه وه بوو ماله که (ده) که س بوون هموویان مردوون. هاشم نه بو وهرد و خه لکی گهړه که به نه رکی خوښان هه لده ستن و دواتر ده گه پینه وه ماله کانیاں چاوه پئی هه والیکي دیکه و پوښکی دیکه ده کن. به لام هاشم نه م شوه به سهرسامی ده گه پینه وه چونکه ژماره ی مردوه کان له گڼل نه و ژماره یه یه که ده گریته وه که عزایل له خه ونه که دا له سهر ماله که ی نووسیوه. نه وه شی بیرهاته وه که ژماره ی ماله که ی نه وان له خه ونه که دا سیزده بووه، بویه ژماره ی نه ندامانی خیزانه که ی ده ژمیټ، بؤ نه وه ی به ژماره ی خه ونه که ی به راورد بکات، ده له رزی و لیکي ده می به تالی قوت ده داته وه، کاتیک ده بینی ژماره کان وه که یه کن. نه زمونیکی زیندووشی له لایه، که میټک پیشتر بینی (ده) که س له خزمه کانی مردن. جا سهره پای ترس و نیگه رانییه که ی ناوی خودا ده هیڼی و شه یان به نه فرته ده کات و له ژبانی ناسایی خو ی به رده وام ده بیټ. دوا ی دوو پوښ جاریکی دیکه گهړه که که له گڼل زریکه و فیغان بیدار ده بنه وه، به لام نه مجاره یان دهنکه که له مال و منداله که ی خو ی بوو. به ره و دهنکه که راده کات و هاوار ده کات چی بووه؟ پئی ده لاین

تاعون له ماله که ی دراوسیتیانې داوه، هه موویان مردوون. ماوه به کی دووردیژ هاشم نه بو وهرد دوش داده میتنی و دواتر ناوی خودا ده میتنی و شهیتان به نه فرمت ده کات و پتیبه کانی نهو به ره و خه لکی گه په ک ده بات، بونه وهی نه م هه واله دلته زینه یان پی پراگه ینی. خه لکی گه په ک هه موویان ده چنه مالی دراوسیتیه که یان بو نه وهی نه رکی پیویست نه نجام بدهن. نهو کاته خه می هاشم نه بو وهرد هه ژمارکردنی مردووه کان ده بیت، چنه د جاریک هه ژمارکردنه که دووباره ده کاته وه بو نه وهی دلنیا بیته وه که ژماره ی مردووه کان هه شت که س بووه، نه مهش نهو ژماره یه یه که عزرایل بهر له چنه د پوزیک له خه ونه که ی هاشم نه بو وهرد له سه ر ماله که ی نویسیوه!

هاشم دواي ناشتنی تهرمی دراوسیتیه کانی له گورستان ده گه ریته وه و موکړ ده بیت نهو خه ونه بو خیزانه که ی بگپریته وه که بینوییه تی. له کاتی گه پانه وه خیزانه که به ده وری گه وره و به خپوکه ره که یان کوره بڼه وه، هاشم نه بو وهردیش نه م کوربونه وه خیزانییه به مندا و زاواکانییه وه ده قوزیته وه بو نه وهی جلوه ی زمانی شل بکات و لغاوی نیگه رانییه که ی بکاته وه، خه ونه که یان پیراده گینې، له ژماره کانیش ناگاداریان ده کاته وه، که چون نه وهی له واقع بینوییه تی له گه ل ژماره ی خزمه که یان و دراوسیتیه که یان به کی گرتوته وه. هه مور نهو پروداوانه و نه وهی نه ندامانی خیزانه که هه سستی پی ده کات به تاییه تی دواي مردنی دراوسیتیه که یان، به لگن بو پروداوه پتیشینی کراوه که. نه ندامانی خیزانه که هه واله که به دلته نگی وهرده گرن و له گه ل نه وهش لاریان له سه ر ویستی خودا نییه. لیره دا هاشم پتیشنیار بو نه ندامانی خیزانه که ی ده کات، که بهر له وهی بخون، هه موویان خو یان بشون و

كفن بپوشن، بۆنه وهی له كاتی مردن خه لك به شووشتن و كفن كردنه وه نه زیهت نه دهن. تنها ناشتنه كه ده مینیتته وه، هه موو نه ندنامه كان به پیشنیاره كه پازی دهن و له شهوی داهاتوودا برپاره كه جیبه جی ده كه ن.

به یانی هاشم نه بو وهرد ده چیتته بازار، كفنه كان ده كپئی و به پئی هه تاكك ناماده یان ده كات، دواتر ده گه پیتته وه بۆ نه وهی ماله كه ی ناماده بكات، نه وهی هه یه تی به سه ر كه سه نزیکه كان و خزم و هه ندك هاو پئیانی دابه ش بكات. نیواره هه موو نه ندامانی خیزانه كه خویان ده شۆن و كفنه كان ده پۆشن چاوه پئی فریشته ی مه رگ دهن كه زۆر دوانا كه وی... هاشم كاتك له ناو كفنه كه ی خۆی ده بیئت، گوئی له ناله ی نه ندامانی خیزانه كه ی ده بیئت، كه یه كه له دوا ی یه ك زیان جیده هیلن، تا بانگی به ره به یان ده دات چاوه پروانی نۆره ی خۆی ده بیئت و مردووه كانی ده ژمیری. ژماره كه ده گات به دوانزه، نه و به زیده متمانه و باوه پئی ته واوه چاوه پروانی نۆره ی خۆی ده بیئت بۆ پۆیشتن به ره و دنیا یه کی دیکه، خه و ده بیاتته وه.

له پریكا هاشم نه بو وهرد هه ست ده كات قورساییه كه ده كه ویته نیوان سك و سنگییه وه به هیزه وه پاله په ستوی ده خاته سه ر و به ره و شانی نزیك ده بیته وه. نه وكاته درك به وه ده كات كه هیچ گومانی تیدا نییه كاتی مردنی هاتووه، بۆیه شه هاده ت ده خوینتی و خۆی بۆ مردن ناماده ده كات. به لام فریشته ی مه رگ وای پی باشتره سیمای هاشم ببینی به ر له وهی گیانی بكیشی، بۆیه به لای رووخساری هاشم، كفنه كه ده كاته وه، نه مه ش مایه ی سه رسامی هاشم ده بیئت، هه ول ده دات دیقه تی کاری نه م عززیله سه یره بدات، هه ركه ده موچاوی

هاشم ده کاتوه ده بیننې مروښنېکی ناسایی له بېرده مه . هاشم له ترسی
 نه م عزرایله ی شپوهی مروښی وهرگرتوه، هاوار ده کات. که چی
 عزرایله مروښه که ش کاتیک سیمای هاشم ده بیننې و سهیری چاوه کانی
 ده کات نه ویش هاوار ده کات، نه مه ش وا ده کات عزرایل په ق بیته وه
 و بڼ جووله بکه وپته سهر جهسته ی هاشم!

بڼ چند چرکه یه ک، هاشم نه بو وهرد له پووداوه که ناگات، به لام
 هرکه به هوش خوی دپته وه و هه ول ددات خوی و کفنه که ی له و
 عزرایله دهر باز بکات که بڼ جووله و په قهه لاتوو که وتوته سهر
 سنگییه وه. به هه مو وه ولتیکیه وه نه م جهسته قورس و بڼ جووله یه
 له سهر سنگی خوی لاده بات. دواتریش هه لده ستپته وه نه و کفنه
 له خوی ده کاتوه که پڼگروو له جووله کردن، بویه ده بیننې عزرایلی
 مروښی نه وه ی ویستی گیانی بکیشی، خوی مردووه، هیشتا عه قلی
 ناتوانی له م پووداوه بگات!

هاشم نه و عزرایله گریمانکراوه وهرده گپڼی، ده بیننې ته نها کفن
 دزیکه، به پوژ چاودیری هاشمی کردووه کاتیک کفنی کریوه و
 ناماده ی کردووه. دواتریش له بهر دهرگا چاوه پوانی مالی هاشم
 ده بیت، تا دوااین ناله ی مردووه کان ده بیستی، نه و کاته ده چپته
 ماله که بڼ نه وه ی کفنه نوییه کان بدزی و دواتریش بیانفروشپته وه.
 به لام ناگایی هاشم دزه که تووشی چه په سان ده کات و دلی
 ده وه ستی، به مردووی به سهر نه و مردووه مه زنده کراوه ده که وپت که
 هاشمه. به مه ش دزه که ژماره سینزده ته واو ده کات که له خه ونه که دا
 عزرایل له سهر مالی هاشم نه بو وهردی باپیره گه وره ی علی وهردی
 نووسیوه.

دوای نه‌وهی هاشم ته‌واوی نه‌ندامانی مالّه‌ک‌ه‌ی ده‌نیژی به کفن دزه‌که‌شه‌وه، که له‌بری هاشم ژماره‌ی خه‌ونه‌ک‌ه‌ی ته‌واو‌کردووه. دواتریش هاشم له ناشتنی زۆریک له خیزانه به‌غدا بیه‌کان به‌شدار ده‌بیت، نینجا تا‌عوونه‌که ده‌په‌ویته‌وه، شاره کۆستکه‌وتووه‌که وه‌ک هه‌میشه له میژووه نه‌به‌دیه‌ک‌ه‌ی خۆیدا، زامه‌ک‌ه‌ی ساپژ ده‌کات، به‌ره به‌ره ژیا‌نی ئاسایی ده‌گه‌په‌ته‌وه به‌غدا. هاشم نه‌بو وهردی سانیغ جاریکی دیکه خیزان دروست ده‌کاته‌وه، خودا کوپکی پی ده‌دات به‌ناوی موحسین، نه‌ویش ژن ده‌هینی و کوپکی ده‌بیت که به کارکردنی پشت ناسراوه نه‌ویش حوسین وهردییه، نه‌ویش چوار کوپی ده‌بیت نه‌مانیش به نه‌خۆشی جیا‌جیا که له به‌غدا بلّو ده‌بیته‌وه ده‌مرن، ته‌نها به‌کیکیان له ژیان ده‌مینیته‌وه، نه‌میش نه‌و که‌سه‌یه که نه‌م کتیبه‌ی له‌سه‌ر نووسراوه: دکتۆر عه‌لی کوپی حوسین کوپی موحسین کوپی هاشم نه‌بو وهرده. که دواتر ده‌بیته به‌ناوبانگترین که‌سایه‌تی زانست له عیراق، به‌کیک ده‌بیت له پهبه‌ره‌مترین نووسه‌ر و ناویشی وه‌ک دامه‌زینه‌ری کۆمه‌لناسی له عیراق تو‌مار ده‌کریت.

دکتۆر عه‌لی وهردی ده‌لێ: نه‌گه‌ر دزه‌که نه‌ده‌مرد و هاشمی باپیرم ده‌مرد، نه‌وا خۆی ژماره‌ک‌ه‌ی ته‌واو ده‌کرد که عزایل له‌سه‌ر ده‌رگای مالّه‌ک‌ه‌ی نووسیبوو، منیش نه‌و کاته له‌نیو ئیوه نه‌ده‌بووم، چونکه باوکم له وه‌چه‌ی نه‌و باپیره‌مه که له‌دوای تا‌عوون له‌دایک بووه، که‌واته نه‌مه پیکه‌وت و قه‌ده‌ره منی هیناوه‌ته نه‌و ژیا‌نه‌ی ئیوه.

باوه‌پبوون به‌م قه‌ده‌ره له‌م کتیبه‌دا یاوه‌رمان ده‌بیت، به‌که‌م به‌ردی بناغه‌ش ده‌بیت بۆ باوه‌پبوونی وهردی به‌پیکه‌وت. هه‌رچه‌نده چیڕۆکی نه‌م دزه به‌شاره‌زایی دکتۆر عه‌لی وهردی دروستکراوه، به‌لام

به شپوه په کی گشتی باوه پری نه و درده خات به قه دره!

ناوی عه لی کوپې حوسینې کوپې موحسین کوپې هاشم (نه بو وهرد) کوپې جه وادی به غدادیبه. به ره چه له ک ده گه پرتوه سر نیمام حوسین کوپې عه لی کوپې نه بوتالب. له ۱۹۱۳/۱۰/۲۳ له دایک بووه، له ۱۹۹۵/۷/۱۳ ی زاینی کۆچی دواپی کردووه، که له به رامبه ردا له پیکه وتی ۱۳۳۱/۱۲/۱۰ کۆچی له دایک بووه، له ۱۴۱۶/۲/۱۶ ی کۆچیدا مردووه. باوکی پۆژی له دایک بوونه که ی عه لی وهردی له لاپه پره ی به که می قورنایک نووسیوه، ناویشی ناوه عه لی چونکه پۆژی قوربان له دایک بووه. خوالیخۆشبوو ۸۲ سالی زاینی ژیاوه و نزیکه ی ۸۶ سالی کۆچی ژیاوه، نه مه ش به پیی لیکدانه وه ی خوی بووه به له بهرچا و گرتنی جیاوازیبه کانی مانگه کانی کۆچی و زاینی.

دایکیشی هر له بنه ماله ی (وهرد) بووه، ناموزای میرده که ی بووه. عه لی چواره م کوپ و تاکه مندالی دایک و باوکی ده بیت، هم موو براکانی مردوون. خیزانه که نازناوی وهردیان بویه به کاره ی ناوه، چونکه پیشه ی هاشم و هندیک له کوپه کانی، گوشین و دلۆپاندنی گول بووه، وه ک دکتور حوسین عه لی مه حفوز باسی کردووه. به لام سه باره ت به نازناوی وهردی وه ک دکتور عه بدولنه میر وهرد پیی پراگه یاندم له وه هاتووه خودی دکتور عه لی وهردی به که م که س بووه پاشگری یای بۆ نازناوه که ی زیاد کردووه، دکتور عه بدولنه میر مه زنده ی نه وه ده کات که عه لی وهردی نه مه ی له مسته فا جه وادی ماموستای زمانه وانی وهرگرتبی.

نه وهى له ژيانى منداليتى على وهردى زور جيگای سهرنج بيت،
 كه ساپه تپى باوكيبه تى. كه ساپه تپيه كى توندى هه بووه كه هر زور
 كه وتوتته نيون زمونى ژيانه وه، قه در و نه خوځشى هه موو
 جگه رگوشه كانى له م پياوه سه ندوتته وه. له م دونيا په دا له نيون
 كورپه كانيدا ته نها به كى ماوه ئه وپش على بووه. سه يد حوسين
 چاوه پوانى نه وهى له كورپه كهى ده كات له ناخوشى له گه لى بوه ستى و
 پاريزگارى له تاكه سامانه كه يان بكات، كه دوكانى عه تارى بووه، له
 دواى خوځشى بؤ على بيت. بؤيه پيشبينى نه وهى ده كرد شوينى ئه و
 بگريته وه و له ژيانى سه خندا هاوكارى بكات، كه چى على بچوك هر
 له مندالپيه وه هه ست به وه ده كات، بؤ نه وهى خه لق نه كراوه تا
 دوكانى عه تارى به پړيوه بيات، بؤيه لاسارپيه كى زور له گه ل باوكى
 ده كات. ئه و باوكيتپيه سه سه خته ش تنگه ژه به كى ده روونى بؤ على
 وهردى مندال دروست ده كات. كورپه كه به پتچه وانى منداله كانى
 ديكهى مردوو، كه سيكى ياخى ده بيت، تا پلهى دكتوراش
 وهرده گريت، نه م حاله تى ياخيپونى له لا ده مينيتته وه.

سه ره تاي قوناغى مندالى على وهردى هه روهك هاوژاكانى خوځى
 ده بيت، ده خريته بهر حوجره، بؤ نه زبه ركردنى قورنان و خويندنه وه
 و نووسين. نه و كاته ته مهنى پينج سال ده بيت. له مزگه وتپكى نزيك
 ماله كه يان ده بيت بؤ نه وهى باوكه كه له پړويشتن و گه پرانه وه ناگادارى
 كورپه كهى بيت. له بهر نه وهى خيزانى وهردى به په چه لك ده چنه وه
 سه ر پتغه مبه ر محمه د دروودى خوداى له سه ر بيت، بؤيه على
 كورپان ناچار ده كه ن عه مامه ي كه سك له سه ر بكات.

قهدهری وهردی کۆمه‌لناسی بوو:

کۆمه‌لناسی قهدهری وهردی بووه. به شیتویهک ئه و پیاوه پیکه‌وتی چه‌ندین جیاوازی و پووداوی دژبه‌یه‌کی کردووه، له‌وه‌ته‌ی چاوی به دونیا هه‌له‌یناوه. خودای گه‌وره ویستی له‌سه‌ر بوو وهردی دواي خوشک و براکانی به‌ته‌نیا بمینیتته‌وه، که ئه‌وان یه‌که‌یه‌که‌یان به‌مردن پویشتن. وه‌ک ئه‌وه‌ی قه‌ده‌ر بیه‌وی عه‌لی به‌رپرسیاریتی هه‌موویان هه‌لگریت، له‌گه‌ل باوکێک که له‌په‌روه‌رده‌کردندا په‌ق و سه‌سه‌خته، وه‌ک هه‌موو باوکه‌کانی دیکه‌ی ئه‌و سه‌رده‌مه، که پێیان وابوو هه‌لسوکه‌وتی توند له‌گه‌ل مندا‌له‌کانیان مایه‌ی په‌روه‌رده‌کردنی ئاکاری ئه‌وانه. بۆیه وه‌ک عه‌لی وهردی ده‌لێ باوکی هه‌موو توندیه‌که‌ی خستۆته سه‌ر کورپه‌ تا‌قانه‌که‌ی ئه‌مه‌ش له‌به‌ر نه‌بوونی که‌سیکی دیکه تا باری ژیا‌نی له‌گه‌ل سووک بکات.

له‌به‌ر ئه‌وه‌ی قه‌ده‌ره‌که‌ی ده‌یویست وهردی ببیته‌ زانیه‌کی کۆمه‌لناسی، له‌دایکبوونی ئه‌و له‌ مائێک ده‌بیت که له‌ هه‌ر لایه‌که‌یه‌وه به‌سه‌ر شیتوازیکی ژیا‌ن و بزۆی ده‌پوانی. ده‌رگای ماله‌که‌ له‌لای گه‌ره‌کی (شیوخ) ده‌کرایه‌وه، په‌نجه‌ره‌کانیشی به‌سه‌ر گه‌ره‌کی ئه‌نبارپیه‌کانی ده‌پوانی. واته‌ وهردی له‌ مائێک ده‌ژیا له‌ سنووری دوو جیهانه‌وه‌ بوو، گه‌ره‌کی ئه‌نبارپیه‌کان ناوه‌که‌ی له‌وه‌ هاتبوو، ئه‌و هۆزانه‌ی تیدا ده‌ژیا که له‌ شاری ئه‌نبارپی پوژئاوای عیراقه‌وه‌ کۆچیان کردبوو، که ناوچه‌کانیان پوویه‌پووی تا‌عوون ببۆوه، هاتبوونه‌ به‌غدا و له‌ به‌ره‌ی حله، له‌ کازمیه‌ نیشه‌جێ ببوون. گه‌ره‌کیکیان دروست کردبوو، به‌ شیتویه‌که‌ی پێژه‌یی له‌ گه‌ره‌که‌کانی دیکه‌ کراوه‌تر بوو. هه‌رچه‌نده‌ سلک‌دنه‌وه‌ له‌ به‌رامبه‌ریان هه‌بوو، که‌چی هه‌ر زوو ئه‌وان

تیځه ل به کڅمه لگای شاره که بوون. وهک نه وهی وهردی ناوی نابوو (سروشستی شته کان به سهریان جیبه جی ده بیټ) ده بووايه نه وانیش به دیداری دراوسیځکانیان بگهن و له یه کتر نزیك ببنه وه و له وانیه یه کتریان خو شیبوی و له گه ل یه کتر تیځه ل بن، نه م دیدار و یه کتر قبولو لگردهش به رده و امی به ژیان ده دات.

که چی گه په که که ی دیکه، که ناوی شیوخ بوو، گڼپرا نه وه میژووییه کان ده لټن نه و ناوه له وه هاتووه، شیخه کانی هژی (ته ی) عه ربه ی له سهرده می عوسمانییه کان که هاتوونه ته کازمیه له و گه په که نیشته جی بوون، ده سه لاتی شاروچکه که یان له نیوه ی دووه می سه ده ی شانزه به ده سه ته وه گرتووه. نه م گه په که به وه جیاده کرایه وه زوریک له پیاوانی نیایی تیدا نیشته جی بووه، ده رکه وتنی ژنان له م گه په که له و سهرده مه ی عملی وهردی تیدا ژیاوه که ده گهن بووه. به شیوه یه ک کچان شانازیان به وه کردووه، نه وان له مالی باواتیان له دایک ده بن و دواتر ده چنه مالی میردیان، له ویشه وه به ره و گورستان. نه مه ش به لگه ی به رزی ناکاریان بووه.

عملی وهردی له گه ل مندالانی نه م دوو گه په که گه وره بووه. به مندالی له نټو دوو داب و نه ریتی جیاواز له یه کتر ژیاوه. وهردی له م باره یه وه ده لټی ژنانی گه په کی شیوخ زیاتر له عه بایه کیان ده پو شتی، جگه له پووه بند، پڼگه ی بازار کردنیان پی نه ده درا، نه مه ش نه و نه ریتانه بوو که شاروچکه یه کی نیایی پټیوه پابند بوو. به لام گه په کی نه نبارپییه کان هینده توند نه بوو، هه ندیک له ژنان پووخساریان درده که وت و بو بازار ده چوون. هه روه ها له وانه بوو هه ندیک کار پیاوانی نه م گه په که نه جامیان ده دا، له گه ل گه په که که ی

دیکه نه ده گونجا، به پېچه وانه شه ووه دروست بوو.

قوڼاغی مندالی و گه نجیټی

دوای شه ووی به تهنیا بووه، بی شه و برا و خوشکانه ی ژیانیان جیهیشتووه، به رگه ی نه سته می بزئوی گرتووه له گڼل باوکیکی سرسخت. شوینی مال که دیت بو شه ووی وهردی وینه ی دوو کژمه لگا که ببینیت. هر زوو شیوه ی وینه که ته و او ده بیت کاتیک شه ووی به سر ده سه پینری عه مامه ی سهوز له سر بکات که هیشتا ته مه نی پینچ سال بووه له بهر شه ووی سهید بووه. هرکه واز له حوجره ش ده هیننی و ده چیتته قوتابخانه پیکه وتی کیشه په کی سهخت ده کات، کژمه لگا هیشتا به تیروانینیکی عوسمانی سهیری شارسنانه تی نوئ ده کات، به چاوی گومانه ووه سهیری قوتابی قوتابخانه کان ده کن، که شه وکاتیش له زمانی عه ربه بی به (مه کته ب) ناوده برا. جا کژمه لگا دژنی شه و که سانه بوو که ده چنه مه کته ب و شه زبه رکردنی قورنن له مزگه وته کان جیده هیلن.

وهردی ده چیتته قوتابخانه ی حکومی که دوای هاتنی ده سه لاتی نیشتمانی له عیراقدا له سالی ۱۹۲۱ ده کریتته ووه، به لام ناتوانی له خویندنی حکومی به رده وام بیت، شه مه ش به هژی خراپی باری تابووری که جیهان و عیراقیشی گرتبووه. بویه وهردی له سالی ۱۹۲۷ واز له مه کته ب ده هیننی که دوااین سالیسی بووه. وه ک خوی بو ماموستا حه مید مه تبه عی باسکردووه، له کتیبی (وانه کانی ژیانم) وهردی خوی وتوویته خراوه ته دوکانی په کی که له خزمه کانی بو شه ووی فیری هونه ری عه تاری بیت له کرین و فروشتندا، شه مه ش له به رامبه ر مانگانه یه که ته نها پینچ پوپیه بووه.

فشاری به رده وامی سهد حوسین وهرد، بۆ سر کوره بچووکه که ی وا ده کات، کوره که ناچار بیت له دوکانی عه تارى به کیک له خزمه کانی کار بکات. باوکی داوا له خزمه که یان ده کات بنه مای پیشه که ی فیتر بکات، که چون کریار رابکیشیت. نه مه ش به که م کاری زوره ملی ده بیت که وهردی له ژیر فشاری باوکی نه نجامی ده دات. به لام ژيانی له گڼل باوکی فیتری نه وه ی کردبوو، کاتیک پوه به پوهی هر کیشه به ک ده بیت وه بۆ نه وه ی نه گه ری شوینگره وه دابنیت. بۆ نه م عه تاربه ش وه منداله که ناوی ده بات (چاره سه ریکی سحری) هه بوو. نه وه بوو هر زوو عه لی وهردی کتیب له گڼل خوی ده باته دوکانی عه تارى، له وی دور له چاوی دوکانداره که ی، هۆگری کتیب ده بیت، به لام خاوه ن دوکانه که تاوانه بیزاروه که ی وهردی ناشکرا ده کات که کتیب خویندنه وه به له بری کارکردن، بۆ به پیگری لی ده کات کتیب و گۆفار بیاته دوکانه که ی و سه رزه نشتیشی ده کات، له هه مان کاتیشدا له که مترخه میه که ی ناگاداری ده کاته وه گوايه خویندنه وه نانی نادات و تیری ناکات. پیشی ده لی نه گه ر له سه ر نه م کاره ی به رده وام بیت نه وا ده ری ده کات... خاوه ن دوکانه که دان به خۆده گریت چونکه عه لی کوپی مامی باوکی بووه، له گڼل نه وه شدا به وینه ی گله یی بابه ته که به سه يد حوسینی باوکی عه لی وهردی ده گه ین، نه مه ش سه رزه نشتی کوره که ی ده کات و داوای لی ده کات بایه خ به بنه ماکانی پیشه که بدات، که له داهاتوودا سوودی بۆ نه وه ده بیت.

وهردی بۆی گپرامه وه که له دواين پۆزه کانی له دوکانه که دا ده گاته نه و ناسته ی نامۆزگاری کریاره کان ده کات شت له دوکانه که نه کپن، گوايه شته کانی فرت و فیلی تیدا کراوه. هه روه ها وهردی له باره ی

خوی ده لئی هه رکاتیک له گه ل خویندنه وه ناوښته بووه، کړپار هاتووه. به کړپاره که ی وتووه هیچ شتیکمان بؤ فروشتن نییه! .. هه لبه ته حاله ته که نه وها ماوه یه کی زؤر به رده وام نابیت، خه ریک بوو خاوه ن دوکانه که هه ست به قورپی وهردی ده کات له دوکانه که ی، له گه ل پاشه کشه ی کړپاران له دوکانه که به هؤی ده نگوی خراپی که لوپه له کانی. گله یی کړپاران له وهردی زیاد ده بیت، تا خاوه ن دوکان رقی له وهردی هه لده ستی و ده سته رداری ده بیت، له وکاته شدا عملی وهردی هه ناسه ی ناسووده یی هه لده مژی بؤ نازادیه که که نزیکه ی پینج سال چاوه پوانی بوو.

وهردی ماوه ی کارکردنی له م دوکانه دا به تالترین قوناغه کانی ژپانی ناوده بات. به تاییه تی نه و ماوه یه جوانترین پؤزه کانی هه رزه کاری و گنجیتی بردووه، له دیداریکی پؤژنامه وانی له باره ی نه و ماوه یه دا عملی وهردی ده لئی " نزیکه ی پینج سالم به کاری عه تاری به سه ربرد. نه مه دزیوترین قوناغه کانی ژپانم بوو... له و ماوه یه دا قوناغی بؤ هه رزه کاری و بالعبونم ده بری، نه مه ش قوناغیکی گرنکه بؤ گه شه کردنی که سییتی مرؤ. له وانه یه زیده پؤی نه بیت نه گه ر بلیم که سییتی من له سه ر بنه مای تالییه که دروست بووه که سنووری نه بووه ". وهردی زیاتر له جاریک نه وه ی دوباره کردته وه، هه رکه پیشه ی عه تاری جیه پشستووه، هه رگیز بؤی نه گه پاوه ته وه.

عملی وهردی ده زانی قوتابخانه یه کی سه ره تایی نیواران له کازمیه کراوه ته وه، بی نیزن وهرگرتن له باوکی ده چن ناوی خوی توامر ده کات، نه مه نه و کاته ی باوکی نارپه زایی له قوتابخانه دهرده برپیت به پاساوی خراپی بارودوخی نابووری، که چی وهردی به باوکی

پاده گینځ خوی له کاری عه تاري به شيك له پاره ی کۆکردوته وه، نه و پاره به ی له خویندنه که ی خه رج ده کات. نه م کاته ش به کامه رانترين کاتي ژياني ده ژميريت، که له سالی ۱۹۳۱ بو وازی له پيشه ی عه تاري هينا و گه رايه وه قوتابخانه. وهردی له دوایين پۆژه کانی ژياني پتي وابوو پويشتني بۆ قوتابخانه ی ئيواران به مه به ستي ته واوکردنی خویندن، په کيک له خاله گرنه گه کانی وه رچه رخانه ی ژياني بوو. هه ميشه باسی نه و شتانه ی ده کرد که به پيکه وتی سه ير ناوی ده بردن، به دواي په که وه ده هاتن بۆ نه وه ی وهردی له قوتابخانه سه رکه وتوو بيّت تا له سه ره تايی کازميه ی ئيوارانه وه بچيته ناوه ندي که رخ.

عەلی وهردی قۆناغی ناوه ندي و ئاماده یی به (قۆناغی ئالەنگاری - التحدی -) ناوده بات. له لایه ک ئالەنگاریی باوکی ده کرد، که خوی دانووساندبوو پيشه بینی و خوازیاری نوشستی کوپه که ی بوو له خویندن، بۆ نه وه ی ته واو خوی به کاریکی سوو ده خش ته رخان بکات، پاره ی ده سه کوئی و پاريزگاری له پيگه ی کۆمه لایه تی خيزانه که ی بکات. له لایه کی ديکه شه وه له به رامبه ر خودی خوی، خویندنه که ی ئالەنگاری بوو، چونکه لاوازی له بينين هه بوو، به شيوه به کی ريزه بيش په کيک له چاوه کانی له ناوچوو بوو.

قۆناغی خویندنی ناوه ندي و گواستنه وه ی بۆ که رخ، گۆپانکارییه کی گه وره بوو بۆ عەلی وهردی کاریگه ریی به سه ر پيکهاته ی که سایه تیی نه و هه بوو. که ته نها نه وه نه بوو جلی مه لا دابکه تی و وه ک نه فه نديیه ک چاکه ت و پانتۆل بپۆش. به لکو گواستنه وه یه ک بوو له دوو توپیدا زیاتر له واتایه کی هه بوو، ته نها گۆپینی جلوه رگ نه بوو وه ک خوی باسی ده کرد، به لکو گۆپانی تپوانين و بپرکردنه وه ی بوو، که به ر

واقعییکی دواکه وتوو ده کهوت، که نه و واقعیه ده سنگرتن بوو به هر شتیك کون و نهریتخواز بیئت، لهگهل په تکرده وهی هر پوواله تیك له پوواله ته کانی گورپان و نویبونه وه... بویه به لامانه وه سهیر نییه، وهردی کاتیک هاتوچوی قوتابخانه دهکات، کولان و پریگه تنگه به ره کانی کازمیه ده گریته بهر، نه مهش بۆ خۆدورگرتن بوو له چاوی خه لکی عهوام و نیگای پقبوونه وه و سووکایه تی، چونکه جلوبه رگیکی پۆشیبوو، ده وروبه ره که ی قبوولی نه بوو. ته نانه ت هه ندیکیان پۆشینیی نه و جلوبه رگه یان به " فرۆشتنی دین بۆ دونیا " ده زانی، و به تیکده ری په فتاری دروست، دورکه وتنه وه یان ده زانی له ئاکاری بهرز.

هه موو نه م کۆسپانه له به رامبه ر ئاله نگارییه که ی وهردی خۆیان نه گرت، به لکو وهردی له سه ر ئامانجه کانی خۆی مکوپتر ده بوو. بویه له کۆتایی هر سالیکدا ناوی وهردی پله ی یه که می له نیو هاوپیته کانی به ده ست ده هیئا. تا که شتییه که ی وهردی گه یشته که ناری تاقیکردنه وه ی (به کالۆریا) نه مهش نه و ناوه یه له عیراق به کۆتایی قۆناغی ناوه ندی ده گوتریت. له م تاقیکردنه وه یه دا وهردی پله ی یه که م به ده ست ده هیئا، نه وه ک ته نها له سه ر ئاستی قوتابخانه که ی و شاری به غدا، به لکو له سه ر ئاستی ته واوی شانشینیی عیراق. واته له هاوینی سالی ۱۹۳۵ عه لی وهردی له سه ر ئاستی ته واوی عیراق یه که م ده بیئت. به پێوه به ری ناوه ندی که رخ، که ده بیینی به هیئانی پله ی یه که م له لایه ن وه ردییه وه، قوتابخانه که ی له سه ر ئاستی شانشینیی عیراق یه که م ده بیئت، پاسپارده یه ک به وه زاره تی مه عاریفی نه وکات ده دات بۆ پیدانی به خشینییکی مانگانه بۆ نه وه ی هاوکاری عه لی وهردی بیئت

بۆ ته واوکردنی خویندنه که ی. وهزارهت پهزامهندی ده نوینتی، مانگانه دینار و نیویک به قوتابی عملی وهردی ده دات، ئەم بره پاره یه ش نه وکات باش بوو بۆ نه وهی فشاری سهر باوکی که م بکاته وه، و پالپشتی بیته له ته واوکردنی خویندنه که ی.

عملی وهردی له سه ربووردهی ژبانی خۆی له باره ی ئەم بره کۆمه کییه ده لئ هه ر زوو بره و به گویره ی مه حسوبیه ت و خزمایه تی به قوتابییه کی دیکه دره. پیتی راگه یاندم که خۆی چاودیری نه و قوتابییه سوودمه نده ی کردوو به نه وهی بزانی به و پاره یه ی وهری ده گریت ده گاته کوئی. عملی وهردی به دلنیا ییه وه ده لئ نه و گه نجه خویندنی ته واو نه کرد، به لکو بۆ نه و کارانه پۆیشت که خیزانه که ی نه نجامیان ده دا، به مه ش کۆمه کییه که له کیس چوو!

وهردی سه له کانی خویندنی ناوه ندی ده برپیت، تا له سه لئ ۱۹۳۷ ته واوی ده کات. شایه نی باسکردنه وهردی ته نها به خویندنی قوتابخانه خه ریک نه بووه، به لکو په یوه ست بووه به پۆشنبیری گه شتی، ئەمه ش له میانه ی خویندنه وه، به دواد اچوون و نه و گفتوگۆ یانه ی که نه وکات له عیراق هه بوو. بۆیه خه ریک بوو شیوه ی زانستی که سه یتیی وهردی له نیو چینی پۆشنبیری شاره که ی ده رده که وت. له وانه به قه سیده یه ک له کازمیه به شداری کردوو به بۆنه ی له دایکبوونی ئیمام موسای جه عفر. چه ند دپرتکی له لایه ن موحسین عاملی له به ششی یه که م و چاپی یه که می کتیبی (أعیان الشیعه) بلوکراوه ته وه، وه ک وهردی خۆشی پیتی راگه یاندم، به لام له به دبخته خۆم، نه متوانیوه چاپی یه که می ئەم کتیبه م ده سه کوئی.

مامۆستایه تی و وانه وتنه وه:

وهردی ده لئی " دواى دهرچوونم چوومه وه زاره تی مه عاریف بۆ نه وهی ته عیین بم. ته واو په تم ده کرده وه، واسیته یه کی گه وره بکه م بۆنه وهی هه لی کارێکی شیاوم ده ستبکه وی له و سه رده مه دا. له به دبختی من، وه ک مامۆستایه ک له قوتابخانه ی شه تره ی سه ره تایی فه رمانی دامه زراندم دهرچوو". وه ک دکتۆر په هیمی و دکتۆر حल्ली به لگه نامه که یان بلاوکرده تته وه، یه که م دامه زرانندی عه لی وهردی له به روارى ۱۶ى کانوونى دوومه ی سالى ۱۹۳۷ بووه. عه لی وهردی یه که م سالى مامۆستایه تی به ره و شه تره ده چیت. له به غذا به پاس ده چیته ناسرپه و له ویشه وه وه ک خۆی باس ده کات به هیستر و گویدرێژ ده چیته شه تره. ده بینى قوتابخانه که له قور دروستکراوه، حه وشى نییه، قوتابیان له سه ر زه وی داده نیشتن و پتویستیان به که سیکه بنه ماکانی خویندن و نووسینیان فیر بکات. گه رانه وه بۆ به غذا ئاسان نه بوو، له به ر سه ختی پێگاویانی نه وکات و پا به ندبوونی وهردی بۆ یه که م کارى فه رمی که پارهی تیدا ده سته که وی. نه مه ش خۆی پلانی بۆ دانابوو بۆ نه وهی له ده سه لاتی باوکه تونده که ی قوتاری بیته وه ک نه وکات بیری لی کردۆته وه.

له ره ژگاری شه تره عه لی وهردی له مه ینه تی راسته قینه دا ده ژى، چونکه له وه رانه هاتبوو له کۆمه لگایه کی عه شایری داخراو بژیت. زۆریان په یوه ندیان له گه ل وهردی پچراندبوو، چونکه گه نجیک بوو له ناوه راستی بیسته کانی ته مه نی بوو، ژنى نه هیتابوو، که سی سه لتیش له کۆمه لگای لادتی عیراقد که سیکی بیزراوه، چونکه زۆربه ی گه نجان له کۆمه لگای عه شایری عیراقی له دواى ته مه نی هه ژده سالى

هاوسه رگيری ده کهن. عهلی وهردی ساله دريژ و چارپسکه ره که ی به پهستی ته اوو ده کات. هرکه پشوی هاوین دیت، وهردی ده گه پښته وه به غدا بؤ نه وهی به دواي که سڼکی ده سترپښتوی و ه زاره تی مه عاریف بگه پښت، تا له شه تره بیگوازنه وه. ته وای هاوین له بهر ده رگای و ه زاره ت ده بیت. وهردی ده لڼ دواچار کورانی گه په که که ی به فریای که وتن و چوونه لای په کڼک له کورپه کانی گه په که که له و ه زاره تی مه عاریف کار ده کات، بؤ نه وهی هاوکاری وهردی بکات. نه مه ش به پښی خواستی نه و بوو و ه زاره تی مه عاریف له پښی په که می تشرینی په که می ۱۹۳۸ عهلی وهردی بؤ قوتا بخانه ی شالجه ی سه رته تایی گواسته وه.

کاتیک وهردی ده رگای واسیته ده دږښته وه، وا ده کات و ه زاره ت پاژه که ی بگوازیته وه وه ک ماموستای ئابووری بچیتته ناماده یی مه رکه زی له به غدا. به مه ش وهردی خوی له کږمه لگای به غدایی ده دږښته وه دوور له کږمه لگا داخراوه ئایینه که ی کارمیه و دوور له کږمه لگا عه شایریه که ی شه تره. ناماده یی مه رکه زی دووم خالی وهرچه رخان بوو له ژبانی وهردیدا، په یوه ندی له گه ل ه نديک له که سایه تیه پښنبریه کانی به غدا دروستکرد. وه ک ماموستایه کی قوتا بخانه کانی به غدا، له کږپه نه ده بییه کانی کارمیه ناماده ده بوو. به ره به ره کږمه لگای پښنبریه به غدا که سڼتی ماموستا عهلی وهردی ده ناسی.

وهردی پڼکه وتی قه ده ره که ی ده کات... نارپه زایي
ده رده برپښت!

له ناماده یی مه رکه زی پووداوه هره گرنکه که پووده دات، و ه زاره تی

مه عاریف عهلی وهردی بۆ وتنه وهی ماده دهیه کی نوئی خویندن دهستنیشان دهکات، که له قوتابخانه که خراوته سه مه نهه چی خویندن. نه ماده دهیه می مه به ستیانه له لایه ن عهلی وهردی بگوتریته وه ناو نیشانه کی نه مه یه (بارودوخی کۆمه لایه تی له عیراق). که بابه ته کانی تایبته ده بیته به خویندنی واقعی کۆمه لایه تی ولات، له گه ل نه وه کارانه ی کاریان له سه ر پیره وه که ی کردوه، له گه ل دیارترین سیما و تایبته تمه ندیبه کانی کۆمه لگای عیراقی. عهلی وهردی له به رامبه ر نه وه قه ده ره ی نار ه زایه ی ده رده بریته، بۆیه بیانوو گرتنیکی نووسراو به وه زاره ت ده دات له به رامبه ر سه پاندنی ماده دهیه کی کۆمه لایه تی که له چوارچیوه ی پسپۆری نه م نییه، به لام نار ه زایه یه کانی و په تکر دنه وه ی وتنه وه ی ماده ده که که دوور بوو له پسپۆری نه وه، وه که له نار ه زایه یه ماقوله که ی نووسراوو، هیچ یه کی که له وانه سوودی نه بوو. وه زاره ت سوور بوو، هه ره شه ی نه وه شی کرد پاژه که ی وهردی ده گوازیته وه قوتابخانه یه کی دیکه، نه گه ر کاردانه وه ی پیوستی نه بیته بۆ وتنه وه ی ماده ده نوویه که، نه وه ماده ده یه ی دواتر که سایه تیی زانستی و کۆمه لایه تی عهلی وهردی دورست ده کات. دواچار عهلی وهردی ناچار ده بیته ملکه چی فه رمانه که بیته و قبولی نه وه بکات، وانه ی بارودوخی کۆمه لایه تی عیراق بداته وه.

وهردی له م کتیبه دا ژوانی له گه ل قه ده ره ی خو ی هه بوو، سه رقالی خویندنه وه و به دوا داجوون بوو بۆ ماده ده که، به تایبته تی وانه که کتیبیکی دیاریکراوی نه بوو، که له لایه ن وه زاره تی مه عاریفه وه دهستنیشان کرابیته، به پیچه وانه ی وانه کانی دیکه، که له هه موو

قوناغه كاندا كتيبى چاپكراوى خويان هه بوو. وهردى بابه ته كان كۆده كاته وه، چهندين پوژ و شه و له كتيبخانه كانى به غدا و كازميه ده گپيت بو نه وهى كتيبىكى مهنه جى بو مادده كه بنوسيت... نه مهش سه ره تاكه بوو. وهردى به سه رساميه وه وه سفى نه و پيكه وته ده كات و ده لى: قه ده ر له ده رگات ده دات و يا خه ت ده گريت، له وانه يه دژى بوه ستيته وه و هه له كه له كيس بده يت، له به ر نه وهى به سه رت سه پيئراوه. كه چى له كۆتاييدا نه مه قه ده رى تويه به پيكه وتيكي سه ير هاتوه!

وانه ي كۆمه لايه تيه كه كاريگه رى به سه ر عه قل و هزرى عه لى وهردى ده بيت، بويه په روښى بو توژينه وهى زانستى شوينى ترسه كه ده گريته وه، دواتريش به داواداچوون بو كۆمه لگاي عيراق و وردبوونه وه له دژيه يه كه كانى ديت. به مهش وهردى له ده روازه ي كۆمه لئاسى ده چيته زووره وه و هه رگيز بو ده ره وه ناگه پيته وه. عاشقى وانه ي كۆمه لايه تى ده بيت كه په تى ده كرده وه. نه م دووانهش هه نگاوى يه كه م بوون بو بنه مايه كى تيورى (المقدمه) ي ئيبين خه لدون، له دكتورا كه يدا.

خوالخوشبوو ماموستا حوسين عه لى مه حفوز بوى گيپامه وه، پوژيكيان عه لى وهردى بينيوه، كه ديقه تى نه خشه يه كى گه وره ي داوه، كه گزى زهوى نيشان داوه. پرسيارى نه وهى لى ده كات نه ينى بايه خ و ديقه تدانه كه ي چيبه. وهردى نامازه بو بيابانى چين و بيابانى عه ره بى ده كات و ده لى نه م ناوچانه بيابان نشينى به شارنشينى ده گه ينى، له وى بيابان به پووبار ده گات، بويه چهندين جهنگ و داگيركارى پوویداوه، له لايه ن خه لكى بيابان له مه نگويا و دوورگه ي

عوره به وه، وهك نه وهی له ناوچه عوره بیهه كانی خوځیان به ناراسته ی
 دۆلی سهوز پوویداو له ویش خۆراك و له وه پگا و ناو هه یه . حوسین
 عه لی مه حفوز وتی نه وكات عه لی وه ردی هیشتا سه فیری ویلا یه ته
 یه كگرتووه كانی نه كړدبوو. دواتر هه ستم كړد كه تیوره كه ی له باره ی
 بیاباننشین و شارنشیلی له قوناعی پیگه یشتنه ، ماوه یه کی زور بوو
 خوی بۆ ناماده كړدبوو.

مامۆستایان دكتور عه لا حوسین په هیمی و مامۆستا عه لی تاهیر حلی
 توڅینه وه یه کیان له گزفاری زانكۆی كوفه به ناو نیشانی (عه لی وه ردی:
 ژینگه و گه شه كړدن و كوششه په روه رده ییه كانی. توڅینه وه یه کی
 میژوویی) بلاو كړدۆته وه. له م توڅینه وه یه فایلی دكتور وه ردیان له
 میانه ی نه و به لگانه گواستۆته وه كه له وه زاره تی په روه رده و
 خویندنی عیراقی هه بووه، كه نه وكات نه م وه زاره ته به مه عاریف
 ناسراوه. نه م كاره یان جیگای ده ستخوشییه. نه م فایله له توڅینه وه
 به پیزه كه ی نه وان ده گوازمه وه، نه مهش وهك چه ختكردنه وه له سه ر
 لایه نی نه كادیمی كه ده بیته نامازه به سه رچاوه بكریت. نه وانیش
 خاوه ن كاره كن، تكاشم وایه هه ر كه سیک شتیك ده گوازیته وه، نامازه
 به سه رچاوه كه ی بكات.

فهرمانه کارگټرپیه کانی تایبته به دامه زرانندی وهردی و نهرکه
فهرمییه کانی له نیوان سالانی ۱۹۳۷ - ۱۹۷۰

میژووی دهست له کاره لگرتن	میژووی دومه زرانندن	شوینی کارکردن
۱۹۳۷/۱۱/۱	۱۹۳۷/۱/۱۶	ماموستا له قوتابخانهی شه تره ی سهره تایی
۱۹۳۸/۱۰/۱	۱۹۳۸/۳/۱۷	ماموستا له قوتابخانهی شه تره ی سهره تایی
۱۹۳۹/۱۰/۲۵	۱۹۳۸/۱۰/۱	ماموستا له قوتابخانهی شالجه
۱۹۴۴/۱۲/۱	۱۹۴۳/۹/۱۵	ماموستا له نامادهیی مهرکه زی
۱۹۴۵/۱/۱۲	۱۹۴۴/۱۲/۱	ماموستا له ناوهندی بازرگانی
۱۹۴۵/۱/۱۵	۱۹۴۵/۱/۱۳	ماموستا له ناوهندی بازرگانی
۱۹۴۵/۱۰/۱	۱۹۴۵/۱/۱۶	ماموستا له ناوهندی بازرگانی
۱۹۷۰/۵/۲۵	۱۹۵۰/۱۰/۳۰	ماموستا له کولیزی ناداب و زانسته کان

به ره و به یرووت بو خویندنی به کالوریوس

کاتیک و هزاره تی مه عاریف له سالی ۱۹۳۹ رایگه یاند قوتایی بو
خویندن په وانه ی زانگزی نه مریکی ده کات له به یرووت، علی وهردی
به مه بهستی خوی گه یشت. بویه عه رزوحالی پیویستی پیشکesh به
وهزاره ت کرد. له بهر نه وه ی پسیپوی به که م که هه میسه سازشی
له سه ر نه ده کرد، نابوری بو، له کاتی راگه یاندنی نه نجامی

کاندیدکردنه کان، وهردی له ده رچوکان بوو، کورسیبه کی تایبته به خویندنی بازرگانی و ئابووری بۆ ئه و بوو. یه کسه ر پازی ده بیته، هر چه نده نار زووی خویندنی ئابووری نه مابوو، به لام پړگایه کی دیکه ی له به رده م نه بوو چاره سه رکردن نه بیته، نه مه ش له ترسی نه وه ی کورسیبه که ی له ده ست بجیته. چونکه به ده سته پنانی به یه که م هه نگاو داده نریت بۆ سه رکه وتنی به په یژه ی شکومه ندی زانست. نه و کاته مۆله تی خویندنی پیشکه ش به وه زاره تی مه عاریف کرد، بۆ ته و او کردنی خویندنی زانکو که چوار سال ده خایه نی.

وه ک ده رده که وی کاتیگ علی وهردی ده بیته مامۆستا، ئاسۆی پۆشنیبری و زانستی له به رده م ده کریته وه. له گه ل نه وه شدا ئاواتی نه و له وانه گوتنه وه به قوتابیان نه وه ستا، به لکو له م قوناغه دا هه سستی به تینویتی کرد بۆ زانست و پتویستی به پیشکه وتن بوو. بۆیه ده بوايه له ده رگای دیکه ی زانسته وه بدات، یه کیگ له م ده رگایانه ش به ده سته پنانی به کالۆریۆس بوو له به یرووت.

وهردی بۆ سه فه رکردن به ره و ده ره وه ی عیراق، تووشی نار په زایی باوکی ده بیته وه. سه فه رکردن به ره و به یرووت نه و کات پر بوو له مه ترسی، چونکه به یرووت به کاردانه وه ی به رامبه ر خۆرئاوا به ناویانگ بوو، وهردیش گه نجیکی سه لته بوو که هیشتا هاوسه رگیری نه کردبوو. باوکی مه رچی نه وه ی بۆ داده نیت هاوسه رگیری بکات، ئینجا نه و پازی ده بیته سه فه ر بکات. که چی علی وهردی به لاین به باوکی ده دات دوا ی گه رانه وه ی له خویندنه که ی هاوسه رگیری ده کات، له سه ر نه م هه لویسته شی به رده اوم بوو. له به رامبه ر پیداغری و ویستی سه لماندنی خود، باوکه که پازی بوو، وهردی به ره و به یرووت

رؤیشت.

وهردی ده لئڼ گه شتکردن بؤ به بیرووت سهخت و پر مه ترسی بوو. ئۆتۆمبیلی کرڼ تۆیان له به غداوه به رهو شام ده گواسته وه، که زۆرینه ی رڼگاگان و درڼترینیان له بیابانه وه بوو. له شامیشه وه هر به ئۆتۆمبیلی کرڼ به رهو به بیرووتیان ده بردی. له وی جیهاننکی دیکه ده بینن له سهر ده ریای سپی ناوه راست که شارستانیه ته کانی پۆرزه لات و پۆرژاوا له وی به یه کتر ده گن. وهردی له وی بؤ یه که م جار سهیری ده ریا و چیا ده کات، که به بیرووتی پڼکه پڼاوه، نه و شاره ی پایته ختی کتبی عه ره بی و هزری دیموکراسی نازاده!

وهردی ده چپته به بیرووت نه و کاته ده وله تانی گه وره جهنگی دووه می جیهانی له سیپته مبه ری ۱۹۳۹ راده گه یین. وهردی ناوی خوی له زانکوی نه مریکی له به بیرووت تۆمار ده کات (زانکوی نه مریکی له به بیرووت له کۆنترین زانکو نه مریکیه کانه له ولاتانی عه ره بی، به ناوی کۆلیژی سووری ئینجیلی له سهر دهستی قه شه دانیال له سالی ۱۸۶۶ له به بیرووت دامه زرا، ئیستا هه شت کۆلیژ له خۆیه وه ده گرت). نه و کاته وهردی تووشی هه ندیک بزاری کولتوری و سیاسی و کۆمه لایه تی نوڼ ده بیته، که لئی پانه هاتووه و پڼشتر نمونه ی له عیراق نه بینیه. له وانه جوولانه وه ی قوتابییانی زانکو بوو که کاریگه ری پۆشن و ناشکرای به سهر کۆمه لگاوه هه بووه، دووه م په یوه ندی به لوپنانه وه هه بووه وه ک ده ولته و ولات. نه م ولاته هه لی جهنگ ده قۆزڼته وه بؤ نه وه ی خوی له داگیرکاری فه ره نسی پزگار بکات. وهردی به چاوه کانی خوی دامه زراندنی نه و ده وله ته نوڼیه ده بینن.

وهردی له نا په زاییه کان له گه ل قوتابییه کان به شدار ده بیته، هه ر زوو

له نیو کڙمه لای قوتابیان تیکه ل ده بیټ. هانی هندی و عه بدولئیلا نه سراوی له کتیبه که یاندا به ناوی "بزووتنه وهی نه ته وه خوازیی عه ره ب - سه ره آدان و پیشکه وتنی" له میانه ی به لگه کانیه وه له لاپه ره ۳۵ باس له و ماوه یه ی زانکوی نه مریکی ده کات له به یرووت که تییدا هاتوه "کڙمه لیک له قوتابیان چالاک بوون که له زانکۆ که له نیوان ۱۹۴۰ - ۱۹۴۲ ده رچوو بوون، له لوبنان و فه لستین و سووریا هاتبوون، هه موویان له جوولانه وه یه کی قوتابیان به شدار بوون له کاتی جهنگی عیراقی - به ریتانی له نیاری ۱۹۴۱ (که له عیراق به جوولانه وه ی مایس ده ناسریت). ته نانه ت هه ندیکیان ناماده ده بن وه ک خۆبه خش بچنه جهنگه وه بۆ پالپشتی کردنی عیراق، ولاتی وهردی".

کتیبه که ی هندی و نه سراوی سوودی نه وه ی پتیکه یاندم، هاوپیانی وهردی له نه ته وه خوازه عه ره بییه کان بناسم که له و ماوه سه خته ی خویندن له گه لای بوون، بینیم هه ندیک که سایه تیی به ناویانگی له گه لای دابووه، له وانه هه یده ر عه بدولشافی ده رچووی کولیزی پزیشکی ۱۹۴۳، محمه د یوسف نه جم، مه عتوق نه سمه ر، جۆرج حه به ش، تۆفیق شخشی، نه حمه د یه شرتی، عیصمه ت سه فدی (فه لستین) ناجی زلی و هانی هندی (سوریه) عاسم شیخ و سامی جه بر (لوبنان)، عبده لجه بار هندووی، تاریق خزری، نه حمه د مه لاح، هادی سه راف (عیراق)، نه حمه د خه تیپ (کویت)، عومه ر سه قاف و زیاده شه واف (سعودیه).

فه ره نسا له جهنگی دووه می جیهانیدا له سه ر ده سستی هیزه کانی نه آلمانیا شکستی هیئا. حکومه تیکی فه ره نسی که لایه نگری نه آلمان

بوو دامه زرا، نه مه ش به که م موژده ی سهر به خوی سوری و لوبنان بوو له دهسه لاتی فهره نسی. وهردی شاهیدحالی ئه م له دایکبوونه بوو، خوی بۆ تیگه یشتن و درکپیکردن مه لاس دابوو. گه لی سوری و لوبنان په تیان کرده وه مامه له له گه ل حکومه تی فهره نسای فیچی بکن که نیردرای بالای خوی ره وانهی لوبنان کردبوو. به لام زوو بابه ته کان ده که و تنه وه ده ست هیزه کانی فهره نسای نازاد که ژه نه پال دیگول سهر کردایه تی ده کرد. که نه وه یان له کاتی کوتایی هاتی جهنگ و چوونی هیزه کانی به ریتانیا بۆ شام، به یاننامه یه کی بلاو کرده وه، تییدا به لینی سهر به خوی به لوبنای و سورییه کان دا. هر چه نده فهره نسا سستی ده نواند، به لام دواچار ناچار بوو له ۲۲ی تشرینی دووه می ۱۹۴۳ سهر به خوی لوبنان و سوری پابگیه یی. عه لی وهردی به چاوه کانی خوی سهر به خوی ده ولت و هه لباردن نازاد و تیگه یشتنی نیوان موسلمان و مه سیحیه کان ده بینی. له گه ل دانانی ده ستوریک که ریژ له که مینه کان ده گریت، دانانی نالیه کی نوی. که چی واقعی لوبنای له ژیر نه و ده ستوره پیشنیارکراوه ی فهره نسا مایه ی دنایی نه بوو. وهردی شاهیدحالی هه موو نه و پووداوانه بوو، دواچاریش گه پابه وه ولاته که ی خوی.

قوتابییه کی عیراقی به ناوی عه لی حوسین محسین وهردی، له نیو قوتابییه نایابه کانی زانکوی ئه مریکی ده بییت. له ماوه ی مانه وه ی له به یرووت ناماده بوونیکی زانستی و کومه لایه تی تایبه تی ده بییت. زانکوی ئه مریکی له به یرووت له سایته که ی خوی به زمانی ئینگلیزی ناوی نه و که سانه ی داناره که تییدا ده رچوون و دواتر به ناویانگ بوون، کاتیک ده گه یته سهر عیراق ناوی عه لی وهردی میژوونوس و

زانای کومه ٺناسی له نیتو چه نډین ناوی گه وړه ی عیراق دایه .
 وهردی له ۱۹۴۳ له زانکوی ئه مریکی له به بیرووت ده رچوو و
 گه پرایه وه به غدا، خه ریک بوو جه نگی دووه می جیهانی به سه رکه وتنی
 هاوپه یمانان کۆتایی ده هات. دواى ته واوکردنی زانکو و گه پانه وه ی بۆ
 به غدا ئیدی هه لیک له به رده م وهردی نه ما بوو، بۆیه ده بیته له گه ل
 خیزانه که ی په یوه ندى به رده وام بیته و ئه و به لئنه جیبه جی بکات که
 پیش سه فهره که ی به باوکی دابوو. وهردی که تازه له به بیرووتی تازه
 نازاد بوو گه پرایه وه تووشی هاوسه رگرییه کی نه ریتی بوو. دایکی ژنیکی
 بۆ ده ستنیشان کرد. بهر له وه ی بۆچوونی وهردی وه رگریته و یان
 بهر له زه واجه که بیناسی. وهردی له ناکاو ده بیته زاوا و ئه م
 زه واجه ش یه کیک له ریکه وته دلخۆشکه ره کانی ژیانى وهردی بوو،
 کوپکی بوو ئه مه شیان شانسیکی باش بوو، حه سان له سالی ۱۹۴۴
 له دایک بوو دواتر له سالی ۱۹۴۵ کوپکی دیکه یان بوو به ناوی
 جه عفر، وهردی زۆر په یوه ست بوو به م کوپه ی دووه می له
 خۆشه ویستیان ناوی نابوو (حماد).

ده بووایه وه زاره تی مه عاریفی عیراقی، ئه و فه ره مان به ره ی
 دایمه زرینیته وه که له خوله که ی خۆیدا پله ی شه ره فی هه بوو. بۆیه
 وه ک مامۆستا له ئاماده یی مه رکه زی له ۱۵ ئه یلولی ۱۹۴۳
 دامه زرایه وه. دواى سال و نیویک وهردی بۆ ناوه ندى بازرگانی
 گوینزرایه وه و ئه مه ش له کانونی یه که می سالی ۱۹۴۴ بوو. له وی
 نه رکی گوته وه ی وانه ی نابووری و بارودۆخی کۆمه لایه تی عیراقی پی
 سپێدرا.

خویندنی ماستهر و دکتورا له زانکوی ئوستن له ویلايه تي تيكساسي نه مريكي

کاتیک وهردي له به غدا سه قامگير بوو، له وئ مال و خيزان و منداډ و کاری فهرمی هه بوو، له گه ل نه و کومه لگا پښنبره ی ناسی و په یوه نندی له گه ل که سایه تيبه دياره کانی کومه لگای به غدايي به ست. نه مانه وه که نه وه بوون هه موو نه و شتانه بیت که له ژيان ده یخواست. که چی پوحی یاخی نه و له دواي سه رفرازییه کی دیکه ده گه پرا له شویننیکي دیکه. نه مه ش کاتیک بوو که وه زاره تی مه عاریف ده ستنیشانی کرد بو نه وه ی بو خویندن په وانای ویلايه ته په کگرتووه کانی نه مریکای بکات بو ماوه ی چوار سال. نه ویش پیشوازی له م هه له کرد، له تاقیکردنه وه کان سه رکه وتوو بوو، له یه کی تشرینی په که می سالی ۱۹۴۵ موله تی خویندنی پیشککش کرد بو ته واوکردنی خویندنی باللا له زانکوی تیکساس له ویلايه ته په کگرتووه کانی نه مریکا.

وهردي دوو کیشی له به رده م بوو، په که م: به ده سه تهنانی په زامه ندی باوکی، چونکه ده بووايه ژن و منداډه کانی بیاته لای باوکی، تا له گه ل نه و بژین. دووه م: فیربوونی زمانی ئینگلیزی بوو، چونکه خویندن له زانکوکه به زمانی ئینگلیزی ده بیت و عالی وهردیش نه م زمانه ی به چاکی نه ده زانی. بویه بهر له وهی سه فهر بکات ده چیته قوتابخانه ی زمانه کان له به غدا، له وئ نمره یه کی به رز له زمانی ئینگلیزی ده هینن. پوژیک ماموستا مه حفوز به منی وت: وهردي نمونه یه کی دروست و راستگو بوو بو به ده سه تهنانی زانست له ته مه نیکي دره نگدا. به شیوه یه ک جیاوازی ته مه ن له گه ل هاوپتییه کان

تووشی شەرمەزاریی نەکرد، بە لێكو ئامانجەكەى لە بەر چاوى خۆى دانابوو، ئەو ئامانجەش نایەتەدى ئەگەر ھۆكارەكانى سەرکەوتنى نەبێت، یەكێك لە ھۆكارەكانیش فێربوونی زمانى ئینگلیزى بوو.

خالى وەرچەر خانى ئەمریکى لە ژيانى وەردیدا، لە ھەموو لایەكەو ھەر لە سەرچاکیش و پەر لە دژبە یەك و سەیروسەمەرەكان بوو. ھەر لە سەرکەوتنى بۆ فرۆكەى جامبۆ، كە ھەردەم بە سەفەرکردن بەسەر پشٹی گویدرێژ بەراوردی دەکرد. وەردى درك بەو دەكات كاتێك بەرەو تەوژمى شارستانى تى نوێ دەچیت، كە بە لای ئەو جۆرێك بوو لە خەيال، خۆى پشتر لە دابراڤنێك و داڕووخانىكى شارستانى ژیاو، وەك خۆى لە یەكێك لە دیمانە پۆژنامەوانییەكان باسى دەدات.

كاتێك وەردى لە ویلايەتە یەكگرتووەكانى ئەمریکا بوو، چەندین نامەى لەگەڵ ھەندێك لە برادەرەن و كەسوكارى گۆپووەتەو، لە نامەكان باسى ئەو جیاوازییە زانستى و تەكنەلۆژییە دەكات كە لە نیوان ئەمریکا و عێراقى ئەوسا ھەبوو. ئەمەش خالى نییە لە گالته پیکردنێكى تال بەرامبەر بە كۆمەلگا دواكەوتووەكەى، سەلام شەماعى پۆژنامەنووس نامەكانى كۆکردۆتەو بۆ ئەو ھى لە یەكێك لە كتیبەكانى لەبارەى وەردییەو ھەلۆی بکاتەو.

لە سەرەتای یەكتر ناسینمان وەردى بە پارێز بوو لەو ھى باسى ئەزموونی ئەمریکا بکات لە ژيانى خۆیدا، ئەمەش بە ھۆى ئەو ناكۆکییە سیاسییە بوو كە دواى جەنگى عێراق و ئێران نیشانەكانى دەرکەوتبوو، دواتر ھەر ئەم ناكۆکییە لە سەروپەندى داگیرکردنى كویت لە لایەن ھێزەكانى عێراقەو ھەبوو بە جەنگێكى خۆیناوى، چارەنووس دەرفەتى بە وەردى نەدا كەوتنى بەغدا بە دەستى

هیزه کانی نه مریکا ببینیت. وهردی سه رسام بوو به شارستانییهت و پيشکه وتنی ویلايه ته به کگرتووه کانی نه مریکا، به تاییه تیش کاتیک چوو نه مریکا، هیشتا له م ولاته دا سه دای سه رکه وتن له جهنگی دووه می جیهانی به سه ره موو شتیکه وه زال بوو. نه مریکا خه ریک بوو جیهانی پوژناوای ده خسته ژیر پکیفی خویه وه، به و سیفه ته ی پيشه نگ و سه رکرده ی نه و کومه لگایه یه، به پوژده ی مارشال کومه کی ولاتانی نه وروپای ده کرد، که نه م پوژده یه توانای نه وروپای بووژانده وه. وهردی زیاتر له جاریک له لای من هیوای ده خواست عیراق له بارودوخیکی هاوشیوه ی نه مریکا بیته.

وهردی هه میشه نه وه ی بۆ ئیمه دووباره ده کرده وه، که ویلايه ته یه کگرتووه کانی نه مریکا و عیراق له زور پوووه وه له یه کتر ده چن. به تاییه تی له ده رامه تی نابووری، هه ردوو ولات نه وت و وزه و پووباریکی زوریان بۆ کشتوکال هه یه، هه ردوو ولات ده رامه تیکی مرویی داهینه ریان هه یه که ده توانن پشت به ولاتی دیکه نه به ستن، هه ردوو ده ولت سه رچاوه ی شارستانییه تن، خه لک له ناوچه کانی دیکه ی جیهانه وه پوویان تی کردوو و کردوویانه به نیشتمانی خویان.... وهردی ده یگوت که واته چ شتیکی پیکره تا عیراق وه ک ویلايه ته یه کگرتووه کانی نه مریکا بیته!

ویلايه ته یه کگرتووه کانی نه مریکا ناسۆیه کی زانستی و کولتووری و هزی له به رده م وهردی کرده وه. وهردی له وی درکی به مانای میتودی زانستی کرد له پووی پراکتیک و شیکردنه وه دا. وهردی له نزیکه وه تاوتویی کومه لگای نه مریکی کرد، هه مان نه و نامرازه کانی پوژناوای بۆ توژیینه وه به کاره ینا. هه روه ها توژیینه وه ی کومه لگای عیراقیشی کرد

به و نامرازانه ی که ده میځ بوو ناماده ی کردبوو، هر له و سرده مه ی که وانه ی بارودڅخی کومه لایه تی عیراقی پیدرابوو له ناوه پراستی سییه کاندای.

له به ختیار ی وهردی، ویستی خودایی که خوی تا دوا پوژده کانی ژیان ی به پیکه وت ناوی ده برد، وا ده کات بچیته کونترین و به ناویانگترین زانکوکانی نه مریکا، نه ویش زانکوی ئوستن بوو له ویلایه تی تیکساس که به به کیځ له مه زنتین و ده وله مندترین زانکوکانی نه مریکا داده نریت له سالی ۱۸۸۲ له شاری ئوستنی پایته ختی ویلایه تی تیکساس دامه زراوه، ئیستا زانکویه کی گوره یه زیاتر له ۵۵ هزار قوتایی له خووه ده گریت، به به هیزترین زانکو داده نریت له پووی پسپوپی زانسته مروییه کان و زانسته نه بستراکت و زانسته پراکتیکیه کانه وه."

بازدانی گرنګ و گوره تر هاته به رده م وهردی کاتیک خوی له نیو کومه لیک زانای کومه لئاسی جیهان بینیوه. وه ک خوی ده یگوت به شیوه یه ک پیویستی به وه بوو کوششیک ی نه فسانه یی بکات بو نه وه ی به نامانجی خوی بکات. ویلایه ته یه کگرتووه کانی نه مریکا وه ک لوبنان نییه که له عیراقه وه نزیک بوو، ناماده کاریی ماستر ته واو له خویندنی به کالوریوسی زانکوی نه مریکی به بیرووت جیاوازه، سه ره پای سه ختی پوژانسی یه که م و خوگونجانندن و جدیدیه تی وانه کان له یه که میاندا، که چی وهردی سه لماندی خوی زه مینه یه کی گونجاوه بو وهرگرتنی زانست و مه عریفه ی پوژناوایی و دواتریش بو هه زمکردن و گواستنه وه ی بو کومه لگا که ی خوی.

دوای دوو سال له کوششیک ی زانستی بیوچان، وهردی گه یشته

یه که م دلوپې ده ریای خواسته په واکه ی خوی، شه ویش بهوانامه ی ماسته ر بوو. عملی وهردی به سروشتی خوی کاری له سهر توژیڼه وه زانستییه کان ده کرد به شیوه ی نیستقرایی و وردبونه وه، واته پراکتیکی زانستی هموو نه و بابه تانه ی که له دووتوی کتیبه کان بوون. به تاییه تیش له شروع کردنیان هیڼده پیگه یشتوو بوو، له هموو هاوړپکانی زانکوی جیاده کرایه وه.

پیشینه ی وهردی له توژیڼه وه ده که پرته وه بۆ زانینی وانیه کومه لایه تی که پیشتر له عیراق به سهری سه پینرابوو، نه مه پرتسایه ک بوو وهردی له تاییه تمندی خوی پشتی پی به سستوو. هرچه نده نامرازه کانی توژیڼه وه ی له عیراق به وه ی نه مریکا نه ده که یشت، به لام له و پراکتیزه کردنه یه لیبوه فیری وتنی هه قیقه تی تال ده بیت له باره ی نه خورشیه کومه لایه تییه کانه وه، ته نانه ت نه گهر له دژی ناره زوی خورشیت بیت. نه رکی کومه لئناسیش نه وه یه له پانتاییه کانی خویدا ده ستنیشانی دهرد و نه خورشیه کومه لایه تییه کان بکات.

بهروانامه که ی زانکو، میژوو ه که ی، بابه ته که ی، نه و ماموستایانه ی گه ننگه شه یان کردوو ه

له بیست و هه شتی نابی سالی ۱۹۴۸ عملی وهردی بهروانامه ی ماسته ری به سهرکه وتنه وه به ده ستهینا. وینه ی بهروانامه کانی زانکوی نوستن له نیو پاشکوی به لگه کانی نه م کتیبه بلاو ده کریته وه. سهرکه وتنه که ی پاداشتی خوی ده بیت، زانکو دهرفته تی خویندنی دکترای پی ددها بۆ ماوه ی دوو سال، نه گهر وهردیش خواستی هه بوو، نه و ده توانی بیکات به چوار سال.

سه یرترین شت که له باره ی ئه م سه رده مه له وهردی گوئیستی بووم ئه وه بوو: له پشوو ی هاوین نه گه پرایه وه به غدا، ئه مه ش له ترسی تووړه یی باوکی، چونکه نه رکی به خپوکردنی منډال و هاوسه ره که ی به نه ستوی باوکی جپه یشتبوو! وتی پلانم داده نا له قوتا بخانه کانی هاوینه له بهریتانیا زمانی ئینگلیزی بخوینم، پشوو ه که ی بهریتانیا ش بۆ وهردی وانه په کی دیکه ی کومه لایه تی بوو.

علی وهردی کاتیک ده چپته بهریتانیا، تازه ئه م ولاته له جه نکه که ی له گه ل هیتله ر سه رکه وتبوو، به زوړترین زیانه وه نه گه ر له گه ل هاوپه یمانه کانی به راورد بکړیت. هه روه ها ئه م ولاته زیاتر له بیست سال بهر به ستنکی سه خت بوو له بهرامبه ر په وتی شیوعی، ئه مه ش وه ک بهرگریبه ک بوو له به ها کانی پوژنواو له دیموکراسی و نازادی. علی وهردی بهریتانیا ی بینی برینه کانی ساپیژ ده کرد و هه موو مولکه کانی خوی له ئوسترالیا وه تا هیند به زله یژنکی نوی جیهان ده فروشت، ئه ویش ویلايه ته به کگرتووه کانی ئه مریکا بوو. له نندنه علی وهردی ژورنیکي له مالی پیره ژنیکي بهریتانی به کړی گرتبوو. په که مجار بوو وهردی شاره زای دابونه ریتی بهریتانیبه کان ده وو که ته او جیاواز بوو له نه مریکیه کان. له وی کاتیک وهردی به یانیا بۆ قوتا بخانه ی زمان و نیواره بۆ دیداری هاوړپیه کانی ده پویش، کلاره که ی وه ک سلوکردن بۆ به سالچوو ه کانی گه په که کونه که ی لندنه به رزده کرده وه.

له م شانشینه دیرینه دا، ئه و ژنه ی خاوه ن ماله که ی بوو سه رسامی ده کات، کاتیک ناره زایی درده بپی له وه ی علی وهردی کلای بۆ پیره ژنیک به رزکردو ته وه که له سه ری گه په که، وهردیش سه رسام ده بیت و پرسیماری لیده کا: بۆچی کلای بۆ به رز نه که مه وه؟ نه ی

نه مه ناکارېکي خوازراوی نئوه نيبه؟ ژناني هموو گه پره که که به ناماژهی سهروه لامي سلأوه که م دهده نه وه! ژنه که ش ده لئ وايه، من ته نها نارپه زاييبه که م بؤ شو ژنه يه که له سهري گه پره که نيشته جيبه، نه وه که بؤ هموو ژنان، چونکه شو ژنه شهريف نيبه! وهردی زه دهده خه نه يه کی پوژه لاتيبانه دهکات گوايه له ماناکه گه يشتووه!! به لام پيره ژن به هسته ژنانه يبه که ی له نه پئینی زه دهده خه نه که ی وهردی دهکات بویه ده لئ: نایا باوه پ ده که ی کاتیک فرۆکه ی نازيبه کان بوردوومانی نئمه يان ده کرد، شم پيره ژنه سه رسپييه مؤمه کانی ماله که ی نه ده کوژانده وه، بؤ هموو گه پره که که ی سه لماند که ژنيکی به نابرو و شهريف نيبه!!

وهردی سه رسام و پاشگه ز ده بيته وه، به لام درک به و جياوازييه دهکات که له نيوان به ريتانيا و عيراق له پيوهري شه پرف هيه. تا پوژانی کوژايی ته مه نی شم به سه رهاته ی بؤ نئمه ده گنپرايه وه و وانه يه کی پئ ده دابن له چؤنيه تي تيگه يشتن له که سانی ديکه. هه ميشه ده يگوت و دووباره ی ده کرده وه که پئويسته بزاني نه ويتر چی له تو ده ويټ، بؤنه وه ی بزانی چؤن گفنوگوئی له گه ل بکه يت، نه وه که تيگه يشتنی شو به سه ر بيروکه ت زال بکه يت.

وهردی وتی شو کاته ی سه ردانی به ريتانيا م کرد، هيشتا شه قامه کان پر بوو له پروپاگنده ی جهنگ. له ويټ پؤسته ريکم بينی وينه ی پياويکی نه ناسراو بوو، په نجه ی بؤ ته ماشاکه ري وينه که دريژ ده کرد، له ژير وينه که ش نووسرابوو (تق). سه رم له و وينه يه سوپما، پرسيام له واتاکه ی کرد، وتيان شو وينه يه له گه ل هه ر به ريتانيا يبه که ده دويټ و پئی ده لئ تو به رپرسياری له به رگرکردن له ولاته که ت. ته نها (تق)

نوسرا بوو. نه مهی وت و دواتر به گالته کردنه وه پټکه نی و وتی " به ریتانییه کان ده لټین نه م وینه یه بؤ بهرگرکردن له نیشتمان زؤرتیرین سرکه وتنی به ده سته پناوه " (نه م قسه یه ی وهردی کاتیکه که له عیراق ده هؤلی جهنگ نوای داگرکردنی کویت له لایه ن عیراقه وه لی (ده درا) جا علی وهردی ده یگوت " سهیری نه و برایش بکه هه موو پوژیک گورانیه کی نیشتمانه پروه ری هه یه و که چی گه نجه کانیش له جهنگ راده که ن " .

هه ستم ده کرد، نه م قسانه گرنگن، به له بهرچا وگرتنی کولتووری دیرینی به ریتانیا له سه ر هزری وهردی. نه و زانسته ی که له سه رچاوه وه له نه مریکا وهریگرتبوو، نه و پراکتیکه که ی له سه ر نه رزی واقیعدا له به ریتانیا بوو. به تاییه تیش قه ده ر یان نه وه ی خوی به پټکه وت ناوی ده برد یاوه ری بوو له وه ی تا ناستیکی زؤر زانست و کولتوور له سه رچاوه ره سه نه کانیا ن وهریگریت.

وهردی گه پایه وه ویلایه ته یه کگرتووه کان و زانکوی دایک له تیکساس، بؤ پیشکه شکردنی توژی نه وه ی دکتورا که ی. له وی میژوونوس و و فه یله سووفی کۆمه لایه تی ئیبن خه لدون و بیروبوچوونه کانی له باره ی کۆمه لناسیبه وه کرده بابه تی تیژه که ی (ئیبن خه لدون له نیوان سالانی ۱۲۳۲ - ۱۴۰۶ ز زیاره، به یه کیک له زانایانی سه رده می خوی داده نریت له بواری کارگری و سیاست و داده وری و پوژنیری و هونه ردا. ئیبن خه لدون له تونس له دایک بووه، چه ندین پۆستی له مه پراکیش و میسر وهرگرتووه. خاوه نی کتیبه به ناوبانگه که یه، که به (المقدمه) ناسراوه) له به شی سته م به وری باسی ئیبن خه لدون ده کریت وه ک یه کیک له و که سایه تیپانه ی که

دکتور عهلی وهردی پټیوه کاریگر بووه.

دوای دوو سال له کوششی زانستی بهردهوام، که پیشتریش لیکوالینهوه و وردبونهوهی بؤ کردبوو، له پټکهوتی ۱۹۵۰/۵/۸، تیزهکهی به شیوهیهکی نهکادیمی تهواو پیشکش کرد. تیزهکهی جینگای سهرنج و پیزانینی مامؤستایانی بوو. نهوهی مایهی سهرنجه لیژنهی تاوتویکردنی نامهکهی له ههشت کهس پټکهاتبوو له گڼل سهرپرشتیارهکهی، له پاشکوی نه م کتیبه وینهیهکی نامهی دکتوراکهی دهبینین که نیمزای هر ههشت نهندام و سهرپرشتیارهکهی بهسهرهوهیه.

لیژنهکه بریاری دا بپروانامهی دکتورا به پلهی نایاب به عهلی حوسین وهردی بدات، به فهرمیش له ۱۹۵۰/۷/۲۷ بپروانامهکهی بهدهستهینا. زانکو ریزی لیتا و پیشنیاری چاپکردنی تیزهکهشی کرد. نهو تیگستهی خوارهوم له توپژینهوهکهی حللی و پههیمی دوزیوهتهوه، وهک خوی دهگوازمهوه هرچهنده زانیاریهکانی ناو نهو تیزم له وهردی نه بیستوهه "هرکه وهردی به شیوهیهکی فهرمی پلهی دکتورای بهدهستهینا، زانکو دکتورایهکی فخریشی پی بهخشی، تهنانهت حاکمی ویلایهتی تیگساس نیشانهی لیتهاتوویی لهسهر ناستی ویلایهتهکهی به وهردی بهخشی، نه م نیشانهیهش به ههموو کهسیک نادریت تنها نهو توپژهرانه نه بیته که داهینانیکي زانستی دیار نه نجام ددهن. ههروهها زانکوکه که بپروانامهیهکی ریزلیتان و یاداشتیک بؤ وهزارهتی مهعاریف دهنیرئ، تییدا جهخت لهسهر پله سهرنچراکیشهکهی عهلی وهردی دهکاتهوه که بهدهستی هیناوه، تهنانهت تیزهکهی به قهد سن تیزی تابیهتی دکتورایه له بوارهکهی

خویدا. تنانته به وهندهش نه وه ستاوه به لگو زانکو جه ختی له سره
نه وه کردوته وه، که تیژه که ی عملی وهردی زنده به کی پاسته قینه به بو
کومه ناسی". تویره و چاودیران ده توانن ده قی تیژه چاپکراوه که ی
وهردی ببینن، له گه ل ناوی سره پرشتیاره که ی له میانه ی یه ک
ژماره دا. له گه ل وینه به کی که له پاشکوی به لگه کانی نه م کتیبه به، بو
ناسانکاری تویره رانیش من لیره دا ناویشانی ته وای تیژه که
ده گوازمه وه:

Sociological Analysis of Ibnkhaldun theory
Study in the sociology of knowledge
No. 00663962
Prof. Harry Moore
Of the sociology Department. University of Texas
The Chairman of the Sociology Department
Prof. Carl Rosonquist
Prof. Walter FIRES
At 08/05/1950

۱۹۵۰/۰۷/۲۷

گه رانه وه ی بو عیراق

وهردی به بیوانامه زانستی به نرخه که ی و نه و پاسپارده گرنگانه ی
له ویلیه ته به کگرتووه کانی هینابوو، گه پایه وه عیراق. چوار سالی
دوووردیژ له به غدا و خیزانه که ی دوور بوو، منداله کانی له مالی
باپیره بیان گه وره بوون. چاوه پروانی دیداری باوکیکی تووره له و
سه فوره دوووردیژه. وهردی ده لئ "دوای نه و دابرا نه به که م دیدارم
له گه ل باوکم دستانه نه بوو، دیداریکی گیزه لووکه ناسا بوو، به
که مترخه م تومه تباری کردم گوايه ههستی به پرپر سیاریتی خیزان و
مندالم نییه. نیستا پیم وایه له سره هق بوو!" به لئ به مشیوه یه دوای

چل سال به سهر تیپه پېوونی پووداوه که دان به وه دهنیت، دواى نه وهى به چاوى باوکيکی به رپرسيار سه یرى بابه ته که ی ده کرد. وهردی پووداوى دیداره که تیده په پیتنى، که له زه ینیدا به چه سپاوى مایه وه، به لام هیشتا کومه لیک ناله نگاریی دیکه ی له به رده م بوو. عرزوحالی پیشکش به زانکوی به غذا کرد، له کولیزى ناداب و زانسته کان له ۱۹۵۰/۱۰/۳۰ به ناوینشانی (ماموستا) دامه زرا. (دهرووناسیى کومه لایه تی) به کم کتیب بوو علی وهردی موحازه په کانی خوی له کولیزى ناداب و زانسته کان له باره یه وه دها. دالانه کانی کولیز پر بوو له دهنکه دهنک و چرپه چرپ، هه موویان باسی نه و که سه نوییه یان ده کرد که به بیرکردنه وهى زانستی سه رنچراکیش گه پاوه ته وه، هه مووان به دواى دکتور علی وهردی ده گه پان که بېروانامه ی به پله ی نیمتياز له ویلایه ته یه کگرتووه کانی نه مریکا وهرگرتووه و کومه لگای عیراقى و که سیتیى تاکی عیراقى له پویى دهروونى و کومه لایه تییه وه شى ده کاتوه. ته نانه ت موحازه په کانی بۆته بابه تیکی جه ماوه یرى نه وتو، قوتابیان له سه رجه م کولیز و به شه کانی زانکو هله پان بو ده کرد.

دامه زراندى به شى کومه لئاسى له کولیزى نادابى زانکوى
به غذا

علی وهردی ده لئى محمه د فازل جه مالی پوژیک بانگی کردوه (که سایه تییه کی سیاسى عیراقى بوو له سالى ۱۹۰۳ له دایک بووه و له سالى ۱۹۹۷ کوچى دواى کردوه، بېروانامه ی دکتورای له په روه رده له زانکوى کولومبیا له نیویورک به ده ست هیناوه له سالى ۱۹۳۲.

بە پێوە بەری گشتی مەعاریف بوو، سەرۆکی پشکنینی گشتی بوو، ئەندامی کۆپی زانیاری عێراقی بوو، چەندین جار وەزیری دەرەووە بوو، دوو جاریش سەرۆک وەزیران بوو. یەکەمیان لە ساڵی ۱۹۵۳ و دووهم جاریش لە ساڵی ۱۹۵۴ (بوو) ئەم سیاسەتمەدارە عێراقییە کاتیک بانگی وەردی دەکات بۆ نووسینگەکەی پێشینیاری دامەزراندنی بەشی کۆمەڵناسی بۆ دەکات لە زانکۆی بەغدا. هەردووکیان بە ئامادەبوونی چەندین کەسانی پەسپۆر توتوی بەتەگە دەکەن و عەلی وەردیش بە ئێنی پێدەدا تووژینەووە یەک بۆ کردنەووە کە ئامادە بکات.

وەردی لە ژێر پۆشنایی زانستی کۆمەڵناسی پلانی بۆ کردنەووەی بەشە کە دانا، کە ئەم زانستەش لە سەر بابەتی دیاردە کۆمەڵایەتی دەووستی، دواتر تیۆریکی ئیستقرایی لە سەر ئەم واقعە دانا. دواتریش هەولی بۆ ئەو دا، هەر ئەگەرێک پراکتیزە بکریت کە لە ئایندەدا پوودەدات. بۆیە دەبێت کە سێک ئەو زانستە بخوینێ لە کۆمەڵگاکە و گۆپان و کێشەکانی شارەزا بێت. وەردی دەلی پوختە ئەوێ لە ئەمریکا وەرگرتبوو لە مەنەجی بەشی کۆمەڵناسی دانا. سەرەپای ئەمەش تووژینەووەی مەیدانی خستە پال خویندنی تیۆری، هەرچەندە جێبەجێکردنی تووژینەووەی مەیدانی ئەوکات لە عێراق پووبەپووی کێشە ی گەورە دەبوو.

لە پێناو چارەسەرکردنی ئەو کێشە یە و هەمەجۆرکردن و پێکھێنانی پەسپۆرییەکان، وەردی پێشینیاری کرد بەشی کۆمەڵناسی لە سێ لقی پێک بێت، هەرچەندە ئەوسات دروست نەبوو، بەلام دواتر تەواو بوو، ئەوانیش بەشی کۆمەڵناسی و بەشی کاری کۆمەڵایەتی و بەشی ئەنشرۆپۆلۆژیای کۆمەڵایەتی بوو. زیادکردنی دوو بەشە کە ی دیکە

له پیتناو دانانی کرؤکی خزمه تگوزاری کومه لایه تی و خزمه تی کومه لگا بوو، له گه لږ پیکخستنی کومه لگا، که چی پیشنیارکردنی نه نشرؤپولؤزی بؤ بایه خدان بوو به توؤزینه وهی مهیدانی له کومه لگا ناوځوی به لادی و شارنشیننه وه، له گه لږ گه پان به دواي دؤزینه وهی چاره سهری بؤ کیشه کان.

هرکه سالی خویندنی ۱۹۵۴ - ۱۹۵۵ دهستی پیکرد، دامه زانی به شی کومه لئاسی له کؤلیژی ناداب و زانسته کان له زانکوی به غدا راگه یه نرا، وهردیش به وه کاله ت بووه سهرؤکی نه م به شه نوییه. وهردی له ۹ی شوباتی ۱۹۵۳ له بهر نووسینی نامیلکه ی (که سییتی تاکی عیراق) و کتیبی (خوارق اللاشعور) نازناوی (پروفیسؤری یاریده دهر) ی پڼ به خشرا. هه روه ها نه رکی کارگتیری که وته سهر نه ستوی وهردی، نه و دوو جار به وه کاله ت کراوه ته سهرؤک به ش. دواتریش بؤ ماوهی هه فته یه ک بووه راگری کؤلیژی ناداب له ۱۶/۶/۱۹۶۰. دواتر نازناوی (پروفیسؤر) ی به ده سته پیتنا له ۶/۸/۱۹۶۲ دا، نه رکی سهرؤکایه تی به شی کومه لئاسی له ۱۴ی تشرینی یه که می ۱۹۶۳ پڼ سپئردرا.

خانه نشین کردن و پیدانی نازناوی (پروفیسؤری فه خری) لیسه ندنه وهی نازناوه که

له زانکوی به غدا له ریکه وتی ۲۷/۹/۱۹۷۰ نازناوی (پروفیسؤری فه خری) به عملی وهردی به خشرا، نه مه ش نه و ساله بوو که تپیدا خانه نشین کرا (ساله کان له توؤزینه وه که ی په هیمی و حلی وهرگپراوه) دواتر نازناوه زانستییه که ی لی وهرگپرایه وه، ئیمه هه ر له م

کټیبه دا باسی به سهرهاتی لیسهدنده وی نازنازه که ده کهین:

ژماره ی دهرچوانی به شی کومه لناسی له کولیزی ناداب
(۱۹۵۹ - ۱۹۷۰)

ژماره ی قوتابیان	سالی خویندن
۳۲	۱۹۶۰-۱۹۵۹
۲۵	۱۹۶۱-۱۹۶۰
۲۲	۱۹۶۲-۱۹۶۱
۴۱	۱۹۶۳-۱۹۶۲
۳۶	۱۹۶۴-۱۹۶۳
۲۸	۱۹۶۵-۱۹۶۴
۳۰	۱۹۶۶-۱۹۶۵
۳۶	۱۹۶۷-۱۹۶۶
۳۴	۱۹۶۸-۱۹۶۷
۳۷	۱۹۶۹-۱۹۶۸
۳۲	۱۹۷۰-۱۹۶۹

عالی وهردی داوی حسان و جه عفر که بهر له سه فهره که ی بڼ ویلایه ته په کگرتووه کان له دایک بیون، کچیکیان بوو به ناوی سه نا، نه و نیستا دایک و دهرمانسازه و له دایکبوی سالی ۱۹۵۲ وه ک جه عفری برای له دیمانه په کی پوژنامه وانی باسی کردووه به داوی لیبورده نه وه. دواپین کورپش به ناوی فهیسه ل له سالی ۱۹۵۵ له دایکبوه، هم موو نه مینووانه ش جه عفر باسی کردووه.

به ره له خانه نشینی وهردی له بواړی راگه یانندن دهرکه وتبوو، چونکه به شداریی له پرېوگرامی کړپې پوښنېری ده کرد که پښتر له سه ره تاي دامه زرانندی نيزگه وه له لايه ن حسين نه مين ناماده ده کرا تا سالی ۱۹۵۹، دواتر له سالی ۱۹۶۰ له لايه ن سالم نالووسی پښکه ش ده کرا. نه وهی کومه لگای عیراقی نه و سرده می وروژاند نه وه بو وهردی به کیک له قوتابییه کچه کانی هینابوو ده یگوت هه ست به نزیکبوونه وهی سیکیسی ناکات له گڼل پیاوان، به لکو ناره زووی ژنان ده کات. وهردی نه مهی له پرووی زانستییه وه شروقه کرد گوايه نه مهی به سر نه و ژنه هاتوو گونا می خوئی نییه، به لکو پیکهات هی بوونی ناوه ژوو بووه!

چالاکیه زانستییه کانی..... ماموستای میوان له زانکوی وارشو

وهردی له کاره زانستییه کانی نه وه ستا، وه ک ماموستایه ک له په یمانگای عره بی بړ خویندنی بالا موازه په ی ده دایه وه. هه روه ها فایلی وهردی له کولیزئی ناداب پیمان ده لئی وهردی زنجیره یه ک موازه په ی له باره ی که سیئی تاکی عیراقی و سروشتی کومه لگای عیراقی و ده روزه ی کومه لناسی داوه (نامه ی زانکوی پوله ندا ناراسته ی دکتور علی وهردی کراوه و داوای لی ده کات ماموستایه کی وانه بیژ بیت له زانکوه یان له سه ره تاي ۱۹۷۹، هه روه ها راگری په یمانگای توپژینه وهی پوژمه لاتی له زانکوی پوله ندا، پئی ده لئی هر کاتیک بیه وی ده توانی بجیته پوله ندا و سه رپشکیشه له گوتنه وهی موازه په کان... نه وانیش چاوه پروانی وه لایمی داواکه ی علی وهردی ده کن، له نئیو به لگه کانی نه م کتیبه نامه که هه یه.)

علی وهردی له لايه ن چه ندین زانکو و ناوه ندی توپژینه وهی جیهانی

داوای وانه بیژی لی کراوه، نه مه ش چهند چالاکیه کی زانستییه که له فایله که دا هه یه، شوینی محازه پره که و ناوینشان و میژوهه که ی دهرده خات:

به شدارییه زانستییه کانی دکتور عهلی وهردی له دهره وهی عیراق
۱۹۵۳ - ۱۹۸۸

نوم	دیم	شهوینتی محازه پره	میژوهه کی	ناوینشان
۱	لوینان	دامه زراوهی روکلز	۱۹۵۳/۲/۲۸	سروشتی کرمه لگای عه ره بی
۲	سووریا، لوینان، ئیران، تورکیا	چهندین زانکر	۱۹۵۷/۸/۳۱	چهند محازه پره یه کی جلد و جژر له باره ی کرمه لئاسییه ره
۳	چین	زانکری په کین	ئابی ۱۹۵۸	چین له کوانتوروی عه ره بی
۴	ئیران	زانکری تاران	۱۹۶۰/۶/۱۷	چهند محازه پره یه که سه باره ت به کرمه لئاسی
۵	میسر	سه هنته ری نه ته ره بی بل تویژینه وهی کرمه لایه تی	۱۹۶۱/۱۱/۲۵	محازه پره یه که سه باره ت به ئه بین خهلون
۶	میسر	په پمانگای بالای تویژینه وهی عه ره بی	۱۹۶۲	محازه پره یه که له باره ی لژیکی ئه بین خهلون
۷	سووسرا	زانکری ژنیف	۱۹۶۶/۱۲/۲۶	محازه پره یه کی گشتی سه باره ت به کرمه لئاسییه ره

۸	ميسر	زانكړى قاهره	۱۹۶۷	دهرون ناماسی پیشه یی
۹	كویت	زانكړى كویت	۱۹۶۸/۴/۱۸	موازه پره یه کی گفتی سه بارهت به کره له ناسیپه وه
۱۰	پولونیا	زانكړى وارشل به شمس تویژن سو هی نیسلاسی	۱۹۸۴/۳/۱	سه بارهت به تیوری نیمین خه لدون له کره له ناسی
۱۱	پولونیا	زانكړى وارشل	تشرینی په کمی ۱۹۸۴	نیسلاسی بیابان نظینی
۱۲	پولونیا	زانكړى وارشل	۱۹۸۵/۴/۱۲	شارستانیه تی عه ربی و کره له لگای عه ربی
۱۳	پولونیا	زانكړى وارشل	۱۹۸۷	موازه پره یه کی گفتی سه بارهت به کره له ناسی
۱۴	پولونیا	په پیمانگی تویژن سو هی روزه لاتی	۱۹۸۸	موازه پره یه کی گفتی سه بارهت به کره له ناسی

که چی دواى سالی ۱۹۸۸ ریگه یی سه فهرکردن له وهردی قه دهغه کرا، تا سالی ۱۹۹۲ که نه و کاته ش توانای نه جامدانی هیچ سه فهرریکی نه مابوو، چونکه ته ندروستیه کی هاوکار نه بوو تا سه فهر بقی شویتنیک بکات. تا دوااین سه فهری که له سالی ۱۹۹۵ بوو بقی چاره سه ری به ره و عه ممان رپویشت (له دوو تویی نه م کتیبه دینه سه ر باسی ریگرتن له سه فهر و دواتر پاشگه زبوونه وه له ریگرتنه که و سه فهری چاره سه رکردن).

وهك تېببني ده كه ين هه موو گه شته كاني دكتور عالی وهردی له دواي سالی ۱۹۸۴ هوه، ته نها بۆ به شی عه ره بی زانكوی وار شۆ بووه. له به خته وهرییم جار یکیان بۆ بالو یزخانه ی وار شۆ بۆ وهرگر تنی فیزا یا وهرییم کرد، بینیم کاتیک بالو یز زانی وهردی له پرسگه وه ستاوه، هاته پېشوازی وهردی و ئیمه ی له نووسینگه که ی خوی دانا تا کاره کان ته واو بوو. نه وکاته زانیم دكتور عالی وهردی وهك ماموستایه کی وانه بیژو میوان هه موو هاوینیک ده چیته زانکوی وار شۆ. هه ر کاتیکیش ده چی ناوه نده زانستییه کانی پۆله ندا پېشوازی لیده کن. پۆژنامه یه کی عیراقی پۆژیکیان پرسیا ری له باره ی نه نیسی سه فه ره به رده وامه کانی عالی وهردی کرد بۆ پۆله ندا، نه ویش وه لامة که ی به مشیوه یه بوو: "له راستیدا په یوه ندیم له گه ل زانکوی وار شۆ زۆر کۆنه ده گه ریته وه بۆ سالی ۱۹۶۲. نه وکاته بوو له کۆنگره ی ئیبن خه لدون به شدار بووم که له قا هیره به سترابوو. یه کیک له به شدار بووه کانی کۆنگره که پرؤفیسۆر بیلؤفیسکی بوو، که سه رۆکی به شی عه ره بی بوو له زانکوی وار شۆ. له میانه ی کۆنگره که یه کترمان ناسی، له وکاته وه په یوه ندی نیوانمان به هیز بووه. له بیرمه له سالی ۱۹۷۵ سه ردانی عیراقی کرد، نه مه ش له سه ر بانگه یشتی وه زاره تی راگه یانندی عیراقی بوو. منیش له چه ندین گه رانی ناوخوی عیراق یا وهری بووم. هه روه ها توانیم نه م پیاوه بۆ ناو مه رقه دی پیروزی کازمیه به رم. نه و ده یتوانی به عه ره بی قسه بکات، ناوم نابوو شیخ یوسف، که س به رهنگاری نه بۆوه. نه و هیشتا نه و پووداوه ی بیرماوه و وهك به سه رهاتیکي خوش ده یگپریته وه. شایه نی باسه بیلؤفیسکی قورنانی وه رگپراوه ته سه ر زمانی پۆلونی. به م نزیکانه

بۆلۆدە کرێتەو. ئیستا ئەو سەرۆکایەتی بەشی عەرەبی دەکات لە زانکۆی وارشۆ، ئەمەش لەبەر گەورەیی تەمەنەکە، کراوە بە سەرۆکی فەخری، یەکیک لە قوتابییهکانی لە شوێنی ئەو کراوەتە سەرۆک بەش، ئەویش پروفیسۆر دانیتسکی یە. ئەم سەرۆکە نوێیەش سەردانی عێراقی کردووە، لە چەندین گەڕان یاوەریم کردووە، ئەویش ھاتە کازمیە، دانیتسکی ھەک عەرەبیەک بە زمانی عەرەبی دەدەوێ، عەرەبی خۆش دەوێ و پەڕۆشی کولتوری عەرەبییە.

بەھەر حال بەشی عەرەبی زانکۆی وارشۆ، جا لە سەردەمی سەرۆکە کۆنەکە، یان سەرۆکە نوێیەکە، لە گەڵ ئەم تەبان، زۆرجار بانگەێشتە دەکەن بۆ ئەوێ لە ھەندیک کاری ئەکادیمی بەشداریم، بەتایبەتی لیژنەیی سەرپەرشتیاری ئەو ماستەر و دکتۆرایانە کە بە زمانی عەرەبی دەنووسرێن. ئەمسائیش بانگەێشتیان کردم، ئەمسال مانەووم لە سالانی دیکە زیاتر بوو. ئەمەش بەھۆی کێشەیک بوو بەسەر یەکیک لە قوتابییهکان ھاتبوو، کە خەلکی ولاتی میسر بوو. ئەم قوتابییه تیزیک نووسیوو بۆ بەدەستھێنانی برۆنامەیی دکتۆرا، منیش لە لیژنەیی سەرپەرشتیاری تیزە کە بووم، من بۆچوونیکێ دیارکراوم ھەبوو، جیاواز بوو لە بۆچوونی ئەندامانی دیکە. دواتر کێشەکە نالۆز بوو، لێرەدا دەرفەتی باسکردنی نییە. سوپاس بۆ خوا توانیم بەھێمنی لە کێشەکە دەریازم بێت، بە ئاسوودەیی ویزدان گەرمانەو نیشتیمان."

شیخ سەلیم جیووری یەکیک لە بەلگەکانی ئەمنی عامی پێداوم، بەلگە کە ئەو دەسەلمینی ناگاداری و ھەردی کراوەتەو لە موحازەرەکان ناگاداری خۆی بێت، ئەمەش تەواوی زانیارییەکانی

به لگه که به: (له وهزاره تي ناوځو - به پړيوه به رايه تي نه مني عام - ژماره ۴۵ س / ۶۶۴۳۶ له پړيکه وتي ۱۹۷۹/۴/۳۰ ، بابه ت نه پښي ، نارپاسته ي به پړيوه به رايه تي توپړينه وه و پيشخستن کراوه .. تپيدا هاتوه: تکايه ناگاداري دکټور علي حسين وهردي بکريت له وه ي ناگاي له موازه په کاني بيت، ځوي له باسکردني نه و شتانه به دور بکريت که څه لگاني ديکه لتي سوو دمه ند دهن و هه په شه له سه ر ناسايشي ناوځو دروست ده کات - مه به ست له موازه په کاني پوټونيايه) تکامان هه يه ... نيمزاي به پړيوه به ر ۴۵ . نه م به لگه يه ش له پاشکوي نه م کتپبه دا هه يه "

نازانم چون ناگادارکړنه وه که به دکټور علي وهردي دراوه ، ناي ا بانگي باله خانه ي نه من کراوه ، له به ترسناکي بابه ته که و په يوه ستبونو به شيوه يه کي ترسناک به ناسايشي ناوځو . يان ناگادارکړنه وه که ي بو په وانه ي ماله وه يان زانکو کراوه . شيخ سه ليم جبووري به لگه کاني ديکه ي نيشان نه دام ، بو نه وه ي له وه وردبمه وه که چون ناگاداري وهردي کراوه ته وه .

با بگه پړينه وه سه ر بابه ته که مان ، که له سه ر خانه نشينکردني وهردي وه ستاين له سالي ۱۹۷۰ . زانکوي به غدا جاري کي ديکه له سالي ۱۹۸۹ وهردي بيرکه وتوه ، به لام نه مجاره يان نازناوي (پروفيسو ري فه خري) يان لي وه رگرته وه ، هه روه ها کپرين و فروشتني کتپبه کاني له بازار قه ده غه کرا . له به شي چواره م خوينه ر نه و هؤکاره سياسيانه ده بيني که به ره به ره پړگري له علي وهردي کراوه ، دواي نه وه ي بو سه راني پړيمي عيراقی ده رکه وت که بيروبو چوونه کومه ناسييه کاني سه روک له گه ل بو چوونه کاني وهردي يه ک ناگريته وه !

لیږه دا پشت به دیمانته یه که ده به ستم، که له لایه ن باهیره شیڅلی له ساینټیک له گڼل سه لام شه ماعی پوژن ناموس نه نجام دراوه. سه لام ماوه یه کی زور یا وهری وهردی بووه، چه ند وتاریکی وهردی له پوژن ماعی جمهوریه و گوفاری نه لف با بلاوکردو ته وه. جا له دیمانته که دا سه لام شه ماع وه لآمی پرسپاری چه وساندنه وهی وهردی ده کات له لایه ن پوژمی به عسه وه. سه لام ده لئی "هینده ی من بزانه تهنانه ت نه و میزه تاییه ته شیان هه لگرت که له به شی کومه لئاسی کولیزمی ناداب تاییه ت بوو به وهردی. نه ریتیک له زانکوی به غدا هه بوو، هه ر که سیک پله ی (پروفیسوری فه خری) ی هه بووایه، نه و میزه که ی تاییه ت ده بوو، له دوا ی نه ویش هه لئنه ده گرا نه ده بوو که س به کاری بهینئ. پروفیسوره که خوی هه ر کاتیک ده یویست ده ی توانی به کاری بهینئ، نه مهش وه ک پیز و پیزانین بوو بؤ خزمه ته زانستیه که ی. جگه له مهش له کور و کویونه وه کان بانگهیشتی وهردی نه ده کرا، وه ک چون بانگهیشتی پروفیسوره کانی دیکه ده کرا. نه گه ر نه و نامه یه بخوینیته وه، که وهردی ناراسته ی ته ها نعیمی سه روکی زانکوی کردوه له بهرواری ۱۶/۹/۱۹۸۹، که به ده سخه تی وهردی له کتیبه که م بلاو کراوه ته وه، ته نها له بهر شیواز و گله ییه که ی وهردی دلته نگ ده بیت. به تاییه تی له کوتایی نامه که یدا هاتوه " به پیزم سه روکی زانکو... من به لاه وه گرنه نیه پروفیسوری فه خری بم، یان خانه نشین، هه ردوکیان بؤ که سیک ی وه ک من که له پوژانی دوا یی ته مه نیه تی وه ک یه که. به لام نه وه ی به لاه وه گرنه راستیه که بزانه، من له بهرگی نه و کتیبه ی له سالی ۱۹۷۰ ده رچوه نووسراوه - له سه ر داوا ی خوی خانه نشین کراوه - من پروفیسوری فه خرییم،

له وانیه له دواین پۆژه کانم کتیبی دیکم دهریچۆ. تکایه پاستیه که م بۆ دهربخهیت، بۆ ئه وهی بۆ خوینه رانی ناشکرا بکه م، فیلیان لی نه کریت. به هه رحال خودا په نامانه "

ئهمه پیزی زانکۆی دایک بوو له به غدا، که وهردی به دهستی هینا. نعیمی سه روکی زانکو وه لامی نامه که ی وهردی نه دایه وه، چونکه دهیزانی وهردی بۆ میژوو دهنووسیت، نه وه ک ئیستا. هه میسه پیشبینی ئه وه ده که م سه لام شه ماع په یوه ندی گرژی نیوان وهردی و پزیم ناشکرا بکات.

هاتنی وهردی بۆ نیو مه جلیسه ئه ده بییه کان

له وه ته ی به غدا هه یه، کۆر و مه جلیسی ئه ده بی تیدا سازده کریت. ئه مه ش تایبه تمه ندیه که له پایتهخت و شاره کانی دیکه نییه. ئه بو حه یانی ته وحیدی له کتیبی (الامتاع و العوانسه) باسی کردوه، نیبن قوته بییه له (عیون الاخبار) باسی ئه و کۆر و دانیشتنه ئه ده بی و پۆشنبیرییهی کردوه که پۆشنبیرییهی عه ره بییان ده وه له مه ند کردوه، نا کریت ده سته براریان بین. جگه له مانه ش له کتیبی (الغانی) ئه بو فه ره جی ئه سفه هانی و (العقد الفریدی) نیبن قوته بییه ی ئه ند له لوسی باسی مه جلیسه به غدا بییه کان کراوه له سه رده می که شه سه ندوه که یدا. به لام له سه رده می عوسمانیه کان ئه م مه جلیسه نه ناویکی نوئی وه رگرتوه، ئه ویش (قبولات) ه. به زمانه لۆکالییه که که کاریگه ری تورکی به سه ره وه بووه، تاکی وشه که ی (قبوله) یه به مانای پیشوازی دیت، ئیستا خه ریکه ئه م وشه یه نامینی.

هه نډیک بنه مالهی ده وله مهند و خانه واده ی نه ده بی له به غدا، هر که سه به پیتی ناراسته و مه یلی خوی مه جلیسیان داده نا، له وی نه دیب و نو سه ران به یه کتر ده گه یشتن، له وانه ش سیاسیه کان به پیتی به رژه وه نډیه کانی خویان ناماده ده بوون. وه ک نه ریت بوو له و مه جلیسانه باسی بابه تی نه ده بی و کومه لایه تی ته نانه ت بابه تی سیاسیش ده کرا به پیتی نه و بارودوخه کومه لایه تییه ی که ده ره خسا. دکتور عالی وهردی په روه رده ی نه و مه جلیسانه بوو، یاده وهری خیزانه که ی بوو. مالی وهردی له دواین پوژنسی ده سه لاتی عوسمانیه کان و سه ره تای ده سه لاتی نیشتمانی له عیراق، مه جلیسیکی نه ده بی دیاریان هه بوو. باپیره ی وهردی که ناوی موحسین صایغ بوو دوو مه جلیسی هه بوو، به یانیا ن له دوکانه که ی، نیوارانیش له ماله که ی. به ناویانگترین نه و که سایه تیپانه ی له مه جلیسه که ی نه ودا ناماده ده بوون: محمده سعید حبوبی، شاعیر جابر کازمی، عه بدولباقی عه مری، باقر هندی و محمده جواد شه بیبی، حاجی عالی مه حفوز (باوکی دکتور حسین عالی مه حفوز).

وهردی له هه رپه تی گه نجیدا، ناماده ی مه جلیسی هه به تودینی شه هرستانی ده بوو، که ریفورمخواز و سیاسه تمه داریکی ناسراوی عیراق بوو. وهردی له سه ره تادا به بیروپای نه م پیاوه کاریگر بوو، له م باره یه وه شی نویسیوه. دواتر دکتوری نینسکلؤپیدیا ناسا، مسته فا جه واد، وهردی له گه ل خوی بردوته چهنډین مه جلیسی به غدا، له سییه کانی سه ده ی بیسته مدا.

دوای نه وه ی وهردی له هه موو پوویکه وه پینگه یشتنو ده بیت، نه و

مه جلیسه نه ده بیبیا نه ده کاته مادده یه ک بۆ توپژینه وهی کومه لایه تی. ناماده بوونی نه و په ونه ق و چالاکي زیاتری به مه جلیسه کان ددها، نه مه ش به هوی نه و پرسپاران هی ناراسته ی ناماده بوونی ده کرد به تاییه تی له که سانی شاره زا. نه و مشتومر و گفتوگویانه ی پوی ددها، قسه کردن له گڼل وهردی ماوه یه کی زور به سهر زهین و هزر ده مایه وه له وانه بوو بۆ ماوه یه کی زوریش له کومه لگای پوژن بیری به غذا باس ده کرایه وه. به تاییه تی نه و مشتومرانه ی که نه و کات پوی ددها، بهر له وهی شانوی ژبانی عیراق بیته شوینی جهنگه به کورتا نه هاتوه کان. زهینی خه لک به بیرکردنه وهی نه وه پهرته وازه ببوو، کومه لگای نه وکات له داپووخاندایه. کاریکی سروشتیشه وهردی کومه لئاس، نه وه بۆ خه لک دهریخات که له گڼل زانست و قوناغه که یه ک ده گریته وه. وه ک خوی ده یگوت، خوی بلیتی نه م پشبینیانه ی دابوو له سه قامگیری دهروون و ته ندروستی خویه وه، له به رامبه ر ده سه لاتیک که باوه پی به بۆچوونی دیکه نه بوو.

مه جلیسی خوالیخشبوو مه کی سه ید جاسم (۱۹۰۵ - ۲۰۰۱) له دایکبووی شاروچکه ی شه تره یه، چه ندین کتیبی ته حقیق کردوه، له وانه ش خولاسه ی زه هبی مسبوکی نه پیللی، دیوانی الحیص و بیص، تلخیص البیان، مجازات القرانی شهریف پهرزی و چه ندین کتیبی دیکه ش) به لای عملی وهردی نه م مه جلیسه باشرین بوو. کومه لیک له پوژن بیریان له و مه جلیسه ناماده ده بوون، به شیکیان بۆچوونی وهردیان قبول ده کرد، هه ندیکیشیان به توندی پچه وانه ی بۆچوونه کانی وهردی بوون. به یانیانی هه یینی له ناوچه ی مه نسوپی به غذا نه نجام ده درا. مه جلیسیکی دیکه هه بوو که دکتور عملی وهردی

هاموشوی ده کرد، نه گهر سه فەر و نه خوڅی نه بووايه، نه وا هميشه ناماده ی ده بوو، نه ویش مه جلیسی عه بدولحه میدی هیلالی بوو له وه زیریبه. له وی شه قامیکی فراوان ناوچه ی نه عزمیه که وهردی تییدا ده ژیا، له گه ل ناوچه ی وه زیریبه ی له یه کتر جیا ده کرده وه. بویه وهردی پیویستی به وه نه بوو به ئوتۆمبیل بگات، به لکو به یانی هینی پښکی ده گرته بهر نه مهش وهک وه رزشیک بوو، بۆ دیداری دۆستان، له گه ل گفتوگو کردن له باره ی خه م و باسی نه ده ب و سیاست. زۆریه ی ناماده یوانی مه جلیسه کان هاوته مه نی خاوه ن مه جلیسه کان بوون، سیاست باسی یه که میان بوو. به ناویانگترین ئه و که سایه تیپانه ی وهردی به دیداریان ده گه یشت نه مانه بوون: دکتور علی سافی (وه زیری پیشور)، دکتور پاجی تکریتی و لیوا جاسم موخلس (له سه روبه ندی نه وه ی به پیلانگپری ناسرا له ۱۹۹۵ له سیداره دران) دواتر مه جلیسه که داخرا و خاوه نه که شی له کۆتایی نۆه ده کان کۆچی دواپی کرد.

چه ندین مه جلیسی دیکه ی به غدایی هه بوون، که وهردی حه زی لییان بوو، تییدا ناماده ده بوو و موحازه پره ی تییدا داوه. له وانه مه جلیسی ئال شعریاف (کۆنترین مه جلیسی به غدایه)، له گه ل مه جلیسی عه بدولپه زاق محیدین، مه جلیسی مونته دای نه بو حه نیفه نعمان نه و کاته ی دکتور په شیدی عوبیدی به پتوه ی ده برد، مه جلیسی هه به تودین شه هرستانی له کازمیه، دواتر مه جلیسی خوالیخوڅشبوو جه وادی شه هرستانی که له نووسینگی جه وادین له کازمیه سازده کرا، مه جلیسی مامۆستا محمه د جه واد غه بان، مونته دای به غذا له کازمیه، چه ندین مه جلیسی دیکه، به داوی لیپوردنه وه هه ندیکیانم

بیرچووه .

دامه زرانندی مه جلیسی رۆشنییری خاقانی

به سه رهاتی دامه زرانندی مه جلیسی رۆشنییری خاقانی له لایه ن وهردییوه له و کاته وه دهست پیده کات، که به هادین خاقانی ئامۆزام پۆژیک پیتی راگه یاندم، نه و یاوه ری زیائهدینی خاقانی باوکی کردووه بۆ مه جلیسیک هه ریه که له دکتۆر عه لی وهردی و حوسین عه لی مه حفووز تییدا ئاماده ده بن، وتیشی خاوه نی مه جلیسه که که مامۆستا محمه د جه واد غه بانه، هه وائی عیسا خاقانی باوکی پرسیه وه . نه مه ش له کۆتاییه کانی سالی ۱۹۸۸ بوو. خوا یار بوو له وهی باوکم هاته عیراق، نه و کاته ش مامۆستا مه حفووز سه ردانی ماله که ی ئیمه ی کرد بۆ به سه رکردنه وهی باوکم که زۆر له عیراق نامینیته وه . له بهر نه وهی من زۆر په رۆش بووم بۆ ئاماده بوون له و مه جلیسه ی به هادین بۆی باسکردبووم. به ئاماده بوونی مامۆستا مه حفووز پرسیارم له باره ی خاوه ن مه جلیسه که کرد، که باوکم ده ناسی. نه و کاته زانیم مامۆستا محمه د جه واد غه بان، له قوتابخانه ی سه ره تایی نه جه ف مامۆستای باوکم بووه، باوکیشم به په رۆش بوو بۆ نه وهی سه ردانی مامۆستا که ی بکات که له سه ره تایی وانه ی زمانه ی عه ره بی پێ گوتوه . چووینه مه جلیسه که ی مامۆستا محمه د غه بان له وئی بۆ یه که مجار پوو به پوو دکتۆر عه لی وهردیم بینی . من پیشتر هه ندیک له کتیبه کانی وهردیم، به میژوویی و نه ده بی و کۆمه لایه تی و پاراسایکۆلۆژی خویندبووه . بهر له وهی مه جلیسه که کۆتایی بیته، باوکم نه وانی بانگه یشتی ماله وه کرد بۆ نانخواردن که زۆربه ی خواردنه کان خۆی ئاماده ی کردبوو.

سهردانی مامؤستا مه حفووز و عهلی وهردی و سهلام شه ماع پښانه له سهر داوه تی باوكم به شتیوهی ناخواردن و عه سره پسا و چا خوار دنه وهی نیواران دووباره ده بڼوه. دانیشتنه که به مشتمیری زانستی و پښنبیری و نایینی گهرم ده بوو. له به خته وهری من، پښلیکی سهره کیم له ناماده کاریی ئه م داوه تانه هه بوو. پښله که م نه وه بوو به ئۆتۆمبیله که ی خۆم میوانه کان بگه ینمه مالی خۆمان و دواتریش بۆ ماله کانی خویان بیانگتیرمه وه. هه میشه به نه نقه ست دکتور عهلی وهردییم تا دوا یین که س له ئۆتۆمبیله که م ده هیشته وه، بۆ نه وهی نه مه بکه مه دهر فته تیک تا به تهنیا له باره ی ناوه پښکی کتیبه کانی قسه ی له گڼل بکه م. هر نه مه ش به خه یالی گه نجیک دی که تهنه نی هیشتا نه گه یشۆته بیست و پینچ سال، بۆ به ده سته ینانی خۆشه ویستی زانایه ک که بۆ دهر وازه ی کۆتایی ده پوانی نه وه ک ناینده یه کی گه ش، که گه نجیک چاوی تی ده بری. من نیستا بپوام وایه له لای وهردی مامؤستام په سهند بووم، بۆیه به ره به ره زانست و پښنبیری لئ وهرده گرت.

دوای نه وهی باوكم سه فهری کرد، دیداره پښانه ییه کان له گڼل وهردی هر مابوو. سه لام شه ماع هۆکاریکی سهره کی بوو له به رده وامبوونی. سه لام دوای ته واو بوونی ده وام و گه پانی به مه جلیسه کان، ئۆتۆمبیله که ی منی ده سنده که وت، بۆ نه وهی بیگه ینیته وه مال. تا وایلیهات دیداره کان پښانه و پښینی ده بوون، تهنات وهردی له نه عزمیه وه به ره و کازمیه به پی ده هات، ماوه یه ک له دوکانه که ی سه فا وهردی یان باسل خه زپه جی ده حه سایه وه که له دهر گای (ده روزه) بوو، دواتر ده چووه مه رقه دی کازمیه و به شدار

دهبوو له مه جلیسی کلیلدار عه باس شه بیبی و یان مه جلیسی جه واد شه هرستانی پاریزه ره که هه موو پینج شه ممه یه که له کتیبخانه ی (الجوادین) پیک ده خرا که له لایه ن هه به تودینی شه هرستانی دامه زرابوو. دواتر به یه که وه به ره و مائی ماموستا مه حفوز ده پویشتن، نه ویشمان له گه ل خومان ده برد به ره و ماله که ی نیمه ده چووین بۆ نه وه ی ئیواره زانستی و پویشنبرییه که له گه ل وهردی ته و او بکه ین. چه ندین که سی دیکه له گه لمان به شدار ده بوو، له وانه ماموستا زوهیتر عامری، سه فا وهردی، عه بدولموته لیب مه هدی په یکه رتاش، ماموستا باسل خه زه جی، عه باس جه بار کازمی، نزار تاریق هه موه نندی، نه ندازیار عیسا حوسینی سه غیر که نه وکات قوتابی کولیزی نه ندازیاری بوو، هه ندیک جاریش عه بدولحه مید سه غیر ناماده ده بوو. دوا ی ته و او بوونی مه جلیسه که ش له نیوه شه ودا من هه ریه که له دکتور وهردی و دکتور مه حفوز و سه لام شه ماعم ده که پانده وه ماله کانی خویان.

دوا ی نه وه ی نه م دیدارانه زیاتر له مانگیک به رده وام بوو، وهردی فرمانی وه ستاندنی دا، فرمانیک پاشگه زیوونه وه ی نه بوو. ماموستا مه حفوزیش په زامه نندی بۆ فرمانه که هه بوو. له بهر نه وه ی دیداری پوژانه نه که ته نها بۆ خاوه ن مال، به لکو بۆ هه مووان شه که تیبیه. له بری نه وه دکتور وهردی پویشناری کرد، مه جلیسی پویشنبری و نه ده بی خاقانی دابنریت، هه فتانه تیبیدا کوبینه وه، نه مه ش بۆ که مکردنه وه ی فشار به سه ر هه مووانه وه. به م پویشنیا ره زور دلخوش بووم، به لام ده بووایه په زامه نندی شیخ عیسا ی خاقانی باو کم وهریگرم. نه ویش به بیستنی هه واله که زور دلخوش بوو، پیروزیایی لیکردین، خودا له

نزاكانی ئه و بئیه شم نه كات. كه چى مامؤستا مه حفووزى دانا، سى مرچى بؤ دامه زراندى مه جلیسه كه دانا، داواشى كرد به مرچه كانی پازى بین، ئه وه بوو كه نابیت مه جلیسه كه گفتوگوى وه های تیدا بكریت خه لك له یه كتر جیا بکاته وه، له وانه، یه كه م: پئگه نه دان به قسه ی تایفه گه رى. دووه م: پئگه نه دان به خۆه لکیشان به نازناو و باسکردنى ناکۆكى سیاسى. سییه م: پئگه نه دان به باسکردنى بابته ی سیکس و هاوشیوه كانی، كه سه نگینى و پئزى مه جلیسه كه كه م ده كاته وه. وهردى په زامه ندى بؤ مرچه كانی دا، ته نانه ت ستایشى كرد، چونكه ئه م قوناغهى تیدا ده ژیاين به رگه ی ئه م جۆره بابته تانه ی نه ده گرت.

ئه و پۆژانه ی كه به ر له دامه زراندى مه جلیسى خاقانى و دواى چند مانگیكى دیکه ش، كه له گه ل دکتۆر حسین عه لى مه حفووز و عه لى وهردى كۆده بووینه وه، چند پۆژانیكى ده گه م بون، له میژوى عیراقدانم چند ساله پر سیاسه ته گرگرتووه ی عیراق، به خۆیه وه ی نه دیوه. ئه و كات جهنگى عیراق - ئیران وه ستابوو، كه هه شت سالى خایاندبوو، تازه له ۱۹۸۸/۸/۸ وه ستابوو. جهنگه گئزه لوو كه كه ی كویت هیتشتا هه لته گیرسابوو. ئه مه ش دهر فه تىكى ئازادى په خساندبوو، هه چ عیراقیهك له بیری ناكات كه له و سه رده م ژیا بیت. دیدارى یه كه مى دامه زراندى مه جلیسى خاقانى له ۱۹۸۹/۳/۵ ئه مه ش بؤ پراگه یاندى مه جلیسى پۆشنبری خاقانى بوو، له كازمیه ی به غدا. دواتر پراگه یانده كه ی له كۆپى مه جلیسه كانی دیکه پراگه یاندر، به لام كه س ئاماده نه بوو، ته نانه ت مامؤستا غه بان په زامه ندى له سه ر دامه زراندى مه جلیسه كه نه بوو، كه له لایه ن گه نجیكه وه سه ره رشتى

بکړیت که تمه نې هیشتا نه گه یشتو ته سې سال. له نیو نه و پیره پیاوړه، که می تمه نم تووشی نا ئومیدی کردم، به لام وهردی فرمانی کرد ناله نگاری و بهرده وامیم هه بیت. وه ک چاره سه ریبه ک بو هم کیشانه ماموستا مه حفوز فرمانی کرد سه لام شه ماع مه جلیسه که به پړوه بیات. هه ندیک هه نسوکه وت له سه لام بینزا، هه ندیک له برایان لیتی په ست بوون، بویه ماموستا مه حفوز خوئی کارگړی پی مه جلیسه که ی له نه ستو گرت.

مه جلیسه که خه ریک بوو به ره به ره گه وره تر ده بوو به هاتنی ماموستا محمه د حه سن سه غېر و پوژنامه نووسی گه وره سه جاد غازی، له گه ل نه و هه ش دوو هم نه قیبی سه ندیکای پوژنامه نووسانی عیراق دواي جه واهیری ده هات، نه ویش نووسه ر و پوژنامه نووس فه یسه ل حه سون بوو، له گه ل نه وانیش ماموستا حافز نه بوکه له ل ده هات.

وهردی نه ستیره ی په که می مه جلیسه که بوو، ماموستای دانا حوسین علی مه حفوزیش کلیلی سه قامگیری بوو. هه رکه مه جلیسیکی نه ده بی داده خرا، یان مه جلیسیک لاواز ده بوو، نه و ژماره ی ناماده بووانی مه جلیسی خاقانی زیاتر ده بوو. چه ندین که سایه تیی مه جلیسه نه ده بییه کان له مه جلیسی نیمه ناماده ده بوون، له وانه دکتور عه بود بلدای، دکتور خالد عوزی، ماموستا عه بدولغه فار حه ببویی، دکتور نه حمه د تامر، ماموستا یه حیا مانع، عه بدولغنی حه ببویی، دکتور موحسین شیخ پازی، غالب حاج فلیحی پاریزه ر، ماموستا و شاعیر علی حه یده ری. هه ندیک له و ناوانه که به هوی هه لوئیستیکی نه خوازراو له خاوه نی مه جلیسیک نیگه ران

بېوون، له مهجلیسه که د ابرابوون، به شیوه به کی هه میسه یی له مهجلیسی خاقانی ناماده ده بېوون.

دوای سالیک له دامه زانندن، وهردی فرمانی کرد، کارگتپیه که بگره نه ستو. ماموستای دانا حوسین مه حفوزیش جه ختی له سره نه وه کرده وه، فرمانه که به پیکه وتنی هر دووکیانه. بویه من له سره میزی کارگتپری مهجلیسه که دانیشتم هر له سالی ۱۹۹۰ وه تا سالی ۲۰۰۳. هیچ کاتیک جیم نه ده هیشت ته نها نه و کاته نه بیت که سه فهرم ده کرد، نه و کاته ش بویه کیک له م دوو ماموستا گه وره به جیم ده هیشت مه هدی سه عید و شامل شه مری، یانیش بویه پرفعت سه فارپ. له نیتو مهجلیسه کانی به غدا مهجلیسی خاقانی ناوبانگی په یاد کرد، سنور و ناسوکانی تپه پانند. چاکه ی به که می نه مه ش بویه ماموستا مه حفوز ده گه پیته وه که پلانی ناینده ی داده نا و بونه کانی پیتنیا ده کرد. دوو هم به هوی بوونی وهردی به وه بوو، که چه ندین بابه تی ده وروژانده له مهجلیسه کانی دیکه نه بوو. سییه م و گرنگترین هوکاریش ناماده بوونی چه ندین که سایه تیی دیکه بوو، که دوای سالیک یان دوو سال دوای دامه زانندن ناماده ده بېوون، له سالانی دواتر کاریگه ریان هه بوو، له نمونه ی شاعیری گه وره رازی مه هدی سه عید و نویسه حاجی عباس علی مه نده لاوی، حهیده ر سه یید نیسماعیل سه در، عه بدولموته لیب نه عره جی، و یه حیا مانع و دکتور نه حمده تامر، ماموستا نیحسان ده باغ و ماموستا عه بدولهادی بلبیل و ماموستا رپاز هادی عوده و ماموستا هادی شینه و دکتور یه حیا بوکا، په نووف که منه، عه بدولحسین په فیعی. نه مه و سه ره پای چه ندین که سایه تیی دیکه وهك: شامل شه مری، نیعمه عه زاوی، محمه د ره زا

قاموسی، په فعت سه فار، حمید مه جید هدق، علی تایی، سه لمان
 قه یسی، عه بدولرپه حیم به لداوی، په ئوف سه فار، سألح مه هدی هاشم،
 عه بدوللا سودانی، عه بدولموته لیب عه بود، سه لام شه ماع، عیسا عیسا،
 محمه د علی حمزه، عه بدولنه میر وهرد، علی جه لیل وهردی، داود
 په حمانی، کازم سه لامی، عامر نه نباری، په شاد نیبراهیمی، مونزپ
 تامر، ناسر تامر، عه دنان به لداوی، محمه د نه مین نه سه دی، عه باس
 شه دیدی، هاتف عه زیز (ماموستای زمانی نینگلیزی بوو، یاداشتی
 پوژانه ی مه جلیسه که ی ده نووسی، هیوادارم نه نووسینانه ی
 پاراستیج)، هه روه ها جه واد شه بیانی، علی که نانی، عه بدولکه ریم
 ده باغ، هاتف عه ته بی. هه روه ها مه جلیسه که سه رنه ده که وت نه که ر
 هه لوئیستی جوامیرانه ی هاورپییه کانم نه بووایه، که زوربه یان قوتایی
 زانکو بوون. که کاتیکی زوریان بو پیکخستنی مه جلیس و
 ناماده کاری بو میوانه کان پیک ده خست. نه وه ی بیرم بیت نه م برایانه
 بوون: عه بدولعال حاتم به غلانی، مه هدی موسه وی، عیسا سه غیر،
 عه باس کازمی، نزار هه مه وه ندی، ناسر نه سه دی، هاشم که عبی، تالب
 زهیدی، ماجد که نعان، سادق جه زایری، مه کی مه جید په شید،
 خوالیخوشبوو سامی علی نیماره که خه لکی دیاله بوو، ماموستا
 نه حمه د هاتف، خوا ناگاداریان بیت، له هر کوپییه ک بن، به هه زاران
 چاکه یان به سه رمه وه هه یه.

بابه تیکی گرنکتر هه یه شایه نی باسکردنه، که پوولی له به رده وومی و
 سه رکه وتنی مه جلیسه که هه بوو، له وانه پالپشتیکی گه وره له لایه ن
 ماله گه وره کانی کازمیوه له مه جلیسه که ده کرا، له وانه که سایه تی و
 پیاو ماقولان مه جلیسه که یان به مه جلیسی خویان ده زانی. تا

حاله ته که به وه گه یشت، مه جلیسه که دانیشتنی تایبه تی له دهره وهی پوژده فهرمییه کانی خوی نه نجام ددها، نه مهش بق تاوتویکردنی نه م بابه ته کومه لایه تیبه گه ورانه ی په یوه نندی به کومه لگا و خه لگه وه هه بوو، بق دوزینه وهی چاره سهریی بویان. نه گهر وه ستانی نه م خوشه ویستانه نه بووایه، به تایبه تی کاتیک زیاتر له جاریک بانگه یشتنی به پړوه به رایه تی نه منی کازمیبه کرام، بق لیکولینه وه له سه ر مه جلیسه که، نه واه سه ر نه ده که وتین. لیره دا هه لویستی دکتور عه بدولستار راوی له بیرناکه م کاتیک خوی له به رده م به پړوه به ری نه منی به غدا دا کوکی له مه جلیسه که کرد، کاتیک به پړوه به ره که ویستی مه جلیسه که دابخات. ئیستا سه رقالی ناماده کردنی کتیبیکم له باره ی مه جلیسی خاقانی، هه موو نه و بابه تانه کوده که مه وه که به سه ر مه جلیسه که هاتوه. سه ره پای باسکردنی نه و به پړزانه ی که گه وره یان کردم و پالپشتم بوون، به تایبه تی خه لگی کازمیبه، که سایه تیبه کانی له سه رووی هه موویانه وه ماموستا مه حفوز و سه ید حوسین سه در، خودا له مردوه کان خوش بیت و ته مه نی زیندووانیش دریژ بکات.

نه خوشیبه که ی وهردی

پوژانی کۆتایی ۱۹۹۴ بق هه موو دانیشتوانی مه جلیسه که خه مبار بوو، چونکه دکتوری مه زن وهردی نه خوش که وت و نه یده توانی ناماده بیت، ته نها حاله تی ده گهن نه بیت. ده بیت بق میژوو بگوتریت وهردی زور له نه خوشیبه که ی زور به هیژتر بوو، ته نانه ت به گالته نامیزیبه وه باسی نه خوشیبه که ی ده کرد. کاتیک پزیشک پیی

گوتبوو له وانه به نه توانی کونترپوټلی میزکردن بکهیت، چونکه نه گهړی توشبوون به میزه چوپړکې هه یه. به گالته وه وهردی به منی وت: له مه جلیسه کان پټویستمان به کورپه بچوکه کهت ده بټی، عیسا. منیش وتم چ کاریکمان به و منداله هه یه که هیشتا سی سالی تیڼه په پاندووه. وهردی وتی " له مه جلیسه کان له باوه شی خو می داده نیتم، نه گهړ نه متوانی میز پابگرم، نه وا هاواری تو ده که م، نه ها محمه د نه وه کورپه کهت له باوه شی من میزی کرد، توش داوای لیبوردن ده کهیت و خه لکه که ش باوه پ ده که ن! خوالیخوشبوو له پووبه پووبوونه وه ی نه خوشه ییبه که ی به هیز و نازا بوو، به پیچه وانه ی نه وه ی له دراما ته له فزیونییه که نیشان دراوه، گوايه ده نالی و ده گری!

پرسیاری نه خوشییه که ی وهردیمان له حه سانی کورپی کرد، وتی نه خوشییه که ی دیارکراوه که شیړپه نجه ی زراوه. دکتور حه سان و پزیشکانی عیراق هه ولیان دا وهردی مه زن به و درمانانه ی له عیراق هه یه، چاره سه ر بکن، که چی نابلقوه ی نابووری کاریگه ری له سه ر ته ندروستی و چاره سه ری ته واوی عیراق هه بوو، درمان بو نه خوشییه ترسناکه کان نه بوو، نه خوشییه هه میسه ییبه کانیش کارتی بو کرابوو نه خوش ده چوو له نه خوشخانه کان به نوره وه ری ده گرت. هه موو نه مانه ش به فرمانی نه ته وه یه کگرتووه کان بوو. ته مه نی وهردی هه شتای تیپه پاندبوو، توانای به رگری له م ته مه نه لاواز ده بیت، جا توشی شیړپه نجه ش بیت. نیتمه ش چاوه پروانی هه واله دلته زینه که بووین.

چاره سه رییه کی دره ننگ له نه رده ن

له مانگی دووه می سالی ۱۹۹۵ له نه رده ن بووم، له سه روبه بندی

که پانه وه بووم بؤ عیراق، له ویی به برام دکتور یه حیا بوکا و تاهیر بوکا
 گه یشتم، که په یوه نندی دۆستانه م له گه ل ئه م دوو که سه و
 خیزانه که یان هه یه. له شوقه که ی خو م له عه ممان مه جلیسیکی
 نه ده بیمان پیکه خست. باسی هه موو نه و بابه تانه مان کرد که نه و کات
 به لامانه وه گرنه بوو. نه خو شیبه که ی دکتور وهردی نیگه رانی بؤ من
 دروستکردبوو، بیگومان زۆریه ی دۆستانیش له م نیگه رانییه به شدار
 بوون. من پیشنیاری نه وه م بؤ دکتور تاهیر خسته پوو، که نامه یه ک بؤ
 شا حوسین ته لالی شای نه رده ن بنووسم، داوای لی بکه م چاره سه ری
 وهردی له نه ستو بگریت! به لام له م مه سه له یه دا دوو کی شه م هه بوو:
 یه که م چۆنیه تی نووسینی نامه که بوو، چونکه نووسینی نامه بؤ
 شاکان شیوازی تاییه تی ده وی، دووه م چۆنیه تی گه یاندنی نامه که
 بوو. دکتور تاهیر هه ر دوو بابه ته که ی له نه ستو گرت، به هاوکاری
 دکتور یه حیا کاغه زیکی فه رمیمان به ده ست خست که دکتور یه حیا له
 نووسینگه ی شه وقی نه قل چاپی کردبوو، نه مه یان یه کی که له
 پیاوما قولانی نه رده ن. مه جلیسی خاقانی وه ک ناو نیشانیکی دیار له
 کاغه زه که نووسرابوو، ده بووایه من نیمزای بکه م چونکه من خاوه ن و
 سه رۆکی مه جلیسی پۆشنییری خاقانی بووم، ده بووایه دکتور
 تاهیریش نامه که دابری ژیتته وه. به سوپاسه وه نه و دابری شته وه و منیش
 نیمزام کرد. دکتور یه حیا نامه که ی گه یانده سلیمان حنیتی، که
 براکه ی له دیوانی شاهانه ی نه رده ن کاری ده کرد، نه مه یان شه رکی
 گه یاندنی نامه که ی به شا حوسین له نه ستو گرت. ناو نیشانی
 نووسینگه ی مامۆستا شه وقیمان وه ک ناو نیشانیکی جیگیر
 جیته یشتبوو، بؤ مه به ستی وه رگرتنه وه ی وه لامه که، پتیمان پراگه یاندین

که نامه که گه یشتو ته دیوانی شاهانه، نیمه ش گه پاینه وه به غدا. له به غدا هیچ شتی کم له باره ی نامه که وه به وهردی نه گوت، له وه ده ترسام نامه که له دیوانی شاهانه فراموش بکړیت و وهردیش نومیدی پتی هه بیت. له گه ل هاورپیان ریکه وتین که نابیت وهردی له گه ل نازاره کانی به تهنیا جیبهیلین، بویه سهردانی مالی وهردیمان کرد و هینامانه نه و مه جلیسه ی که خوی دروستی کردبوو، به لام حاله تی تندروستی باش نه بوو، هه سته کانی له ده ست نه دابوو، هیشتا به سهر خوی زال بوو، به لام له دانیشتنه که ی ناسوده نه بوو، هه ستت ده کرد نازار هاوده میه تی. ماموستا مه حفوزم بینی، سهیری وهردی ده کات و فرمیسک له چاوه کانی دپته خواره وه، پیم گوت: دکتور مه مانگریینه، من وا به رهنگاری فرمیسکه کانم ده بمه وه. ماموستا مه حفوز وتی "من بؤ نه و میژووه مه زنه ده گریم که وا به بهرچاومه وه وه که لم په رته وازه ده بیت!". حکومتی نه وسای عیراق بایه خی به وهردی نه ده دا، هه رچنده ماموستا سه لام شه ماع له پڼگای نه و پوژنامه فرمیانه ی تپیدا کاری ده کرد، پووی له حکومت کردبوو. تا نه و پوژه هات ماموستا په جائی وهر له عه ممانه وه هاته مه جلیسی خاقانی فرماني شا حوسینی هه لگرتبوو که فرمان ده کات له نه خو شخانه ی حوسینی چارسره ی وهردی بکړیت له سهر خهرجی دیوانی شاهانه ی نه رده نی. شاگه شکه بووم، په یوه ندیم به وهردی کرد و پیم وت له نه رده نه وه میوان هاتووه ناره زووی دیداری نه و ده کن، ده بیت چاره گیتی دیکه ناماده بیت، بؤ نه وه ی به نو تومبیله که ی خوم بیگه په ننه مه جلیسه که.

وهردی به دیداری نه وان دلخوش بوو. پیم گوت نه وان فرماني شا

حوسینیان هیئاوه، بۆ ئهوهی بهخوڤایی له نهخوشخانهی حوسین له عههمان چارهسه ر بکړییت. وهردی وتی " کئی به شا حوسینی وتووه من نهخوشم " منیش وتم " من ". وتی " به دیداری شا گه یشتووی، بۆچی به منت نهگوت ". وتم " نهمدیوه، بهلکو نامه م بۆ ناردووه، پیم گوتووه تۆ نهخوشی پتویستیت به چارهسه ر ههیه، ئهویش په زامه نندی داوه و نهوه تا په جانی وهری بۆ وهلام و په زامه نندیه که ناردووه ". نووسراوی دیوانی خوینده وه، دواتر داوای لیکردم کۆپی ئه و نامه یه ی بۆ بهینم که بۆ شا حوسینم ناردووه. به ره و ژووری کتیبخانه چووم که کۆپییه کی نامه که م له وی پاراستبوو، به لام په کسه ر بۆ وهردیم نه هیئا، بهلکو به قه له میک تاکه رسته په کم له نامه که سرپییه وه ئه ویش ئه م رسته په بوو " تووشی نهخوشی شیرپه نجهی زراو بووه " نه بادا ببینی و کاریگر بی، دواتر نامه که م بۆ هیئا.

وهردی به خیرایی سه یری نامه که ی کرد و وتی " چون نامه یه ک بۆ شا ده نیری که هیلی رهش و سرپینه وه ی تیدا بیت، ئه م قسانه له گهل شاکان ناکریت " نیوچه وانم ماچ کرد و وتم، دکتوری به ریز ئه مه په شنووسی نامه که یه، که له لای خو مه، نامه که بی هه له و هیلی رهش بۆ خاوه نشکووم ناردووه " وهردی سوپاسی په جانی کرد بۆ گه یاندنی نامه که، به ر له وه ی په جانی به روات هه ندیك ستایشی وهردی کرد و رۆیشت، له و کاته دا وتی زۆر به ئاکار و زانستی وهردی سه رسامه .

به دکتور وهردیم وت ده بی په له بکه یین، بۆ ئه وه ی بگاته عه ممان، په تی کرده وه و وتی ماوه ی نیوان به غدا و عه ممان زیاتر له دوانزه کاترمیره، من ناتوان ته نها کاترمیریک دانیشم، ئه ی چون به و ریگا

دریژە برۆم. منیش وتم دکتۆر ئیمە ئۆتۆمبیلیکی دوانزە کەسی بە کریڤ دەگرین، کورسییەکانی دواوەت بۆ چۆڵ دەکەین، جینگایەکی نەرم و نیانت بۆ پادەخەین، بۆئەوەی ھەر کاتیگ ماندوو بووی بخەویت. یەکیگ لە کورپەکانیشت لەگەڵ دەبیت، نەبادا پتۆیستیت بە شتیگ بیت. ھەر ھە شوفیتریکت بۆ دەستنیشان دەکەین برایانی مەجلیس بیناسن و بەھا و پێزی تۆ بزانی، ھەر کاتیگیش ھەستت بە شەکەتی و ماندوو بوون کرد داوای لی بکە بوەستی!

بە ئازارەو وەردی سەری سوپمابوو. سەیری سیمای ئیمەی کرد و بەتایبەتیش سەیری مامۆستا مەحفووزی کرد، دەیزانی چاوەپوانی وەلامی نەرتینی دەکەین، بۆیە سەری پەزمامەندی لەقاند و پەزمامەندی نیشان دا. وتم دکتۆر ھەر ئیستا پەیوەندی بە دکتۆر ھەسانی کورپت دەکەم، یەکیگ لە برایانیشت دەنێرم بۆئەوەی ئۆتۆمبیلە کە ئامادە بکات. نیو کاترۆمیری پینە چوو شوفیترە کە لەلامان بوو. بە شوفیترە کە مان وت لە بەرامبەر گەیانندی وەردی بۆ عەمان چەند وەردەگری، وتی ٤٠ ھەزار دینار کە دەیکرد (نزیکی بیست دۆلار) وەردی لە ژمارە کە ھەپەسا. بە گالتەو بە شوفیترە کە وت "خانویی نۆرەدین مەحموودم لە جەرگە ی ئەعزەمیە بە دوانزە ھەزار دینار کپیو، کە سەرۆک وەزیرانی عێراق بوو لە سەردەمی پاشایەتی، تۆش بۆ سەفەریکی عەمان داوای ٤٠ ھەزار دەکەیت، ئەمە مەحالە". شوفیترە کە وەلامی دایەو، من تەنھا مافی فیزیە ی خۆم وەردەگرم، کە چی سەفەرە کە بۆ تۆ بەخۆپایییە، من شانازی بە تۆ دەکەم. (ئەو کات ھەر کە سیکی عێراقی سەفەری دەرەو وە ی ولاتی بکردایە، دەبووایە چەکیکی بانگ بە بەرپۆوە بەرایەتی ئەم بەدات، بە بەھی ٤٠

هه زار دینار، تا پښگای سه فهری پښ بدریت، نه وه نه گهر کیشه به کی نه بووایه، به های نه م فیزه به که نه و کات وه ها ناو ده برا، به ریزووه تا له پوژانی کوژایی پوژیم بو تاکه که سیک گه شته ۲۰۰ هه زار دینار).

پوژی سه فهره که دیارکرا، که سی یاوه ریش ماموژستا جه عفری کوپی دکوژور وهردی بوو. کاروانه که پوژشت، دواى دوو پوژر دکوژور حه سان و ماموژستا فه یسه له به دوايان پوژشتن بو نه وه ی له بارودوخی باوکیان دلنیا ببنه وه. هه موومان هه ناسه ی ناسووده بیمان هه لکیشا. جینگای داخ بوو نووسه ریکی نه فسنزیم له یه کیک له پوژنامه عیراقیه کان بابه تیکی نووسی بوو، گله یی له وهردی ده کرد، چونکه عیراقی جپه شتووه و له نه رده ن له سه ر حسینی شا حوسین چاره سه ر وهرده گریت. گوايه به شه ر ه فتر بوو نه گهر له عیراق بمردایه، له توانای که سینکمان نه بوو وه لامی بداته وه، چونکه وه لامدانه وه ی نه وه لامدانه وه ی ده سه لات بوو، وه لامدانه وه ی ده سه لاتیش وه ک نه وه بوو عزرایل له مالت بیت. بویه نه و کات بیده نگ بووین، ناوه که مان تو مار کردووه. نیستا نه و نووسه ره له به غدا ده خولیته وه له سه ر په تی سیاست باز ده دات، لیژره له به ر نه وه ناومان نه بردووه، بو نه وه ی گرگنیکی وه ها ناوی به وهردی مه زن په یوه ست نه بیت!

ماوه به کی ژور تینه په پی کاتیکی وهردی گه پایه وه، شه کات و ماندوو. له باره ی بارودوخی وهردی پرسیارم له دکوژور حه سانی کوپی کرد. نه ویش وتی " گه شتتمان بو عه ممان ژور دره نگ بوو، ده بووایه چه ندین مانگ پيشتر له نه خو شخانه که بیت، کاتیکی چووینه نه خو شخانه که خوینی له به ر ببوو، یه کیک له دکوژره کان هه ولی دا، به لام جه سه ته ی کاردانه وه ی بو چاره سه رییه کان نه بوو.

نه شته رگه ریبیان بؤ کرد، به لام به داخه وه سهرکه وتوو نه بوو". جیگای داخه هه ندیک له عه ممان سازشیان له سهر چاپکردنی کتیبه کانی کرد، به کیکی دیکه په زامه ندی بلاوکردنه وه ی لی وهرگرت... داوا له نازیزان کوپه کانی وهردی ده که م، باسی ورده کاری نم به سهره اتانه بکه ن، که من بیستومه، نه مه ش بؤ نه وه نییه نابړوی که سئ ببه م، به لگو بؤ میژوو که وهردی حازی ده کرد هه همیشه به به لگه وه بیت!

پژلینانی وهردی له لایه ن یه کیتی نووسه رانه وه

برایانمان له مجلس له خراپی بارودوخی تهنروستی وهردی ناگاداریان کردینه وه. نژای چاکیونه وه مان بؤ کرد. نه وکات ماموستا موته یه د عه بدولقادر له مجلسه که له گه لمان بوو. هه لچوو به ناوی یه کیتی نووسه رانی عیراقی بپریاری پژلینانی وهردی دا. ده شزنام ماموستا موته یه د کوششیکي نه فسانه یی کرد بؤ به ده سته ینانی په زامه ندیه فهرمییه کان.

له هؤلکی گوره کږبوینه وه، یادی وهردی مان کرده وه به زانستییه که یه وه. من یه کیک بووم له قسه که ره کان. هه رکه ته واو بووین ماموستا موته یه د پیشنیاری کرد شاندیک پیک به یخنن، له ماله که ی سهردانی وهردی بکه ین و به ناوی یه کیتییه که ریزی بگرین. په یوه ندیم به وهردی کرد بؤ نه وه ی ناگادار بیت و هه موومان چووین. له هؤلکه ی ماله وه ی وهردی و له هه موولایه که وه دوره مان دا. نه وه ی توانی قسه ی کرد. ماموستا موته یه د وتی نیمه بؤ پژلینانی وهردی و کتیبه کانی هاتووین. دواي ته واو بوونی وتاره که ی وهردی وه لامي دایه وه و نه و دپره شیعره ی خوینده وه که ده لئ" و جادات بوصل حیث لا یفغ الوصل". له م کتیبه دا وینه کانم بلاوکردنه وه

که له دوايين مانگی ته مه نيدا له مالى وهردين.
مردنى وهردى و خوږيشاندا نئىكى جه ماوه رى له رپوره سمى
ناشتنيدا

له سئزدهى ته مموز، له به يانى پوژئىكى گهرم و وشكى سالى ۱۹۹۵
كه سيك په يوه ندى پتوه كردين و هوالى مردنى وهردى پى پراگه ياندين
و داواى كرد له ماله كهى ناماده بين. نئمه له به رده م ماله كهى له
نه عزميه كؤبووينه وه، چاوه پروانى نه و پروداوه مه زنه مان ده كرد كه
نه مانده توانى باوه ر بگهين. خوالى خو شبوو شامل شه مرى نارنجىكى
له دارى يه كيك له دراوسپيه كان ليكرده وه و كرى به دوو له ت، نه و
تابلويه كانزاييهى به له ته نارنجه كه سرپيه وه كه له لاي چه پى ده رگاي
مالى وهردى، ناوى عالى وهردى له سر نه خشيتنرابوو، به م سرپينه وه يه
ناوه كه زياتر دهره وشايه وه، جا شامل گريا و وتى " وهردى
به دريژايى ژيانى دهره وشايه وه".

تهرمه كه مان له ماله وه به نؤتومبيل به ره و شوينى شووشتن برد له
مه رقه دى كازميه. به مشيوه يه هه واله كه له نئو خه لك بلاويؤوه. من
له گه ل وهردى چوومه شوينى شووشتن، مردن و نه خو شى سيماي
وهردى نؤر نه گؤرپيوو... دواى شووشتن به ره و مه رقه دى كازميه برا
بؤ نه وهى نوئى مردوانى بؤ بكرئت.

له و ماوه كورته دا، كه خهريك بوو ناماده كارى ده كرا بؤ نه وهى
تهرمه كهى به نؤتومبيل هه لېگريئت. من بريا رىكى شه خسيم دا، بؤ
نه وهى به هه لگرتن تابووته كه هه لېگرين به ره و مه رقه د بړوئين،
تهرمه كه مان برده ناو بازاپى گه ورهى كازميه، فهوزى خو شنووس نه و
پارچه قوماشهى ته واو كردبوو كه ناوى كوچكردوى مه زنى له سره

نوسررابوو. ناوه که سهرنجی خه لکی پاکیشا و زۆربه یان کاریان جیهیشت به دواي تهرمه که ی پۆیشتن. له شیوه ی پښتوانیکي جه ماوهری بیده نگ بوو له سهرده میکا که کۆبونه وه ی دوو کهس قه دهغه بوو. به لام ئیمه هاوارمان ده کرد " لا إله إلا الله محمد رسول الله " تهرمه که ی وهردییش به سهر شانمانه وه بوو.

چووینه مهرقادی کازمییه ی پیروژ، خوالیخۆشبوو سهد حوسنی حهیده ری وه ستا و نوژی له سهر تهرمه که ی وهردی کرد. حهیده ری له سالی ۲۰۱۲ کۆچی دوايي کرد. بارودۆخی دهره وه ی مهرقده شله ژابوو، ئه مهش له ئه نجامی پښتوانه بی مؤله ته که مان بوو. که زیاتر له ئاله نگارییه که ده چوو نه وه که پۆوره سمی ناشتنی تهرمیک. ههرکه نوژی ته واو بوو، تابووته که مان له سهر شانی خۆمان دانا به رهو مزگه وتی براسا پۆیشتین. به لام ئه وه ی پوویدا له خه یالی ئیمه نه بوو. ئه و کاته مامۆستا حوسین عه لی مه حفووز فه رمانی پیکردم ئۆتۆمبیله کان ناماده بکه یین بۆ ئه وه ی تابووته که هه لبگرین، ده شیزانی ئه م فه رمانه ی به ره ره چ نادریته وه. ئیمهش تهرمه که مان هه لگرت بۆ لای شه قامی موفید نزیك قوتابخانه ی ئیرانی کۆن، که ئۆتۆمبیله کان له وی وه ستابوون.

ناشتنی وهردی له گۆرستانی قوره ییش

وهردی له گۆرستانی ک نیژا، هه موو مه زنه کانی سهرده می خۆی تیدا نیژاوه. ناشتنه کهش بی مؤله تی ده ولته بوو. چونکه پښگی به ناشتن نه ده دا، ته نها له شوینه تایبه ته کان نه بیته، یان له گۆرستانی به غدا بیته یان له نه جه ف و که ره لا. به لام وهردی مه زن له گۆرستانی

باووباپیره مه زنه کانی جیگیر بوو. ئەم گورپستانه له سهرده مه گه شه کردووه کانی نیسلاندا، گورپستانی مندانانی به نی هاشم بوو، بویه به گورپستانی مندانان ناوده برا. ماموستا مه حفوزی دانا له باره ی نه و گورپستانه وه ده لئی نه مه گورپستانی مه زنه کانه، تهرمی که سایه تییه مه زنه کانی له خو گرتووه، ماموستا مه حفوزی خوالیخوشبوو ده لئی" نه و گورپستانه ی وهردی لئی نیژراوه، من نام ناوه گورپستانی زانایان... ئەم گورپستانه ده که ویتته مزگه وتی براسا، پیشتر مندانلی تیدا ده نیژرا... به لئی نیستا گورپستانی مه زنه کانه، جه واد عه لی، ته ها باقر، عه لی جه واد تاهیر، عه لی وهردی و عه باس عه لی، پوژه لاتناسیکی چیکی که زمانی نه لمانیم له لای خویندبوو، بوو به نیسلام و دواتر مرد له براسا نیژرا. هه روه ها ماموستا مه مه د عه لی نال یاسین و که سیکی به غدایی کۆن که نام له کتیبتیک خویندوتوه و پیاویکی به غدایی نووسیویه تی به کیک له هاوپییه کانی به که م که س بووه له براسا نیژراوه، به مه ش ژماره یان ده بیته هه شت، بویه نام به گورپستانی زانایان بردووه، کاتی خوی و تاریکم نووسیوه و داوام کردووه مینومینتیک و کتیبخانه یان بۆ دروست بکریت. به داخه وه ئیمه له عیراق ئەم کولتوره مان نییه". به داخه وه ئەم گوره پانه بۆته هۆلیک له لایه ن ئاهه نگسازانه وه ژیر پی ده خریت!

سووکایه تی به و گورپستانه کراوه که وهردی تیدا نیژراوه، دلنایام له وه ی نه و که سه ی گورپستانه که ی کردوته هۆلی ئاهه نگگیران، هه ست به نه رینی کاره که ی خوی ناکات. چه نده هیواخوایم سه ره رشتیاری مزگه وته که که شیخ جه لاله دینی شیخ عه لی سه غیره، فه رمان بکات نه و هۆله تیک بدریت، گورپستانه که مینومینته که ی بۆ بگه رپته وه که

به ناوی نه و زانایانه په تییدا نیژراوه، به تایبه تیش زږبه یان په یوه نډیان له گڼل شیخ علی باوکی خوالیخو شپووی هه بووه.

سې پوژ پر سه بؤ دکتور علی وهری دانرا، له حوسینیه یی ئال سه درې که به حوسینیه یی ئیمام کازم ناسراوه. نه و حوسینیه ده که ویته شه قامی دهر وازه یی مراد له کازمیه یی پیروژ. ده سه لاتی عیراقی هیچ نیژدراویکی خوی بؤ پر سه که نه نارد، ته نها تاریخ عه زیز و حامد یوسف حه مادی و هه نډیک له نه ندامانی ده سه لاتی سیاسی به سیفته تی خویان هاتبوون، چونکه دکتور وهردی له زانکو مامؤستایان بوو.

یه کیتیسی نه دبیان و نووسه رانی عیراق چله یی ماته مینی بؤ دکتور علی وهردی سازکرد، له چله که دا هه ریه که له به درخان سندی و دکتور حارس عه بدولحه مید حه سن و مامؤستا موئه یه د عه بدولقادر قسه یان تییدا کرد، هه روه ها علی جه لیل وهردی شیعریککی خوینده وه، محمه د خاقانیش به ناوی مه جلیسی خاقانی که وهردی دامه ززیننه ره که یی بوو، و تاریکی خوینده وه.

سالیادیکی زانستی

علی وهردی حه زی نه ده کرد ئاهه نگی بؤ بکریت، یان ستایشی بکریت و باسی هه لویسته کانی بکریت. پوژنیکیان به بؤنه یی یادی هه شتا ساله یی له دایکبوونی ئاهه نگمان گیړا و به ناچار یی به شداریمان پیگرد، کاتیک سوپاسمان کرد و ستایشمان کرد، وتی سوپاسی ستایشکه ران ده که م، نه و کاته مامؤستا مه حفوز پیکه نی و وتی وهردی جنیوی پیداین، چونکه نه و هه میشه پشت به فهرمووده یه کی پیغه مبه ر ده به ستنی که ده فهرموی "خول بکه نه ده موچاوی

ستايشکه ران" که چي وهردی ده لئی سوپاسی ستايشکه ران ده که م. دواي کڙبوونه وه له گڼل که سایه تيبه گرنه گاني مه جلیس، برپارمان دا له سالیادی په که می وهردی ټاهه نگیك ساز بکه یین، شایه نی خوالخوشبوو بیټ، له ناست زانست و هزری نه و بیټ. له نه نجامدا که یشتینه بریوکه ی نه وه ی بانگه یشتی که سانیک بکریټ بونه وه ی له هه موو نه و بوارانه ی وهردی کاری تیدا کردووه، توپژینه وه بکریټ. به مشپوه یه ی خواره وه پیکه وتین:

۱- ماموستای دانا حوسین مه حفوز قسه له سهر لایه نی نه ده بی کتیبه گاني وهردی بکات.

۲- حاجی عه باس مهنده لای قسه له سهر لایه نی فیکری بکات.

۳- دکتور عیماد عه بدولسه لام لایه نی میژویی.

۴- عه بدولستار پراوی قسه له سهر لایه نی فله سه فی بکات.

۵- دکتور حارس عه بدولحه مید لایه نی پاراسایکولوژی.

۶- دکتور به درخان سندي لایه نی ده روونی.

۷- هه ردوو شاعیری گوره علی جه لیل وهردی و پازی مه هدی سه عید به دوو قه سیده به شدار بن.

۸- نیواره کوره کهش له لایه ن محمه د خاقانی به پړوه ده بریت و نه و ته ی مه جلیسی خاقانی ده خوینیته وه.

سی مانگ بهر له سالیاده که نامه مان بۆ که سانی ده ستنیشانکراو نارد، بونه وه ی بتوانن توپژینه وه کانیا ن نامه بکه ن. داواشمان لیکردن مانگیك بهر له یاده که په یوه ندیمان پپوه بکه ن، نه گه ر هاتوو ده رفه تی به شدارکردنیا ن نه بوو، بۆ نه وه ی له شوینی نه وان که سانی دیکه دابنیتین. سوپاس بۆ خوا هیچ په کیک له وان پوزشی نه هینایه وه.

ئىواره كۆرئىكى زانستى دهگمهن بوو، له بىر ناكريئت. گيانى عهلى وهردى به سهر ئاماده بووانه وه باله فرهى بوو. به هۆى بيونى من له تاراوگهى بهریتانیا، ناتوانم ئه ووشانه كۆبكه مه وه. خوا پشت و په نام بيئت هيوام وايه بتوانم پۆژئىك له كتيبيكدا كۆى بكه مه وه له بهر به پىزىيه زانستىيه كهى.

به شی دووهم

وهردی وهک نه وهی من ناسیومه

ده مویست به سهر میتۆد بازیده م و ئه م به شه بی پیشه کی و ده سپیک بنوسم. نه و بابه تانه ی له باره ی وهردی نووسیومه، به و شیوه یه ی که من ناسیومه، وینه ی وهردی به و شیوه یه ده کیشی وهک خوی: هه لسوکه وتی، هه لۆیسته کانی، بۆچوونه کانی، چۆن پیشوازی له وه لامة کان ده کرد. به لام نه متوانی به سهر نه و میتۆده بازیده م که په یه روم کردوو. به لکو له بری نه و هینه ی بتوانم سه رکیشی ده که م، تا وه لامی شته نارۆشنه کان له چوارچیه ی بابه ته کانی نه م به شه بمینیتته وه، نه وهک نه م پیشه کییه ی ئیستا.

له به رنه وهی نه م پیشه کییه کورت ده بیست، نه و بابه تانه پوون ناکاته وه، که له پیرستی به شه که دا هاتوو، ته نها دوا ی خویندنه وهی بابه ته کانی نه بیست. سه ربوورده ی ژیا نی وهردی شیوه ی نمایشیکی سینه مایی به چیژه، بۆیه منیش نه و ناو نیشانه م بۆ سه ربوورده ی ژیا نی هه لبژاردوو (سینه مای به غدا). سه باره ت به پرسته ی (ده تخمه ناو میژوو) نه مه قورسترین پرسته بوو که وهردی به که سیکی ده گوت نه گه ر وه لامی نه دابووا یه وه. سه باره ت به وهی وهردی (عرووبی یان ئیسلامی) بووه، من ئامۆزگاریت ده که م خۆت نه م به شه بخوینیتته وه، بۆنه وهی له م بابه ته دلنیا بیته وه. هه ولیشم داوه، شته کان به نووسینی میژوو و ناوه ی تانی پیاوه کان سه له مینریت. سه باره ت به (پیه ره ناوه ژوو هکان) نه و پیه ره رانه له ژیا نی وهردی زیاتر له

چیرۆکیکیان ههیه، ئەمەش وایکردووه، هەر ئەمانەش پێوانەیی کۆمەلگا و داب و نەریتهکانن، تەنانەت دەسپێوەگرتنیکی کۆپراڤەیه لە واعیزەکانی سولتاندان. سەبارەت بە (شەنفەر) و وەردی لە شەقامی مۆتەنەیی) ئەمە سەیرترین بەسەرھاتە کە لەبارەیی وەردی دەبیستی.

هەرکە لە ژیاڤمان بە شەقامیک تێپەرین، لە میانەیی ئەو تێپەرپوونە تێپراڤینمان بۆ شەقام و خەلک و حکومەت نییە، لەوانەشە بەخت یاوەرمان بێت لە مەزاری کازمیە نوێژیش بکەین، بەلام هەموو ئەو بابەتانەیی ژیاڤ لەلای وەردی وەک توێژینەویەکی کۆمەلایەتی بوو، کە خوێنەر خۆی لە میانەیی ئەم کتێبەو دەیخوینتەو. من لە زۆریک لە موخازەپەرەکان لە چەندین شوێنی گشتی بەغدا یان لە شارەکانی دیکە یاوەری وەردی بووم، هەندیک پووداو لە میانەیی ئەو موخازەپرانەو پووداو، پێویستی بەو بوو پۆشنایان بخریتەسەر، کە گزنگرتنیان ئەمانەیی خوارەو:

یەکەم: هەندیک لەوانەیی لە موخازەپەرەکانی وەردی ئامادە بوون، هیشتا لە ژیاڤ ماون، لەوانەیی یەکیکیان بتوانی زێدەیی بکات، یان ئەوێ نووسیمە بیری بکەوێتەو، ئەمەش بۆ سوودی زانستییە.

دووم: بەداخو هەندیک کەوتوونەتە ژێر کاریگەری زەمەنەو، جا لەبارەیی موخازەپەرەکانی وەردییاڤ نووسیو، جیاواز بوو لەوێ پووداو، یان کەم بوو، زیاد بوو، پێچەوانە بوو. بۆیە ئەوێ من لەو موخازەپرانە گواستوومەتەو، لەوانەیی سوودی بۆ ئەوانە بێت کە شتیکیان لەکیس چوو یان لەبیریان کردوو.

هەندیک لە مامۆستاڤیاڤ لە عەلی وەردی قین لەدل بوون، بۆ هەر

کوښهک ده چوو، خوځيان بڼ مه لاس ددها. نه مهش بڼ تیکداننی
 مو حازه په کانی و وروژانندی گومان له باره ی وهردییه وه. وهردی به
 ناماده بوونی نه وان دلخوش ده بوو، چونکه به شیوازی خوځيان، هاوکار
 ده بوون له بلاوکردنه وه ی بیروپراکانی وهردی به نیو خه لکدا. کاتیک
 وهردی ته مهنی گه شته هه شتا سال ته او لیان په ست بوو. نه رکیک
 له نه ستوی مه جلیسی خاقانی بوو، نه ویش ده بووایه ناشتیان
 بکاته وه. نه وه ی لیره دا ناوبراوه (ساخته کردنی کتیه کانی وهردی له
 نیران) نه مهش باسی چاپکردنی کتیه کانی تی بی نه وه ی مافی
 نو سینی پی بدریت. ده زگانانی چاپ له نیران پشتیان به فه توایه کی
 نیمام خومهینی به ستووه. من ده قی نه وه فه توایه م خویندو ته وه،
 له باره ی مولکداریی هزی، لیره دا باسم کردووه، لایه نه کانیم
 هه لسه نگاندووه، بڼ نه وه ی به به رچاوی خوینه رانه وه پوون بیت.

وهردی تیرم و زاراوه ی تاییه ت به خو ی هه بوو، ته نها خه لکه
 نزیکه که ده یانزانی. بڼ نه وه ی نه م زاراوانه له گه ل زه من په رته وازه
 نه بن، لیره دا له ژیر ناو نیشانی (زاراوه کانی علی وهردی) باسی
 هه ندیکیانم کردووه. باسی به که م و دوایین جه ژنی له دایکبوونی
 وهردی کردووه، که له مه جلیسی خاقانی نه نجام درا. وهردی له
 وه لامي خه لکی به شدار بوو وتی " سوپاسی ستایشکه ران ده که م".
 دواچار وهردی ده لی: نیسلام پڼگه ی به سه ما و ژنان و مه ینوشین
 داوه، نه مهش ده بیینی بیانوویکه له لای مه زه به ی تیکه لکردن، له م
 به سه رها ته وهردی باسی هاوپڼیه کی خو ی ده کات. نیمه وا له بیست
 سال دوا ی وه فاتی وهردی نریک ده بیینه وه، هه ست ده که ین، هه ندیک له
 مشتمره کانی وهردی دراو ته پال که سانی دیکه وه، هه ندیک له و

مشتومرانه ی مه جلیسیش بۆ یادگاری ماوه ته وه .

سینه مای به غدا.... سه ربوورده ی عه لی وهردی

دکتۆر عه لی وهردی ناو نیشانی (سینه مای به غدا) ی بۆ سه ربوورده ی ژيانی خۆی دانابوو. ئه وه سه ربوورده یه ی به دیکه ته وه نووسی بوو، بۆچوونی خۆی به پاشکاو یی له باره ی بابه ته کانه وه نووسی بوو. ههروهه قسه ی له سه ره ئه وه که سایه تییانه کردبوو که له ژياندا یا وه ری بوون، بۆچوونی خۆی له باره ی ئه وان خستبووه پوو. پاساویشی له بۆچوونه کان هینا بۆ وه، له وه هۆکارانه ی وایکردبوو ئه وه بۆچوونانه ی هه بیته. دواتر له هه ندیک له بۆچوونه کانی پاشگه زبۆ وه، وه ک پێشتر باسکرابووتی " له راستیدا په شیمانیه که م له وه سه رچاوه ی گرتبوو، گۆرپانکاری به سه ر بۆچوون و پێیازی بیرکردنه وه م هاتوو، ئه مه ش بابه تیکی سروشتیه به لای مرۆفه وه. چونکه که مرۆڤ ته مه نی که وره ده بیته زۆرێک له وه بۆچوونانه ی ده گۆرپته که له که نه جیتی که لاله ی کردبوو. چه ند جارێک وتوو مه، ئیستا ش دووباره ی ده که مه وه، ئه وه هه ژانه کۆمه لایه تیه ی که عێراق له ۱۴ ته مموزی ۱۹۵۸ به خۆیه وه بینی، زۆرێک له تیگه یشتن و تیۆری منی له باره ی ژیان و کۆمه لگا گۆرپوه. به ره له م پووداوه به دیدیکی دیاریکراو سه بری ژیان و کۆمه لگام ده کرد. دواتر ئه وه پووداوه پر هه راوزه نایه ی ۱۴ ته مموز و دواتر م بینی، ئه وه کات درکم به وه کرد که من له تیپوانینه کۆنه که م بۆ سروشتی مرۆڤ به شیوه یه کی گشتی و بۆ سروشتی کۆمه لگای عێراقی به تایبه تی، هه له بووم".

ئهم ده ستنوسه ده گمه نه که ئیستا ته واو نه ماوه. تییدا وهردی به

شپږه په کی گشتی تپیدا باسی له بۆچوونه کانی خوی کردوه، له باره ی سیاست و میژوو له عیراقدا. وهردی بۆچوونی خوی له باره ی سیاستمه دارانی عیراق خستوته پوو. به چاوی کومه لئاسیک تپیان ده پوانی. هه روه ها وهردی توژیینه وه په کی سایکولوژیی بۆ سیاستمه دارانی عیراق کردوه. هه روه ها قسه ی له سر سه یرترین ویستگه کانی میژووی هاوچه رخی عیراق کردوه، که خوی بینویوه تی. پۆژیکیان من و ماموستا سه لام شه مع، به ره و ماله که ی یاوه ری وهردیمان ده کرد. به پی ده پۆیشترین، کاتیک ناوه ناوه زه وی ژیر پیمان ده له رزی. نه و کات ناسمانی عیراق بۆ عیراق نه بوو، به لکو به ته وای بیوه مولکی فرۆکه نه مریکیه کان، که به خواستی خویان کاریان ده کرد و به خواستی خویان شوینه کانیان بۆردومان ده کرد. جیاوایی له نیتوان ژیرزه مینه که ی عامریه و مندال و سه رکرده ی سوپا و به رگری و هاوالگری نه ده کرد. نه مه ش له زستانی ۱۹۹۱ بوو، نه و کاته ی عیراق ملکه چی بپیاره کانی نه ته وه په کگرتوه کان نه بوو، له کویت پاشه کشه ی نه کرد. بۆیه فرۆکه کانی نه مریکا عیراقیان بۆردومان ده کرد و ژیرخانی نابوریان ویران ده کرد هه ر له پرده کانه وه بگره تا پالوگی ناو و ویستگه ی کاره با، ته پ و وشکی به په که وه ده سووتاند. وهردی یاداشتی پۆژانه ی له سینه ما به غدا له سر هه موو نه و پووداوانه ده نووسییه وه.

وهردی پۆژیکیان به نيمه ی وت " باپیرانی به سته زمانمان هه میسه نه و په نده یان ده گوته وه: په جه بیك بزى عه جه بیك ده بیینی. بی نه وه ی پۆژیک به دواى سه یروسه مه ره په کی په جه بگه پین. سوپاس بۆ خودا ته مه نم هینده درژ بوو که په جه ب به عه جاییه که وه بیینم.

بۆردوومانی عیراق له لایه ن ئه مریکاو ه، له په جه ب بوو. وتم مه به ستت
 نه و بۆردوومان و جه نگیه، وتی نه خیر بۆردوومان سه یر نییه، به لگو
 پیوستیه کانی جه نگی، به لام سه یر روودای به ر له جه نگی که یه،
 له وانه داگیرکردن و تا دانوستاندن و شیوازه کانی، دواچاریش
 جه نگی که. به راستی هه موو نه مانه عه جایه ن، پێک نه وه یه باپیرانمان
 باسی عه جاییه په جه بیان کردوو ه. وتم دکتۆر چۆن تیروانینه تۆ
 له مه پ عه جاییه وه ببینم، تۆ تا ئیستا باست نه کردوو ه. وهردی وتی:
 دوا ی مردنم ده ببینی له یاداشته کانه نووسراوه، واته له کتیبه که ی
 به ناوی سینه ما به غدا!

ئه م ده ستنوسه گرنگه که له وانه یه گرنگترین ده ستنوسی میژووی
 بیت له عیراق، له به ده به ختیما ن ون بوو. جیگای داخه که ده لیم من
 ده ستنوسه که م له کتیبخانه که ی وهردی بینیه. وه ک پێشتر باسم
 کرد پرسیارم له حه سانی کورپه گه وره ی وهردی کرد. پێشم وت من له
 کتیبخانه ی باوکی خوالیخۆشبووی بینیه. دکتۆر حه سان جه ختی
 له سه ر نه وه کرده وه که نه ویش گو ییست بووه، ده یویست ببینی،
 به لام له به ده به ختیما نه ببینیوه. له کتیبخانه که ی به دوا ی گه پرا، که چی
 هیه شوینه واریکی دیار نه بوو. خوازیارم له خودای گه وره خیزانی
 خوالیخۆشبوو وهردی سه ربخات له وه ی نه و ده ستنوسه بدۆزنه وه تا
 کتیبخانه ی عه ره بی پیشوازیی لی بکات.

سه باره ت به وه ی بۆچی وهردی سه ربوورده ی ژیا نی خو ی ناوانا وه
 (سینه ما ی به غدا). ئه مه بۆ یه که م سینه ما ده گه پێته وه، که له
 سه ره تا ی ده سه لات ی نیشتیمانی له عیراق دانراوه. سه باره ت به
 خه لکه وه چوون بۆ سینه ما با به تیکی گرنگ بوو. کاتیک یه کیک

سهردانی سینه‌مای به‌غدای ده‌کرد، ته‌نھا ټووه نه‌بوو چیرۆکی
 فیلمه‌که له‌گڼل ځوی به‌ئینټه‌وه، به‌لکو باسی له‌سهره‌تا و کۆتایی
 گه‌شته‌که‌ی ده‌کرد بۆ سینه‌ما. به‌تایبه‌تیش ټوکات زۆربه‌ی پیاووانی
 ټایینی سینه‌مایان حه‌رام کردبوو. جا کاتیک به‌کیک ده‌چووه سینه‌ما
 باسی هه‌موو ټووشته‌سهر و سه‌مه‌رانه‌ی ده‌کرد که به‌ر له‌فیلمه‌که و
 دوا‌ی فیلمه‌که بینویه‌تی. جا ټووشته‌سهر و سه‌مه‌رانه‌ی که عه‌قل
 قبولی نه‌ده‌کرد، به‌سینه‌ما به‌غدا ناوده‌برا. ټه‌مه ټووه‌کاره‌یه‌که
 وای له‌وهردی کردووه، یاداشته‌کانی به‌واوه ناوینټی، که ون بوو،
 پښتریش من و مامۆستا سه‌لام شه‌ماع بینیومانه، په‌زانه‌ندیان
 له‌سه‌ر ناوه‌که‌ی وهردی داوه. سینه‌ما به‌غدا له‌نمایشی ځوی
 به‌رده‌وام بوو، هه‌رچه‌نده‌که‌سیش نه‌بیینی. به‌هه‌رحال خودا پشت و
 په‌نامانه.

ده‌تخه‌مه ناو میژوو

ټه‌م گوزارشته‌به‌ناوبانگه‌وهردی له‌گڼل هه‌موو که‌سیکی
 به‌کارده‌هینا که مشتومریان له‌گڼل ده‌کرد. هه‌ندیک ټه‌م قسه‌یه‌ی
 وهردیان به‌توانج ده‌زانی و هه‌ندیکی دیکه‌ش به‌ستایشکردنیان
 ده‌زانی. پرسته‌که‌ش هه‌ردوو ټه‌گه‌ری قبول بوو. ته‌نانه‌ت ټه‌گه‌ری
 دیکه‌شی هه‌یه. لاستیک ټاسابوو، خاوه‌ن پیناسه و مانایه‌کی ورد
 نه‌بوو، تا له‌م میانه‌یه‌دا به‌سه‌لمیت که وهردی به‌نیازه به‌م پرسته‌یه چی
 بلیت.

پۆژیکیان پرسیارم له‌وهردی مه‌زن کرد، ده‌تخه‌مه ناو میژوو مانای
 چیه. تکام لیکرد مانایه‌کی دروستم پښ بدات، من نازانم مه‌به‌ستی
 چیه؟ وتی به‌مه‌رجیک واتاکه‌ی به‌که‌س نه‌ئیم تا له‌ژیان مابیت.

منیش دواى نه وهى نزاى ته مه ندریزیم بؤ کرد، به لئینم پیدایا. نه ویش له به رامبه ر نزاكهی من، لچی به لای راست هه لهینا. نه مه ش جووله ی وهردی بوو کاتیک نرات بؤ بکردایه، یان ستایشی خوی و هزری بکرا بووایه. جا وه لای نه و به مشیوه یه ده بوو، نه مه ش جووله یه ک بوو له قسه پوونتر بوو. وهردی به راستگویی و بی گالته کردن وه لای پرسپاره کهی منی دایه وه، گوايه ناوی که سه که ده خاته توماری یاداشته کانی له سینه ما به غدا. له وی بؤچوونی خوی به پاشکاو ی له باره ی نه و که سه ده لئ، له پووی زانستی و کومه لایه تی و ته نانه ت له پووی سیاسیشه وه، په رده ی له پوو داده مالئ. بؤیه نه م که سه به فراوانترین ده رگا ده چپته ناو میژوو.

به وهردی وت، له بری نه وهی بیخاته میژووه وه، بؤچی له به رده م که سه که، بؤچوونی خوی به پاشکاو ی نالیت؟ وهردی وه لای دایه وه: له به رده م هه موو که سی: ناتوانی بؤچوونی خوت به پاشکاو ی بدرکینی. له وانه یه نه گهر که سینک قه ناعه ت پئ نه کات، نه و بکوزی. جیا له مه ش تو ناتوانی به شیوازیکی زانستی و به سه رچاوه، له هه موو شوین و کاتیک قسه له گه ل خه لک بکه یت. هه ر مرؤفیک وزه و سنووری خوی هه یه له و چوارچیوه یه کار ده کات و هه لسوکه وت ده کات. که سی وه هاش هه یه به لای خویوه وه له پزیشک شاره زاتر و له نه ندازیار چاکتر بیټ، یان له شروفه کردن له زانایه کی کومه لئناسی به دیکه تر بیټ. کارنجی وتی نابیت مشتومر له گه ل نه و جوړه که سانه بکه م.

دواتر تیپوانینی خوی خسته پوو وتی " کیشه که له وه دایه هه ندیک ته نها له به ر نه وه مشتومر له گه ل ده کهن، بؤنه وهی دواتر پرابیگه یین

گوايه مشتومړی له گهڼ وهردی كړدووه. دواى نه وهى لټى بڼه دنگ دهبیت، وه لاسى نه زانیه كى ناده یته وه، سر كه وتوو و خو شحال دپوات، وه كه نه وهى كاریكى گرنكى نه نجام دابیت. له وانه شه وا پړك بكه ویت دواتر له نیتو خه لك بالو بکاته وه، له هر پړگایه وه بیت، زاره كى بیت، یان به كتیب، یان پوژنامه، هم مو نه مانه بڼ سیاسه تمه دار و ته له كه بازو نه م كه سه هه له شان، په خساوه. هه لپه ته به وانه نالیم سه فستایى. له بهر نه وهش سینما به غدايان بڼ ناماده ده كه م، به هوى نه و كتیبه وه ده یان خه مه ناو میژوو. بویه كاتيك ده لیم ده تخمه مه ناو میژوو، تونی ده ننگم شیوهى هه پروگیفی تیدایه."

دوباره ده لیم خوازیارم پوژنك نه و ناوانه ببینم كه وهردی نه وانى خستو ته میژوو وه. نه گه ر ته مه نمان دواى وه فاتى نه و هینده دريژ بیت ده بینین سینماى به غذا و شیوازی خستنه میژووى كه سه كه كان، به لگه یه كى گرنك ده بیت، توپزه ران ناتوانن ده سته بردارى بڼ. لیړه دا جه خت له سهر نه وه ده كه مه وه هه روه كه چوڼ وهردی جه ختى له سهر كړدو ته وه، كه خستنه ناو میژوو نه و زانایانه ناگړیته وه كه له سهر بابه ته زانستیه كان مشتومړیان له گهڼ وهردی كړدووه و بڼ چوونى جیاوازیان هه بووه. هر كه سه و بڼ چوونى خوى پاراستوه. چونكه نه و زانایانه پسپوړ بوون، له گهڼ وهردی له هه مان پسپوړى مشتومړیان له سهر بابه ته كان ده كړد. بڼ نمونه دكتور عه بدولر په زاق محیدین، كه له كتیبى نه فسانه ی نه ده بى بالا به شدار بووه، به وپه پرى ناسوده بى مشتومړی له گهڼ وهردی كړدووه. كه واته نه وهى ناوى له سینما به غذا ده هات كه سانى سیاسى و ده وله مند و خو هه لكیشه كان بوون، كه به هیزی ده سولات و پینگه و خو هه لكیشان مشتومړیان

له گهل وهردی ده کرد.

وهردی پۆژئیک باسی پیاویکی قۆزی بۆ کردم، که بالابه رزو دهوله مند بوو، سیاسیته داریکی سه رکه وتوو بوو. وهردی وتی نه و پیاوه له بهرده مم وهستا وا خۆی نیشاندا که پیاویکی قاره مان و سه رکه وتوووه. به منی وت دکتۆر بینیوته من به دهستی خۆم، خۆم دروست کردوووه. بپوانامهی خویندنی بالام ههیه، پینگه له دهوله ت دیاره، سامان و نیشانه م ههیه. نه مهش به لگه یه که نه وهی نه و قسه یه ی کردوووه گوايه مرۆف دروستکراوی ژینگه و کز مه لگا و خیزانه که یه تی، نه مه دروست نییه. وهردی وه لامي ده داته وه: به لئی تقو رپسا که ت به زاندوووه، هه ر پپسایه ک پیزپه پی خۆی هه یه. دواتر وهردی له گپانه وهی به سه رها ته که وتی " نه و پیاوه نکۆلی له وه ده کات باوکی بالابه رز بووه، دایکیشی له نیو ژناندا کورت نه بوو. که واته به بۆماوه یی بالابه رزه، جیا له مهش له تیکه لیبوونی دوو که س بووه هه ردوکیان جوان بوون. بۆ نمونه نه گه ر نه و کورپه باوکه که ی کورته بالا بووایه و دایکیشی ناشیرین بووایه، نه و جوانییه که ی خۆی له کئ ده هیئا. بپوانامه که شی به لگه یه بۆ ده وله مند ی باوکی، که نه وی نار دۆته به رزترین زانکۆ، پاره یه کی زۆر و زه وه ندی لی خه رج کردوووه. نه گه ر باوکی ده وله مند نه ده بوو، نه واکورپه که به هۆی زیره کییه سنوورداره که ی هه رگیز نه ده چوووه زانکۆ. هه موو نه و قسانهش له باره ی سامان و زه ووییه کان دروسته که له باوکییه وه به جیماوه و نه وی ده وله مند کردوووه. له وانه شه نه و سامانه به هۆی که م تیکه یشتنی له ناو بیچیت.

وهردی وتی " نه م سیاسیته داره پپو پوچه، به زه بروه شان دنی

پکابه ره کانی ناسراوه، هه میسه له پیگه ی خوی ده ترسیت. قبولی بیستنی بۆچوونیک ناکات پیچه وانه ی بۆچوونی ئه و بیت. بویه به مشیوه یه وه لأم دایه وه گوايه ئه و له پيساکه پریزه په، ئه و مه زنه پيساکه ی شکاندوه. به لأم له کتیبه که م سینه مای به غدا، ئه و پیاوهم له مائی (هیبق) دقر خستوه و له فراوانترین دقروازه خستومه ته ناو میژوه وه.

وهردی وهک ئیسلامیه ک

پۆژیک له پۆژان وهردی ئیسلامی نه بووه، باوه پیشی به و دروشمه نه بووه که ده لئ "ئیسلام چاره سه ره". به لکو ئه و بره وای به پراگماتی سیاسی هه بوو، بۆ به پیره بردنی کاروباری سیاسی جا له ژیر هه ر پیاوونیک و شیارانه ی سیاسی بیت. کاتی خوی دیت ئه مه باس ده که یه ن. به لأم چۆن وهردی ئیسلامی بوو، وهردی خوی بۆمان ده گپیته وه: ئه و کاته ی له ویلایه ته یه کگرتوه کانی ئه مریکا ده مانخویند، یه کیک له مامۆستاکان هاته ژوره وه که قوتابی زانای به ناوبانگی کۆمه لئاسی دیل کارنگی بوو. وانه که ی له باره ی بۆچوونه به رامبه ره کان بوو له سروشتدا و باوه پری هه ر که سیک به وه ی هه یه تی له بنه ما و بۆچوونی ئه وانی دیکه باشتره. بویه باوه پری وایه و ناشکریت ته نها به مشتومر بۆچوونیک دیکه ی پی بدریت. به لکو له سه رته بنه مای به هاکانی ئه و بگوریت بۆ ئه وه ی بۆچوونیک دیکه له

١) له مائی هیبۆم دهرخستوه) گوزارشتیک کۆنی به غدا یه کانه بۆ دهرخستنی که موکوپری که سیک به کار دیت. به پی ئینسکلۆپیدیای (عه بود شالچی) (هیبق) گه وادیک ئن بووه له سه ره تای سه ده ی بیستم، له ماله که ی کاری له سفروشی کردوه - وه رگپ

سیستمی بیرکردنه وهی جیگیر بکریت. مامؤستا که وتی ئەم تیۆره نوییه له داهینراوه کانی دیل کارنگییه که بیرمه ندیکی کۆمه لایه تی ناسراوه.

وهردی بۆ سهرنجدان دهست بهرز دهکاته وه. مامؤستا که دهلئی با بزانی له لای وهردی چ ههیه؟ وهردی دهلئی ئەم تیۆره نویی نییه، به لکو له کولتوری ئیسلامی نزیکه ی ۱۳۰۰ سال ده بیئت باس کراوه. قورئانی پیرۆز به پوون و دیارکراوی باسی نه وهی کردوه که تو ئیستا باستکرد... مامؤستا که سهرسام ده بیئت و داوا له وهردی دهکات نه وهی قورئان له گه ل وهرگێرانه ئینگلیزییه که ی له سهر تهخته که بنووسیت. بۆ نه وهی قوتابییه کان له میانه ی وهرگێرانه که وه له باب ته که بگن. وهردی ئەم نایه ته ده نووسی "کل حزب بما لدیه فرحون". وهردی دهلئی مامؤستا که وهرگێرانه که ی خوینده وه و دواتر سهیری منی کرد و وتی تو دنیای محمه د بهر له ۱۳۰۰ سال ئەمه ی وتوه. وهردیش دهلئی ئیمه باوه پمان وایه خودا ئەمه ی به پیغه مبه ره گه یاندوه، نه ویش بۆ ئیمه ی گواستۆته وه. مامؤستا که دهلئی، ئەمه لووتکه ی بلیمه تی محمه ده. وهردی دهلئی ئیمه پیمان وایه پیغه مبه رایه تییه. دکتۆره که وه لامی ده داته وه: من به لووتکه ی بلیمه تی ده زانم، ئەمه ش نزیکه له پیغه مبه رایه تی، به لام ناتوانم بلیم ئەمه به لگه یه بۆ پیغه مبه رایه تی، چونکه نه وه ناچارم دهکات وه ک پیغه مبه ریک قبوولی بکم، ئەمه ش پیچه وانه ی باوه پری منه له ئیستادا. به لام پیم وایه ئیوه له سهر هه قن نه گه ره به پیغه مبه ری بزانی، کئ ده زانی له وانیه بهر له وهی ببه مامؤستای کۆمه لئاسی نه گه ره ده مخوینده وه نه وا باوه پم پیی ده بوو.

وهردي ده لئې مامؤستاكې كؤمه لئاسې بايه خې به ئايه ته پيرزده كه
 ددها و شروفه هې ده كړد. تېبينېيه كانې تؤمار ده كړد له باره هې شو هې
 له چ پوويكوه و پيش زانست كه وتووه، له وانه ش كورتييه كه بوو، دريژ
 و شروفه كراو نيبه، كورتيش نيبه به شيويه كه بيت ماناي ته واو
 نه دات. بؤيه ته واو گونجاوه. له هه مان كاتيشدا تيؤريكي كؤمه لئاسې
 ديار ده كات كه ئه و پؤژه بابته هې وانه هې ئيمه بوو. ئاماژه به بؤ
 كامه راني و خؤشحالي هه ر كه سيك به و بېروباوه پره هې هيه ته.
 هه روه ها ئاماژه بؤ مرفايه ته هه ر كؤمه له مرفايك ده كات كه
 باوه ريان به بېرؤكه يه كي هاوبه ش هيه. هه رچه نده ناوي جياجيا بؤ
 خؤيان به كارد هه تين، به لام هه ريه كه يان (حزب) ه. خودي وشه هې
 حزب له لاي كؤمه لئاسې نوئ جيگه هې مه به سته. مامؤستاكه چه ندين
 جار ئه وه دووباره ده كاته وه كه ئه م ئايه ته، يان ئه و قسه هې محمه د
 ئاماژه به بؤ بليمه ته ئه و!

وهردي ده لئې: به مامؤستاكه م وت تؤ هيشتا قسه كه ده ده يته پال
 محمه د. ئه و پيغه مبه ري خودايه و قسه كانې خوداي بؤ ئيمه هيناوه.
 مامؤستاكه ده لئې "له وانه هې قسه هې خودا بيت، كه سيك ناتواني زياتر
 له سهدان سده بهر له ئيستا ئه م قسه هې بكات. من به دوا د اچوون بؤ
 تيژه زانستيه كانې ديكه هې ئيسلام ده كه م بؤ ئه وه هې بزانه چي ده لئې.
 دواتر هه لويستي خؤم ديارده كه م، كه واته تؤ به و پرسيارانه
 شهرمه زارم مه كه كه من وه لام بؤ يان نيبه، هه روه ها ئاگاداريان نيم.
 وهردي به تيؤره كه هې كارنگي وه لامې مامؤستاكه هې ده داته وه كه
 ده لئې "هه ر كه سيك باوه پره به وه هيه ئه و بنه ما و بؤ چوونانه هې
 هه يه ته باشترينه. بؤيه ته نها به مشتومر كردن ناتواني وا بكه يت بېواي

دیکه ی هه بیټ، به لکو ده بیټ بنه مای به هاکانی دارمینی، بۆنه وه ی بتوانی بۆچوونی دیکه بخه یته عه قلی نه و".
نه وکاته مامۆستا که به ماناوه سه یری وهردی ده کات و ده لئی " به لئی، نه ی وهردی".

وهردی نه م به سه رهاته ی له به رده م خه لک نه گپراوه ته وه، له کتبه کانیسی باسی نه کردوه. خۆی پی هه لئه کپشاوه وه ک له م پۆزگار هه مان هه ندیک که سی سه ر به په وته ئیسلامیه کان ده یکه ن، چیرۆکی خه یالی هه لده به ستن. به لکو پۆزیک له چوارچیه یه ی با به ته که ی له باره ی جیاوازی بیرو پای خه لک باسی کرد. نه مه ش به ئاماده بوونی مامۆستا مه حفوز بوو که به سه رهاته که گریاندى. له گه ل مامۆستایان سه لام شه ماع و باسل خه زپه جی و عه بدولموته لیب مه هدی عه بوود ئاماده بوون، منیش له وی بووم. وهردی قسه کانی له باره ی (حزب) ته واو کرد که به وه ی هه یه تی دلخۆش ده بیټ و باوه پی وایه هه قیه ت ته نها له لای خۆیه تی. له وانه شه حزبه کانی دیکه له گه ل خۆی بیات، جا باوه پریان پی هه بیټ یان نا، نه مه ش ده بیټه هۆی کاره ساتیک که نه جمه که ی خوازواو نییه.

وهردی وه ک عه رووبیه ک

له وانه یه که س باوه ر به وه نه کات که عه لی وهردی نه ته وه خواز بووه، بیروکی عه رووبی هه بووه. پاسته وهردی له به رامبه ر که سانی دیکه مرۆیی بووه، به هیچ شیه وه یه ک نه ته وه یه کی له سه رووی نه ته وه یه کی دیکه دانه ناوه. پۆزیک له پۆزان بۆ نه ژاد و مه زه ب ده مارگیری نه بووه، به لکو ده مارگیری و به رگرییه که ی هه مووی بۆ زانست بوو، جا له هه ر شوینیک بووايه له لای هه ر که سیک بووايه.

وهردی پوژنیک عرووبی ده بیټ له هه موونو ده وله تانه ی که باوه پریان به نه ته وایه تی عه ره بی هه یه. نه مه کاتیک زور پوون بوو که هیرشی کرده سر فرمانبهریکی په ساپورت که پرسیا ری له په چه له کی وهردی کردبوو، نه بادا فارس بیټ. نه م باسه له سرده می به عس بوو که له نیوان سالانی ۱۹۶۸ - ۲۰۰۳ حوکمرانی عیراقیان کرد. نه م حزبه پیی وابوو نه ته وهی عه ره ب یه ک نه ته وهی و یه ک په یامی نه مریان هه یه. له به خته وه ریمان له م رووداوه دا ماموستا سه لام شه مع له گه ل وهردی ده بیټ، کاتیک ده چپته فرمانگی په ساپورت و دیداری نه فسه ری په ساپورت ده کات. با قسه کانی ماموستا سه لام شه مع له مباره یه وه بخوینینه وه: "سه باره ت به م تومه ته له رووداویکی گرنگ یاوه ری وهردی بووم. له کاتی جه نگی نیوان عیراق و ئیران، وهردی داوای له من کرد بۆ به پیره به رایه تی په ساپورت یاوه ری بکه م بۆنه وهی په ساپورته که ی نوی بکاته وه. کاتیک چووینه ژووری نه فسه ره که بینیمان کومه لیک ژنی له لایه، نه م نه فسه ره ویستی هه ندیک وهردی سووک نیشان بدات. په ساپورته که ی به دهسته وه گرت و هالی ده شه قاند، وتی: ئیوه ی بنه ماله ی وهردی په چه له کتان چیه؟ نه گه ر (ته به عی) ین نه وا ته سفیرتان ده که ین؟ ئیوه له کوئی هاتوون؟ وهردی به هیمنی وه لایه دایه وه و وتی "به خوا ئیمه خه لکی حجازین، به لام تیره گلایین و هاتینه عیراق!"

به لام ماموستا شه مع له کتیه که ی له باره ی وهردی وه ده یی وه ده لئی وهردی وه لایه پیاوه که ی دایه وه که وهردی به فارسبوون تومه تبار کردبوو. نه م ده قی خواره وهی ماموستا شه مع له دیمانه یه ک هاتوه که له گه لئ نه نجام دراوه "به لئی وهردی به وه تومه تبار کراوه که

فارسه که چی خانه واده که ی حیجازیبه و عهره بی په سه نن. خاوه ن کتیبی (فی الادب وما الیه) له باره ی وهردیبه وه ده لئی: به بیروای من وهردی نه ویه کی تازه یه له کۆچبه ره فارسه کان که هاتوونه ته عیراق. وهردی وه لاسی نه و تۆمه ته ی دایه وه و پووچلئی کرده وه، نه مهش له پیښه کی کتیبی (من وحی الثمانین) بو، له چاپی دووم و سینه میدا.

دوور له و تۆمه تانه ی که وهردی له سه رده می پژیمنکی نه ته وه یی به ده سته وه نالاندوویه تی. که چی هه لویستیکی نه ته وه یی نه و تۆی له بابه ته نه ته وه ییه کان هه بو، له وانه یه زۆریک له ده وله تان نه م هه لویسته یان نه بو بیته. نه مهش وایکردوه نه م به شه ناو بنیم وهردی وه ک عرووبیبه ک.

هه لویسته که ی وهردی له مه ی خواره وه پوخت ده که ی نه وه: کاتیک شوپشی تونسسی له سالی ۱۹۵۱ بو پزگار بوون له ده سه لاتی فه په نسا شکستی هینا، شوپشگیتران له ترسی زه بری فه په نسا بو ولاتانی عهره بی پایان کرد. هه ندیک له شوپشگیتره کان که یشتنه به غدا، به لام نه و کات حکومه تی عیراق بودجه ی دانابوو، به ندیک له بودجه نه بوو پڼگه بدات پاره به ناواره تونسسیبه کان بدریت. بۆیه ناچار بوون نه وان له و به شه ناوخریپانه جیگیر بکرین که بو قوتابیانی پاریزگانان ته رخان کرابوو.

نه م بابه ته له میانه ی قوتابیبه کانه وه ده گاته وه وهردی. به هه سته نیشتمانی به رزی و به ناکاره به رزه که ی هه ست ده کات نه م شوپشگیترانه پاره یان نییه نه و ماوه یه پیی بژین تا حکومه ت چاره سه ریان بو ده دۆزیته وه. وهردی له چاوه پوانی ده رچوونی

کتابخانه‌های بو به ناوی (سروشستی تاکی عیراقی) هم کتابخانه‌ها را چندان
له ۸۰ لاپه‌ره که متر بو به لام به هویینی کتابخانه‌های دیکه داده‌نریت.
وهردی نرخیکی زیاتری له‌سهر هم نامیلکه‌یه دانا که هم کات په‌نجا
فلس بو، بزهر دانه‌یه‌ک. داوای له قوتابییه ده‌وله‌مهنده‌های کرد
کتابخانه‌های بکرن. قوتابییه‌های دیکه هم نامیلکه‌های به‌ره و که‌سایه‌تی و
پیاوماق‌ولان ده‌به‌ن، قازانجی کتابخانه‌های بو هم شو‌پرشگی‌په
تونسیبانه‌یه که له تونسوه هاتون و حکومتیش چاره‌ساری بو
هم وان نییه.

جا وهردی نیسلا می بو، له به‌رام‌به‌ر ماموستا‌های له ویلایه‌ته
یه‌ک‌گرتوه‌های هم‌مریکا داکوکی له پیغه‌مبه‌ر و قورئان ده‌کات.
لی‌ره‌ش عروبی ده‌بیت داکوکی له شو‌پرشگی‌په تونسیبانه ده‌کات که
له ولاتی خویان وه‌ده‌رنراون، داوی هم‌وهی له شو‌پرش‌یه‌ده‌سته‌پینانی
نازادی شکستیان هم‌ناوه. خوی به‌و کاره نه‌ته‌وهی و مرؤبییه‌ی
هم‌له‌کی‌شاه، به‌که‌سی نه‌گوتوه، له کتابخانه‌های باسی نه‌کردوه.
هم به‌سهره‌های ته‌ها له نیوان خوم و خوی باس‌کردوه. هم کاتیک
بو که باسی له ده‌رکه‌وتنی کتابی (سروشستی تاکی عیراقی) ده‌کرد،
که به نیمزا به‌ریزه‌های خوی پیش‌که‌شی کردوم.

وهردی: قه‌چه‌خانه‌ی به‌غدا دامه‌خه‌ن

کتابی می‌ژویی ده‌لین هولاکوکی سه‌رؤکی مه‌غول کاتیک ده‌گاته
به‌غدا شوینیک ده‌ستنیشان ده‌کات بو هم‌وهی سه‌ری نه‌یاره‌های تیدا
ببریت. هم شوینه به‌ زمانی مه‌غولی که به‌شیکه له زمانی تورکی به
(کلجی) ده‌ناسریت. وشه‌که له زمانی فارسی و تورکی به واتای سه‌ر
هاتوه. هم شوینه‌ش به‌لای خه‌لکه‌وه نه‌گبه‌ته چونکه خوینی تیدا

پژاوه. دواتر له شفرۆشهكان دهيكه نه شوینی خویان و تیبیدا دهژین. تا نه و کاتهی حکومتی نیشتمانی داده مه زریّت و فهیسه ل ده بیته مه لیکی عیراق. حکومتی عیراقی بپیار دها له ژیر چاودیری وهزارهتی کاروباری کومه لایه تی، پشکنینی ته ندروستی به شیوه یه کی مانگانه بۆ نه و ژنانه بکریت که له و شوینه کارده کهن:

نوینه ران له سهرده می فهیسه لی یه که مه وه ناپه زایی له به رامبه ر نه و قه چه خانه یه دهرده بپن و داوای داخستن و نه هیشتنی ده کهن. به لام هموو نه و حکومتانه ی هاتن بپیری داخستنیان نه دا. بارودۆخه که وه ک خۆی مایه وه تا نه و کاته ی محمه د فازل جه مالی له ۱۹۵۲ بووه سه رۆک وه زیران، یه کسه ر بپیری داخستنی کلجیه ی داو پښگری له له شفرۆشی فه رمی کرد له عیراق. نه مه ش بپیریکی ده گمه ن بوو له عیراق، بۆیه بپیری داخستنه که ده گاته نه جه ف. نه و کاته شیخ محمه د علی یه عقوبی چه ند دپره شیعریک دهنووسی و په وانیه ی به غدای ده کات بۆ نه وه ی له نیو خه لک بلاو ببیته وه له شیعره که ده لئ:

**وقالوا ببغداد الجمالی قد محاً منازل قوم دنستها العواهر
لقد طهروا منها الدیار ولم یکن لتطهر من ابفائهن الدوائر**
که سیک نه بوو له عوامی خه لک به م هه واله دلخۆش نه بیته، ته نها زیانلیکه وتوووه کان نه بیته به ژن و پیاوه وه، له گه ل دکتۆر علی وهردی که به وه نه ناسراوه هاموشۆی نه و شوینانه ی کرد بیته. سه باره ت به وانیه ی زیانیان لیکه وتوووه به ژن و پیاوه وه، زۆریک شوین هه یه دالده یان بدات، نه ی سه باره ت به وهردی بۆچی له گه ل داخستنی قه چه خانه که نه بوو؟

وهردی ده لئی: قه چپه خانه که هه موو ژنانی له شفرۆشی له یه ک شوین کۆده کرده وه. شوینه کهش له ژیر چاودیری وه زاره تی کاروباری کۆمه لایه تی بوو، له پووی چاودیری بزۆویه وه. له پووی پشکنینه وه له ژیر چاودیری وه زاره تی ته ندروستی بوو، که پشکنینی (ژنه کارکه ره کان) ی ده کرد، وهردی ژنه له شفرۆشه کانی به م ناوه ناوده برد.

وهردی ده لئی: دواي داخستنی ئەم قه چپه خانه یه کۆمه لگای عیراقی پووبه پووی کیشه ی جیکردنه وه ی ئەو ژنانه ده بیته وه. به هه موو که ره که کانی به غدا بلۆ ده بنه وه. له وانیه له دراوسیتی خه لکی ئاپرومه ند کاره کانی خۆیان بکن، به مهش تیکه ل به کۆمه لگا ده بن و کاریگه رییان به سه ر ژنانی دیکه وه ده بیته. له وانیه بینه خزمه تکاری مالان، ئینجا کاریگه رییان به سه ر خاوه ن مال و ژن و کچه که ی ده بیته. جا ئەو ژنانه کاتیک له ژیر چاودیری وه زاره تی کاروباری کۆمه لایه تی دهرده چن، شه قام چاوه پوانیان ده کات. له وکاته شدا له شفرۆشی زیاد ده کات له بری ئەوه ی که م بیته، بی یاسا و چاودیریش ده بیته. ئینجا تاوانیش زیاد ده بیته. له کۆتاییدا: دواي قه ده غه کردن سه ره رشتی ته ندروستی نابیته، پشکنینی ناوه ناوه نابیته، ئەو ژنانه به خۆیان و نه خۆشییه سیکیسیه کانیا ن تیکه ل به کۆمه لگا ده بن، نه خۆشییه کان بۆ کۆمه لگا ده گوازنه وه.

روانگه یه ک بۆ پپوه ره ئاوه ژووه کان

دکتۆر وهردی له وه پاهاتبوو، هه ندیک له و داب و نه ریتانه ی ده گواسته وه که کۆمه لگای پۆژناوای پێ جیا ده کرایه وه، له گه ل ئەو

واقیعه به راوردی ده کرد که کومه لگای پوژمه لات تییدا ده ژیان. له میانه ی به سره هاتی په ندنامیز و زه رده خه نه ی گالته چاری هه ولی ده دا وینه ی نه م دابونه ریتانه ی نمایش بکات. نه و به سره هاتانه ی بو ئیمه ده گتپراهه وه، دواتر جیاوازییه زوره که ی نیوان پوژمه لات و پوژناوای شروقه ده کرد له بیرکردنه وه و جیبه جیکردندا، نه مه ش هر له میانه ی به راوردکارییه کاندای بوو.

وهردی ده یان چیرۆکی گتپراهه ته وه، نه وه ی گوئی له وهردی گرتووه، نه زبه ری کردووه. شیوازی داپشتنه وه و پیشکه شکردنی چیرۆک و به سره هاته کان پوژلیکی گه وره یان هه بوو له وه ی کومه لگای عیراقی قبولیان بکات. به راشکاوی ده لیم له میانه ی هاموشوکردنم له گه ل وهردی و نه وانه ی له ده وروبه ری ژیاون، جیگه ی داخه ناموژگارییه کانی وهردیمان جیبه جی نه کردووه، که دوا ی مردنی وهردی کردمان به بابه تیگ بو خومان بو خوده رخستن به په روه رده و ژینگه که مان، که چی به منیشه وه که سیگ نه بوو په نده کانی وهردی له خودی خوی جیبه جی بکات. من ناچار بووم جیبه جی یان بکه م، له بهر نه وه نه بوو گوايه قوتابیه کی پاکی وهردی بم، به لکو له بهر نه وه بوو له به ریتانیا ده ژیم که یاسا و پیوه ری تایبه تی خوی هه یه. منیش له و که سانه نیم سه رپنچی یاسا بکه م، به تایبه تی نه گه ر یاسا که ش له و جوړه بیت که مافه کان ده سته بهر بکات و نه رکه کانت دیار بکات. نه مه ش ته واوی پیچه وانه ی نه و یاسایانه یه که له ولاتانی ئیسلا می پوژمه لات هه یه. خوا له و یاسایانه به دورتان بگریت.

پیوه ری شادی و خه مباری

" نایا گویتان له گریانی بوو، نه و ده کپوزیته وه، ناله ی به رزی نه و

بهرد ده گریښنې. پټویسته له سرمان، به تایبه تی ټیوه هاورپې ټیون، کیشه که ی چاره سر به که یڼ. من شهرم ده که م پرسیاری لې بکه م. ټو له حه مام ده گری و ده نالټینې. دواتر به شادی و کامه رانی دیته دهره وه، له وه دهرسم قسه ی له گه ل بکه م، له وانه یه هه ست بکات که سیک پټشیلې تایبه تمه ندیبه کانی ده کات، چاوه پیم ټیوه قسه ی له گه ل بکه ن، بؤ ټو وه ی له حاله تی ټم پیاوه چاکه ټاسووده بم! ".

ټمه زور له ټیکسیټیکې گټرانه وه ده چیت. که پیره ټنیکې به ریتانی خاوه ن مال، بؤ هاورپیه کانی وهردی گټراوه ته وه، سه باره ت به وهردی که پشوری هاورینه له به ریتانیا به سر ده بات. وه ک نه ریت بو وه ندیک له و پیره ټنانه مال ه کانیان به کری بوه قوتابیانه ده دا که ده هاتنه به ریتانیا. ټم نه ریته هه تا ټیستاش له لای هه ندیک خاوه ن مال ماوه . پووداوه که له پشوری هاورینی دوی کۆتایی جهنگی دووه می جیهانی بو. ټو کات ټوورپا به پوژده ی مارشالی ټه مریکی ده بووژایه وه .

جهنگ کۆتایی هاتووه، ټه ی وهردی بؤ ده گری؟

هاورپیانې وهردی، که ژماره یان که م بوو، له بارودوخې وهردی نیگه ران ده بن. چونکه پیره ټنه که باسی له حاله ټیکې دهروونی دژوار کردووه که سیک به ده نگیکې به رز له حه مام ده گریت. کرانه وه ی هزی وهردی له به رامبه ر خه لگ و گوینگرتن له و که سانه ی قسه ی بؤ ده که ن، کاری پرسیار کردن ټاسان ده کات، بؤیه پرسیاری لې ده که ن: له حه مام چیبیت ده کرد؟

وتی: خۆم ده شووشت.

وتیان: هیچی دیکه ت ده کرد؟

وتی: نه ختیر.

وتیان: خاوهن مال گوتی لیبووه دهگری و ده نالټینی. نایا کټشه به کت هه بووه. ده لټن گریان و ناله کاش به دهنگیکی بهرز بووه، هه موو جارټک له هه مام نه و کاره ده که یت.

وهردی وتی: به لټن هه موو جارټک بچمه هه مام، له بهر خۆم هه ندټک گۆرانی خۆشی عیراقی ده لټم!!

وهردی ده لټن کاتټک گۆرانییه که م بۆ پیره ژنه که دووباره کرده وه، وتی به لټن له هه مام گوئیستی نه وه ده بووم. پیره ژنه به ریتانییه که بیان تیگه یاند که نه مه گۆرانی عیراقیه. وهردی گۆرانی ده لټن، گریان و ناله نییه وه ک پیره ژنه که وینای کردوه. پیره ژن ده لټن بۆچی نه و هه موو خه م و په ژاره به له گۆرانی ئتوه هه به. نایا نازانن گۆرانی داهینراوه بۆ نه وه ی خه لک دلخۆش بکات، بۆچی به گۆرانی ده گرین؟! چه مکه کان له نیوان به ریتانیا و عیراق ناوه ژوو ده بیته وه. گۆرانیش په نگدانه وه ی نه و ژینگه به که تئیدا گه شه ده کات و باس له و چه مکه کۆمه لایه تیانه ده کات که کاریگه رییان به سهر ژینگه که وه هه به. بۆیه گۆرانی له به ریتانیا بانگه شه بۆ ئومید و خۆشه ویستی و کامه رانی ده کات. به تایبه تی دوا ی کۆتایی هاتنی جهنگی دووه می جیهانی، کۆمه لگای به ریتانی خۆی به سه رکه وتوو ده زانن و ده به وی خۆی له ژیر قورسای شه ش سالی جهنگ راست بکاته وه.

گۆرانی عیراقیش له لایه ن خۆیه وه په نگدانه وه ی ژینگه که به تی، ده سه لاتی عه شایه ری تئیدا زاله. پاساوی نایینی له لایه ن پیاوانی نایینییه وه به کاره کانی شیخی عه شیرت و ده سه لاتدار ده درټ. خۆشه ویستی له کچ قه دهغه ده کرټ، هه موو شتټک بۆ پیاو ریگه ی پټ ده درټن به تایبه تی نه گه ر ده سه لاتدار بیټ. زه واجی ناچار کردن و

ژن به ژنی، که تییدا زاوا ده بیټ خوشکی خوی به برای ژنه که بدات. یان ده بیټ دایکه بیوه ژنه که ی خوی به باوکی کچه که بدات. جگه له مهش زه واجی سولج هه یه، که نه مهش له سهر فرمانی شیخه کانی عه شیرته که کیشه یه کی عه شایریان یه کلاکردو ته وه. نه و که سه ی تاوانبار کراوه ده بووا یه خوشکه که ی یان کچه که ی وه که به شیک له سولحه که بدات به لایه نه که ی دیکه. یان کچیک تازه له دایکبووه به بنپشک ده دریتنه ناموزاکه ی. خانمه گوران بیټ ژیکه عیراقی به شادییه کی زور سه ما ده کات و له گورانیه که ی ده لئی " ده چمه لای مه لا عه لی... ده لیم مه لا عه لی... نه و پیره و من جاحیلم... به سولج منیان پیداوه ". واته نه و گله یی ده کات و ده چیتنه لای مه لای گوندی، باسی چه وساندنه وه ی عه شیرته که ی ده کات، که نه و کیژوله یه که به پیاویکی پیر دراوه، نه مهش له پڼگای سولجی عه شایه ری بووه! خو شحالیه بیسنوره که ی گورانیه ژه که به رووداوه که و سه ما جوانه که ی تا راده یه کی زور به خو شحالیه که ی عه لی وهردی ده چیت کاتیک له حه مامدا گورانی ده لئی.

سه ره پای هه موو نه و کاره ساته کومه لایه تیپانه، چه وسانه وه ی دهریه گه کان هه بووه که له به رامبه ر جووتیاران نه نجامیان داوه. له گه ل چینیایه تی و خزمایه تی و په چه له کخوازی و هوزگه رایه که به شیکه زور له کومه لگای عیراقی پیک ده هیټیت. نه مهش بواری توژیټینه وه کانی وهردی بوو.

له م ژینگه یه دا گورانیه کانی وهردی دهرکه وتوووه که له حه مام ده یچړی و پیره ژنی به ریتانی دلته نگ و خه مبار ده کات. خه ریک بوو بیباته لای پزیشکی دهروونی، که چی هونه رهنه دی حه مام به دلخوشی

و که شاوه دیته دهره وه. واقعی کۆمه لگایه ک ده نوینئ هه رچه نده له پووی مه و دای زه مه نییه وه لئی دور که وتۆته وه، به لام له دلّه وه له گه لئ ده ژئ.

پيوهري شهرف و پاسپاردهيي

هيشتا قسه له سه ر ئه و پيوه ره ئاوه ژوانه ده که م که وهردی له پوژئاوا بينیویه تی، له گه ل خۆی هیناوه ته وه عیراق، به و سیفه ته ی که زانای کۆمه لئاسه و چاره سه ری سیحری لایه. به یانی هه یینییه کی مانگی نیسان له به غدا یا وه ریم ده کرد. به هۆی پشوو شه قامه کان نیمچه خالی بوون له پيوه ران. دواي ئه وه ی ئۆتۆمبیله که م له به رده م ماله که ی ئه و جیهیشت، به یاوه ری ئه و به ره و مائی دکتۆر عه بدولحه مید هیلالی پویشترین که مه جلیسی هه فتانه ی تیدا ئه نجام ده درا.

من و وهردی به ره و مه جلیسه که ده پویشترین، له شوینیک که زۆر له ماله که ی وهردی دور نه بوو، باخچه یه کی ساوایانی حکومی هه بوو، ئه ویش وه که ته واری داموده زگا کانی دیکه به هۆی پشووه وه داخرا بوو. ئه وه ی سه رنجی پاکیشام ئه وه بوو یه کیک له دراوسییه کانی باخچه ی ساوایان سۆنده ی ئاوی له باخچه که وه بۆ ماله که ی خۆی پاکیشابوو، بۆ ئه وه ی ئاو له باخچه ی ساوایان بیاته ماله که ی و له وئ ته نکیه کان به ئاوی خۆپایی پڕ بکات. مادامه کی باخچه که له پشویی هه فتانه یه. وهردی له و پووداوه ئاگادار کرده وه و داوام لیکرد سه رنج بدات. وهردی به دهنگی بیژه ریک که به یاننامه یه کی سه ربازی بخوینیته وه وتی: به لئ ئه مه گیانی نیشتمانه په روه ریه که حکومت له ناخی ئیمه ی چاندووه! دواتر عه لی وهردی ده ستیکرد به گپرانه وه ی

چیرۆکی پټوهری ناوه ژووی شه پرف له لهندهن. وهردی لهوئ
ژووریکي له مالی خانمیکي بهریتانی به کرئ گرتبوو. ژنه که نیکه ران
ده بیت له وهی وهردی کلاو بۆ ژنیکي به سالچوو به رز ده کاته وه، که
له سهری گه په که که یه. وهردیش سه رسام ده بیت و پرساری لی
ده کات: بۆچی کلاوی بۆ به رز نه که مه وه؟ ئه ی نه مه دابونه ریتیکي
په سندی بهریتانییه کان نییه؟ ژناتی گه په که هه موویان به جووله ی
سه ره وه لام ده ده نه وه! به لئ من نا په زاییم ته نها له و ژنه ی سهری
گه په که هه یه، ئه وانتر نا، چونکه ژنه که شه ریف نییه! وهردی
زه رده خه نه یه کی پر واتا ده کات، به لام ژنه که به هه سستی ژنانه ی خۆی
له نه یینی زه رده خه که ی وهردی ده گات و ده لئ "کاتیک فرۆکه ی
نازییه کان له جهنگی دووه می جیهانی ئیمه ی بۆردوومان ده کرد، باوه ر
ده که ی ئه و ژنه چراکانی نه ده کوژانده وه، بۆ هه موو گه په که که ی
سه لماند که ژنیکي شه ریف نییه!"

وهردی ته ریق ده بیته وه، به لام درک به وه ده کات پټوهره کانی
شه پرف له نیتوان عیراق و بهریتانیا ناوه ژووه. وهردی به منی وت:
ده زانی کاتیک بینیم ئه و پیاوه شه ریفه ئاوی باخچه ی ساوایان
ده دزی، بۆچی ژنه بهریتانییه که م بیره که وته وه، ئه وه ش به سه رهاتی
خۆی هه یه. پۆژیک ژنه بهریتانییه که ماله که ی بۆ بۆیاغچی جیهیشت،
وهردی سه رسام ده بی و پرساری لی ده کات چۆن ماله که ی بۆ
پیاویکی نه ناسراو جیده هیلئ، له وانه یه ماله که ی بدزی؟ بۆچی له لای
ناوه ستن تا بزانی کاره که ی چۆن ده کات، له وانه یه له کاره که ی
شاره زا نه بیت؟ پیره ژنه که پنده که نن و پتی پاده گه ینی، پیاوه که
له لای کۆمپانیا یه ک کار ده کات، ئه گه ر که سیک له ونبوونی شتیکي

ماله که ی سکا لا بکات، نهوا کومپانیا که سزا ده دریت، نهگر سه لمیترا نهوا کرینکاره که ش زیندانی ده کریت. سه بارهت به وهی له کاره که ی شارهزا نه بیت. نه مهش مه حاله، چونکه موشته ریبه کانی له ده ست دها، که سی به دهسته وه نامینئ و مایه پوچ ده بیت!

وهردی و شه نفه را له شه قامی موته نه بی

پوژیک له گه ل وهردی به ره و شه قامی موته نه بی پوژیتین، له به غدا نه و شه قامه به ناویانگترین شوینه بو فروشتنی کتیب. من نهگر ده رفتم هه بوایه، له وه راهاتبووم پوژانی هینی سهردانی نه و شه قامه بکه م، بو نه وهی بزانه دوایین شت چیه گه یشتوته نه عیم شه تپی خوالیخوشبوو. که به مه زادکردنی کتیب ناسرابوو. پوژیک وهردی پرساری کرد پوژی هینی به ره و کوئ ده چم، منیش وتم موته نه بی، وتی وهره له گه ل خوتم به ره.

کاتیک له گه ل وهردی له شه قامه که ده پوژیتیم، هه موو سه رنجم بو نه و کتیبانه ی سه زهوی بوو، تا کتیبیکی ده گمهن یان قه ده غه کراو بدوژمه وه. که چی سه رنجی وهردی به سه ر دیواره کانه وه بوو. کاتیک نه عیم شه تپی له کاره که ی ته واو بوو له به رده م دوکانه که ی دوو کورسی هینا له سه ری دانیشتن. به وهردیم وت نه و کتیبانه م ده ستنه که وت که پیشبینیم ده کرد ده ستم بکه وئ. وهردیش وتی گالته جارپی و به فیرپوژدان و ده سته بلارویمان ده سکه وت. به راستی توپره بوو، منیش پووخوش بووم له گه لی وتم چون دکتور؟

وتی: سه بری دیواره کانی شه قامی موته نه بیت کردووه، چون به که ریوچ نه خشینراوه. وتم به لئ شه قامه که کولتووری و جوان دهرده که وئ. وهردیش وتی جا کاتی نه وه یه؟ وتم کاتی کامه؟ وتی

عیراق به دهست قهیرانی نیشته جیبوون ده نالینن. زۆرئیک له گه نجان کاتیک ژن ده هیئن له گه لکه سوکاریان ده ژین، نه مهش زۆرئیک له کیشی کۆمه لایه تی دروست ده کات که ده بیته هوی نه لاق. که چی ده ولت که ریووچیکی زۆر به هه ده ده دات که ده توانی خانوو بو گه نجان دروست بکات و کیشی نیشته جیبوون و قه بره یی کچان چاره سه ر بکات. پاره به هه ده ده دات بو نه وه ی شه قامه کان پرازی نیته وه و جوانی بکات بو نه وه ی کولتوری بیته.

وتیشی پۆرئیک بیرت کردۆته وه که چه نده که ریووچ و چیمه نتۆ، له شه قامی موته نه بی و شه قامه کانی ده ورو به ری خه رج کراوه، نه مه جیا له شه قامی ره شهید، بو پرازانده وه تا وه ک کولتوری بیته، نایا کولتور به که ریووچ نوێ ده رده که وی؟ گه نجان به دهست نه بوونی ده نالینن (نه و کاته ی له قورسترین ماوه ی نابلوو قه ی نه مریکا بوو له سه ر عیراق) شوینیک نییه گه نجان تییدا بزین. من له مه دینه ی سه وپه چه ندين مائی بچووک ده ناسم که چه ندين خیزانی تییدا نیشته جییه. نایا ده ستبلأوییه کت دیوه وه ک ده ستبلأوی حکومت بیته له عیراق.

وتی شه نفه پاش کیشیه کی دیکه یه (شه نفه پای نه زدی یه کیکه له شاعیره کانی سه عالیک له سه رده می جاهیلی، ناوی پاسته قینه ی عه مرو کوری مالیه، پتی گوتراوه شه نفه را چونکه لیوی نه ستورر بووه، له سالی ۵۲۵ زایینی کوژراوه.)

وتم: دکتۆر شه نفه را چ په یوه ندییه کی به شه قامی موته نه بی هه یه؟ وه ردی وتی: ده ولت به و نابلوو قه کاولکاره تیده په پئی. به شیوه یه ک پینگا نادرئ قه له م به مندال و ده رمان به نه خو شان بدریت، ده ولت

بیتوانایه له وهی نهو کیشیه چاره سهر بکات که ده بیته هوی مردنی
 زوریک له خه لک، که چی هاتووه پاره خه رج ده کات بۆ نه وهی چاپنکی
 ده گمن بۆ دیوانی شه نفه را بکات و دواتریش به خورایی له فیستیقالی
 شیعی (المربد) دابهش بکریت. پیم وایه ده بیته ده وله تیکی ناوا
 به ردباران بکریت له بهر هیچ و پوچییه که ی، له خه رج کردنی سامان
 به شیوه یه کی ناماقول، ده ترسم نه مهش به نه نقهست بیت!

له م گه شته ماندا بۆ شه قامی موته نه بی وهردی له شه قامه که و له
 هه ده ردانی سامان تووره بوو، له هه موو کتیبه کان تووره بوو
 به تاییه تی له شه نفه را. چونکه وهردی پیی وابوو چاپکردنی
 دیوانه کی له و پیدایستیانه نییه که کومه لگا له ژیر نابلووقه یه کی
 کوشنده پیویستی پییه تی. له کاتی گه رانه وه مان بۆ ماله وه وهردی
 وتی حکومتی وشیار له گه ل کومه لگای نیوده وله تی خوی ناخاته
 کیشیه وه، تا دواتر بکه ویتته ژیر باری قورسی نابلووقه وه. به لام نه گه ر
 پوویدا نهوا ده بیته ده ستله کار بکیشیتته وه. نه گه ر هاتوو ویستی
 ده ستله کار نه کیشیتته وه و نابلووقه که به پتوه بیات، نهوا ده بیته
 ره چاوه ی شته گرنگه کان بکات، پیشینه بۆ نهوان بیت. سیاسه ته که ی
 له سه ر نه م بنه مایه جیبه چی بکات تا ره وایه تی و متمانه ی خه لک
 به ده ستبیه تی. نه وه ک به م گالته جارپیه کوشک بۆ ده سه لاتدار
 دروست بکات و به نرخیکی زور مکیاژ بۆ نهو شه قامانه بکات که پیر و
 که نه فت بوون!

به شه قامی (راس الحواش) تیده په ریته و له مه رقه دی

کازمیه نویژ ده کات

جاران خه لکی به غدا به مالیان ده گوت (خوش) هیشتا نهو ناوه له

ولاتانی که نداو به کار دیت. ناوچهی (راس الحواش) له نه عزمیهی به غدا بویه نهو ناوهی لینراوه، چونکه ماله کان له وی کورتاییان دیت. به لام دواى فراوانبونی به غدا راس الحواش دوایین شویتنی ماله کان نه بوو به لکو ناوه پاست بوو. له دوایین پوژانی پاشایه تی مه لیک فهیسه لی دووم پردی نه نمهی کرده وه. که ده که ویته کوتایی شه قامی راس الحواش، بو نه وهی نه عزمیه و کازمیه به یه که وه به سیتته وه. کازمیه شویتنی له دایکبونی وهردی بوو، نه عزمیه ش نهو شویتنه بوو تیتیدا نیشته جی ببوو. ماله که ی دکتور وهردی راسته وخو ده که ویته پشتی ناوچهی راس الحواش له شه قامی هریری له نه عزمیه.

ناوچهی راس الحواش گه شهی کرد که به ته نیشته مه رقه دی نیعمای نه بوچه نیغه ی نعمان بوو. له وی دوکانی جوراوجوری بازرگانی دروست بوو، نه مه ش وایکرد بازارپکی تیدا دروست بیت خه لک له هه موو ناوچه کانی به غداوه بوی ده هات. به ناوه دانی و قهره بالغی هه میشه یی شه و روژ، ناسرابوو. جیا له بازاره ناوه دانه که ی، ناوچهی به یه کگه یشتنی که رخ و په سافه بوو.

حکومهت بوی ده رکه وت پووداوی هاتووچو له نه عزمیه زیاد بووه، بویه ویستی هه ندیک پیکاریی نه انجام بدات بو نه وهی سنووریک بو پووداوه کان دابنیت. یه کیک له و پیکاریانه دانانی زنجیری ئاسنین بوو که به دریزایی شوسته تنگه کان دانرابوون، له هه ندیک شوین ده رچهی بچوک هه بوو که په پینه وه له و ده رچانه به هوی نیشانه ی ترافیک بوو. له گه ل تنگه به ری شوسته کان و زوری خه لک و کرپاران، هه روه ها به رزی زنجیره کان که هه ندیک جار ده گه یشته شانی خه لکیکی بالا

مامناوهند، نهوا پووداوه کانی کهوتنی خه لک به سهر شه قامه کانه وه زیاتر ده بوو، نه مهش له نه نجامی قهره بالئی شوسته که بوو، بویه له وانه بوو که وتنیان تووشی مه ترسی گه وره تری ده کردنه وه، که حکومت ده بیویست که می بکاته وه.

وهردی نه گهر شه که ت بووایه، ناچار بوو به ره و راس الحواش بچیت تا بۆ تاکسییه کان له وئی به ره و کازمیه ی به رن. یانیش له زۆربه ی کاته کان به پین له راس الحواش به ره و پردی نه عزمیه ده پریششت. له وئی مه ینه تی خه لکی له سهر نه و شوسته ته نگه به رانه ده بیینی که به زنجیر ده وره درابوو.

هر چه نده نه م پيشه کیه توژیک دريژ بوو، به لام پیویست بوو بۆ ناسینی توورپه یی وهردی له هه لسوکه وتی حکومت. جا وهردی له نه عزمیه وه هاته کازمیه به پین، به ده ست نه و شوسته ته نگه ی که له لای پرده که کو تایی دیت، شه که ت بوو. به لام نه و ناراسته یه ی که له نه عزمیه وه به ره و کازمیه ده چیت له به ره ی راست داخرا بوو، چونکه له وئی باله خانه ی هه والگریی سه ربازی هه بوو، که کازمیه ی کردبووه زه وینه یه کی فراوانی خوی. بویه ریباره که نه گهر بیویستایه له پریشتنه که ی به رده وام بیت نه و ده بوو بۆ به ره ی چه پ بپه ریته وه، یانیش سه ربیچی پینماییه نووسراوه کان بکات، له و کاته شدا پووبه پووی سه ربازیکی به دناکار ده بۆوه و ناچاری ده کرد بپه ریته وه به ره ی چه پ.

وهردی وتی شه قامی راس الحواش سه ره پرای نه وه ی به که لکی به سالاجووان نایه ت، بۆ گهنج و هه رزه کارانیش زۆر ترسناکه، چونکه به هۆی سروشتی ته مه نه که یان به په له ن بۆ په پینه وه. هه روه ها بۆ

خانمانیش زۆر ترسناکه نهگه ر به سه ر زنجیره کان به ریبینه وه . ههروه ها پارهیه کی زۆری تیدا به ههدهر دراوه . به شیوهیه که نهو زنجیر و به ستنه وه و بپی ئاسنه ی به کارهاتوه ، زیانه بۆ هاوالاتی نه وه ک سوود . له وانه بوو نهو سه ببه و ئاسنه نهگه ر له شوینی دروستی خۆی به کاربهاتبووایه زۆر قازانجی زیاتر ده بوو نه وه ک له و ته له یه خه رج بکریت که به شه قام ناوده بریت . دواتر وتی : کاره ساته که نه وه یه کاتی که له نزی که پرده که کۆتایی دیت هه ست ده که ی له بۆزه خی زنجیران نه جاتت بووه ، که چی پۆلیسیکی تووپه هاوارت لی ده کات بۆ نه وه ی به نیتو هاتووچۆی ئۆتۆمبیله کانی نیتوان کارمیه و نه عزمیه به پرته وه که له به ره که ی دیکه ی پرده که یه . تووپه بوونی وهردی زیاتر ده بیت و ده لی : نهگه ر نهو زنجیرانه بۆ پاراستنی خه لک له پروداوه کان دانراوه . نه ی چۆن پۆلیسیک داده نریت تا داوا له خه لک بکات بۆ نه وه ی له پرده که به پرته وه که له سه رووی پرده که ئۆتۆمبیلی هاتوو نابینن که به خیراییه کی زۆر وه ک تابووتیکی ئاسن بۆیان دیت !!

وهردیمان هیمن کرده وه ، چووینه ناو مه رقه دی کارمیه ، کاتی که ئیمه چووینه ژوره وه کاتی بانگی مه غریب بوو . وهردی وتی " با بچین ده نووک بکوتین " . مه به سستی نه وه بوو به خیرایی نویژه که مان بکه ین . نه مه ش به پیتی نهو فه رموده یه یه که پیغه مبه ر نه هی له وه کردووه ، نویژ به خیرایی بکریت وه ک ده نووکی که له شیر بیت . دوا ی نویژ وهردی چوو ه ژوری کلیدار ، که شیخ فازل شه بیبی بوو . کلیدار که سیکی به رپرسه له مه رقه د . کاتی که چووینه ژوره وه بینیمان خوالیخۆشبوو فازل سامه رای له وپییه که نه و کات وه زیری نه و قاف

بوو. به خیر هاتنی وهردی کرد به لام وهردی ناپره زایی له به رامبه ری
 ده ریبری و مشتومپی له گڼل کرد به شیوازیکی تایبته و جوان
 پیچه وانهی بۆچونه کانی وه ستایه وه. ئەم بابته بۆ به شی سییه می
 ئەم کتیبه به جیده هیلم، که له ویی باس له و که سانه ده که م به
 ناماده بوونی من، وهردی مشتومپی له گڼل کردوون!

وهردی له کلێسای ئه رمه نی ئه رسۆدۆکس ده دره وشیته وه

کلێسای گریگوری ئه رمنی ئه رسۆدۆکس ده که ویته باب شه رگی له
 به غدا. ئەو کلێسایه به ر له وهی باله خانه به رزه کانی ده وروبه ری
 بکریت، به دیمه نه جوانه که ی جیا ده کرایه وه. ههروه ها ئەو کلێسایه
 چالاکای تایبته تی هه بوو. لیژنه ی پۆشنبیری ئەو کلێسایه
 بانگه یشتمامه یه کی ئاراسته ی وهردی کردبوو، بۆنه وهی موحازه پره یه ک
 له کلێسا بدات. ههروه ها بانگه یشتی مامۆستا دکتۆر حوسین عه لی
 مه حفوز کرابوو، له گڼل سه لام شه ماع و شیخ جه لالی حه نه فی، منیش
 له موحازه پره که له گه لیان بووم.

به ئۆتۆمبیله که ی من گه یشتینه باله خانه ی کلێسا. قه شه له
 پیشوازی ئیمه بوو، به جوانترین شیوه به خیر هاتنی کردین. چووینه
 نووسینگه که ی ئەو، باسمان له چالاکیه پۆشنبیری و
 خیرخوازییه کانی کلێسا کرد. دواتر که سێک هات بانگه یشتی هۆله که ی
 کردین. کاتیگ چووینه ژۆرده وه بینیمان پره له ناماده بووان، پریزی
 پیشه وه یان بۆ ئیمه ته رخان کردبوو. ئیمه چوار که س بووین له گڼل
 شیخ جه لالی حه نه فی و قه شه و دوو که سی دیکه بوو که یه کتیکیان
 به رپرسی پۆشنبیری کلێسا بوو. کاتیگ ئاوپرمان دایه وه ژۆربه ی
 ناماده بووانمان بینی که ژۆرینه ئافره ت بوون، یان کچانیگ بوون له

ته مه نی پټراگه یشتن بوون.

علی وهردی بۆ ته خته ی وتاریژی سهرکوت. بۆ نه وه ی پوویه پووی
 نه م نافرته زوره بیته وه، موازه په یه ک له باره ی له شفرۆشی بدات.
 وهردی وتی نافرته ی له شفرۆش سته ملیکراوه، چونکه نیمه بۆ نه و
 حالته ی پییگه یشتووه لیپرسینه وه ی له گال ده که یین. که چی له
 خۆمان ناپرسین نه م بۆ به م حالته ته گه یشتووه. چون په روه رده
 بووه، له چ ژینگه یه ک پټراگه یشتووه. له ژیانیدا پیکه وتی چ هه ژاری و
 نه داری کردووه، تا گه یشتوته نه م حالته ته.

وهردی په زامه ندی له سیماکان دۆزییه وه، هه روه ها هه سستی به
 زهرده خه نه یه کی شاراوه کرد، له بهر نه و بابه ته ی که له لای ژنان باس
 ناکریت. به لام نه و کات و شوینیکی گونجای هه لباردبوو بۆ نه وه ی
 له بابه ته که قوول بیته وه. وتی له به غدا قه حبه خانه یه کی ناسراو له
 ناوچه ی مه یدان هه بوو، به (کلجیه) ده ناسرا. نه و له شفرۆشانه ی له و
 ناوچه کاریان ده کرد ده خرانه ژیر پکشنینی پزیشکی و له لایه ن
 وه زاره تی کاروباری کۆمه لایه تییه وه چاودیری ده کران. نه مه ش
 بابه تیکی زۆر گرنگه، به لام له بری نه وه ی حکومه تی نه و کات
 سه ریه رشتیاریکی کۆمه لایه تی دابنیت بۆ نه وه ی به دواداچوون بۆ
 کیشه ی نه و ژنانه بکات، نه و قه حبه خانه که ی داخست، نه مه ش
 گه وره ترین مه ترسییه بۆ سه ر کۆمه لگا.

دواتر وهردی ناوپی له ناماده بووان دایه وه و پووی قسه کانی له
 شیخ جه لال حه نه فی بوو وتی: شیخی نیمه جه نابت نزیک ناوچه ی
 مه یدان نیشته چی بووی. نه ی وانیه، نایا پالپشتی قسه که ی من
 ناکه ی گوايه داخستنی قه حبه خانه کارنکی هه له بوو. شیخ جه لال

خەنەفی خوالیخۆشبوو، سەرسام بوو بەم پرسیارە لە ناکاوەی وەردی که دەنگی پێکه نینی نامادەبووانیشی بەدوادا هات. لە وەلامی وەردی وتی: حکومەتی ئەو کات هۆکاری ماقولێ بە دەستەووە بوو. وەردی هەستی کرد بە پرسیارەکی هەلە ی کردووە، هەر زوو داوای لێبوردنی کرد و وتی: شیخی نازیزمان داوای لێبوردن دەکەم که بەمشێوەیە پرسیارم کردووە! که چی شیخ جەلال بە پێکه نینەووە وتی تۆ هیچت تیا نەهێشتەووە.

وەردی لە موحازە پەرەکی بەردەوام بوو، تاوتوویی یەکەم پیشەیی دەکرد لە میژوودا، که ئەویش لە شەرفۆشییە. چون گەشەیی کردووە، چەند پێویستە، چون دەبێت بەرەنگاری ببینەووە. جیا لە نامۆزگاری و خوتبەیی مزگوت و کلێساکان لەبارەیی ئەخلاقەووە چ پێگایەکی دیکە بۆ قەلاچۆکردنی لە شەرفۆشی هەیه. جەختیشی لەسەر ئەو کردووە، هەرچەندە لە لایەن کلێسا و مزگوتەکانەووە قەدەغە بکریت ئەوا خەلک زیاتر هەولێ ناسینی دەدەن و لێی نزیک دەبنەووە. وتیشی پێویستە لەسەر ئێمەیی کۆمەڵناسان تاوتوویی ئەم حالەتە دژوارانە بکەین.

وەردی جەختی لەسەر ئەو کردووە که زۆریک لەو حکومەتانەیی لە عێراق بەدوای یەکەووە هاتوون. هەقی زانستیان نەداووە. تەنانەت هەندیک لەو حکومەتانە درکیان بەووە نەکردووە، که سێک خۆیندوویەتی و ماندوو بوو، حکومەت پارەیی لێ خەرج کردووە، دەبێت بە زانستەکی لە پێشکەوتنی کۆمەڵگا بەشدار بێت.

موحازە پەرەییکی نایاب بوو. وەردی بە چەندین نمونەیی چیرۆک که دەچوووە دلی نامادەبووان، بابەتەکی بەپێزتر و جوانتر کردبوو. بۆ نمونە یەکیک لە بەسەر هاتەکان ئەووە بوو: بۆ لیکۆلێنەووە لەبارەیی

لەشفرۆشی سەردانی چەندین دەوڵەتی کردوو، نێزان بەکێک بوو لە دەوڵەتانە. لەوێ لە ناوچەی دەروازەی قەزوین قەحیپەخانەییکی گشتی هەیه. ئەو شوینە وەک کۆتاییەکانی سەردەمی پاشایەتی لە عێراق، لەژێر چاودێری تەندروستی و کاروباری کۆمەڵایەتی دایە. وەردی دەستی کاتێک لە شوینەکە هاتە دەروە، بینیم چەند عێراقییەک لەو شوینە بوون. کاتێک گەرامەو و عێراق جاریکیان چوووە چایخانە کەسێک ویستی بۆم هەلبستیتەو بۆئەوێ سڵاوم لێ بکات، کە چی برادەرەکە ی پێگەی نەدا هەلبستیتەو و وتی " ئەو پیاو بەدەرەوشتە... لە دەروازەی قەزوین بینیم لە تاران". برادەرەکە ی وتی " دکتۆرە لە زانکۆ لەوانە بە بۆ توێژینەو لەوێ بیت". برادەرەکە ی بە تووڕەیی وەلامی دایەو و وتی " دەتێم لە کلجیە بینیم تۆش دەتێی مامۆستای کۆلیژە". کلجیە ناوچەی لەشفرۆشان بوو لە بەغدا کۆتاییەکانی سەردەمی مەلەکی.

وەردی لە ئەلقە ی زیكری تەکیە ی کەسنەزانی

هەندێک لە برادەران تەکیە ی کەسنەزانیان ناسیبوو، کە ئەلقە یەکی زیكری سۆفیانی بە ناویانگ بوو لە بەغدا. ئەوێ ئیستا لە بیرم بیت ئەو برادەرانی سەفا وەردی و هاوڕێکە ی خوالیخۆشبوو ئەبویاس بوو. وشە ی کەسنەزانی بە زمانی کوردییە لە عەرەبیدا لە بەرامبەر (لا أدريه) دیت. جەماعەتی (لا أدريه) ی سۆفیگەری ئیسلامی بە ناویانگ بوون، ئەبو عەلای عەفیفی لە کتێبەکە ی بە ناوی (سۆفیگەری ئیسلامی) بە دووردریژی باسی کردوو.

شیخ محەمەدی کوپری شیخ عەبدولکەریمی کەسنەزانی، لە پێگای سەفا وەردییەو داوێتی ئیمە ی کردبوو، بۆئەوێ لە ئەلقە ی زیكری

ناماده بين. دكتور على وهرديش پيشوازي له داوخته كه كرد. چونكه له دوو ناراسته به كه لكى تويزينه وه كاني ديت، يه كه م: تويزينه وه ي پاراسايكولوژي بڼه حالته تي (وه جد) كه سؤفي له و حالته دا ههسته كاني خو ي له دست ددها، چه قوي لي دهرديت خه نجهري له سر دهرديت، ههست به نازار و نيش ناكات، له وانه شه ههنديكيان به فيشهك لتيان بدرديت، كه چي فيشه كه كه جهسته ي نابريت. دووه ميس له پروي كومه لايه تي تايبه ت به سروشتي مرويي. كه خه لك هه ميسه له كاتي قهيرانه كان بڼه چاره سه ركردني كيشه كانيان په نا بڼه هيزه ميتافيزيكيه كان ده بن. به تايبه تي كاتي ك ده ولت ناتواني كيشه كان چاره سه ر بكات.

گه يشتینه باره گای شیخ محمدي كه سنه زاني له ناوچه ي خه زپاي به غدا. به جوانترين شيوه پيشوازي مان ليكرا. دواتر چوپينه ژووري دانيشتنی تايبه ت به ميوانه كاني شيخ. نه و له چاوه پواني نيمه بوو، به له نيمه زوريك له ماموستاياني زانكوكاني عيراق هاتبوون، كه زوريه يان كورد بوون. دكتور وهردي ده رگاي پرسياره كاني له باره ي فلهسه فه ي كه سنه زاني كردو ته وه. شيخ محمدي ناماژه ي بڼه يه كيك له ماموستاكان كرد وه لامي پرسياره كان بداته وه. دكتوريك كه وا دهرده كه وت پسپوړپيه كه ي له سؤفيگري بيت، هه نديك پييازي سؤفيگري پوونكرده وه، له نيوياندا كه سنه زاني بوو. وتي: نه مه له جه ماعه تي لا ادریه هاتووه، به لام بووني نه و گروهپه له نيو كوردان وايكردووه ناوه كه بڼه كوردي بگورپيت (كه س) له به رامبه ر (شخص) هاتووه، (نه زاني) له به رامبه ر (لا ادریه) هاتووه، و (كه سنه زاني) يش به عه ره بيه كه ي خودي فلهسه فه ي لا ادریه يه.

دواتر مشتمومړه که چوپو پرت دهبوو، به لام وهردي هه ولې ده دا بزاني چون که سيک چه قو له سکی ديدات، خوینی لی نایهت، کاریگه ریشی نابیت. شیخ محمه دی که سنه زانی داوای له ماموستایه کی دیکه کرد وه لامي بداته وه. وه لامه که ش نه وه بوو هیشتا زانست نه که یشتوته لیکنده وهی نه م دیارده یه. نه وان له ته کیه ی که سنه زانی که سیکیان خستوته بهر نه شیعه که چه قوی له سکی دابوو. له نه شیعه دهرکه وتوو که چه قوکه هه ناوی برپوه، به لام کاتیک به هیمنی چه قوکه ی دهرهیناوه، تووشی هیچ نازاریک نه بووه... زیاتر له کاترمیریک ده مه ته قی به رده وام بوو، دواتر داوه تیان کردین بو نه وهی له نه لقه یه کی زیکی ته او ناماده بین، بو نه وهی به چاوی خو مان دیارده که ببینین. دانیشتنه که کۆتایی هات، شیخ محمه دی که سنه زانی عه بایه کی پیشکش به دکتور وهردي کرد. به (خه لیغه) شی له قه لم دا. نه مه ش علی وهردي زور دلخوش کرد، بو دلخوشیش هه میشه ده یگوت ده بیته هه مووان ریژی لی بگرن، چونکه نه و خه لیغه یه.

نه و پوژه هات که ده بووایه بچینه نه لقه ی زیکر، به نۆتومبیله که ی برامان محمه د حه سن سه غیر چووینه نه لقه ی زیکی که سنه زانی. له گه شته که مان شاعیری نه رده نی نابینا، ماجد مه جالیمان له گه ل بوو، نه و میوانی من بوو له نه رده نه وه هاتبوو. من داوه تم کرد بو نه وهی یاوه رمان بیت، نه ویش پازی بوو. که شه که به هاری بوو هه وای شه و ساردیبه کی خوشی هه یه. نه مه ش نه و پوژه که مه فینکانه یه که عیراق له کۆتاییه کانی مانگی نۆکتوبر و له سه ره تا کانی مانگی نیسان هه یه تی.

خوالىخۆشبوو محەمەد حەسەن سەغىر ئۆتۆمبىلەكەى لە نزىك كۆمەلە گەنجىك وەستاند، كە ئاگرىيان ھەلگىرساندبوو، سنى مسىيان لەسەر دانابوو، وەردى بە پارىزەو ھە بۆ بىنىنى ئەلقەكە پۆشىت. مامۇستا محەمەد حەسەن سەغىر وتى عەباكەت پى بدەم لەوانەى ھەواكە سارد بىت، بەتاىبەتى ئەلقەى زىكر لە گۆرەپانىكى كراو ھەبىت. وەردى پەتى كۆرەو ھە خۆى بە عەباكە داپۆشى. جا بەرەو گۆرەپانى زىكر پۆشىتىن.

سروودبىزەكان بە زمانى كوردى و عەرەبى سروودىيان دەگوت. شىخ محەمەدى كەسنەزانى مینبەرىكى مامناوەندى لە سەرەو ھەى مەجلىسەكە دانابوو. ئەوانى دىكە بەپى پلەكانىيان لە راست و چەپى مەجلىسەكە دانىشتبوون. دواى ئەو ھەى بەخىرھاتنى ئىمەيان كرد لە نزىك شىخ ئىمەيان دانا لەلای چەپى مینبەرەو ھە. من ئەو ھەى دەمبىنى بۆ ماجد مەجالىم دەگىراىو ھە، بۆئەو ھەى بە وینەو لەگەلمان بىت. دانىشتنەكەمان دە خولەكى تىپەر نەكرد، كاتىك وەردى وتى ھەست بە سەرما دەكەم، خۆزگە بەگوئى محەمەد سەغىر دەكرد خۆم بە عەباكە دادەپۆشت. لىرەدا چارەىك نەبوو تەنھا ئەو نەبىت سوپچى ئۆتۆمبىلەكە لە خاوەنەكەى وەرىگرم و بچم عەباكە بۆ وەردى بەئىم. بەرەو ئۆتۆمبىلەكە پۆشىتم، بىنىم گەنجەكان خەرىكى ئاگر و سنىيەكان بوون، بە سەرسامى سەبرى سنىيەكانىيان دەكرد و لەبەر گەرمى سوور ھەلگەپابوو. عەباكەم بۆ وەردى ھىئا، بەلام دىمەنە سەىرەكە ھەر بەر چاومەو ھەبوو. دىمەنى سووربوونەو ھەى سنىيەكان لە نزىك ئۆتۆمبىلەكەى محەمەد حەسەن سەغىر.

كات بەخىراى تىدەپەپى، وەردى خۆى بە عەباكە داپۆشتبوو.

منیش بۇ شاعیری نابینا باسی پروداوه کانم ده کرد. پیاویک هاته ناوه پراستی گۆره پانه که ئیزنی له شیخ محمه د خواست، شیخیش ناماژه ی بۇ کرد ده ست پیبکات، پیاوه که به بهرچاوی ئیمه ده ستیکرد به شووشه خواردن. هیشتا له شووشه خواردن ته او نه بیوو، کاتیک که سیکی دیکه هات، سینییی کی داخکراوی هه لگرتبوو (ئو سینییانه ی له دهره وه له سه ر ناگر بوو) بینیمان به دم هه لیگرتووه و به لای چه پ و به لای پراست ده یجوو لئینی. تا له ئیمه نزیك بۆوه که رمییه که ی بۇ ئیمه ده هات. شاعیری نابینا ماجد مه جالی سه ره پای که رمی سنیییه که که له ده موچاوی نزیك بیوو وه که چی باوه پی نه ده کرد.

دواتر پیاویکیان هیتا و له ناوه پراستی گۆره پانه که دانیشت، دواتر خه نجه ریکیان هیتا، یه کیک به هوی چه کوشه وه، به هیزه وه خه نجه ره که ی له سه ری پیاوه که ده دات. بۇ ئه وه ی دلنیا بینه وه که نه مه ش سیحر و جادووی بینین نییه. پیاوه که یان هیتا یه لای ماجدی نابینا، داوایان لیکرد ده ست له خه نجه ره که بدات که چۆته سه ری پیاوه که وه. هه رکه ده ستی ماجد به سه ری پیاوه که که وت و ده ستی به قزی که وت، ماجد که وت له رزین و خه ریک بوو هه لبه زیته وه. وتم ماجد چیته، چیت بینی؟ ئه و خه نجه ره منی ترساند که ته او چۆته سه ری پیاوه که وه..

دوای زیکره که که پراینه وه ماله وه، پرسیاره سه رسامه کانم بۇ وهردی حازر بوو، چۆن له په وی زانستییه وه نه مه لیکده دریته وه؟ وهردی وتی بگه پینه وه سه ر کتیبه که م (خوارق اللاشعور) ده بینین من چه ندین حاله تی له م شیوه یه م دیار کردووه، که زانست ناتوانی شروقه ی بکات.

هه نديك له و كه سانه م بينيوه كه هيژيكي ريزه رپان هه به، يان به چاووزاريان هه به كه وهردي به (عائفيه) ناوي ده بردن.

وهردي باسي پياويكي لوبناني كرد، نه گه ر به سه رسامي سهيري شتيكي بكردايه، نه وا ده يشكاند. به به رچاوي وهردي گولدانتيكي به چاو له سه ر ميژه كه شكاندوه، له ناسرپه پياويك هه بووه توانيوه تي به له م له ناو نقوم بكات!! وهردي وتي نه م باه تانه ميتافيزيكي ناكريته به ديارده سروشته كان ليكدانه وه ي بو بكرته، وه ك زانسته كان شروفه ي بو ده كن.

وهردي له وهزاره تي نه وت ياريي سياسي ده كات

وهزاره تي نه وتي عيراق دكتور علي وهردي بانگه يشت كرد بو نه وه ي موحازه رپه يه ك له باره ي كه سيني تاكي عيراق بدات. نه ويش داواي له من كرد، يان بليم فرماني كرد، چونكه هر كه داوايه كي ده كرد ده مگوت دكتور فرمانته. جا فرماني كرد به يه كه وه بچينه وهزاره تي نه وت. باله خانه ي وهزاره تي نه وت گوره و فراوان بو به ر له وه ي بو باله خانه كي ديكه بگوازيته وه كه نزيك پردي محمه د قاسمه. له گه ل وهردي به نوتمبيله كم چووينه باله خانه كه، نوتمبيله كم له وشوينه وه ستاند كه نوتمبيلي وه زيري لي وه ستابوو. بريكاري وه زير پيشوازي ليكردين كه هر نه و بوو بانگه يشتي وهردي كردبوو.

به ر له وه ي وهردي له نوتمبيله كه دابه زي و ته وقه له گه ل پيشوازيكه ره كه ي بكات. داواي له من كرد بو لاي وه زيري نه وت له گه لي نه پوم، به لكو بچه هو لي تاييه ت به موحازه رپه، تا سهيري ناماده كارييه كان بكم. منيش وتم (باشه). تيبينييه ك هه به حز

ناکه م لیرهدا له ناو که وانه ی دابنیم. به دریزایی نه و ده ساله ی له گه ل وهردی زیانوم، وشه یه که جووله یه کی هه په مه کهیم نه بینویه، کرده و شتیکی بئ واتای نه کردووه و نه گوتووه. به لکو هه موو په فتار و گوفتاری له کات و شوینی خوی مه به ستدار بوو. وه که نه وه نییه هه ندیک له هاورپیان به پتی هه لسوکه وتی خویان پیوانه یان بؤ هه لسوکه وتی عملی وهردی کردووه بؤ جووله یه که، بویه نه وان تینه که یشتون.

فرمانه که ی وهردیم جیبه جئ کرد، ئوتومبیله که م له که راجیکی که ووه ی وه زارعت وه ستاند و به ره و هؤله که پویشتم. یه کیک له پیشوازیم بوو بؤ نه وه ی من له گه ل وهردی بیاته نووسینگه ی وه زیر، به لام من داوای لیئوردنم کرد و پرسیارم له هؤله که کرد گوايه له وئ چاوه پروانی وهردی ده که م. نه ویش هؤله که ی نیشان دام و یاوه ریی کردم.

هؤله که پر بوو له خه لک، یان بلتین سه ره پای که ووه بیه که ی جمه ی ده هات. شانویه کی که ووه بوو بؤ چالاکیه که ووه کان ته رخان کرابوو. کورسیه کی خالیم نه بینی تا له سه ری دابنیشم، له گه ل نه و که سانه وه ستام که له به رده رگا وه ستابوون. لافیته و پووناکی ناماژه بوو بؤ نه وه ی ناماده کاریه کی چاک بؤ موحازه په که کراوه. به لام قه ره بالغی هه ناسه ی ده بری، کات تیپه ری و خه لک چاوه پروانی وهردی بوو... نیو کاترمیر تیپه ری وهردی نه که یشته هؤله که.... وا له نیو خه لک بلاو بؤوه گوايه هیشتا نه که یشته وه، منیش به خه لکم ده گوت خؤم وهردیم که یاندوته وه زارعتی نه وت. تا بیرو پای پیچه وانه دروست بوو، خه لک که وتنه چرپه چرپ!

وهردی بؤ کوئی ون بوو. ښه گره هموو خه لکه که گومانیان له هاتنی وهردی هه بوو، نهوا مافی خویمان بوو. به لام من چوڼ باوه پ بکه م، که نیو کاتزمیر بهر له نیستا له تهک من دانیشتبووم، دواتر بهره و لای بریکاری و وزیر پویشتم. دهنگی مایکړو فوڼه که چرپه و دهنگه دهنگی خه لگی بری و داوای گوینگری کنی کرد. بیده نگی به سره هوله که زالبوو، چاوه پروانی هه والیک بوون له باره ی وهردی به وه، منیش نیگه ران بووم بؤ بیستنې. قسه که ره که وتی: داوای لیبور دن ده که یین له به رام بهر موحازه په که ی دکتور علی وهردی، چونکه نه خوش که وتووه، ناتوانی بیته هوله که وه، بویه داوای لیبور دن له هه مووتان ده کات. هیواده خوازم له موحازه پاتی دیکه به نیوه بگه موه و سوپاسی ناماده بوونتان ده که م و سه لامی خواتان لی بیت.

که وتمه له رزین، ترسم له وهردی هه بوو. که چی نهو گنجه ی یاوه رم بوو، بؤ دلنیا کردنه وه وتی فرمو وهردی سه لامه ته چاوه پروانی تویه. بهره و لای وهردی پویشتم که له نهومی چواره می و هزاره ت بوو، یاوه ره که شم له گه ل بوو. بینیم وهردی ساغ و سه لامه ته تازه له نووسینگی و وزیر هاتوته دهره وه. وهردی به کسه پرسپاری کرد هوله به تاله که چوڼ بوو. وتم به تالی چی دکتور، هوله که پر خه لکه ته نانه ت کورسیه کیش به تال نییه. نهوان له دهرگای سره کی دینه ژورده وه که پاسته وخو ده چپته سر شه قامه که. نهوه که له دهرگای و وزیر و نهو نه سانسوره که تو پیدایا هاتوو پته ژورده وه. که سانیک دهوری وهردی ان دابوو. به کیک له وان غه مزه به کی کرد و وتی: له بهر نا ناماده بوونی جه ماوهریک که شیاوی پیگی وهردی نییه، موحازه په که مان ره تکرده وه. من تیبینی غه مزه ی پیاوه که م نه کرد،

ناماژهم بۆ یاوهره کهم کرد که له هۆله که له گهلم بوو، به سهرسامی وتم: ئەم برایه کورسییهکی نه دۆزییه وه تا له سهری دابنیشم. وهردی پیکه نی. وتی دهی با بگه پیننه وه ماله وه. بریکاری وه زیر شه رمه زار بوو ته نانه ت ئاره قی له نیوچه وانی ده هاته خواره وه، هه رچه نده نهۆمی وه زیر هه واکه ی به هۆی ساردکه ره وه، فینک بوو!

کاتیك هاتینه دهره وه، به نه نقه ست له هینانی ئۆتۆمبیله که خۆم دواخست، وهردی له بهردهم دهره وازه که له گه ل بریکاری وه زیر و به پێوه بهر و بهرپرسیانی وه زاره تی نهوت وه ستابوو، ئەمه ش هه لی ره خساند بۆ نه وه ی خه لکیکی زۆر وهردی له ناو وه زاره ت ببینی... کاتیك وهردی بۆ ئۆتۆمبیله که سه رکه وت وتی پتویسته به ره و دهرگی سه ره کی بچین که له وئ خه لکه که دهرۆن. تا وهردی ببینن که سه لامه ته و گه یشتۆته وه زاره ت، نه خۆشیش نییه. منیش فه رمانه کهم جیه جی کرد. منیش به ره و دهره وازه که پتچم کرده وه. هه رچه نده سه ره پتچی یاسام کرد، به لام ئەمه به په زامه ندی پۆلیسه که بوو که سلاوێکی له ئیمه کرد. نه و شاهیدحالی بوو له پتیشوازی و پدیشتنه فه رمیه که. خه لکه که وهردی بیان ببینی و سلاو یان لی ده کرد، له ته ندروستیان ده پرسی. دواتر به ره و ماله وه گه راینه وه.

به وهردی و ت چ په ویدا؟ وتی مو حازه په که به فه رمانی سه ره وه له ده سه لاتی باله وه قه ده غه کرا. ئەمه ش وه زیری تووشی شه رمه زاری کرد. بۆیه بۆ من پاساوی چۆلی هۆله که و بۆ خه لکه که ش پاساوی نه خۆشی منیان دۆزییه وه، تا له ده ست نه وان و من نه جاتیان بیت. من ده مزانی پتگری لی ده کرتیت، دوینێ شه و پتیا نگوتم له سه رکردایه تی بیستراوه که پتگه به وهردی نه دریت له سه ر مینه به ره کانی نه وان قسه

بکات و پرځه شیان لى بگریټ. تۆم هه نارده هۆله که تا لایه کی بابته که بیینی، منیش بۆ لایه کی تر پویشتم. په یامه که مان به جه ماوهر که یاند. به وه سه رسام بووم به ده به نگ خۆت نیشان دا و وه لامی بریکاری وه زیرت دایه وه که هۆله که پر له خه لکه!

ولآتی قه ته پر پیگری له محازه په یه کی وهردی ده کات

نه له دور نه له نزیك ده ولته تی قه ته پر په یوه ندی به و محازه په یه وه نییه که وهردی له باله خانه ی په کیتی گشتی میژوونوسانی عهره ب خویندییه وه. نه مهش له ناوچه ی صلیخ بوو له به غدا. محازه په که له لایه ن مسته فا عه بدولقادر نه چاری نه مینداری گشتی به پرتوه ده برا. په کیتییه که له وه رزی پویشبیری خویدا محازه په که ی پیکهستبوو. باخچه کانی په کیتییه که ی له سه ره تای مانگی شهش کردبووه شوینه گهرمه که ی محازه په که. وهردی په که م میژوونوسی کومه لایه تییه له عیراق. به یاوهری وهردی پویشتین دکتور مسته فا نه جار به باشترین شیوه پینشوازی لیکردین. دواتر له سه ره سه کۆکه دانیشته به خیره اتنی له دکتور عالی وهردی میوان کرد. دواى نه وه ی دوو کاغزی له ناساندنی وهردی خوینده وه که زیاتر له ده خوله کی خایاند.

وهردی چوه سه ره سه کۆکه که دکتور نه جارپیشی به سه ره وه بوو، له گه ل دوو مایکرو فون په کینکیان له به رده م وهردی و نه ویتر له به رده م نه جار بوو. وهردی دهستی پینکرد و باسی له چۆنیه تی پوویه پووبوونه وه ی ته نگزه کانی کومه لگای کرد. قسه ی له سه ره دیارده ی فه رهود (تالان) کرد، که چۆن خه لک که لوپه لی جوله که کانیا ن دواى راگه یاندنی ده ولته تی نیسرائیل دزیوه، چۆن سوپا خوی هه لئورتان دۆته وه ناو بابته که بۆ نه وه ی دزی و تالانی

بوهستینې، که له عیراق به فەرهود ناسراوه. دواتر قسه‌ی له‌سه‌ر لافاوی دیجله کرد که چوڼ حکومتی نه‌وسای سهرده‌می پاشابه‌ی چاره‌سهری کردوه. دواتر قسه‌ی له‌سه‌ر ته‌نگزه‌ی وهرگرته‌وه، ی خیزانه‌گه‌راوه‌کان کرد که تازه له زیندانی دیلبوونی ئیران گه‌راپوونه‌وه. جه‌نگ که‌متر له سالتیک بوو وه‌ستابوو. جه‌ختیشی له‌سه‌ر نه‌وه کرده‌وه که نه‌مه‌یه‌کیکه له قه‌یرانه‌کانی جه‌نگ نه‌وه که هه‌موو قه‌یرانه‌کان.

وهردی خه‌ریک بوو ده‌چووه ناو جه‌نگه‌له‌که، له ئاقاریکی پر‌مین ده‌پویشت، به‌لام وهردی نه‌مر و به‌توانا بوو، بۆ دروستی قسه‌کانی په‌زانه‌ندی له جه‌ماوهره‌که‌ی وهرده‌گرت، بۆیه موخازه‌په‌که بووه نه‌و پر‌سیاران‌ه‌ی جه‌ماوهر که وه‌لامیان گه‌ره‌ک بوو، نه‌ویش به شیوه‌یه‌کی گالته‌پیکردن به حکومت وه‌لامی ده‌دایه‌وه، دواتر کاره‌کانی حکومتی هه‌لده‌سه‌نگاند، نوشستی حکومتی را‌ده‌گه‌یاند. هه‌لسه‌نگاندنه‌که‌شی ده‌دایه‌ پال زانسته‌که و ده‌یگوت نه‌وه من نییم وا ده‌لیم. نمونه‌ی له واقعیتیکی زیندوو ده‌هیتایه‌وه، خه‌لکیش پالپشتی بۆچوونه‌که‌یان ده‌کرد.

وهردی مه‌زن هاته‌ سه‌ر یاسا‌کانی نه‌و سهرده‌مه، بۆ ناماده‌بیوان ده‌ره‌کوت که په‌خه‌نه‌کانی ناراسته‌ی سه‌رکردایه‌تی عیراقی ده‌کریت، له‌وانه‌ش بوو توانجه‌کانی گه‌وره‌کانی ده‌گرته‌وه، که له‌وانه‌بوو ده‌گه‌یشته‌ خودی سه‌رۆکی فرمانده. به‌لام وهردی راسته‌وخۆ نه‌وی تو‌مه‌تبار نه‌کرد، چونکه نه‌مه‌مه‌ترسی له‌سه‌ر ژبانی نه‌وه‌ه‌بوو. به‌لکو له‌بری نه‌وه ده‌ستوپیه‌وند و را‌ویژکاره‌کانی تو‌مه‌تبار کرد، که به شیوه‌یه‌کی زانستی بابه‌ته‌کان به سه‌رۆک ناگه‌ینن. نه‌مه‌ش وا ده‌کات

بەریاری شیواو نەدریخت. دواتر وتی ئەو جۆرە کەسانە لە نێوان خەلک و سەرۆک دەوڵەت، ئەوان ھۆکاری کێشە گەورە کەن. ئەو پیاوانە قەسە ی خەلک ناگەینن سەرۆک، لە پاستیدا ئەوان پەیمان لە سەرۆکە. وتی بۆیە تەکا لەو جۆرە کەسانە دەکەم، لەبری ئەوەی شیعری پەرستایش بنووسن، وا باشترە قەسە ی خەلک بە سەرۆک بگەینن.

دەنگی ھاوارێک لە نێو ئامادەبووان بەرزبۆوە: ئەم قسانە شیواو نییە، وەردی وتی: بۆچی شیواو نییە ئەی دکتۆر، من ئامۆزگاری دەکەم. کابرا وتی نەخێرتۆ شەعووبی و شیوعی و تاییفەگەری، رەقت لە عێراق و سەرکردایەتیە کە یەتی. وەردی تەواو بە ساردوسپری وەلامی دایەو: دکتۆر ئەگەر وەھام بۆ لە موحازە پەکە ی من ئامادە دەبیت، بۆچی لە دژی من خەبەر نادەیتە سەرکردایەتی؟!

دکتۆر نوری حەموودی قەیسە ھەلسایەو، کە ئەو کات پراگری کۆلیژی ئادابی زانکۆی بەغدا بوو. دواتر لە باخچە کە چوو دەروو و بەرەو نووسینگەکانی یەکییتی میژوونووسان پۆیشت لە ژوورەو نەوێک دەروو. منیش بەدوای پۆیشتم بۆ ئەوێ بزانم بەرەو کۆی دەچیت. وەردی قەسەکانی تەواو کرد و وتی کێشە ی ئەم سەرکردایەتیە نمونە ی ئەم جۆرە دکتۆرانە یە، کە پازی نین کۆی لە قەسە یەکی زانستی بگرن کە کەلکی ئەوانی ھەبیت، بەلکو ئەو دەگوازنووە کە خۆیان دەیانەوێ. منیش ھەر سەیری دکتۆر قەیسەم دەکرد کە لە نێو نووسینگەکانی یەکییتی ون بوو. دوای چەند خولەکی کە گەپایەو، پووگەش و سەرکەوتوو بەرەو سەکۆکە پۆیشت. دەمی بردە بەر گۆپچەکی دکتۆر نەجا، کە ئەویش لەلایەن خۆیەو مایکپۆفۆنەکی بەرەو لای وەردی برد. بەوردی و دیقەتەو کۆی

هه لځست به لامل رقی هه لسا بوو. قه یسی هاته خواره وه به ده نگیکی به رزوتی: ده بیټ هر ئیستا بوه ستی. دکتور مسته فا ده زانی کۆتایی هات، نه گهر نه یوه ستینی ئه واته تو به پررسی.

دکتور مایکرو فۆننه که ی تا کۆتایی میزه که دوورخسته وه و خۆی لار کرده وه تا که یشته گوپی وهردی و به چرپه وه وتی: دکتور ده بیټ هر ئیستا موحازه پره که بوه ستی.

دکتور وهردی وتی: چهند خوله کیک قسه کانه ته و او ده که م.

دکتور مسته فا نه جار جار یکی دیکه به چرپه وه: ئه و پرنگای به رده وام بوون نادات.

وهردی که مایکرو فۆنیشی له به رده م بوو وتی: بۆچی پرنگه ناده ی موحازه پره که م ته و او بکه م، هر تۆش به ناوی یه کیتی گشتی میژوونوسانی عه رب داوه تته کردووم بۆ ئه وه ی موحازه پره بده م.

ژماره یه کی زۆری ئاماده بووان ناگاداری ئه وه بوون، بۆیه دیقه تیان دابوو بزانه بابته که چیبه وایکردووه مشتم پره که به م شینوازه سه یره بیټ. زۆریه ی ئاماده بووان له وانه منیش، پیشتتر له موحازه پره یه کی ئه و ته ئاماده نه بووین که له ناوه پاسته وه وه ستینرایټ. به لامل وهردی به شیوه یه ک ئاراسته ی کرد که خۆی ده یه وئ سهرکه وتوو بیټ، نه وه که له سه ری بکه ویتته وه. من به وردی دیقه تی جوولگی وهردیم دابوو، که پرساری ده کرد کئ پرنگه ی نادات موحازه پره بدات و چۆن؟ دکتور نه جار چرپه ی بۆ گوئیچکه ی وهردی کرد و وتی بابته که په یوه ندی به م نییه، به لکو ئه و جیبه جیکاری فرمانه که یه.

وهردی وتی: که واته کئ پرگرم لی ده کات.

مسته فا نه جار وتی: به فرمانی ئه مینداریتی نه ینی (قوتی)

وهردی وه لامي دايه وه: ولاتي قه ته پ چ په يوه ندى به موحازه په كې
من هه يه.

نه چا په ده ننگيكي به رز دووباره ي كرده وه و به توو په يه كې ناشكرا:
پيگرتنه كه له نه مينداريتي نهي قوتري حزبي به عسى عره يي
نيشتر اكيه.

وهردى به مايكرو فؤنه كې به رده مې دووباره ي كرده وه و وتې " نه گه ر
به مشيوه يه يه، پيگرتن له نه مينداري قوتپه، نه وا ده بيت برياره كه
جيبه جي بگين. من وامزاني ولاتي قه ته په، گوتم ده وله تي قه ته پ چ
په يوه ندى به موحازه په ي من هه يه. به لام نه گه ر نه مينداريتي قوتپه،
مامه ني مه شه ته واوي ناكه ين! سه لام و په حمه ت و به ره كه تي خواتان
لى بيت... وهردى له نيو چه پله ي جه ماوهر و پيگه نيني به رز و ونبووني
دكتور نوري قه يسي، له سهر سه كوكه كه هاته خواره وه.

به لى وهك سهره تا وتم ده وله تي قه ته پ په يوه ندى به پيگرتني
موحازه په كې وهردى نه بوو. به لكو پيگرتنه كه له لايه ن نه مينداريتي
قوتري حزبي به عس هاتبوو، كه وهردى ناوي ده وله تي قه ته پي هينا،
ده يو يست هو كاره راسته قينه كه بو خه لك ناشكرا بكات.

له كاتي گه رانه وه مان بو ماله وه، وهردى له ناو نو تو ميبيل باسي
هو كاري هه لچووني نوري قه يسي كرد و وتې " دويني چله ي عه دنان
خه يرو للا بوو، نوري قه يسي قه سيده يه كي پر ستايشي بو نه و
نوو سيوه و كه سايه تبي نه و مردووه مه زن ده كات. كاتي كيش من وتم
كه سانتيك هه ن له بېرى ناموزگاري قه سيده ي ستايش كردن ده نووسن،
نه وا توو په بوو، په يوه ندى كرد و پيگرتنه كې به ده سته يتنا. (عه دنان
خه يرو للا وه زيرى به رگري عيراق بوو له ۱۹۸۹/۵/۴ به هووداوي

كەوتنى فېرۇكە مرد.)

لە ھۆلى ئەمىندارىتتىي بەغدا ترس دامدە گرى

دواجار سەدام حوسىن بېراوى بە ھەندىك بۆچونەكانى وەردى ھىنا . پىشتر لە كودەتاي بەعسەوہ لە سالى ۱۹۶۸ تا كوتايى جەنگى كوئىت لە سالى ۱۹۹۱ . سەدام وايدەزانى تەواوى گەل ئەويان خۆشەوئى . ئەگەر كەسىك نەيارى بىت بە دلنبايى يان بە گرىمان دەبىت كەسىك بىت سەر بە و پزىمانە : فارسى مەجووس بىت ، يان سەر بە پزىمى بە كرىگىراوى سووريا بىت ، يان دەبىت زايونىزم و ئىمپىريالى بىت . كەچى سەدام بە پاستى تووشى شۆك بوو كاتىك بە چاوەكانى خۆى بىنى چواردە پارىزگاي عىراق لە دزى ئەو پاپەرىن ، ئەمەش دواى شكستى جەنگى كوئىت بوو .

حەپەسانى سەدام لە بەرامبەرگەلى عىراق زۆر گەورە بوو . بۆيە ئەو كاتە وەردى بىر كەوتەوہ كە دەلئى گەلى عىراق دلئىسى خۆيان بە فەرمانرەوا نادەن . سەدام داواى لە خالىد عەبدولمونعمىم رەشىد دەكات (ئەمىندارى بەغدا) بۆ ئەوہى موحازەرەپەك بۆ وەردى رىكبخات . وەك سەلام شەماع لە خالىد مونعمىم بىستبوو . سەلام شەماع لە دىمانەپەكى پزىنامەوانىدا باسى ئەو موحازەرەپەيى وەردى دەكات و بە بۆمبى خۆكوژىيى ناوى دەبات و دەلئى : " دواى پووداوەكانى ۱۹۹۱ موحازەرەكەسى وەردى تۆقىنەر بوو ، خۆشەويستانى تووشى تۆقىن و ترس بوون ، بۆيە ناوماننا بۆمبى خۆكوژىيى وەردى ! بەلئى ئەم موحازەرەپەيە لە كارەساتىك دەچوو . من شاھىدحالى وردەكارىيە ترسناكەكانى بووم . لە ھۆلەكە نامادە بووم ، چەندىن لە مورىدەكانى وەردىش لەوى بوون لەوانە دكتۆر عەبدولئەمىر

وهرد و محهمه د خاقانی... وهردی له کۆتایی مانگی نازاری ۱۹۹۱ موحازه پره که ی له کۆرپه نندی نه مینداریتیی به غدا دا، نه م کۆرپه ننده هه میسه له هۆلی نهومی دووه می مۆزه خانه ی به غدا کۆرپه کانی نه نجام ده دا. به لام نه مجاره هۆله که بۆ ناماده بووان بچوک بوو چونکه له سهر قاندرمه کان خه لگ وه ستابوو. ته نانه ت له شه قامه کانی نزیکیش خه لگ وه ستابوو، بۆیه نه مینداری به غدا خوالیخۆشبوو خالید مونعیم فه رمانی کرد، ناماده بووان به پاس بۆ هۆلی گه وره ی نه مینداریتیی به غدا بگوازیینه وه، که نه ویش سه ره پای گه وره بیه که ی بۆ ناماده بووان بچوک بوو. نه م موحازه پره یه ی وهردی پووداویکی گرنگ بوو له و پۆژگارا دا، چونکه هاوکات بوو له گه ل وه ستانی جهنگی دووه می کویت. له گه ل نه و پووداوانه ی که دواتر له پاریزگا کانی عیراق پوویدا، له پووداوی تالان و توندوتیژی، که هه موویان جه ختکردنه وه بوون له سهر تیوره کانی وهردی و شرۆفه کانی له باره ی کاریگه ری کولتوری بیاباننشینی له سهر که سییتی تاکی عیراقی. له م کۆرپه دا وهردی به هیمنی تووره بیه که ی خۆی ناشکرا کرد له به رامبه ر نه و شیوازه ی پزیم مامه له ی له گه ل ده کات که به (نازاوه) و (خیانه ت) ناوی ده بات. (سه ره پای نه مه مامۆستا سه لام نه مه به پاپه رینی پیروزی شه عبانیه ناو نابات).

به سه رهاتییکی خۆش نه وه بوو، نه مینداری به غدا هاته لای سه کۆکه و نامیرتکی تۆمارکردنی له به رده م وهردی دانا. کاتیگ وهردی پرسیا ری کرد بۆچی کۆرپه که تۆمار ده کات. نه مینداری به غدا وتی: جه نابی سه رۆک سه دام حوسین ده یه وی گویبیستی بیت. لیتره وه وهردی به ره و په خنه ی توند و راشکاو پۆیشت بۆ نه وه ی سه رۆک گویبیستی

بیت. نهوهی بهسه زاری هات نهیگپراهوه، وتی " ئیمه مشك نیین، هه موو پوژیک بمانخه نه تاقیکردنه وهیه کی نوئی. مانای چیه پوژیسی نه خلاق داده نیت. توخوا پوژیسی نه خلاقیه هیه؟ نه گهر ئیوه پینگاتان ون کردوه، وهرنه لای ئیمه پینگای دروستتان بۆ حکومرانی گهل نیشان دده نین. دواتر به کورتی وتی " شیاوی ئه و گهل نییه، ته نه (.....) نمونهی ئه و حکومه ته (.....) نه بیت. وه سفه کانی که له نیتو که وانمان جیهیشتوه زۆر توند و بویرانه بوو. کاتیک وهردی نیشانهی تووهرهیی به نیتوچه وانی ئه مینداری به غدا بینی، پاساوی هیتایه وه و وتی ئه مه قسهی من نییه پیغه مبه ر محمه د ده فرموی " ئیوه چۆن بن که سانتیک وه ک خۆتان حوکمرانیتان ده کات. " ئه و قسانه کاریگهری به سه ر ده روونی ئاماده بووان هه بوو، ئه مه ش له بهر هه ستیاری بارودۆخه گشتیه که بوو، که ولات پییدا تیه پ ده بوو دواي کشانه وهی له کویت و نه یده توانی پوه به پوهی ئه مریکا و ده وله تانی هاوپه یمان ببیته وه ئه مه سه ره پای ئه و پووداوانه ی که دواي کشانه وه له باکوور و ناوه راست و باشوور پوویندا. سه ره پای هه موو ئه و ترسناکیانه که چی ئه مه له دلسۆزی وهردی بوو بۆ پریباز و پره نسپ و کومه لگا که ی... ئه مه ش بویرییه کی بیشوومار بوو له کاتیکدا هه موو خه لک بیده نگ بوو ئه م بویرییه مایه ی ئیره یی بوو. ته نانه ت ئه و کات زۆرک به کوشکیشی سازشیان له سه ر پره نسپه کانی خۆیان ده کرد ". لیره دا قسه کانی سه لام شه ماع ته واو ده بیت.

لیره دا شتیك له باره ی ئه و قسانه ی سه لام شه ماع ناکه م که له باره ی کۆره که ی وهردی کردوو یه تی، ته نه ا باسی ئه و په نده عیراقیه

ده که مه وه که وهردي هیتایه وه: (تلوک هیجی رقعه علی هیج پاپوچ) واته (نهو پینه یه شایه نی نه م پیلاره پاپوچه یه) نه مه ش سه لام شهرمی کردووه باسی بکات و به توند وه سفی ده کات. وهردي ده بووایه سل له وه سفه بکات. حکومتی عیراقی له ماوه یه کی کورتدا چن دین هه له ی گه وره ی نه نجام دا. که تا نه م پوژده کاریگری به سه ر ناوچه کانی عه ره به وه هه یه. کویتی داگیرکرد دواتر پرایگه یاند که ناکشیتته وه زیان و قوربانیه کان هه رچه نده بیت. خودی سه دام له ته له فزیون ده رکوت و پووی قسه کانی بو سوپا بوو وتی " نه گه ر منتان له ته له فزیون بینی، یان له منتان بیست بلیم له کویت بکشیتته وه، نهوا باوه ر مه کن، نه مه پروپاگنده ی راگه یاندنی نه مریکیه. نیعه له کویت ده میتینه وه هه رچه نده قوریانی زور بیت. " که چی دواتر به ده نگی سه دام پیریاری کشانه وه ی بی مه رج درا و قبولی هه موو مه رجه کانی هاوپه یمانان کرا.

گه ل له م سوکایه تیبه تووره بوون، که ده ره ق به پوله سه ر یازه کانیا ن کرا و ناگاداری په زامه ندی عیراق نه بوو له کشانه وه که. هیزه کانی نه مریکا و هاوپه یمانه کان جوره ها موشه کیان له دژی نهو سه ر یازانه به کارهیتنا، تا هیلیکی دریزیان له لاشه ی کوژداو و لوجیستیکه سووتاوه که له نیوان کویت و به سپرا دروست کرد.

هه موو نه مانه منیان نه ترساند. وهردي خوئی به رپر سیاریتی قسه کانی هه لده گریت نه وه ک من. نه وه ی منی ترساند نه وه بوو کتیبی نه هجی به لاغی نیمام عه لیم به وهردي دابوو، بو نه وه ی فهرمووده یه کی نیمام بخوینیتته وه که ده لئی " به سپرا نقوم ده بیت و عه جه م داگیری ده کات. " نه وه ی نیمام له باره ی به سپرا وتوو یه تی

نیستا هاتوته دی، به وهردیم وت نه مه کاتی خوږه تی، کږتایی جهنگ به سرا پر ده بیته له عجه م و بیانی... هر نه مه ش پرویدا... خه لکی نه میان بینی. به لام کاره ساتی گوره نه ویه وهردی نه گهر بیري بکه ویته وه بابه تیک سوودی بږ کږه کای هیه، نه وا به ورده کاریه که یه وه له نیو خه لک باسی ده کات. نه م کږه ش بږ سه دام حوسین تومار ده کږیت. له به دبختی من وهردی هاته سر بابه تی داگیرکردنی به سرا به هږی عجه م و بیانیانه وه!!

وهردی ده قاوده ق وتی "نازانم کئی بوو کتیبیکئی پیدام" سه یری سیما ی جه ماوهری ده کرد. منیش سه ری خوم له پشت عه مامه ی شیخیک شارد ه وه که له پیش من دانیشتبوو. وا درده که وت وهردی من و شوین و پروداوه که ی بیرکه وتوته وه. چوه سه ر وته که ی نیمام عه لی و له بابه تی نه وه دوور که وت وه کئی کتیبه که ی پیداهه. سوپاس بږ خودا. له نیوان دوو وته که که دوو خوله کی نه خایاند، من توقیم و وینای نه وه م ده کرد چوئن لایه نه که ی دیکه سه یری تیروانینی من ده کات که پیشبینی کاره ساته که م کردوه. نه گهر وهردی ده یگوت من کتیبه که م پیداهه، پیشبینی نسکږیه که م کردوه که ده گاته داگیرکردنی به سرا. نه وا خه یالم ده کرد خوم له سه ر ته له فزیون ده دږزییه وه بیژهری ته له فزیون ده لئی نه مه سیخوپی فارسی مه جووسییه و سه ر به پږیمی سووری به کرنگیراو و زایونیزی می نیمبریالییه. هه موو نه م خه یالانه له ماوه ی که متر له دوو خوله ک به به رچاوم په ت ده بوو! به لام خوا منی پاراست.

له به رده م وهردی سل له زیده رږویی سیاسی بکه وه

به بروای من هرگیزو هرگیز، هاوینیک له عیراق وه ک هاوینی ۱۹۹۱

نه بوو. چونکه که شوه واکه زور جوان بوو، ههوا بووژاوه و مه یله و سارد بوو، خور بۆ چه ند خوله کیک دهرده که وت، هر زوو به پشت هه وره کانه وه ون ده بوو. نم هه ورانه که پاشماوه ی سوتانی بیره نه وته کانی کویت بوو له سهره تایی به هاره وه، هه میشه نه وتی به سهر خه لک ده باراند و ماله کانیش به هوی بارانی په شوه بۆ ماوه ی سالتیکی ته او به رگیکی په شیان پو شیبوو. عیراق به خرابترین قونناغه کانی میژووی خوی تیده په پی. چاکترین گنجی له بیابان هه ولیان ده دا، له گه ل دیوه زمه کانی نه مریکا بجه ننگن که له ناسمانه وه بوردوومانی ده کردن، خه لکی ده کوشت، مال و پرده کانی ده پروخاند، ناو و کاره پای ده پی. نه وکات سهر کردایه تی سهر بازی و سیاسی عیراق به بریاره کانی گیره ی ده کرد، له نیوان به رگری و دژایه تی دوزمنی بیگانه و تاوانبار کردنی، کشانه وه و گه پانه وه ی ته کتیک، یانیش راگه یاندنی شکستیش که پاساوه ی تانه وه ی نیو کاترمیری خایاند و به قبول کردنی هه موو مرجه کانه وه... دواتر هه ر زوو نه و پروداوه هات که ده وله تی عیراق به ناپاکی ناوی ده برد، نوپوزیسیونی نه وسای عیراقیش پیی باش بوو به راپه رینی شه عبانیه ناوی بیات. به مهش سوپای عیراقی نه وه ی جیمابوو یان نه مریکا فه راموشی کردبوو، بۆ گپرانه وه ی که پامه تی خوی هه موو شتیک سوتاند، به مهش نه وه ی له جهنگی دهره وه له دهستی دابوو، له جهنگی ناهاوسه نگی ناوخودا به دهستی هینایه وه. دواچار سوپای عیراق به سهر گه ل زال بوو، بۆ نه وه ی ده سلات به دهستی فه رمانره وا بمینیتته وه.

نه و کاتهش ته اوای عیراق، سهرله نوچ به یعت بۆ سه دام حوسین ده که نه وه. هه موو پوزیک (سهرکی فه رمانده خوی لی رازی بیت)

پيشوازي له پاريزگايه كي عيراق ده كات كه بهر له دوو ههفته له دژي
 نه و راپه پرين، نه مه ش بۆ نيشانداني دلسوزييه كي نوځي بۆ سه روك،
 داواي ليبوردين له وه ي پوويدا.

له و بارودوخه دا، من دوكاننكم له ده روزه ي شاري كازميه هه بوو.
 خهريك بوو دوكانم داده خست، كه شه قامه كان بهر بهر له پيواران
 چۆل ده بوو، نه مه ش بۆ سه ير كردني گه شتي هه والي كاتزمير هه شت
 كه له تاكه كه ناله كه ي عيراق په خش ده كرا... له و كاته بينيم وهردي
 مه زن هاته دوكان و ماموستا سه لام شه ماعيشي له دواوه بوو. نه م
 پۆژنامه نووسه ي كه دواين هه وال و پروپاگنده ي به ئيمه ده گه ياند
 كه وهردي به سه رنج و بايه خوه گوځي بۆ ده گرت.

سه لام وتي با به ئۆتومبيله كه ت وهردي بگه بينينه وه مال. وتم
 به سه رچاو، به لام ئايا دكتور حه ز ده كات دوو هه والي سه ره تا له
 ته له فزيونه وه بينين، ئينجا برۆين. وهردي پازي بوو، هه واله كان
 ده ستي پيكرد. هه والي يه كه م له باره ي پيشوازي سه روك بوو له
 عه شيره ت و هۆزه كانى نه جه ف، بۆ نوځيردنه وه ي به يعه ت بۆ
 به پريزيان!

ليره دا سه لام وتي: نه مريكا پيگرييان له سه دام كردوه، نابي له
 چاره گه كاتزميريك زياتر له ته له فزيون قسه بكات! علي وهردي
 سه ري سوپما به سه لامى وت چۆن و له كوځي نه و زانبارييه ي به ده ست
 هيناوه؟ سه لام واي نيشان دا گوايه له يه كيك له و سه رپازانه
 گوځييه ستي بووه كه له گه ل شاندى دانوستانكار بووه، كه له
 خيوه تگاي سه فوان له گه ل نه مريكويه كان دانيشتون! وهردي وتي
 (سه يره) بۆ ده رخستني حاله تي سه رسامى نه م وشه يه ي دريژ

ده کرده وه .

وینه کان خه لکه نه جه فیه که ی نیشان ددها به هه موو چین و تویره کانیه وه، به عه گال به سر، عه مام به سر و نه و نه فیه ندیانه ی که کراس و پانتول و جلی نه وروپیاننه یان پوشیبوو. هه رکه شاعیریک کزتابی ده هات شاعیریکی دیکه هه لده سایه وه و به دلخوشی به شان و بالی سه رۆکی هه لده دا، که دوو هه فته پیشتی کوره کانی نه وانی کوشتبوو. له ناوبره ی دیره کانی شیعه رکه ش هه موویان هوتافیان ده کیشا و نزای ته مه ن درژیان بۆ سه رۆک ده کرد!!

وتم دکتور نه گه ر چاوه پروانی شاعیرانی پاریزگا که بین، نه و کات درهنگ دادی، با برۆین من ناماده م. وتی با بوه ستین بۆ نه وه ی بزانی دوا ی چاره که کاترمیریک هه واله که چون کزتابی دیت، وه ک سه لام باسی کرد! ۲۰ خوله ک تیپه پی هیشتا سه دام قسه ی نه کردوه، وهردیش به په ستی سه یری سه لامی ده کرد... دوا ی زیاتر له نیو کاترمیر سه دام ده ستیکرد به قسه کردن له باره ی نه و سه رکه وتنه ی له به رامبه ر دوژمنه سی قۆلییه که به ده ستهاتوه و عیراق قۆناغه که ی تیپه پاندوه، له قسه کانی باسی خیانه تی راهینه که و ده ستی دهره وه ی کرد، نه مه ش نزیکه ی کاترمیریکی خایاند. (وه ک نه وه بوو گوئیستی نه و قسه و قسه لۆکه ببیت گوايه ریگه ی پینادریت چاره گیک زیاتر قسه بکات.) دواتر قسه ی له سه ر ده سکه وته کانی خۆی و ده سکه وتی به عس کرد، باسی پاریزگای نه جه فی کرد، نه م پاریزگایه ی خۆراگره که به ئاسانی وه لانی خۆی نادات، به لام نه گه ر وه لانه که ی به سه رکردایه تییه ک به خشی، نه ورا پاستگزیه، سه دام به م قسانه سوپاسی نه جه فی کرد. لیره دا هه موو هه لسانه وه به دلخوشی

له بەردەم جەنابی سەرۆك دەستیایان كرد به (هۆسه) هۆسه جۆره
سه مایه کی پیاوانه له عێراق. سەرۆكیش به خۆشحالییه وه هه لسا یه وه
و دهستی بۆ هۆسه که ران به رز کرده وه!

سهیری وەردیمان کرد، ئه ویش دهستی له گەل هۆسه کاران
به رز کرده وه، سهیری راست و چهپی ده کرد، منگه منگی به چه ند
وشه یه که ده کرد که هیشتا له بیرم ماوه. دواتر ئاوپر له من دایه وه و
وتی دهی مامه با برۆین ئه و پینه یه شایه نی ئه و پاپوچه یه! وەردی
له تیۆره زانستییه که ی به زمانیکی کۆمه لایه تی توانجنامیز پۆشن
بوو، ئه و هه میسه ده یگوت: ئیوه چۆن بن ده سه لاته که شتان وه ک
خۆتان ده بیته. به لام به و په نده به غداییه ی سه ره وه ده یویست ئه و
وینه یه نیشان بدات که نزیکه ی کاتر میز و نیویک به به رچاومانه وه
پوویدا. ئیمه هه رسینکمان. من ئه م ورده کارییه بۆیه ده گێر مه وه تا
خه لک له نزیکه وه که سییتی وەردی بناسن!

کاتیك به خوالیخۆشبووم وت، جوانترین وه سفی خودا له قورتان بۆ
فیرعه ون ئه وه یه " فاستخف قومه فاطاعوه، انهم کانوا قوما... ".
په خنه که بۆ قومه که بوو که ملکه چی فیرعه ونن نه وه ک بۆ خودی
فیرعه ون بیته که عه قلی به کاره یناوه تا ده سه لاتیان به سه ر سه پیته ی.
وه ردی که میك بیده نگ بوو، به سه رسامییه ک وه ک ئه وه ی شتیکی
نوویی دۆزیبیته وه وتی " ئه یابه " ئه مه وشه یه کی عێراقییه بۆ
سه رسوپمان به کاردیته. دواتر وتی " به لئ زانستی نوئی جه خت له سه ر
ئه مه ده کاته وه، مرۆڤ هه رچه نده له ملکه چه بوونی کویترانه پابیت،
قبوولی ده سه لاتدار بکاتن ئه وا کاریگه ری خۆی له کۆمه لگا له ده ست
ده دات."

پرسه‌ی سی^۶ بهر پرس

له چوارچینووه‌ی ریپازی نیستقرایی بۆ سروشتی هه‌لسوکه‌وتی کۆمه‌لگا به‌رامبه‌ر فرمانپه‌واکان، وهردی له سی^۶ پرسه‌ی به‌پرسانی سیاسی له عیراق ناماده ده‌بیته. باسی ئه‌و پرسانه‌ی بۆ ئیتمه کردووه، وتیشی ئه‌و له ژياننامه‌که‌یدا به‌ناوی (سینه‌مای به‌غدا) باسی له‌و شتانه کردووه که له پرسه‌کان بینویه‌تی. ئه‌و که هه‌ر وتاریکی بلأوده‌کرده‌وه باسی یاداشته‌کانی ده‌کرد، که خوا یاریبته‌ی دوا‌ی مردنی بلأو ده‌بیته‌وه. که‌چی له به‌ده‌ختی ئه‌و هیشتا ئه‌و ناواته‌ی نه‌هاتوته‌ی دی. ئه‌و پرسانه‌ی وهردی تئیدا ناماده بووه، به‌پیتی زنجیره‌ی میژووه‌کانیان ئه‌مانه‌ن:

۱- پرسه‌ی فاتحه‌ی خویندنی بۆ گیانی محمه‌د کوپری سه‌رۆکی پیشووی عیراق نه‌حمه‌د حه‌سه‌ن به‌کر.

۲- فاتحه‌ی خوینتی بۆ باوکی یه‌کێک له به‌رپرسه‌گه‌وره‌کانی به‌عس که وهردی ناوی نه‌هیتنا، ته‌نها باسی ئه‌و به‌سه‌رهاته‌ی کردووه که له پرسه‌که پوویداوه.

۳- پرسه‌ی دایکی تاریق عه‌زیز جیگری سه‌رۆکی پیشووی عیراق. با به‌ محمه‌دی کوپری نه‌حمه‌د حه‌سه‌ن به‌کری سه‌رۆکی پیشوو ده‌ست پێبکه‌ین، که به‌ پووداوی هاتووچۆ له ناوچه‌ی به‌له‌د له‌نیوان تکریت و به‌غدا گیانی له‌ده‌ستدا. قسه‌ و قسه‌لۆک له‌باره‌ی ئه‌م پووداوه زۆر بوو. که‌سانێک هه‌بوون، جیگری سه‌رۆکیان به‌ رێکخستنی پووداوه‌که تۆمه‌تبار ده‌کرد، که ئه‌وکات سه‌دام حوسین بوو. هه‌ندیگیش ده‌یانگوت محمه‌د شه‌و ئۆتۆمبیله‌که‌ی به‌ خیراییه‌کی زۆر لیخوپیوه، دواتر ئۆتۆمبیله‌که‌ی خستوته‌ ژێر باره‌لگریکی گه‌وره

كە بە ھۆى تارىكىيەو نەبىينوھ. جيا لەوھش قسەيەكى تر ھەيە دەلئى ئاگاي لە خۆى نەبووھ، يان دەلئىن ئۆتۆمبىلەكەى بەر پرد كەوتووھ نەوھك ئۆتۆمبىلى بارھەلگر!

وەردى دەلئى كاتىك بىستووئەتى سەرزكى جگەرسووتاو لە ھۆلئىكى بەناوبانگى بەغدا بۆ سەرەخۆشى پيشواى لە خەلك دەكات، دەچىتە ئەوى. وەردى دەبىنى ھەزاران كەس بۆ پرسەى سەرزك ھاتوون. خەلكى ئەفەندى و عەمامە بەسەر و عەگال بەسەرى بىنيوھ. جا وەسفى شوئىنەكە دەكات لەسەر سەكۆى ھۆلەكە سەرزك و كەسوکارە نزيكەكانى وەستاون. دوو قاندرمەى بەرامبەر يەكتر دەچنە سەر سەكۆكە. ئەو كەسەى سەرەخۆشى لە سەرزك دەكات، بە قاندرمەى لای چەپ سەردەكەوئىت و بە قاندرمەى راست دئتە خوارەوھ... وەردى دەلئى ريزى خەلكەكە زۆر دريژ بوو، لە پيشەوھ وەزىر و ئەندامانى ئەنجومەنى سەركردايەتى و سەركردەكانى سوپا و ئەندامانى حكومت و بەرپرسانى گەورە و دواتر پاريزگارەكان و بەمشئوھە ريزى پرسەى سەرزك دريژدەبئتەوھ، دواتر عەوامى خەلك دئت. بەلام ئەم ريزە ھەميشە قابىلى سڤەبڤى بوو. كاتىك يەكئىك لە وەزىرەكان دوادەكەوت ئەوھ ريزيان بۆ چۆل دەكرد، تا بە ھاوشانەكانى خۆى بگات، بابەتەكەش بۆ ھەموو بەرپرسەكان وەھا بوو.

وەردى حاجى خەيپوللا تىلفاھى بىنيوھ لە نزيك سەرزك وەستاوھ و خەلك ھان دەدا تا بەخىرايى سلۆ لە سەرزك بكەن و بەخىرايىش بگەڤئەوھ، ئەمەش بە بيانووى بارودۆخى تەندروستى سەرزك. دەنگى خەيپوللا لەنئو خەلكدا بە ئاشكرا دەببسترا كە داواى لە خەلك

ده کرد په له بکن، به لام...

له ناکاو حاجی خه یپوللا داوا له ناماده بووان ده کات گوی بگرن، وه که
 نه وهی بیهوی و تارتیک بدات. هه موو گوی بیست بوون، نه ویش پووی له
 ناماده بووان کرد و وتی: به ناوی سه رۆک و خیزانه که ی سوپاسی
 هه موو نه و که سانه ده کات که له پرسه که ناماده بوون، بارودوخی
 سه رۆکیش ناخوای بۆ نه وهی ته و قه له گهل هه موو خه لکه که بکات.
 بۆیه ده کشیتته وه و خیزانه که ی پیشوای له خه لکه ده کهن.
 به مشیوه یه سه رۆک و خه یپوللا تلفاح له دواوهی سه کۆکه ده چنه
 ده ره وه و نه ندامانی خیزانه که ی به رده وام ده بن له پیشوای
 خه لکه که.

وه ردی باس له وه ده کات هه ندیک خه لکی بینیه له گونده کانی
 عیراقه وه هاتوون، بۆیه پرسیار له یه کیک له به پرسه به شدار بووه کان
 ده کات، ناخو نه وانه خزمایه تییان له گهل سه رۆک هه یه؟
 به پرسه که ده لئ: نه خیر، ته نانه ت سه رۆک زۆریه یان نانسئ.
 وه ردی ده لئ: که واته بۆچی نه و خه رجیه یان کردووه و هاتوونه ته
 به غذا؟

به پرسه که ده لئ: نه وان هاتوونه ته ئیره له بهر ناسینی سه رۆک نییه،
 هه موو عیراقیه کان سه رۆکی خو یان ده ناسن، به لام نه وانه هاتوون بۆ
 نه وهی پاریزگاری شاره که ی خو یان بیانیینی. له وانه یه زۆر تر بایه خ
 به وه بدن سلو له پاریزگار بکن نه وه که سه رۆک!!
 وه ردی ده لئ: بۆچی؟

به پرسه که ده لئ: ناماده بوون له پرسه یه که تایبه ته به سه رۆکی
 ده ولت، به به رچاوی پاریزگار پیگه یه که به که سه که ده دات. پاریزگار

ناتوانی پرسیار بکات پەيوەندی ئەم هاوولاتییه بە سەرۆک چیه. له وانهیه سەرۆک بزانی ئەمە هاوولاتییه که، بەلام نایناسی. بەلام پارێزگار سەرسام دەبیت بەو پیاوهی که له پرسەیی سەرۆک بینویستی، ناتوانی هۆکاری نامادەبوونه کهشی بزانی. ئەو پیاوهش دواى ئەوهی پارێزگار له پرسەیی سەرۆک دەبینی، دەتوانی کارەکانی پێشکهشی پارێزگا بکات. سەردانی پارێزگار دەکات و ئەوهی بیر دەخاتوه که له پرسەیی کوپی سەرۆک له بەغدا یەکتریان بینوه. ئەم پستە ناپۆشنانەش زۆریک مانا له خۆ دەگرن.

وەردی جاریکی دیکه پرسیار دەکات، ئەمە سەبارەت بەوانهیی له پارێزگاگان، ئەى چى له بارهى لادىییهکان. که له وانهیه موختاری گونده کهى نه توانی بگاته پرسه که، ئەم پیاوه لادىییه مەبەستی له نامادەبوونه که چیه؟

بەپرسه که وه لام ده داتوه: سەبارەت بەم پیاوه لادىییهى هاتۆته پرسه که. چاوى بریوه ته يه که م دانیشتن که موختاری گوند ئەنجامی دەدات، تا لەوێ بەسەرھاتەکانی بەغدا بگێرێتەوه، که له پرسەیی کوپی سەرۆک نامادە بووه. بەمەش پێشەنگ دەبیت، شان و شکۆی له نێو هەموو خەلکی گونده که دەبیت. بەتایبەتی ئەگەر چەرۆکه واقیعی و خەیاڵییهکانی له پرسه که زێدەرۆی تیدا نه بیت و تۆزیک ناپۆشن بیت.

ئەمە بەسەرھاتی فاتیحەخوینی بۆ گیانی محەمەدی کوپی سەرۆک بەکر، وهك خۆی ده یگێرپایه وه. هەرچەندە من بپروام وایه دەمەتەقیی وەردی له گەل بەپرسه که خەیاڵییه، وەردی لەو میانەیدا ویستوویتی پۆشناى بخاته سەر لایەنێکی گرنگ له هەلسوکه وتی

شه خسیی مرؤځ.

پرسه ی دووه م: فاتحه خوینی بۆ یه کیک له بهرپرسه کان که وهردی
ناوی نه میناوه .

وهردی ده لئی تاکسییه کم گرت و به ره و شوینی پرسه که پویشتم .
شوفیری تاکسییه که تا نزیکتین شوینی پتیه پیدراو به وهستان منی
نزیک کرده وه، کرپیه که ی وهرگرت و پویشتم . کاتیک که یستمه
دهروازه ی هۆله که بینیم بۆ دوو هۆلی گوره دابه شکاروه . پۆلیسه کان
له بهر ههردوو ده رگا وه ستابوون . پۆلیس تیکیش خه لکه که ی دابه ش
ده کرد، هۆلی یه که م بۆ گوره پیاوان بوو، هۆله که ی دیکه بۆ پیاوانی
بچووک بوو له عه وامی خه لک و نه و که سوکاره نزیکانه ی
خوالیخوشبوو که پتیه و ناویان نه بوو .

وهردی ده لئی له نزیکه وه چاودیریم ده کرد بۆ نه وه ی بزانه چی
پووده دا، تا نه و کاته گویم له یه کیک بوو به ده نگیکی بهرزه هاواری
کرد: مامۆستا که م دکتۆر وهردی . ماقوله ...! وهردی ده لئی بۆ
دهنگه که ناویم دایه وه، دهنگه که هی نه و پۆلیسه بوو که خه لکی بۆ
گوره و بچووک دابه ش ده کرد . به جۆش و خرۆشه وه پۆلیسه که
سلاوی له من کرد . وتی: دکتۆر له وانه یه منت بیر نه که ویته وه، به لام
من فلانه سال له کۆلیژی ناداب قوتابی تۆ بووم ... دواتر دهستی منی
گرت و منی که یانده هۆلی گوره کان و وتی: فهرموو دکتۆر، منیش
چوومه ژوره وه ...

هۆله که پر بوو له گوره پیاوانی ده ولته، به گویره ی ناستی
حکومیان له ریزیک دانیشتبوون . دهنگی نه وان تیکه ل به دهنگی
قورئانخوینه که ببوو . هه رکه چوومه ژوره وه و سلاوم کرد و وتم

فاتېحه. بېدهنگی بۇ خويندنی فاتېحه زالېوو. هۆله که بېردهوام بوو له بېدهنگی وهك نه وهی نه وان گېژبووین. منگه منگی دهنگه ناشازه که نه ما کاتېک له یه که م چرکه ساتی چوونه ژورده وه م هه بوو.

سهیری پاست و چه پی هۆله که م کرد، هه موویان به پهستی سهیری منیان ده کرد، منیش هه مان نیگام بۇ نه وان هه بوو. دواي چه ند خوله کیک هه ستم کرد له و هۆله دا له نیتویان په سهند نیم. بۇ مه بهستی پویشتن دووباره فاتېحه م خوينده وه. سلوم له که سوکاری مردوه که کرد و له هۆله که هاتمه دهره وه، هه ستم کرد هۆله که به هاتنه دهره وهی من هه ناسهی ناسووده یی هه لکیشا.

چوممه لای پزلیسه که نه و قوتابیه نه جیبزاده یی که پیی وابوو ماموستای زانکو له عیراقی نوئی پیگهی له نیو پیاوانی گوره هه یه. نه و له م بۇچوونه ی هه له بوو. پیم گوت بۇچی منت خسته نه و هۆله هه ستم کرد نه وان زور له من په ست بیوون. پزلیسه که وتی به لئی دکتور نه وانیش به منیان گوت، بۇچی نه وت بۇ لای نیتمه خسته ژورده وه!

پرسهی سییه م: بۇ دایکی تاریق عهزیز جیگری سه رۆک وه زیران وهردی ده لئی تاریق عهزیز یه کیک بوو له قوتابیه کانی له کولیزی نادابی زانکزی به غدا. نه و پیاوه جیگری سه رۆک وه زیرانه و سالتیک یان دووان لئی ده پرسی. دکتور گوئیستی هه والی مردنی دایکی تاریق عهزیز ده بیته. بویه ده چیته کلنسا که له وئی تاریق عهزیز پیشوازی له میوانه کان ده کات.

وهردی باس له وه ده کات، تاکسییه ک نه وی گه یاندوته بېرده م دهرگای کلنسا. له وئی پیاوی پتوره سمی پیشوازیکردن وه ستاوه،

پړنگای چوونه ژورده وه و دانیشتن به خه لکه که نیشان ددهات. نه م پرسه یه ش له دوو هۆل بوو یه کیک بۆ پیاوانی گه وره و نه ویتربو پیاوانی بچوک. هه رکه پېشوازیکه ره که وهردی ده بیینی له تاکسی دابه زیوه، نه وا وهردی به ره و هۆلی پیاوانی بچوک په وانده ده کات. وهردی ده لئ هه ندیک هه رزه کارم بیینی، له ئۆتۆمبیله گرانبه هاکانیان دده به زین، ته نها له بهر نه وهی ئۆتۆمبیل و شوفیریان هه بوو به ره و هۆله گه وره که په وان ده کران. نه مه زۆر کاری له ده روونم کرد، به لام نه زموونیکي زانستییه ده بیئت تا کۆتایی ته واو بکریت.

وهردی ده چیته هۆله که و کلاوی فهیسه لیبی به سه ره وه ده بیئت، نه مه ش سه رنجی ناماده بووه زۆره که راده کیشی. وهردی ده بیینی هۆله که تیکه له له پیاوان و ژنان، له وهش دنیا ده بیته وه که زۆرک له ناماده بووان که سوکاری مردووه کن. دواي نه وهی وهردی له شوینیک داده نیسی و دهنگی به رز ده کاته وه و ده لئ: الفاتحه. ناماده بووانیش ده ست به کیشانی خاچ و نزا بۆ مردووه که ده کن. وهردیش نایه تیکی شیاو بۆ پووداوه که ده خوینتته وه، ده لئ: (تبت یدآ ابی لهب وتب). نه و سوپه ته ی له هه ب دوايین سوپه ت بوو که من به دهنگی وهردیم بیست. خۆزگه ده متوانی به دهنگی خۆی تۆمارم ده کرد.

نه جامدانی پړکه و تنیک له مه جلیسی خاقانی له نیوان

وهردی و نه یاره کانی

مؤفق عومه پیری پاریزه ر پړۆگرامیکسی بۆ خۆی دانابوو، وهردی ده چووه هه ر شوینیک به دواي ده چوو، بۆ نه وهی پېچه وانهی قسه کانی بوه ستیتته وه و پئی بلئ تۆ سیخوپی و ماسۆنی و شعوبی. دواتر له م تۆمه تانه مامۆستا نه نوهری سامه پایی پاریزه ریش بووه هاوبه ش. که

زورجار له عومه پری تووږه تر و کله لپه قتر بوو، که خه ریک بوو هه ندیک جار ده گه یشته ناستی ده به ننگ، دوور له پووی شو، به لام هه ندیک وشه ی ده هاته سهر زار شیاو نه بوو، هه ندیک هه لسوکو وتی نه خوازاوی نه انجام ده دا.

ماموستا سه لام شه ماع له گپرانه وه کانی له باره ی وهردییه وه، باس له وه ده کات وهردی چوئن وه لاسی نه م دوو که سه ده داته وه. به تاییه تی نه کاته ی سامه پایی، وهردی به وه تو مه تبار ده کات که سیخوږی ده ولته. وهردی له وه لاسی سامه پایی ده لئی: خه تای تو نییه، خه تای حکومه ته که سیخوږه کانی له به رامبه ر پیاوی وه ک تو ناشکرا ده کات!

به کیکی دیکه که بنه مای فیکری تایفی هه بوو خودا لئی خو ش بیت، ئیستا نه و که سه وا خو ی نیشان ده دات میژووی خه باتیک ی مه زنی هه یه، هاته ریزی دوو که سه که ی دیکه بۆ نه وه ی هیرش بکه نه سهر وهردی. له به دبختی نه و تایفه که ی خو شی ئابروویان برد. به ده نگیکی به رز نارپه زایی ده رپری. نه مه ش له چله ی ماته مینی زانای گه وره ی زمانه وانی ماموستا مه هدی مه خزوومی بوو. من داوام له م پیاوه تایفیه کرد هیمنی بپاریزی، به لام وتی مه خزوومی کاتی خو ی له سه رده می شیوعیه کان و قاسم پازی بوو بیته پراگری کولیژی ئاداب. ئیستا مالی پیاویکی ئایینی (مه به سستی شیخ عیسیای باو کم بوو) بۆ که سیک ساز ده کن که له گه ل شیوعیه کان بووه !!

یه کسه ر وه لام دایه وه و وتم تو به ر له سی هه فته بۆ دکتور فلان ناهه نکت ساز کردبوو، نه ویش له سه رده می شیوعیه کان بینراوه، گوریسیکی نه ستوری به ده سته وه بوو که قه ومیه کانی له سه رزه وی

به گوریسه که پراکیشاوه، نایا نه مه ده زانی یان نا؟ وتی به لئی، به لام نه و له کاره که ی خوی په شیمان بۆتوه. وتم چون پښه به خوت دده دی مامؤستایه کی وه کو مه خزومی تۆمه تبار بکه یت، ته نها قبوولی پراگریتی کولژی نادابی کردوه، نه مه ش پؤستیکی زانستییه به که سیک دراوه که شایه نیه تی. که چی پاساو بۆ که سیک ده هینیتوه که خه لکی له سره ش قامه کان به گوریس پراکیشاوه. نه و بیده نگ بوو، من بیده نگ نه بووم، وتم ده زانی بۆ؟ چونکه تۆ که سیک تاییفه گرییت تا سر نیسقان. نه وه ی ئیغه نا ههنگی بۆ ده که ین عه ره بی مه خزومه، نه وه ی تر عه ره بی به نی قیسه (نه مه بۆ نمونه) نه گه ر بۆنه که شت به دل نییه، نه و ئیغه به بوونی که سیک تایی له نیوماندا شه په فمه ند نابین. ده ستیکرد به هه ره شه و گو په شه، به لام چوه دهره وه!

نه م رووداوه وایکرد مامؤستا عومه پری و سامه پرای له مه جلیسی خاقانی سل له وه بکه نه وه هیرش بکه نه سر وه ردی. به تاییه تی مامؤستا نه نوه روه ک پالپشتییه ک بۆ که سه تاییفیه که که له مه جلیس دهرکراوو، ماوه یه کی زۆر نه هاته وه مه جلیسه که مان. له دوا ی نه وان وه ردی زۆر دلگران بوو، سه ره پای نه وه ی نه وان له به رامبه ر وه ردی سنوریان ده به زاند، که چی له زۆربه ی کاته کان نه م دووانه عومه پری و سامه پرای جووله یان ده خسته مه جلیسه که وه!

له جه ژنیکدا، که سییه م پۆزی ده که وته سیشه ممه، سه ردانی نال محیدینم کرد بۆ نه وه ی پیروزیایی له مه جلیسه دیرینه که یان بکه م. عومه پری و سامه پرایم له وی بینی، به گله یی ده ستمان به گفتوگو کرد. جه ختیان له سر نه وه ده کرده وه، گوايه من سه رزه شتی نه و

که سانه ده که م که مشتومر له گڼل و هردی ده که ن. داوام لیکردن بگه پښه وه مه جلیس و بڼه وهی ناشتیبوونه وه یه که له گڼل و هردی نه نجام بدن. یه کسه رپازی بوون. هرچونیک بووایه و هردی که سیکی په سندرکرا و خو شه ویست بوو. دکتور زوهر محیدین و ماموستا نهوس محیدین پیروزبایان له و پڼکه وتنه کرد که له مه جلیسی نال محیدین نه نجام درا.

پیاوه تایفیه که هه لسا یه وه چنه د مه رجیکې بڼه گه پانه وهی مه جلیسه که دانا. تا له گڼل دووه که ی دیکه بگه پښه وه. بڼه خو هه لقتورتاننده که ی سوپاسم کرد و به ده نگیکی پوون وتم: مه رجه کانت جی قبولکردن نیین. نه گه ده ته وی له مه جلیسی نیمه ناماده بیت نه واده بیت په یوه ست بیت به مه رجه کانی نیمه، له وهی نای دووه ره کی بخه یته ناو خه لک. نهوس مه رجه م بڼه باسکرد که ماموستای دانا و زانا حوسین مه حفوز داینا بوو. دلنیاشم کرده وه بانگه یشتی گه پانه وه بڼه مه جلیس نه و ناگریته وه، به لکو نه م بانگه یشته تاییه ته به عومه پی و سامه پایی. دهستی کرد به هه لسه یی و باسی خه باتی نه ته وه یی خو ی بڼه من کرد. داوام لیکرد نه م به یاننامه یه بڼه که سانی دیکه بخوینیته وه، نه وه که من. نه مه ش له بهر چند هوکاری: من له خانه واده یه کی عه ره بی په سه نم، که نه ویش خه باتی کرده وه. هرچنده باوه پرم به وه هیه (عه ره ب و عه جه م هیچیان له سه روی نه ویتریان نییه ته نها به خوداپه رستی نه بیت) تا نه مړو په یوه ندیم به م پیاوه نه ماوه، مه جلیسه که مان به ده ست نه و پیاوه و تایفه گه ریبه که ی هه سایه وه.

پوژی دیارکراو، عومه پی و سامه پایی هاتن له گڼل و هردی دانیشن.

پاستیه که نه وه بوو سامه پایی له هه موو قسه کان پاشکزی عومه پپی بوو. عومه پپی وتی وهردی له کتیبیکسی سه بارهت به سرده می پاشایه تی باسی باوکی نه وی کردوه. نه مهش دلئی شکاندوه. وهردی وتی راسته به لام من باسم له قسه ی خه لگ کردوه. باوکی ماموستا مؤفق له سرده می پاشایه تی سه رۆک وه زیران بوو. (مسته فا مه محمود عومه پپی له ۱۸۹۴ له موسل له دایک بووه، له ۱۹۶۰ له لهندهن مردوه. له سرده می پاشایه تی شهش جار وه زیری ناوخو بوو. له سالی ۱۹۵۲ بۆ پزستی سه رۆک وه زیران هه لبردررا. له دوی شوپشی ۱۹۵۸ له ماله که ی خۆی گۆشه گیر بوو.)

وه که دهرده که وی وهردی له سه رزاری هه ندیک که سه وه نووسیویه تی وه زیری ناوخو به رتیلخۆر بووه. نه مهش وایکردوه عومه پپی دلئی له وهردی بشکئی. چه ندین سال هه ولئی داوه به لگه یه کی ده سته که وی بۆ نه وه ی له تۆمه ته کانی دزی وهردی به کاری بهینئی، به لام وهردی له هه موو تۆمه ته کانداهه رمه زاری ده کرد. ته نانهت وهردی پۆزیکیان له باره ی خۆیه وه وتی، گوئی له که سیک بووه وتویه تی به عسییه کان هه موو نیسلامی و قه ومییه کان و ئیخوان و پیاوانی ده عوه و ماسۆنی و به هاییه کانیان دادگایی کردوه. سه دان که سیان به تۆمه تی سیخوپی له سیداره داوه. که چی وهردی ماوه ته وه تۆمه تیان بۆ نه دزیه وه ته وه. وهردی ده لئی به کیک وه لامی نه و که سه ده داته وه و ده لئی: چونکه وهردی له هه موویان ترسناکتره بۆیه هه تا ئیستا ده سته گیران نه کردوه.

له کۆتایی شه وی ناشتبوونه وه که وهردی ناوپی له من دایه وه وتی به یانی کاتژمیر ۷ وه ره دوام بۆ نه وه ی بچینه مه جلیسی ئال محیدین.

وتم فرمانته دکتور. وتی په یوه ندییت پټوه ناکه م. وتم باشه له بیرمه ئینشاللا دیمه لات. وهردی وتی: ته له فؤنی مال هوه له کار که وتووه. وهستا هاتووه که فرمانبهری فرمانگی که یاندنه. بۆ چاککردنه وهی هیله که داوای ۲۵۰ دینار دهکات. خه یال بکه نه و ۲۵۰ دینار به رتیلی دهوی بۆ نه وهی هیله که چاکبکاته وه. منیش وتم پیت نادم، ته له فؤم ناوی. سه رۆک وه زیران له سرده می ئیمه په نجا دیناری به رتیل وهرده گرت، تۆش کاره باچی ۲۵۰ دینار دهوی. هه موو پیکه نین!

ناره زای وهردی له فه توایه کی خومه یینی

داوای سه رکه وتنی شوپشی ئیران، فه توایه ک له لایه ن خومه یینی رابه ری شوپش درا. له فه توایه که پیکه ده دا ده ست بۆ خاوه ندرایتیی هزی بپریت، به بیانوی نه وهی بیرمه نده که هزی خۆی بۆ خه لک ده رختووه و به شی خۆی پاره ی بردووه. بۆیه ده کریت دوپاره به ره مه کانی چاپ و بلاو بکریته وه، بئ نه وهی ناگادار بکریته وه یان زیده تر مافی پئ بدریت له وهی که له چاپی یه که م وهریگرتووه.

راستییه که ی ده لیم وهردی له ده زگا کانی چاپ پازی نه بوو، که له ئیران سه دان چاپیان بۆ کتیبه که ی نه و کردووه، بیته وهی بۆچوونی وهریگرن و یان هیچ پاداشتیکی ماددی پئ بدن، به و شیوه یه ی که له هه موو دونیا کاری پئ ده کریت. کاتیک ناوه پۆکی فه تواکه و به لکه فیهیبه که م بۆ وهردی پوون ده کرده وه، وهردی به گالته وه وتی " نه م بیسه روبه ریبه چییه "

بۆ زانیسی بنه مای فه تواکه له باره ی خاوه ندرایتیی هزی،

گفتوگويه کم له نینته رنیت دوزیوه ته وه. نه بوقاسم گورجی
 ماموستای بنه ما و بابه ته فیهیه کان له حه زه ی زانستی قوم، له
 دیمانه که دا بۆچوونی جیاوازی فیهیه ناسه کان له باره ی مافی
 خاوه ندریتیی فیکری پوون ده کاته وه. ده لئ: له شریعت تیکستیکی
 راسته وخۆ یان ناماژه یه کیش له م باره یه وه نییه. بۆ نمونه نایه تی
 (احل الله البیع) یان نایه تی (اوفوا بالعقود)، به بپوای نه و فیهیه ناسانه
 نه له پووی مامه له وه نه له پووی گریبه سته وه بابه تی هزی
 ناگریته وه. واته ناگریته نووسه مافی نووسین بفروشیت، چونکه نه و
 بابه ته ده چیته بواری گومانکردن له میسداقیه ت. واته نیمه گومان
 له وه ده که یان فروشتنی مافی واتایی بۆ هر کاریکی هونه ریی به
 مامه له داده نریت یان نا. تا دواتر بزاین نایه ته که ی له سه ر جیه جی
 ده بیت که خودای گوره فروشتنی حه لال کردوه، یان گریبه ستی
 له باره وه بگریته، تا پابه ند بین به گریبه سته که وه. له تیروانینی نه م
 فیهیه ناسانه وه له کاتی گومانکردن له میسداقیه ت ناگریته به
 شیوه یه کی گشتی ده ست به بابه ته که وه بگریته. به پیتی نه م
 به لگه هیئانه وه، به هیچ شیوه یه ک ناگریته دان به مافی خاوه ندریتیی
 فیکری به یندرئ. بیگومان فیهیه ناسان نه م بۆچوونه یان له سه ر بنه مای
 نیجته اددکردن و تیروانینی پسپوړیتیان گه لاله کردوه.

به لگه کانی بیبه ریکردن و پریگه دان، که له به لگه شه رعییه کانه وه
 هاتوه نمونه ی (خودا هه موو شتیکی له سه ر زه وی حه لال کردوه.)
 یان به لگه عه قلییه کان له نمونه ی (دزیوی نه نجام بی ناشکراکردن)
 نه م به لگانه له بابه تی مولکداریتیی هزی له حاله تی گومانواری
 پشتیان پی ده به ستریت. نه و کاته ش زور به ناسانی ده سته به سه ردا

ده گيريت. گرنګ بپرياري دانراوه، نه وه ك شهرعي، نه گهر هاتوو مافي
 خاوه ننداريتي فيكړي بفرؤشريت، نايانامه ده چيته خانهي
 مولگه كاني كپريار، تنها له بهرامبر كه ميگ پاره؟ نايانامه ده تواني
 خاوه نه كه ي وه ك مولگه كاني ديكه مامه له بهو خاوه ننداريتي فيكړي
 بكات كه كپويه تي؟ نه گهر كه سيك ويستي مامه له ي پتوه بكات، نه وانامه
 له كرده كه ي شيوه يه كي ياساي وهرده گريت!
 نه مه ناوه پوكي فه تواكه و هوكاره كه يه تي، ده بيت كه سي زهره رهنه
 بچيته لاي فيقه ناسيكي ديكه.

زاراوه كاني عه لي وهردي

دكتور عه لي وهردي زاراوه ي تايبه ت به خوي هه بوو. هه نديك له وانه
 به خوي دروستي كرده بوو، هه نديكي ديكه له ميژوي وهرگر تبوو.
 به هاي نه و زاراوانه تنها له جواني به كيان نييه، به لكو له شيوازي
 ده ربرپنيه تي. وهردي به شيوه يه كي تايبه ت نه و زاراوانه ي گز ده كرد،
 كه سيك نه بوو له خه لك لاساي بكات وه. نه و له سه ر وشه كه ي
 ده وه ستا، تا بزاني گوينگر تيگه يشتوه. له وانه بوو هه ر كه سيك
 پرسيازي له باره ي زاراوه كه بكرده بوو يه نه وانامه وهردي شيكرده وه ي بؤ
 ده كرد. به داخوه تو ماريكي ده نكي وهرديم نييه، كه كه س ناتواني
 لاساي بكات وه. يه كيك له ماموستاكان كاريگر بوو به شيوازي
 وهردي و سه رسام بوو به وهردي. هه ميشه ده ويوست وه ك نه و بپوات
 و وه ك نه و قسه بكات، به لام له گه ل پزي زي زؤرم بؤ نه م پياوه، كه
 نيسنا نه م كتيبه ده خوينيته وه، شيوازه كه ي كچ و كال بوو، له هچ
 شتيك له وهردي نه ده چوو. ته نانه ت پويشته كه ي خوشي له بركرد.

(په ه په ه چی)

به ناوبانگترین زارواوه کانی وهردی (په ه په ه چی) بوو. وهردی نه م ناوهی له کومه له گه نجیکی کازمیه نابوو، که به دواوی چالاکیه کانی بوون، له هه موو کوره کانی ناماده ده بوون، بۆ هر کوئییه که ده چوو به دواوهی بوون. بیگومان من په کیک بووم له وان. ماموستا سه لام شه مع و باسل خه زپه چی و عه بدولموته لیب مه هدی عه بود، به ناوبانگترین په هپه هچیبه کانی وهردی بوون.

و شه که تورکییه به مانای (لایه نگره کان) دیت. وه که دهرده که ویت نه م وشه یه له سهرده می عوسمانییه کان هاتوته عیراق، کاتیک تورک به قسه یه که سهرسام بووایه نه وا ده یگوت (په ه په ه) عه ره بی کۆن له کاتی سهرسام بوون ده یگوت (به خ به خ). نه م وشه یه له سهرده میکی درهنگی ده ولته تی عوسمانی که و ته چایخانه کانی عیراق. کاتیک په کیک هه قایه تیکی له نمونه ی نه بوزه یدی هیلالی بۆ ناماده بووان ده گپرایه وه، جا کاتیک چیرۆکه که ده گه یشته پاله وانیتییه کانی نه بوزه یید، ناماده بووان ده یانگوت "په ه په ه" نه م وشه یه دواتر بۆ جه ماوه ری گۆرانییژان و هونه رمه ندان گویزرایه وه، نه وان گویستی گۆرانیییه کان ده بوون و (په ه په ه) یان ده کرد تا جه ماوه ره که به جۆش و خرۆشتر ده بوو.

دکتور ساقول

وهردی به نیمه ی ده گوت په هپه هچی که چی ماموستا مه حفوز به (نه حاسن) ناوی ده بردین که به واتهی باشتینه کان دیت. وهردی به م ناوه هه رگیز مه به سستی بچوو ککرده وهی لایه نگره کانی نه بوو. ته نانه ت زارواوه یه کیشی بۆ خوی هه لبرارد بوو، واتای خوی هه بوو. کاتیک به

نیمه‌ی ده‌گوت په‌هپه‌هچی به‌خوښی ده‌گوت (دکتور ساقول). ساقول به‌زمانی خه‌لکی عه‌وامی خه‌لک به‌که‌سټک ده‌گوت‌ریت که‌زور‌شت دووباره‌بکاته‌وه، بویه‌ده‌گوت‌ریت فلانه‌که‌س ساقوله‌واته‌زور‌شت دووباره‌ده‌کاته‌وه و ترش و خوښی ده‌کات. له‌بهر‌نه‌وه‌ی وهردی هر‌له‌ناوه‌پاستی چله‌کانه‌وه تا‌ناوه‌پاستی توه‌ده‌کان که‌نه‌وکاته‌بوو کټچی دواپی کرد، به‌دریژایی نزیکه‌ی نیو‌سده‌قه‌سی له‌سه‌ر کټمه‌لگای عیراقی ده‌کرد، بویه‌زوربه‌ی جار‌قه‌سه‌کانی دووباره‌ده‌کرده‌وه و ترش و خوښی ده‌کرد.

کاتیک دکتور ساقول‌گه‌یشته‌ته‌م‌نی هه‌شتا‌سالی، داوای‌شتی‌کی گرنگی له‌په‌هپه‌هچیبه‌کان کرد. نه‌ویش‌نه‌وه‌بوو چاودیزی‌قه‌سه‌کانی دکتور‌بکه‌ن کاتیک له‌کټپه‌کان‌قه‌سی ده‌کرد. نه‌گه‌ر‌ناچار‌بوو نمونه‌یه‌ک به‌ینیته‌وه و وه‌لامی پرسپاریک‌بدانه‌وه، دواتر له‌بیری‌کرد له‌موحازه‌په‌که‌ی گه‌یشتوته‌کوئ و قسه‌ی له‌سه‌ر‌چی ده‌کرد، نه‌مه‌ش به‌هوی‌ته‌من‌بوو، چونکه‌له‌پټټانی‌کوټایی‌ته‌م‌نی که‌می‌ک زه‌ینی په‌رته‌وازه‌ده‌بوو. نه‌وکاته‌نماژه‌ی بټ‌په‌هپه‌هچیبه‌کانی ده‌کرد و ده‌یگوت "وین‌کنا" واته‌گه‌یشتینه‌کوئ؟ نیمه‌ش‌یه‌ک‌سه‌ر وه‌لامی دکتور‌ساقول‌مان‌ده‌دایه‌وه، له‌بهر‌دووباره‌کردنه‌وه‌هه‌موومان نه‌زیر‌کرد‌بوو، له‌وانه‌ش‌بوو‌هه‌ندیک‌جار‌شه‌رمه‌زارمان‌ده‌کرد و هه‌له‌مان‌ده‌کرد، نه‌ویش‌ده‌یگوت "لا حول ولا قوة إلا بالله" "استغفرالله" به‌نیگایه‌کی‌تووپه‌سه‌یری‌ده‌کردین و ده‌گه‌پایه‌وه‌سه‌ر‌موحازه‌په‌که‌ی.

مرارت حاصل‌ناکه‌م

یه‌کټک له‌به‌ناوبانگترین‌چیرټکه‌کانی‌وه‌ردی‌که‌له‌کتیپی

(چاوپېنداخشسانئیکي کومه لایه تی به میژووی نوئی عیراق) باسی کردووه، نهو چیرۆکه یه که به عهره بی (ما انغه لك) ناسراوه. تهنانهت نه م وشه یه بۆته په ندیکی عیراقی، واتاکه ی من مرزات حاصل ناکه م ده دات. نه مهش یه کیک له زاراهه تراژیدیاکانی وهردی بوو. ده گپرتته وه که شه قاوه یه کی خو هه لگنیش له به غدا هه بووه، هیوای خواستووه پۆلیس ده ستگیری بکات بۆ نه وه ی له نیو خه لك ناسراو بیت و لئی بترسن، بزائن ده رچووی زیندانه. به مهش پاره له خه لك وهرده گری. نهو پیاوه نهو کات مه رجه کانی شه قاوه یی تیدا نه بووه. بۆیه هه رکه بیستوویه تی له شوینیک دزی کراوه، نهوا بهر له پۆلیس خوی گه یاندۆته نه م شوینه و پیلاره که ی له وی فپیداوه. دواتریش ده چیته بنکه ی پۆلیس و پرسیار له دزییه که ده کات، ناخۆ پۆلیس دزه که ی ده سگیر کردووه. نه فسه ری پۆلیس پیی ده لئ " کلاشه که ی تۆمان دۆزیوه ته وه. هه لیکره و برۆ ماله وه، من هه رگیز نهو مرزاهت حاصل ناکه م، ده ته وی له سه ر حسینی من به ناوبانگ بیت.

پۆژیکیان دوا ی نه م کۆره ی که له سالی ۱۹۹۱ بۆ جه ماوه ر نه نجامی دابوو، سه لام شه ماع ناوی ناوه بۆمبه کانی وهردی. من پرسیار ی نه وه م له وهردی کرد ئایا له سته می پۆژیم ناترسۆ به مشیوه یه قسه یان له سه ر ده کات، په خنه له سیاسه تیان ده گریت. وهردی به منی وت من له ده روازه ی هه شتا سالم. سوپاس بۆ خوا هینده سه رکه وتم له ژیانم به ده سه تپناوه له ژماردن نایه ت. من کاتی که به م توندییه په خنه له پۆژیم ده گرم، ده مه وی کۆتاییه کی تراژیدیم هه بیت. له لایه ک نه م کۆتاییه له نیو خه لك نه مرم ده کات، له لایه کی دیکه ش به دریزایی میژوو نه م کاره پيسواکردنی پۆژیم ده بیت. به لام وه ک وهرده که وی پۆژیم

ههستی به پلانه‌ک‌ی من کردووه، نایه‌ویئ ئه‌م مزازهم حاصل بکات!!
له جه ژنی له‌دایک‌بوونیدا: سوپاسی ستایشکه‌ران ده‌که‌م

مه‌به‌ستم بوو به بۆنه‌ی جه‌ژنی له‌دایک‌بوونی وهردی ناهه‌نگیک ساز
بکه‌ین. له‌باره‌ی پۆژی له‌دایک‌بوونی وهردی، پرس‌سیارم له‌ دکتۆر
حوسین‌علی مه‌حفوز کرد. له‌ وه‌لامدا وتی ئه‌و نازانئ به‌ میژووی
زاینی که‌ی له‌دایک‌ بووه، به‌لام دلتیابه که‌ پۆژی جه‌ژنی قوربان له
مانگی کۆچی له‌دایک‌ بووه. سوپاسم کرد و که‌لوپه‌لم ناماده‌کرد و
کینکی له‌دایک‌بوونم کړی. ته‌ن‌ها هه‌واله‌که‌م به‌ چه‌ند که‌سیکی نازیز دا،
ناگاداریشم کردنه‌وه که‌ ئه‌مه به‌نه‌ینی بی‌ت، نه‌وه‌ک وهردی پازی
نه‌بی‌ت. چونکه‌ ئه‌و به‌ته‌واوی په‌تی ده‌کرده‌وه جه‌ژنی له‌دایک‌بوونی بۆ
بکریت. داوام له‌ مامۆستایانی گه‌وره کرد به‌م بۆنه‌یه‌وه وتار ناماده
بکه‌ن. وتیه‌کی مامۆستا مه‌حفوز هه‌بوو، وتیه‌کی مامۆستایان
عه‌بدولباقی نه‌جاپ و عه‌باس‌علی مه‌نده‌لاوی هه‌بوو، له‌گه‌ل شیعریکی
شاعیری گه‌وره پازی مه‌هدی و وتیه‌کی منیش هه‌بوو.

وه‌ک ده‌رکه‌وت به‌کینکیان نه‌ینییه‌که‌ی لای دکتۆر وهردی درکاندبوو،
ئه‌ویش ناماده نه‌بوو، به‌ ته‌له‌فۆن په‌یوه‌ندی کرد و وتی ته‌ندروستی
هاوکاری نابیت بۆ ناماده‌بوون. دوا‌ی هی‌نان و بردنیک، وتی به
بۆنه‌که‌ی زانیوه، به‌م هۆیه‌ش ناماده نابیت. منیش پازیم کرد وتم
پۆژی جه‌ژنه، خه‌لک بۆ جه‌ژنانه سه‌ردانی مه‌جلسه‌که‌ ده‌کات، ئی‌مه‌ش
نامانه‌ویئ خه‌لک به‌ کۆرپ خه‌ریک بکه‌ین، ته‌ن‌ها تو‌یژینه‌وه‌یه‌کی کورت
له‌سه‌ر فه‌یله‌سوفی فه‌په‌نسی دیکارت پێشکه‌ش ده‌که‌م. (رینییه
دیکارت فه‌یله‌سوف و زانای ماتماتیک بوو له‌ سال‌ی ۱۵۹۶ له‌دایک
بووه، له‌ سال‌ی ۱۶۵۰ کۆچی دوا‌یی کردووه، به‌ باوکی فه‌لسه‌فه‌ی نو‌ی

داده نریتک) دواتر که میځ قسه له باره ی فلسفه ده که یز، له وانه یه هه نديک قسه ی خوښ له باره ی جه ژنی له دایکبوونی تو بکه یز. به درق سویندم خوارد که قسه کانم راسته. نه و زانی سوینده که م ناشه رعیه و له وانه یه پابه ند نه بم به سوینده که، وتم وا دیمه لات. وتی ده ی وهره، به لام به مه رج، نه و گیره و کیشه یه ی جه ژنی له دایکبوون نه بیټ. وتم باشه ریځکه وتین، وا به پینگاوه م.

له گڼل برایانم نه وانه ی سه په رشتی مه جلیس ده که ن، له وانه عه بدولموته لیب مه هدی و سادق جه زائیری و باسل خه زپه جی ریځکه وتین خویان بو هیانه ژوره وه ی کیکه که ناماده بکه ن، نه و کاته ی من له وته که م باسی پوژی له دایکبوونی وهردی ده که م، بوئه وه ی له ناکا و بیټ و دواتر وته و شیعه ره کان ده خوینرینه وه. به لام ده بیټ ناگادار یز وهردی تووپه نه که یز. له گڼل خو م کوپه کانم علی و عیسام برد که نه و کات زقر بچوک بوون بو نه وه ی هاوکاری وهردی بکه ن له برینی کیکي جه ژنی له دایکبوون.

کاتیک چوینه مال که ی وهردی هه سستی به که شوه وه ای ناهه ننگی پان کرد، وتی نه مه چیبه؟ وتم جه ژنه. نیمه هه موو سالتیک به بو نه ی جه ژن ناهه نگ ده گپین. وهردی خو ی مه لاس دابوو وه لامی سلایوی ناماده بووانی ده دایه وه. منیش له سه ر سه کزکه دانیشتم و ناوی خوام هینا و سه له واتم لیدا و پیروزیایی جه ژنم له ناماده بووان کرد. دواتر وتم به بو نه ی جه ژنه وه و امان به چاک زانیوه کوپه کان په ت بکه ینه وه، نه مپرتنه نها باس له تویرینه وه یه کی کورت ده که یز که له لایه ن منوه پیشکه ش ده کریت له باره ی دیکارت و فلسفه که ی. هه ستم کرد وهردی واز له خو مه لاسدان ده هینی و له سه ر کورسییه که ی ناسوده

ده بیټ. ماوه ی پینچ خوله ک قسم له سهر دیکارت کرد. دواتر وتم
 فهره نسا به بؤنه ی دیکارتی فیهله سووفه وه ناهه نگیکی جیهانی گپړا،
 سهیری وهر دیشم ده کرد. بینیم له گڼل بؤچوونی منه دیکارت شایه نی
 ناهه نگیگپړانه. له پاش نه مه وتم هه رچهنده ئین عره بی فیهله سووف
 له دیمه شق نیژراوه، که چی قاهره به بؤنه ی ۸۰۰ ساله ی له دایکبوونی
 ئین عره بی ناهه نگی گپړا، نه مه ش بؤ ده رخستنی چاکه ی نه و
 بیرمه نده گوره یه. هیشتا وهردی له گڼل بؤچوونه کانی من کۆک بوو.
 دواتر که میک قسم له سهر فله سه فه ی ئین عره بی کرد، که چؤن
 له سرده می خوی و دواتریش خه لک درکیان به فله سه فه که ی
 نه کردوه. ئینجا وتم مافی به غدایه ناهه نگی بؤ زانا و مه زنه کانی خوی
 ساز بکات. نه مپوش ریکه وته له گڼل هه شتا ساله ی له دایکبوونی دکتور
 عملی وهردی وه ک چؤن قاهره دوا ی هه شت سده جه ژنی
 له دایکبوونی بؤ ئین عره بی سازکرد، به غداس به بؤنه ی هه شتا
 ساله ی له دایکبوونی وهردی ناهه نگی ده گپړیت. وه ک پیشتر
 ریکه وتبووین کیک هاته ژوره وه و منداله کانم عملی و عیسا چه قویان
 هه لگرتبوو بؤ نه وه ی وهردی کیکه که بپریت!

وهردی چه قۆکه ی به دهسته وه گرت له دوولا سووراندیییه وه و
 زرده خه نه ی به پوی منداله کان کرد و وتی ئیستا چی بکم.
 هه مومان دهورمان دا و وتان کیکه که بپره، وتی له کامه لا، وتان
 بیکه دوو به ش. چه قۆکه ی به کیکه که داهینا و به مشیوه یه وهردی له
 ته مه نی هه شتا سالی یه کم کیکه ی له دایکبوونی بپری، خودا لئی
 خوشبیت. هه موو چه پله مان لیدا. کیکه ی دیکه ی بچوک هات، وهردی
 وتی: "نه مه چییه". گوتان نه و کیکه تایبه ته به تو مامؤستا

مه حفووز هيتاويه تي. به زماني به غدایي سوپاسي كرد و دواتر وتي: "نه يابه.. عيد ميلاد". واته "نه ي هاوار جه ژني له دايبجون".

وهردي وايزاني به بريني كيكه كه ناهنگه كه كوتايي هاتووه. منيش جاريكي ديكه دانيشتمه وه بؤ نه وه ي ماموستا مه حفووز پيشكش بكه م، كه قسه له سهر وهردي ده كات. به مشپوه يه ناهنگه كه ده ست پنده كات و وهرديش ناچار بوو گوښگرئ. نه وان قسه يان له باره ي وهردي ده كرد و به شيعر و په خشان ستايشيان ده كرد، نه ميش ده مي بؤ لاي پاست و چه پ ده جوولاند و به ده ننگيكي به رز ده يگوت " نه دي، راسته ". گالته ي به قسه كه ره كان ده كرد. ماموستا مه حفووز قسه ي له سهر نه وه كرد بؤ چوونه كان ي وهردي چ ده ننگدانه وه يه كي له كومه لگا دروست كردووه، و كاردانه وه شي به دواوه هاتووه. به تايبه تي نه وه ي په يوه ندي به په خنه ي شيعر و نه ده به وه هه يه. ماموستا عه باس علي قسه ي له سهر بيري وهردي و تيزه كان ي كرد. ماموستا عه بدولباقي نه چار قسه ي له سهر جوولانه وه ي وهردي كرد له گه ل كارپه ريبه كان ي به سهر توپزي قوتابيان. پازي مه هدي قه سیده يه كي خوینده وه. محمه د خاقاني باسي له هه نديك تيزه كان ي وهردي كرد، به راورد ي كرد به و تيزانه ي كه فه يله سووفاني فارس له سهر نه ويان گه لاله كردووه. نيتواره كه كوتايي هات، به لام وهردي داواي كرد سوپاسي هه مووان بكات، بؤ يه مايكرو فوني پيدرا.

وهردي وتي له پاستيدا بؤ من دانيشتننيكي له ناکاو بوو، من چاوه پواني نه بووم. قسه تان له سهر هه نديك شت كرد، دلخوش بووم له نيتوه ي ده بيستم. زانيومه دكتور مه حفووز نه و ميژووي له دايبجون ي مني به

پوځمیری کړچي به نيوه وتوو که نه مه ش ده کاته پیکه وتی ۸۴ سالی کړچي و ۸۰ سالی زايینی. به م بونه یه وه من سوپاسی ستایشکه ران ده که م. ماموستا مه حفوز هینده پیکه نی تا چاری ناوی کرد. نیواره که کوتای هات. به ماموستا مه حفوزمان وت چی توی هینایه پیکه نین، له وه لامدا وتی "وهردی له کوتای نا هه نکه که جنیوی به هه موومان دا". وتمان "چون؟" وتی "کاتیک وتی سوپاسی ستایشکه ران ده که م، ناماژهی بۆ فرموده یه کی پیغه مبر کرد که ده فرموی خۆل به چاوی ستایشکه ران بکه ن!" .

هه لاکردنی سه ما و ژن و مهینوشی له تیکه له مه زهه ییک

نه دازیار جه عفره علی وهردی، کورپی دکتور علی وهردی له بارهی باوکیه وه له یاده وه ریبه کانیدا که له یه کیک له پوځنامه کان بلاو کراوه ته وه ده لئی باوکی زور سه فیری کردوه ... هاوینی له نه سکه ندریه به سه ر بردوه، هه زیشی ده کرد زستان له بولگاریا به سه ر بیات. منیش پوځیک ماموستای نینسکلۆپیدی عه بدولجه بار مه تلّه بیم بینی، خوالیخو شبوو ماموستای زمان بوو، ماوه یه که له ناوه راستی شهسته کان پاووژکاری پوځنبری کوماری عیراق بوو له بالووژخانه له قاهره. پرسپاری نه وه م لیکرد هیچ په یوه ندی به وهردی هه بووه. به نه رینی وه لامی دایه وه و باسی نه وه ی کرد هاوینان وهردی بینیوه کاتیک سه ردانی میسری کردوه. کاتیک ده که یشت ده هاته بالووژخانه، دواتر ون ده بوو تا پوځی گه پانه وه به سه لامه تی خواحافیزی ده کرد. مه تلّه بی وتیشی: به پیچه وانهی زوریه ی نه دیب و پوځنبران بوو، چونکه بوونی نه وان له قاهره بارگرانی بوو، بۆ نیعه، نه مه ش له بهر زوری کیشه و داواکاریان.

وهردی بؤی گپرامه وه به کتیک له هاورپیکانی که له نیوه نندی
 پوژشنبیریدایه، له میسرپ ناسیویه تی، (عه وامه) یان له نه سکه ندهریه
 هه بووه، هاورینان به کرئیان گرتووه، له میسرپ به هاورپو
 پوژشنبیره کانیان ده گن. عه وامه خانوویکه له سر دهریا له دار
 دروست ده کریت. هه تا ئیستاش نه سکه ندهریه به شیک له و عه وامانه ی
 تیدا ماوه. وهردی ده لئ پوژتیک له نه سکه ندهریه به کتیک له هاورپیه
 دینداره کانم بینی، قسه و ده مه ته قیمان کرد. هاورپیه که م داوه تی
 کردم تا سهردانی عه وامه که ی بکه م، بؤ نه وه ی له و که شوه وایه بیمه
 دهره وه که تیدا ده ژیم!! منیش بریارم دا سهردانی بکه م، بؤ نه وه ی
 ببینم که چوئن نه و که شوه وایه م ده گزپی که من تیدا ده ژیم. جا
 کاتیکمان بؤ سهردانه که ی دیار کرد.

چوومه عه وامه ی هاورپیه که م (نایینپه روه ره و پابه نده به نایینه وه.)
 بینیم ناهه نگیکی ساز کردووه، زیاتر له ناهه نگیکی بیتا پروویانه
 ده چیت. سه ما و گزرائی، خانمیکیش له ژیر بالیه تی!! منیش به
 سهرسامی دانیشتم. له به رامبه ر که شی هاورپیه دینداره که م
 چه په سام. هاورپیه که م ههستی به سهرسامی من کرد و وتی "دکتور
 چیه؟"

منیش وتم: به پاستی من له به رامبه ر نه م بارودوخه سهرسام.

وتی: بؤ سهرسامی؟

وتم: ناهه نگی سه ما کردن و توژ دینداری، نه ی چوئن سه ما ده که ی ت؟
 وتی: مه زه بی شافیعی پریگی داوه نه گه ر سه ما که زور لاروله نجه ی
 تیدانه بیت. جووله به کی سووک و جوانی تیدابیت. نه وه وی په حمه تی
 خوی لیبت که گه وره ترین فیهناسی شافیعیه. له کتیبی (په وزه ی

تالبن) له بهرگی ۱۱ له لاپه ره ۲۲۹ ده لئی، له قسه کانیشی پشت به فرموده ده کی خاتوو عایشه ده به ستیت که فرموده تی: حه به شییه کان له پوژی جه زن هاتن له مزگهوت سه ما و یارییان ده کرد. پیغه مبه ر بانگی کردم و منیش سه رم خسته سه ر شانی نه و، سه یری یاریی نه وانم ده کرد، ته نانهت من چاوم لی وهرده گپران. نه مهش به لگه ی پنگه دانی پیغه مبه ره به کاری نه وان. به لگه ی نه م پیاوه له پووی عه قلیه وه نه وه بوو که سه ما ته نها جووله ی وه ستان و لاریبونه وه یه. بۆیه به پیتی به لگه ی نه قلی و عه قلی، شافعیات پیتی وایه سه ما حه رام نییه، به لکو به پوونی پنگه پیندراوه. نه وه تا تو ده بیینی سه مای من سه نگینه، ته نها جووله یه کی سووک و لاریبونه وه یه کی جوانی تیدایه.

وهردی ده لئی هیچم به ده ستوه نه ما. به لام نه مجاره یان پرسیارم له باره ی ژنه که وه کرد، که چوو بووه ژیر بالییه وه، به ناز و مه که ره وه قوآلی گرتبوو. وه ک ده زانم نه مه هاوسه ری نییه.

پیاوه که وتی: به لئی نه مهش هاوسه رم نییه، به لکو زه واجی موعه م له گه ل کردووه. له حه لال بوونی موعهش پشتی به به لگه یه ک به ست که له سه حیجی موسلیم بهرگی دووه م لاپه ره ۱۰۲۳ هاتووه، که فرموده ده کی سه حیجی به سه نه دیکه وه له نه بو زوبیری ده گپرتته وه " وتوویتی گویم له جابری کوپی عه بدوللا بو، ده یگوت به چه پۆکیک خورما و نارد له سه رده می پیغه مبه ر و نه بو به کر موعه مان ده کرد. تا نه و کاته ی عومه ر له به ر پووداوه که ی عه مپو کوپی حه ریس نه می له و کاره کرد " به سه نه دیکه دیکه له سه حیجی موسلیم هاتووه، که له عه تای ده گپرتته وه " ده لئی: جابری کوپی

عبداللہ پیاویکی پیری هیتا، نیمه ش چووینه مالہ کی، خه لکه که له باره ی چه ندین شته وه پرسیاریان لیکرد، دواتر باسی موعه یان کرد. وتی: به لئی له سرده می پیغه مبر و نه بوبه کر و عومر موعه مان کردوه. به سهنه دیکي دیکه له نه بونزپه وه ده لئی: له لای جابری کوپی عه بدوللا بووم به کیک هات وتی: نیین عه باس و نیین زویپر له سر دوو (موعه) 'ناکوکن'. جابر وتی: له سرده می پیغه مبر هر دووکیانمان نه نجام داوه، به لام عومر نه می لیکرد. جا به مهش نه وه هاوسه ری منه به ناشکراش که هیچ پیچ و په نای تیدا نییه، له لایه ن پیغه مبر وه ریگی پیډراوه.

وهردی ده لئی هم پیاوه به ناماده یی بؤ وه لامدانه وه سرسامی کردم. وتم ده بییت نه و به رهنکار بوونه وه سرسه خته ی نه و بؤ دوزینه وه ی به لگه بؤ ه لویسته کانی کوتایی پی بهینم. به پرسیاریک له باره ی نه و مه شروویه ی ده یخوارده وه تیکم شکاند، وتم له شیوه و بؤنی ناشکرایه، نایا نه مهش چه لاله؟

وه لامی دایه وه وتی: به لئی چه لاله، نه مهش شه رابه، حوکمی شه رابیش له لای چه نه فییه کان چه لاله.

وتم: له کوئی فرموده یه کت له باره ی چه لال بوونی مه شروویه وه هیناوه؟

وه لامی دایه وه: سه رچاوه ی من بؤ تو (الجامع لأحكام القرآن) ی قورتبییه، به رگی سییه م، لاپره په نجا هاتوه " له نه چه وه سه وه له نیسحاقه وه، له عومری کوپی مه یمنه وه ده لئی: عومر فرموویه تی

'مه بهست له و دوو موعه یه که به موعه ی زواج و موعه ی حج ناسراون
- وهرگیپر

نیمه نهو شه پابه خهسته ده خۆینه وه بۆ نه وهی نه هیلن گزشتی و شتر له سکمان نازازمان بدات. ههروهها نه بوجه نیغه و ئیبن نه بوله یلا، ئیبن شبرمه و کزومه لیک له فیهقناسان ده لاین: نه گهر یه کیک سه رخوش بوو، بیته وهی به نه نقهست بگاته ناستی مهستی، نهوا حه دی بۆ نییه." ههروهها له (سونه نی نه بوداود) هاتوو له بهرگی دووهم لاپه ره ۳۰۵" له هومامی کوپی حارسه وه که وتوو یه تی: عومه ر شه پابی میوژی هینا، لی خوارده وه. له ئیبن عه ونه وه وتوو یه تی: عومه ر خه لکیکی له سه قیف هینا، خواردنیا ن ناماده کرد. فه رمووی: بهر له گزشته که سه رید بخۆن، نهوا شوینی ترشی پر ده کاته وه. نه گهر شه پابه که تان خهست بوو نهوا به ناوی پوونی بکه نه وه. مه یده ن به نه عرابیه کان". به مه بیته کیشه له خوارده وهی شه پاب نییه، که به بهرچاوته وه ده بیینی، ریگه ی پیدراوه!

منیش وتم: که واته تو ته نها مه زه به بیگ په پیره و ناکه یته؟ وتی: من سهر به تیکه له مه زه به م (مه زه به بی ته لقیقی). هه لده ستم به تیکه لکردنی حوکمی مه زه به به کان، کامیان بۆ من گونجاو بیته نهویان وهرده گرم، هه موو حوکمه کان له کتیب و سوننه ت هاتوو. نه گهر گونا هیک هه بیته، نهوا بهر پر سیاریتی له نه ستوی فیهقناسه کانه نه وه ک من.

گالته و گه پی مه جلیس

لیره دا سی به سه رهاتی وهردی ده گپه مه وه، زیاتر بۆ په ند وهرگرته سه ره پای گالته و گه پ. یه که میان یادیکی جوانه که وهردی مه زن له دلای نیمه ی جیهیشتوو. دوو میان هیوا یه کی وهردی بوو که له چینی

پوښنښی ده خواست له و کاته ی که عیراق به تنگزه ی سیاسی تیپه پ
 ده بوو. سټیه میان خوازیار بوو نه و که سه ی وه ک مرؤف له نزیك نه و
 ده ژیت هیمن و بیلایه ن بیت، زیده پوئی له بابه ته کان نه کات، چونکه
 پوژیک دی ن اشکرا ده بیت.

وهردی و عه باکه ی باو کم

دکتور علی وهردی به سروشتی خو ی سه رما بردو بوو. بهرگی
 سه رما ی نه ده گرت و له سه رما ی سلّ ده کرده وه. به شنه بایه کی فینک
 له گه رما ی هاوین سه رما ی ده بوو، نه مه جگه له سه رما وسؤله ی
 زستان. نه و بارودوخه ی نه و خه مباری کردم و پرسیارم له هوکاره که
 کرد. به تاییه تی نه و له ژینگه یه که ده ژی له زستانان پله ی گه رما له ده
 دانا به زئی و له هاوینیش ده گاته په نجا. له وه لامدا وتی هوکاره که ی
 دایکی خوالیخوشبووه. له ترسی سه رما بوون له زستانان جلی
 قورسی به من ده پووشی و له هاوینیش دایده پووشتم. نه و له کوړه
 تاقانه که ی ترساوه که به تنیا له دوا ی منداله کان ماوه ته وه، بویه
 نیسقانی له گه رمی هه میشه یی راهاتووه.

هر له بهر نه م هوکاره له مه جلیس له گه ل وهردی کیشه مان له هاوین
 زیاتر بوو نه وه که له زستان. له هاوین پله ی گه رما ی عیراق ده گاته
 په نجا. سه ره پای نه م گه رما یه نه مانده توانی فینککه ره وه و موبه ریده،
 ته نانه ت هه ندیک جار پانکه ش پیبکه یین، چونکه وهردی سه رما ی
 ده بوو. که چی که سانی دیکه له ناماده بووان له گه رما ده توانوه.

له پینا و دوزینه وه ی چاره یه کی مامناوه ندی بو نه م کیشه یه ی گه شتی
 هاوینه و زستانه ی نیوان وهردی و خه لک و خه لک و وهردی، پوژیک
 بیرم که وته وه باو کم عه با زستانیه که ی له عیراق به جیهیشتووه و بو

نیمارات سه فہری کردووه. بپیارم دا به وهردی تاقی بکه مہوہ تا کہ میټک گہرم بیټہوہ و نیمہش کہ میټک ہوا ی فینککہ رہوہ مان بہرکہ ویت. عہ باکہ مہینایہ لای وهردی، وتم دکتور نہ مہ لہ سہر شانت دابنی، ہینا و بردی و ہہ لگپړ و وہرگپړی کرد و وتی بہ لئی عہ بای شیخ چارہ یہ. جا ہرکہ دہ چوینہ مہ جلسہوہ و فینککہ رہوہ کان کاریان دہ کرد، بہ تیلہ ی چاو سہیری دہ کردم، منیش بہ پہلہ عہ بای شیخ بق دہ ہینا و دامدہ پوشت. نہ و ہپور بؤوہ، نیمہش ناسوودہ بووین. لہ وینہ کانی نہ م کتیبہ دہ بینن من وهردی بہ عہ بای شیخ دادہ پوشم.

فدعہ و حوسین

یہ کیټک لہ نازیزان، بہ پڑوہ بہری مہ جلسیټکی بہ غدایی دیرین بوو، ہہ میسہ داوای لہ من دہ کرد، وهردی لہ گہل خوم بہ رمہ مہ جلسہ کہ یان. زیاتر لہ جارټک نہ م داوایہ م بہ وهردی گہ یاند. بہ لام داوای دہ خست بہ بیانوی دوری مہ وداکہ و ناچار بوونی تا کوتایی مہ جلسہ کہ بمینتہوہ. شہ وټکیان وهردی پہ یوہندی بہ من کرد، وتی نہ مشہ و دیداریکت ہہ یہ؟ وتم بہ لئی دہ مہ ویټی بچمہ فلانہ مہ جلس، نہ م نہ و مہ جلسہ یہ بانگہټشتت دہ کەن و بہ پیر داواکہ یان ناچی. وتی: چییان ہہ یہ، بابہ تہ کہ گرنگ و سہرنچراکیشہ. وتم نازانم بابہ تہ کہ چیبہ، پویشتنہ کہ م تہ نہا و ہک نہرکیټکہ، جا بابہ تہ کہ ہہرچیہ ک بیټ، باش دہ بیټ. نہ و مہ جلسہ بہوہ ناسرابوو کورگپڑہ کانی بہ دیقہ تہوہ ہلڈہ بژارد. وهردی وتی: وەرہ دوام بہ یہ کہوہ دہ چینہ مہ جلسہ کہ.

پویشتن، خوزگہ نہ دہ پویشتن. کورہ کہ بق شاعیریکی میلی گہورہ

بوو. له کورپه کې باسی شیعری فدعوی کچی سوځی ده کرد که له پوژگاری شیخ حمد حه موود له بادیهی سه ماوه ژیاوه، نه مه نزیکه ی سالی ۱۷۵۰ زایینی بووه، حوسینی برای نهو ژنه کوژراوه، نه ویش لاوانه وه یه کی خه مباری بۆ کردووه. نه م شیعره به لای نهو که سانه ی شیعری میلی ده خویننه وه، به ناویانگه. له به ناویانگترین دپړه کانی:

اخوي الثلاثة مرافجاته الكرم و المراجل و الصماته
اخوي حسين جاراته خواته اخويه العبد و الضيف اغاته

شاعیره شه عبیه که قه سیده کانی به زاری عیراقی ده خوینده وه که زیاتر له دووسه د سال ده بیته گوتراوه. دواتر بۆ ناماده بووان واتای دپړه جوان و ناسک و به سوژه کانی فدعوی ژنه شاعیر لیک ده دایه وه. به خوا من له گه ل کورپه که گونجا بووم، نه مه ش له بهر خو شه ویستی و په رویشیم بوو بۆ شیعری میلی عیراقی، که نمونه ی له جیهان ده گم نه له بهر نهو وینانه ی که له خویه وه ده گریته.

له ناکاو ههستم کرد، ده ستیک به هیزه وه نو قرچکه له قاچم ده دات. به لئ وهردی بوو. به ده نگیکی به رزوتی محمه د کاتی منت به شتیکی نه شیواو به فیرو دا. وتم به لئ دکتور، ده زانم حه زت له شیعیر نییه. به لام با کورپه که ته واو بیت خوا یار بیت ده پوین.

جاریکی دیکه دووباره ی کرده وه و به ده نگیکی بیستراو وتی: نیتمه له چ بارودوخیکین، نابلقوه و جهنگ. نه وانه ش قسه له سه ر ژنه شاعیریک ده که ن ۳۰۰ ساله مردووه. مه بهستی نه وه بوو نیتمه له سه رده می نابلقوه ی نه مریکا بووین که به سه ر عیراقی سه پانده بوو. هه رپه شه ی جهنگی دیکه هه بوو، که چی نه وانه قسه له سه ر شاعیریکي مردو ده که ن. به راستی هه لویسته که له گه ل خاوه نی مه جلیسه که جیگه ی شه رمه زاری بوو. وتم دکتور نه گه ر فه رمانی گه پانه وه بۆ ماله وه

ده کیت من ناماده م.

وتی: شیاو نییه. هاتوینه ته مه جلیسه که، ناکریت بهر له ته واپوونی
کۆپره که بچینه دهره وه.

وتم: دکتور هاورپاتم.

وتی: هیوام ده خواست ئەم کۆمه له پۆشنبیره کۆببوونه وه بۆ نه وهی
تاوتویی بارودۆخی کۆمه لگا بکه ن له دواي نه و داپووخانه ی له
نه نجامی جهنگی دووه می که نداو تووشی بووه.

وتم: دکتور تو له سهر ههقی، به لام ئیمهش له مه جلیسی خاقانی
دهره تیکی پۆشنبیری به نه دهب و شیعر ده دهن.

وتی: به ئی، ناگادارم ده که نه وه، ناماده نابم و ئاسووده م. به لام نه گهر
ناچاری ناماده بوون بم نه واکیشیه.

ئەم دهمه ته قتیبه چپر چپره ی نیوان من و وهردی بهرده وام بوو، تا
کۆپره که کۆتایی هات. منیش پووخسه تم له ناماده بووان خواست
له وهی ناتوانین له کاتی مشتومرپه کانی دواي کۆپره که ناماده بین،
ئهمهش به هۆی بارودۆخی ته ندروستی وهردی. هه رچه نده نه خۆشه
به لام وهک ریزیک بۆ مه جلیسه که ناماده بووه. سوپاس بۆ خوا وهردی
پالپشتی نه و قسانه ی کرد. به مهش کۆپره که کۆتایی هات که له گه ل
وهردی تییدا ناماده بووم وهک سزایه ک واپوو، گه پاینه وه.

مه عروف چه له بی و هاورپییه کی خۆه لکیش

ماموستا مه عروف چه له بی چه ندین به هره و شاره زایی تایبه تی هه یه
له پاراسایکۆلۆژی و تووژینه وهی دهروونی، نه مه جیا له خویندنه کی
که له بواری پیشه سازی سه ریازییه. چه له بی له مه جلیسی خاقانی
کۆپیکی نایابی پیشکش کرد به ناوی په هندی شه شم. له

کۆرپه که بیدا بۆ ده روونی مروی پوهه ندى شه شه می دیار کرد. ئه مه جیا له سئ پوهه نده بینراو و نه بینراوه که، ئه و پوهه ندى پینجه م و شه شه میشى ئاشکرا کردوه. له گه ل هه و لدان بۆ جیبه جیکردنی ئه م تیۆره شه شه مینه له سه ره هه موو شیوه و شته کان.

کۆرپیکى به پیز بوو، به لام له پووی پراکتیزه کردنه وه، له پووی عه قلییه وه باوه پپیکراو نه بوو. هیشتا کیشی پوهه ندى سئیه م (قوولایی) کیشیه که هیه. ئه ی چۆن که سیک بۆ ئیمه راسته وخۆ به دواى پوهه ندى شه شه م ده گه پیت. که چى وهردى نۆد چيژی له کۆرپه که وهرگرت و سه رسام بوو به شیوازی پيشکه شکردنی کۆرپه که. به تايبه تی چه له بیش یه که یه که ی ئاماده بووانی له مشتومره کانی به شدار ده کرد.

دواى ته و او بوونی کۆرپه که و پۆیشتنی نۆر به ی ئاماده بووان. وهردى مامۆستا چه له بی خسته ژیر چه ندین تاقیکردنه وه، بۆ ئه وه ی بزانی توانا تايبه ته که ی له بواری پاراسایکۆلۆژی چیه. به هه ندیک له تواناکانی رازی بوو، به لام قه ناعه تی به هه ندیکى دیکه نه هات. چه له بی پتی راگه یاند ئه و ده ست و چاو ده خوینیته وه، ده توانی که سیک له رپگای ئیمزاکه ی بناسیت. هه ر له میانه ی ئیمزاشه وه ده توانی توانای خودی و سیکسی که سیک جیا بکاته وه. وهردى به دواين برپگه ی قسه کانی چه له بی سه رسام بوو، به شیوازه که ی خۆی به عه ره بی وتی "ئه یابه". ئه مه ش مانای ئه وه بوو وهردى له زه ینى خۆی شتیکی هیه و نایه وی ئیستا ئاشکرای بکات.

وهردى یه کینکی هه لبژارد که هاوپئ و موریدی بوو. داواى لیکرد کاغزه یک ئیمزا بکات و به چه له بی بدات. دواتر بیری که وته وه و وتی

نیوه ش کاغه ز ئیمزا بګن بۆ ئه وهی توانای خودی و سیکسی نیوه بخویننیه وه! دانیشتنه که تاییه ت بوو به و که سانه ی کۆله گه ی مه جلیسه که بوون. هه موو ناماده بووان دوا ی کۆپه که پۆیشتبوون. چه له بی ده ستیکرد به خویندنه وه ی ئیمزاکان و هه موویان له پووی سیکسییه وه ناسایی بوون. هیه یه کیک لاواز نه بوو، یان توانای سیکسی له پاره به ده ر بیته. لیره دا وهردی به چه له بی وت: ئایا دیقه ت له ئیمزای فلان نه کردوه. بۆچوونیک ی ورم له باره ی توانای سیکسی نه و پئ بلئ!

چه له بی وتی: نه و هیه تاییه تمه ندیه کی نییه. ته نانه ت له وانیه توانای له وانی دیکه ش که متر بیته!

وهردی وتی: نه و بۆ من باس له کرده سیکسییه کانی ده کات، که له وانیه پۆژانه ۱۲ جار تیپه پ بکات. به پاستی سه رسامی کردم، تۆش ده لئیی له وانیه توانای که متر بئ.

چه له بی وتی: له ئیمزاکه ی وا ده رده که ویت که وتم. خوا له هه موومان زاناره.

ده موچاوی نه و هاوپییه مان له تووپه یی و شه رمان سوور هه لگه پابوو. ئاګای له خۆی نه مابوو. زوو خۆی بیرکه وته وه و به وهردی وت: من وتم پۆژانیک وا بووم، نه مگوتوه ئیستا وهام.

وهردی وتی: به لئ ئیستا زانیم. دوینئ قسه ت له سه ر کردنی ۱۲ ده کرد، هیشتا پۆژیک ی ته واو به سه ر تاقیکردنه وه که ت تینه په ریوه. نکۆلی لئ مه که. ده بووایه نه م هاوپییه خۆه لکیشه م له به رامبه ر هیرشی وهردی ده ریا ز بګم. به نوکته یه ک خۆم هه لقورتانده نیو بابته که وه، بۆ ئه وه ی بابته که بګۆرم. وتم ژماره ۱۲ له لای

پوژن او اوبه کان شوومه. نه و تا نه مهش سه لمیتره له پړنگای نه گبه تی
 نه م هاوړپښه مه وه. پرسیارم له وهردی کرد دکتور تو بروت به
 نه گبه تی ژماره کان هه یه؟

گفتوگر که که و ته سه نه گبه تی ژماره کان. بابته تی هاوړپښه
 خوه لکښه که مان تیپه پاند. که چی وهردی تا ماوه به کی زور مکړ
 بوو به هاوړپښه که مان بلیت (نه بو ۱۳).

پوژنکیان له وهردی پرس، بچی به م شیوازه فشار ده خاته یه کیک
 له خوشه ویستان و موریده کانی، هه رده م و له هه موو شوینیک پتی
 ده لئ (۱۲). وتی پیاوه که خوه لکښه، قسه له سه ر نه و کرده
 سیکسیبانه ی خوی ناکات، ته نها نه گه ر کښه یه کی سیکسی
 دیارکراوی نه بیت. نه گینا نه م بابته تانه له نیوان مرؤف و خوداکی به
 نه پنی ده مینیته وه. بچی خوی ه لده کښن و ژماره ی گه ردوونی
 ده لئ که له گه ل ته مه نی یه کناگریته وه. ده بوو فیری بکه م. تکام وایه
 دواي کوره که ی چه له بی و پوژگار ه کانی دواتر شتیک فیروبوین.

نه م سئ گالته وگه په، به شیکه له سه دان که وهردی له
 مه جلیسه که ی نه نجامی داوه بو نه وه ی که شیکي خوش به
 مه جلیسه که بدات. نه مه ی ه لده قوسته وه بو گه یان دنی بیروکه
 زانستییه کانی، نه مهش شیوازیک بوو وهردی دایه پنا بوو. که چی
 هه ندیک له وانه ی که له باره ی وهردییه وه ده پینوسن، و له و
 به سه ر ه اتانه گه شتوون که ته نها گالته وگه پ و نوکته بیت!

به شی سینه م

کتیبه کانی وهردی، نه و زانایانه ی کاریگه رییان به سه ر وهردی هه بوو، میتوودی توژیژینه وه کانی، کاریگه رییسه هزر به که ی، دوایین مشتومره کانی وهردی.

هزری وهردی له میانه ی کتیبه کانی:

لیکۆلینه وه به ک له که سیتی تاکی عیراقی ۱۹۵۱
کاره نااسا کانی نه ست، یان نهینی که سیتی سه رکه وتوو ۱۹۵۲
واعیزه کانی سولتان ۱۹۵۴
گالته جاپی عه قلی مرۆف ۱۹۵۵
نه فسانه ی نه ده بی بالا ۱۹۵۷
خه ونه کان له نیوان بیروباوه ر و زانستدا ۱۹۵۹
لۆژیکی نیبن خه لدون ۱۹۶۲
لیکۆلینه وه به ک له سه روشتی کۆمه لگای عیراقی ۱۹۶۵
چاوپیداخشانیکی کۆمه لابه تیبا نه به میژوی نوی عیراق له ۶ به رگ
له نیوان ۱۹۶۹ - ۱۹۷۹
به ر له پسپۆری کاریگه ر بوو به م که سانه:
هه به تودینی شه هرستانی
مسته فا جه واد
مه لیک فه یسه لئی به که م

سهلامه موسا

له پووی هزرییه وه کاریگر بوو به و که سانه:

ئین خه لدون

وليام سیمندر

توینبی

دیل کارنگی

له تووژینه وهی سیاسی و کوزمه لایه تی کاریگر بوو به و که سانه:

ستیوارت میل

میکیا فیلی

کاریگر بوو به میتودی تووژینه وهی نه م که سانه:

تالکوت بارسونز

نه میل دژرکهایم

کارل مانهایم

ره خنه ی له هزری نه و که سانه گرت:

کارل مارکس

به وهردی کاریگر بوون:

شیخ مورته زای مونه مه پی

دکتور علی شریعه تی

له مه جلیسی خاقانی مشتومریان له گه ل کرد:

عه بدولر په زاق چه سانی

حوسین علی مه حفووز

شیخ عیسای خاقانی

شیخ علی ته هرانی

عبداللہ فازل و هزیری هره پیشووی نه وقاف له عیراق
هه ندیک له و سه رچاوه بیانیا نه ی پشتیان به تیوره کانی وهردی
به ستوره

هزری وهردی

نه وهی له م پیشه کییه کورته، باسی ده که م، به لگه نییه بۆ
شاره زاییه کی ته واو له هزری دکتور علی وهردی. به لکو هه وایکه بۆ
کۆکردنه وهی هه ندیک بیرکردنه وه سه ره کییه کانی وهردی نه گه ر نه م
گوزارشته مان دروست بیته، بۆنه وهی خوینهر له میانه ی کتیبه کانی
وهردییه وه، کورته کی پوختی له باره ی وهردییه وه هه بیته. شتیك که
زۆر هانی دام بۆ نووسینی نه م کورته یه نه وه بوو، یه کیک له هاوړپیان
کتیبیکی له باره ی وهردییه وه نووسیوه، له کاتی کدا هیچ یه کیک له
کتیبه کانی وهردی نه خویندۆته وه. له وانه یه ته نها به هۆکاری
هاوړپیه تی کتیبه که ی منی خویندۆته وه، نه و پوختانه ی بینیه و
سوودی لی وهرگرتوه. تگا له خوینهری پسه پۆر ده که م لیم ببووری
نه گه ر هاتوو نه م پوخته یه تیروته سه ل نه بیته. چونکه من هه و لم داوه
بیرۆکه که دوور له نمونه میژوویه کان باس بکه م، پوخته یه ک بیته بی
ورده کارییه کان. هه ر بۆیه ش به ناوه که ی را دیاره که ته نها
پوخته یه کن، جا نابیته خوینهر پیشبینی نه وه بکات ته واو کتیبه کانی
له به رده ستی دابنریت.

وهردی دوو کتیبی گرنگی له باره ی میژووی کۆمه لایه تی عیراق
نووسیوه. یه که میان (لیکۆلینه وه یه ک له سروشتی کۆمه لگای عیراقی)
و دووه میان (چاوپیداخشانیکی کۆمه لایه تییا نه به میژووی نویی

عیراق) له شهش بهرگدا. نه مه جگه له نامیلکه یهك كه یه كه م
 بلاوكراره ی نهو بوو له سالی ۱۹۵۱ دا، به ناوینشانی (لیكۆلینه وه له
 كه سییتی تاکی عیراقی). سه ره پای نه مانه وه ردی دوو كتیبی
 سه رنجراکیشی له باره ی كۆمه لگا نووسیوه: (واعیزه كانی سولتان) و
 (گالته جاری عه قلی مرۆف). تیروانینه كانی خۆشی له باره ی نه ده ب و
 شیعر و په خشان و زمان له كتیبه نه مره كه ی نووسیوه به ناوی
 (نه فسانه ی نه ده بی بالا) كه گوزارشتیك بوو له و مشتومرانه ی له نیوان
 وهردی و دکتۆر عه بدولپه زاق محیّدین. وهردی له باره ی
 پاراسایكۆلۆژی و خهونی نووسیوه، به مهش یه كه م عه ره ب ده بیته
 له سه ر نه م دوو بابه ته ده نووسی له هه ردوو كتیبه كه ی (كاره
 نا ئاسا كانی نه ست و خه ونه كان له نیوان بیروباوه ر و زانستدا). هه روه ها
 ده بینین وهردی چی له لۆژیکی ئیبن خه لدون بر دووه، چ تیبینی
 له سه ر نه م لۆژیکه هه یه، نه مهش له میانه ی كورته یهك ده رده كه ویت
 له كتیبه كه یدا به ناوی (لۆژیکی ئیبن خه لدون).

پۆژیکیان شیوازی به دوا دا چوونی هزری وهردییم بینی، كه له گه ل
 یه كێك له دروستكاری پوو داویکی میژووی عیراقی هاوچه رخ نه نجامی
 دا. نه مهش خوالیخۆشبوو حاجی عه بوود جه واهیری بوو" له بنه ماله ی
 جه واهیری بوو له كازمیه: نه وه ی حاجی محه مه دی كازم جه واهیری
 بوو كه له سالی ۱۸۰۵ له كازمیه نیشته جین. خانه واده ی عه بوود
 جه واهیری شمشیرساز و بنه مای زیپرینگر عه بد نه بی جه واهیری و
 رهزا جه واهیری بوو، نه مانه خیزانیکی ناسراو بوون له كازمیه".
 حاجی عه بوود له و ئازاوه یه به شدار بوو كه له نیوان خه لکی نه جه ف و
 كازمیه له كه ربه لا پوویدا بوو. وهردی به وه دلخۆش بوو كه سێك

ده بیڼی له نازاوه که به شدار بووه. زیاتر له وهش نه وهی دلخوښی کرد نه وه بوو حاجی عه بوود جه واهیری ته او هه په مه کی قسه ی له سه ر بابه ته که ده کرد. وهردی داوای لیکرد به سه ر هاته که دووباره بکاته وه، دواتر کاغه ز و قه له میکی هیئا هه موو ورده کاریبه کانی نووسیپه وه. داوای له هه مووان کرد بیده نگ بن و قسه کانی پی نه بړن. دواتر پرسیری له و شتانه ده کرد که له به سه ر هاته که دا به لایه وه ناپوشن بوو. سهیر نه وه بوو وهردی له گتیرانه وه که و زنجیره ی پووداوه کان نارپه زایی دهر نه بړی بژنه وهی دهر فته تیک به خاوه ن به سه ر هاته که نه دا له قسه کانی پاشگه زیته وه. به لکو وازی لی هیئا له سه رخو به سه ر هاته که بگتیرپته وه و کانتیکش ته او بوو، حاجی عه بوودی دایه بهر پرتنه ی پرسیران، حاجی عه بدویش وه لومی ده دایه وه بژ نه وهی هه لویسته که له به رده م وهردی پوون بیت.

جه مال همدان په که م میسری بوو که سیټی تاکی میسری بخاته چوارچیوهی په خنه و شروفه کردنه وه. وهردی دوو سال بهر له همدان لیکولینه وهی له باره ی که سیټی تاکی عیراقی کردبوو. (جه مال همدان ۱۹۲۸ - ۱۹۹۳، په کیک له زانا جوگرافیناسه کانی میسره، چه ندین کتبی هه یه، به ناویانگترینیان: ئینسکلوپیدیای تاکی میسر: توپزینه وه له باره ی بلیمه تی شوین. له چوار بهرگدا). جه مال همدان جه خت له سه ر لایه نه پوزه تیغه کانی که سیټی میسری ده کاته وه، به بلیمه تی شوین وه سفی ده کات، که چی وهردی جه خت له سه ر لایه نه نیگه تیغه کانی که سیټی عیراقی ده کاته وه، تاوتوی خسلت و تاییه تمه ندیبه کانی ده کات. له میانه ی توپزینه وه یه کی زانستی و میتودی ده گانه نه و نه نجامه ی که سیټی عیراقی دوفاقیه

له پټوره و به هاكان. ناماژهش بۆ نه خوښييه كاني كومه لگا ده كات له ميانه ي پاشماوه ي داب و نهریت و كاريگه ريبه كومه لايه تيبه كان. دواچار جه خت له سهر شه وه ده كات وه كومه لگا كه پټويستی به چاره سهر كردنه .

له م به شه دا له ميانه ي شه و كه سايه تي و زانايانه ي پټيان كاريگر بووه، پټكهاته ي هزي وهردي ده بينين. به تاييه ت كاريگه ري زاناياني گه وره ي كومه لئاسي له جيهاندا، شه وانه ي وهردي تيوره كانياني له سهر كومه لگاي عيراقی پراكتيزه كردوه. له دانه پالي ههر تيوريك بۆ خاوه نه كانيان راستگر بووه. كاتيک تيوري خوی داناوه وتی شه مه گریمانیه كه شياوی ره تکرده وه و قسه له سهر كردنه. دواتریش وازی له نيوه ندي پۆشنبيري و پسپوراني كومه لئاسي هيتا تا جياوازي خويان له سهر تيوره كه ده ربين، هه نديك به گریمانیه ان دانا، هه نديك به بژارده يه كيان دانا، هه نديك به پاستيان زانی و هه نديكيش به دروی خسته وه.

له كومه لئاسيدا وهردي به هزي پۆژئاوا كاريگر بوو. شه و تويزينه وه ي ميژودي له پټبازي ويلايه ته يه كگرتوه كان وهرگرتبوو. كه شه ميس له پوي ميژوييه وه له لووتكه دا بوو. وهردي ميژوديكي شه كاديمي تاييه ت به خوی داهيتا، كه له هاواكاني خوی جياي ده كرده وه. شه مه ش وايگرد بيته قبيله يه ك بۆ قوتايياني سه رجه م به ش و كۆليژ و زانكۆكاني عيراق. جيا له مه ش سه پاندني بابه تي ميژويي كومه لايه تي وه ك ماده يه كي خويندن له چوارچيويه ي سه رجه م پسپوريبه كاني زانكۆ. چه ندين ئاسوي نوئي له به رده م وهردي كرده وه بۆ شه وه ي ميژوديكي تاييه ت به خوی دابريژييت.

تویژهر ده توانی کاریکری هه ندیک بیرمەند و فه یله سووفی پوژئاوایی به سەر بۆچوونه کانی وهردییه وه بیینی (جیا له ئیبن خه لدون، که پوژمه لاتیبیه). ههروهها هه رتویژهری له فیکری وهردی درک به وه ده کات، که چه ندين میتۆد و میکانیزمی تویژینه وه ی و شروقه کردنی دیارده کان، سه رچاوه ی تویژینه وه زانستیه کانی له شیوازی میتۆده کانی تویژینه وه ی پوژئاوای وهرگرتووه، چونکه زانستیشی له ویی وهرگرتووه. ههروهها په خنه ی له هه ندیک بیرمەندان گرتووه و دواتر بۆچوونه کانی له باره ی ئه وان چاککردۆته وه. ههروهها بۆ پالپشتیکردنی بیرۆکه کانی زۆر سوودی له بیروپای بیرمەندانی پوژئاوایی وهرگرتووه. بیگومان هه ر سه رچاوه یه ک وهردی پشتی پی به ستووه وه ک بیرۆکه یه ک که وهری گرتووه، یان میتۆدیک په یره وی کردووه، ئه و وه ک تویژهریکی زانستی به سه رچاوه ی زانستی پشتگیری بۆچوونه کانی ده کات. له میانه ی ئه م نمایشه وه ده توانین جوولانه وه ی زانستی وهردی بۆ سه ر سێ ئارپاسته ی سه ره کی دابه ش بکه ین:

ئارپاسته ی یه که م: ئه و بیرمەندانه ی که له پووی هزرییه وه کاریگه ریان له سه ر وهردی هه بووه.

ئارپاسته ی دووه م: ئه و بیرمەندانه ی که وهردی کاریگه ر بووه به میتۆدی لیکۆلینه وه یان.

ئارپاسته ی سێیه م: ئه و بیرمەندانه ی په خنه ی له هزری ئه وان گرتووه. یان باوه پی خۆی به هزری ئه وان گزپیوه.

له باره ی ئه وانیه ی به دکتۆر عه لی وهردی کاریگه ر بوون، به تایبه تی له کۆمه لگای ئیسلامی، من دوو بیرمەندم هه لپژاردووه. که هه ردووکیان

پۆلیان له جوولاندنی کۆمه‌لگاکی خۆیان هه‌بووه که ئێرانه، نه‌وانیش شیخ مورته‌زای موته‌ه‌پری و دکتۆر عه‌لی شه‌ریعه‌تییه. دواتر باسی هه‌ندیك له‌و مشتومرانه ده‌که‌م که به‌ ئاماده‌بوونی من له‌ نێوان وهردی و هه‌ندیك بیرمه‌ند پوویداوه، جا له‌ مه‌جلیسی خاقانی یان له‌ مه‌جلیسیکی تایبه‌ت به‌ بارودۆخی سیاسی نه‌وکاتی عێراق بووبیت.

گرنگترین خال که‌ ئه‌م به‌شه‌ جیا ده‌کاته‌وه، نه‌و توێژینه‌وه زانستییه‌یه که‌ ئاسۆیه‌ک له‌به‌رده‌م نه‌و که‌سانه‌ ده‌کاته‌وه که‌ له‌ قوناغه‌کانی خویندنی بالا و توێژینه‌وه‌ی زانستی ده‌یان‌وه‌ی تاوتوێی هزری وهردی بکه‌ن. ئه‌مه‌ش وا ده‌کات سه‌رچاوه‌ی توێژینه‌وه‌یان بۆ فه‌راهه‌م بکات و باری قورسی توێژینه‌وه‌ی دوورودرێژیان سووک بکات. سه‌ره‌پای ئه‌مه‌ش توێژه‌ر ده‌بینی به‌ بیلایه‌نی هه‌ق به‌ هه‌ر زانایه‌کی پۆژئاوایی دراوه که‌ به‌شیک بووه له‌ پیکهاته‌ی هزری وهردی له‌ پووی میژوویی و سیاسی و کۆمه‌لایه‌تییه‌وه.

که‌سیتی تاکي عێراقی ۱۹۵۱

توێژینه‌وه‌یه‌ک له‌ سایکۆلۆژی تاکي عێراقی له‌ ژێر پۆشنایی کۆمه‌لناسیی نوێ له‌ کاتی نووسینی یه‌که‌م توێژینه‌وه‌ و چاپکردنی، وهردی وای نیشاندا: زیاتر له‌ وتاریکی نه‌ده‌بی ده‌چێ نه‌وه‌ک توێژینه‌وه‌یه‌کی زانستی. وتی پاساوم نه‌وه‌یه: موحازه‌په‌یه‌که‌ بۆ نه‌وه‌ نووسراوه له‌ کۆرپیکی گشتیدا بخوینرێته‌وه. له‌ سه‌ره‌تادا ئامانج چاپکردن و بلاوکردنه‌وه‌ی نه‌بوو بۆ خویننه‌ران که‌ به‌م شیوه‌یه‌ هه‌یه. نه‌و نامیله‌که‌ به‌ شیوه‌ی چه‌ند به‌شیک یان نه‌لقه‌یه‌کی یه‌ک له‌دوای یه‌ک نووسراوه که‌ یه‌کتر ته‌واو ده‌که‌ن. ئه‌مه‌ش به‌گۆیره‌ی خواستی ریزبه‌ندی لۆژیکییه. له‌وانه‌یه‌ خویننه‌ر له‌ دووتوویی چه‌ندین بیرۆکه‌دا ون

بیټ، که سیسته میکی به کگرتوو کڙیان ناکاته وه.

به هر حال، خوینه ری دواي ته واوکردنی نه م موازه په بوی بوون ده بیته وه که به سر دوو به شی سهره کی دابه ش ده بیټ. به شی به که م به به ستم توژیینه وه په له که سیټی به شیوه په کی گشتی. که چی به شی دوو م تایبه ت کراوه به توژیینه وه له که سیټی تاکی عیراقی. بویه خوینه ر ده بینی به شی به که م دریزه و خالی نیبه له ده رچوون له بابه ته که. نه مه ش مه سه له په که پوزشی بۆ ناهینمه وه له وانه په به نه نقه ست و مکوپ بوون وام کرد بیټ. من پیم وابوو ناتوانم توژیینه وه بۆ که سیټی تاکی عیراقی بکه م، نه گه ر به شیوه په کی وردتر تاوتوی کی سیټی مزوی نه که م. سهره پای نه مه ش: بابه تی که سیټی به شیوه په کی گشتی له زمانی عه ره پیدا توژیینه وه په کی تیروته سه لی بۆ نه کراوه. زږینه ی نه وانه ی توژیینه وه یان له م بواره کردوه، یان وه رگپرانیان کردوه، پسپورپیان ده روونناسی بووه. نه مه ش مانای نه وه په که سایه تی ته نها له پووی تا که که سیبه وه توژیینه وه ی بۆ کراوه، بابه خی به لایه نی کڙمه لایه تی نه دراوه، که میک نه بیټ.

بۆ نیمه ناسان نیبه، که سیټی ده ستنیشان بکه ین، یان پیناسه په کی تیروته سه لی بۆ بکه ین، چونکه که سیټی وه ک کاره با و ماده دی نه سپر و موگناتیسه. ته نها به شوپنه واره کانی ده ناسریت. شروفه کردنی که سیټی قورسه ته نها له پښگای په گزه سهره تایبه کانی نه بیټ. نه گه ر هاتوو په گزه کانی شی بکریته وه و له په کتر جیا بکریته وه، نه وا په یوه ندی نوراگان بیان له ده ست ده دن و به های گشتیان نامینتی. که واته من وه ک ناویته په کی کیمیا ییم، که خه سه له ته تایبه ته کانی

جیواز له خهسله تی نه و په گه زانه ی لپی پټکهاتووه . بهه رحال ده توانین به کورنی پیناسه ی که سیټی بکریت و بگوتریټ بریتیبه له کومه لایه کی سیسته ماتیکي بیرۆکه و راز و نیاز و ناره زوو و نه ریت، که که سیټک له که سانی دیکه جیا ده کاته وه .

مرؤډ که له دایک ده بیټ هه ندیک ناره زوو و پالنه ری ناره لانه ی چاکنه کراوی وهرگرتووه . نه م پالنه ره توندانه ده خریته ژیر کاریگه ری به هاکانی شارستانیته و کۆت و به نده کومه لایه تیبه کان . به شیوه یه ک مندال هه ول دده دات گونجانیټک دروست بکات له نیوان ناره زوی پیدایسته کاتیبه کان، له گه ل نه وه ی کومه لگا به سه ری ده سه پینی له چاککردن و له بهر چاوگرتن و به هاکان . نه مه ش مملانیټی به رده وامی نیوان دوو هیزی دژ به یه کتره : هیزیکی ناره لیانه له کۆت و به ند تیټناگات و درک به واتاکان ناکات، له گه ل هیزیکی دیکه ی کومه لایه تی هه ول دده دات به سه ر نه وه هیزه زۆرداره زال بیټ و بیخاته قالبی شارستانی په سه ندکراو . وه ک فرۆید ده لئ: که سیټی بریتیبه له مملانیټی خود، یه کیکیان نزم، نه ویتریان به رز . که سانیک هه ن له ناشتکردنه وه و گونجانی نیوان نه م دوو هیزه رکا به ره سه رکه وتوو ده بن، به مه ش ده بنه که سیټکی ناسایی . که سانیکیش هه ن، سه رکه وتوو نابن، بویه ده بنه شیټ، یان تاوانبار، یان گوشه گیر، نابروویه ر، زۆردار و قین له دل .

سه ره پای نه مه پیشینان پییان و ابوو، مرؤډ سه ره پشه که له وه ی ده توانی هه ر بزارده یه ک دروست بکات . وه ک نه وه ی ده توانی که سیټی پټک به یتیت، به خواستی خوی دروستی بکات و له قالبی بدات . به پپی تیگه یشتنی نه وان مرؤډ ده توانی هه موو خه سله ته چا که کان بو خوی

ببات و خه سلته خراپه کانیس له خزی به دورور بخاته وه. وهک نه وهی که سیتی بریتی بیت له پارچه مؤمیک مروؤف به خواستی خوی شتی لی دروست بکات. بی ناگابون له وهی که سیتی به پی کومه لیک ریسا دروست ده بیت و پیده گات، که تیگه یشتن له و ریسیانه ناسان نییه. که سیتی به گویره ی کارلیکردنی سروشت و کومه لگا به ریگایه کی کیشراو ده پوات، جا واعیزه کان خوتبه بخوینن یان نا، بیرمه ندان ناموزگاری بکن یان نا.

وهردی توژیینه وه یه کی مهیدانی له باره ی که سیتی. عیراقی کردووه، چه مکه زانستییه کانی له سهر پراکتیزه کردووه، که به مهش بوو سه لماندی به های بیاباننشینی و به های شارستانی دوو به های دژ به یه کترن. نه م دوو به هایهش به گویره ی جوگرافیای عیراق گه شه یان کردووه، که تیدا له لایه ک پووبار هه یه گه شه کردن و سه وزایی و سه قامگیری له خو ده گریت. له لایه کی دیکه به بیابان ده گات که کۆچکردن و ناسه قامگیری و داگیرکاری هه یه. لیره وه که سیتی عیراقی دوو فاقیه، له لایه ک بانگه شه بۆ به ها کانی بیابان ده کات له زالبوون و سه رکه وتن و شانازی کردن به هۆز و په چه له ک و ناله نگاری. له لایه کی دیکه له گه ل شارنشینی و شارستانیته دایه خو شه ویستی بۆ سه قامگیری و مه دهنیه هه یه. وهردی به م وته یه نه م حالته ی کورت کردوته وه که ده لئ " تاکی عیراقی وهک پۆمیؤ عاشق ده بیت و وهک مه لا علیوی ژن ده هینن". وهردی جهخت له سهر نه وه ده کاته وه که نه و شارستانیته ی له عیراق له لایه ن خه لکی شار بونیاد نراوه، هه میشه له لایه ن خه لکی بیابانه وه به هیرشه یهک له دوی به که کانیانه وه پووختنراوه.

تۆرۈك له تويژهران به عيـراق و بېگانه وه، هـوليان داوه خـسـله ته كاني ئهـم كۆمه لگايه بدۆزنه وه. هـريه كه يان له م پيناوه دا هاتوه بۆچوونىكى هـيه، له بۆچوونى ئهـوانيتـر جياوازه. هـمويان هاتوون وهك پزىشك دهردى ئهـم نه خۆشه دهستنيشان بـكـن، به لام به داخه وه، لهـم شيوازه سهـركه وتوو نه بوون كه نيشانهـى نه خۆشه كه يان پيوه ده پشكنى. ئهـوان ئهـديب و ميژوونوس و گهشتيار و پۆژه لاتناس بوون. كه سانىكى كه م له وان هـولـى داوه له ژير پۇشنايى ده رووناسى و كۆمه لئاسى و شارستاناسى تاوتويى دهرده كه بكن، بۆيه وهك كه سانىك بوون كه نه خۆش ده پشكنن بيته وهى له زانستى پزىشكى شتىك بزانن.

وهردى ده لى: ئهـم موخازه پهـيه، سهـره پاي ئهـوهـى له پوى زانستيه وه كه موكوپيه كى زه قى هـيه، كه چى تاكه هـولـيـكه له پيناو پشكنينى كۆمه لگاي عيـراق و چۆنيه تى گه شه كردنى كه سىتى له م كۆمه لگايه دا ئهـمه ش له ژير پۇشنايى كۆمه لئاسى نوئ. چه ندين ئازارم به دهست ئاماده كردنى بينيوه، كه ناكريت به سووك بزانريت. له و ريگايهـى هـولـم دهـدا پيدا تپه پيم، ئامازه يه كم نه بينى پيه ريم بكات، وهك ئهـوه بوو من به ريگايه كى نوئ برۆم پيشتر پيه كه هـنگاوى لى نه هاويشتين. به هـرحال، هـولـيـكى مهـبهـ ئيانهـى خويتهر نه وهـيه له پهـخنهـى توند بكات، وهك گومانكه ريك سهـيرى بكات. له وان هـيه زيده پويى نه كه م ئهـگر بلنم ئهـوا يه كه م هـولـه له م ريگايه به م شيوه يه دراوه. مه به ستيشم ئهـوه نيه ئهـمه هـولـيـكى شيواو بيت له پوى زانستيه وه قبول بيت. كيشهـى مرؤه ئهـوه يه ناتوانيت راسته وخۆ بگاته راستى، بۆيه ده توانريت بگوتريت: ريگاي راست به هـله

دەردە كەوئەت.

كەواتە ئەو ەى لەم ەولە مەبەستەمە، ەاندانى كەسانى دىكە يە بۆ تويژىنەو ە لەم بابەتە گرنگە، وروژاندنى ەندىك لە بىرمەندانمانە بۆ ئەو ەى كەمىك لە كۆشكە بلوورىنەكانىيان دابەزن، وەك تويژەر و لىكۆلەر تاوتويى كۆمەلگائى عىراق بكن، بە شىو ەيەك خۆيان لە دەردەكانى بەدوور نەگرن و پقىشيان لە شتە ەىچ و پووچەكانى نەبىتەو ە.

كارە نااساكانى نەست، يان نەينىي كەسىتتى سەر كەوتوو

۱۹۵۲

و ەردى يەكەم ەرەبى بوو قسەى لەسەر پاراسايكۆلۆژى كردوو ە و بە لەبەرچاوگرتنى ئەو ەى زانستىكە پىسائى خۆى ەيە. باسكردنى ئەم زانستە لەلايەن كەسىكەو ە بانگەشە بۆ زالبوونى زانست دەكات بەسەر ەرزو ە، لە كۆمەلگايەك كە باو ەپى بە خورافات ەيە، ئەم كارە وەك پۆشستە بەسەر پەتەك لە نامىشى سىركىكى ترسىنەر و جەماو ەرىكى چاو ەپوان. تۆ لەلايەكەو ە بانگەشە بۆ زانستىكى ئەزموونى - ەستى، بەرجەستە كراو دەكەيت، لەلايەكى دىكەشەو ە تىقريزەى زانستىك دەكەيت كە لە جەو ەرى مرۆفەو ە تىپەر دەكات، نەو ەك پوالەتى، بۆ ناو ەخنى مرۆف دەچىت و لەگەل ئەو توانايانەى لەسەر ووى ەستپىكراو ەكانن. چۆن و ەردى توانى تەبايىيەك لە نىوان پىشنىاركردن و باو ەپەكە، لە نىوان بىرۆكە و دژەكەى دروست بكات. و ەردى پۆشنائى خستە سەر نەست بەو پىدوانگەى نەست كەو ەترىن ەۆكارە لە پىكەپىنانى كەسىتتى مرۆسى. ئەمەشى بە نموونە شاخىكى سەھۆل ەپنايەو ە. بە شىو ەيەك نامازەى بۆ ئەو

کرد چاو ته نها ده توانی له ۱۰٪ ی شاخه که ببینی به سهر ئاوه وه، که چی ۹۰٪ ی دیکه، له ژیر ئاوه. ههستی مرۆفیش ۱۰٪ درکه وتووه، که مامه له له گهل جیهان ده کات، به لام ههسته که ی پشت به سه دا ۹۰٪ ی دیکه ده به ستیت که له قوولایی ده ریا که پۆچووه.

دکتور عالی وهردی هۆکاره کانی سه رکه وتن و نوشتی بۆ لۆژیکی پوچوو له نهست گێرپایه وه. بۆیه وتی مرۆف به سروشتی خۆی تاوتوی ئه زموونه سه رکه وتووه کان ده کات وا ده زانی ئه م نه زمووانه پۆژیک به ره و سه رکه وتنی ده بات، چونکه ده بیئت مرۆف نه زموونی سه رکه وتن و ژیرکه وتن تاوتوی بکات که له خۆی نزیکه، بۆئه وه ی بزانی بۆچی ئه و نه زمووانه شکستیان هیناوه.

دکتور عالی وهردی پینی وابوو عه قلی مرۆیی به سروشته که ی خۆی، لایه نداره. ئه مه ش به هۆی ئه و هۆکاره نه ستیانه ی به پێوه ی ده به ن، وه ک کاریگه ری کۆمه لایه تی، به رژه وه ندی تایبه ت و سۆز. شروقه کانیشی جه ختکردنه وه بوو ده رباره ی ئه و سنی خاله. مرۆف ناتوانی پێچه وانه ی ئه و شتانه بیئت که به میرات له کۆمه لگا که ی بۆی ماوه ته وه، به لکو لایه نگری ده کات، ئه م لایه نگری به پینی هۆشیاری مرۆفه که گه وره و بچوک ده بیته وه. هه ندیک لایه نگری بۆ مرۆفایه تی، هه ندیکی دیکه ش بۆ نیشتیان، بۆ گوند، بۆ گه رکه، بۆ هۆز، بۆ عه شیره ت، بۆ په چه له ک. جیا له وه ش به رژه وه ندی تایبه تی که سی هه یه، که نا کریت له درژی کار بکات، ته نانته ئه گه ر ئه م کاره له به رژه وه ندی مرۆفایه تیش بیئت. له کاتی به ریه ککه وتنی به رژه وه ندی تایبه ت له گهل به رژه وه ندی گشتی، سروشتی نه ست وا ده کات به رژه وه ندی که سی له لای تاکیکه وه زال بیئت، بیته وه ی هه ست

بكات. هەر بۆ ئەمەشە دادوهریسی چارهسەری بۆ ئەو كێشەیه
 دۆزیوه‌ته‌وه پڕیگری له هەر دادوهریك ده‌كات، كه په‌یوه‌ندی به
 بابەتی سكاڵاکه‌وه هه‌بێت، چونکه سۆزی له پڕوی نه‌سته‌وه وا ده‌كات
 پالپشتی له‌و كه‌سانه بكات كه په‌یوه‌ندی له‌گه‌ڵیان هه‌یه.

وهردی پیتی وایه په‌یوه‌ندی عه‌قلی ناوه‌خن، به عه‌قلی پڕواله‌تیبه‌وه،
 پێوه‌ندییه‌کی دژه‌یه‌کتره. وهردی هه‌موو پیرۆزییه‌کی له عه‌قل
 دامالیه‌وه، به شێوه‌یه‌که زۆریک له هۆکاره‌کانی سه‌رکه‌وتن ده‌داته پال
 ئیلهام وهرگرتن له نه‌ست و گوێگرتن له‌و سه‌روشانه‌ی له عه‌قلی
 ناوه‌خنه‌وه دیت، وه‌ك فایزه‌ر ده‌لێ " نه‌ست كانگای زێڕ و ته‌پۆله‌ی
 پێشینه‌كانه ". هه‌روه‌ها وهردیش پیتی وایه، عه‌قل پابه‌نده به
 ئاره‌زووی بژێوی، کۆمه‌لایه‌تی، سیکسی. بۆیه ئەو عه‌قل به‌ سێ
 کۆتوبه‌ندی سه‌ره‌کی ده‌به‌ستێته‌وه ئەوانیش ده‌روونی و کۆمه‌لایه‌تی و
 شارستانین. هه‌رچه‌نده مرۆفیش پابه‌ند بێت به‌و کۆتوبه‌ندانه‌وه ئەوا
 توانا‌کانی زیاتر ئیفلج ده‌بێت.

وهردی پیتی وایه ویست به‌ته‌ن‌ها به‌س نییه بۆ دروستکردنی
 سه‌رکه‌وتن، به‌لکو ویست له‌م پێناوه‌دا کۆسپ ده‌بێت ئەگه‌ر هاتوو
 پێچه‌وانه‌ی ئاره‌زوو و به‌هره تایبه‌ته‌کان بێت. کاتیک تۆ بپروات به
 شتیك هه‌یه، ئەوا قه‌ناعه‌ت پیتی هیناوه، ئەگه‌ر هاتوو كه‌سیك
 سه‌رکه‌وتوو نه‌بوو به‌هۆی ئەو بلیمه‌تییه‌ی كه له عه‌قلی ناوه‌خنی
 هه‌یه‌تی، ئەوا خه‌لك به‌ به‌خت ناوی ده‌بن.

واعیزه‌کانی سولتان ۱۹۵۴

وهردی کتیبی واعیزه‌کانی سولتانی تایبه‌ت بۆ هه‌ندیك واعیز و
 پیاوانی ئایینی داناوه، به‌وه تۆمه‌تباریان ده‌كات كه له‌گه‌ڵ

دهسه لاتداران دهو وستن و بهر ژه وهنديه کانی نه ته وه بۆ بهر ژه وهنديه ته سکه کانی خویان فه رامۆش ده کهن، سازش له سهر نه رکه نایینییه کانیان ده کهن. جه ختیش له سهر نه وه ده کاته وه که نیسلام له سه رووی ناره زووی ده روون و بهر ژه وهنديه کانه، که چی هه ندیک له واعیزه کان وهك نه و ناویان ده بات، به دواي ناره زووه کانیان که وتوون دوور له پوچی نیسلامی په سهن. هه روه ها وه ردی بانگه شه بۆ پیشه کیشکردنی مملانیی تایفه گه ری نیوان شیعه و سوننه ده کات، بابه تی مملانی له شوینگرته وهی پیغه مبه ر بووه له دواي مردنی، نه مه ش ناکوکییه کی میژووییه، زه مه نی تیپه پاندووه. ده بیته ناکوکییه که له مشتومپی خه لکی عه وام ده ریجیت و بگه پیتته وه لای پسپوران، نه وانه ی ده توان بۆ چوونی خویان له باره وه بلین و یه کلایی بکه نه وه. به تایبه تیش میژوو به پۆشنی بۆ چوونی خوی له باره ی پوداره کان وتوووه. جا پتویستی به وه نییه ده مارگریک ده مارگرییه کانی خوی هه ل بدات و میژوو به شیوه یه کی په خنه نامیز بخوینیتته وه، بۆ نه وهی خوی بریار له سهر پوداره کان بدات. نه گه ر هاتوو مشتومر په کان به هه مان شیوازی هه زار سال له مه و بهر به رده وام بوو، نه مه به لگه یه که عه قلّه کان هه زار ساله چه قیان به ستوووه. به لام وه ردی بواری به قه له مه که ی دا بۆ نه وهی باسی ناکوکییه کانی خه لافه تی راشیدییه کان و مملانیی نیوان خه لافه ته نیسلامییه کانی دواي کۆچکردنی پیغه مبه ر بکات.

وه ردی په خنه ی له هه لویستی قوپه یش گرت، له و پوداوانه ی دواي کوشتنی خه لیفه ی سییه م عوسمانی کوپی عه فان پووین دا، مملانیی نیوان عه لی کوپی نه بوتالب و معاویه ی کوپی نه بوسوفیان هاوکات بوو

له گڼل کوشتنی عوسمان. له گڼل مملانیی نیوان شیعه و سوننه که تا ئیستا له سهر ئه م بابه ته برده وامه. وهردی جهخت له سهر ئه وه ده کاته وه نه شیعه کان له سهره تادا پافزی بوون و نه سوننه کانیش ناسبی بوون، به لکو توند پوهی به هوی که له که بوونی هزرییه وه نه و ناوه ی لییان ناوه، نه مهش دهر نه نجامیکی خه مباری لیکه و ته وه. دواتر وهردی په خنه له ده ولته تی نه مه وی ده گریت و له سه رووی ده ولته تیشه وه په خنه له معاویه ی کوی نه بوسوفیان ده گریت. وهردی ده ولته تی نه مه وی به ده ولته تی عربوه ناوده بات که سته می کومه لایه تی و په گه زپه رستی تیدا بلاویوته وه. هر له م ده ولته تدا واقعیک هاتوته ناروه که دهر باز بوونی بۆ نییه، به شیوه یه ک میری موسلمانان تیدا جیاوازی له گڼل میری کافران نییه له پووی پواله ت و پپوره سمی پواله تیه وه. ده بینی خلیفه شه ونویژ ده کات و په کات و سوژده ده بات، زقر ده گری و ده کپوزیته وه، به لام هه موو ئه م بابه ته پوواله تیانه به هیچ شتیک ناگه نه وه گه وه ری واقعی ژیان، بۆیه خه زنه دار هر خه زنه داره، جه لاد هر جه لاده، نابینی سروشتی نه و که سانه بگوریت. خلیفه له لایه که وه خودا ده په رستی و له لایه کی دیکه شه وه بنده کانی خودا تالان ده کات.

وهردی به ته وای جهخت له سهر گوتاری وه عزخوینی ده کاته وه، ده شلی توژیینه وه کان سه لماندوویانه وه عز نه نجامه کانی پیچه وانهی مه به سستی خوازراو ده بیت، به تاییه تی نه گه ر هاتوو کومه لگا که وه ک کومه لگای عیراق دوو چاری نه خو شنی دوو فاقی که سیتی بوویته وه. وهردی نمونه ی شه پی که ربه لا ده هینیتته وه که له نیوان خه لکی نه جه ف و خه لکی کازمیه پوویدا، نه مهش له کاتی یادی چله ی

حوسین کورپی علی بوو. که به زیارتهی چله ناسراوه. ههر دوو لا له که ربه لا بوون بۆ نه وهی گیانی فیداکاری و قوربانیدانی ئیمام حوسین زیندوو بکه نه وه، که چی له نیو خویمان که وتنه جهنگ، په کیټک له نه جه فییه کان کوژرا. نه گهر دانایی زانایانی نه جه ف نه ده بوو له وهی پایانگه یاند که حورمه تی مانه وه له که ربه لا بگریټ و نیردر اوه کانیان کیشایه وه، نه وا پوود اوه که نه نجامیکی نه خوازروی ده بوو.

وهردی هه ندیک دژبه په که کانی کومه لگای ئیسلامی ده ستنیشان کرد بۆ نه وهی پۆشنایان بخاته سر. واعیزه کانی به وه تۆمه تبار کرد که ته نها پوو له کومه لگا ده کن. نه م خالانه ش که نه و باسی کردوو خالی نییه له جوانی به تایبه تی به و شیوازه ساده ییه وهردی باسی کردوو، له وانه: وه عزخوینی بۆته پیشه یه که پاره بۆ خاوه نه که ی ده هیټی. پینگه یه کی کومه لایه تیشی پی ده دا که خراب نییه. ههر که سیټک له به ده سته ینانی پیشه ی دیکه سه رنه که وت نه وا وه عزخوینی ده کاته پیشه ی خوئی. به هه رحال نه مه پیشه یه کی ناسانه، ته نها پیوستی به نه زبه رکردنی چه ند نایه ت و هه دیسیټک هه یه. له گه ل پۆشینى جلوه برگیکی که شوفش که چاو فریو بدات، پیوسته واعیز ریشیکی گوره و چوپرپی هه بیټ له گه ل عه مامه یه کی قیت! ده ست بکات به هه پوگیف له خه لک و بگری خه لک به ینیتته گریان، خه لکیش کاتیک له لای نه و دینه دهره وه متعانه یان به وه هه بیټ خودا لیټیان پازیه و کۆشکی گوره ی له به هه شت پیداون. ئینجا خو شگوزهران و ده وله مند و ده سه لاتداران دین، پاره ی به سه ردا ده بارینن وه ک خویمان خو شگوزهران و دلشادی ده کن.

فیقه ناسه کان له و شته شاره زان که به (حیله ی شه رعی) ناوده بریټ.

نه وان ده توانن پاساویکی شهرعی بۆ هر کاریک بدوزنه وه هرچه نده کاره که چه پهل بیت، سولتانی سته مکاریش کاریک ناکات ته نها دواي کۆبوونه وه نه بیت له گڼل فیهناسه کان، بابه ته که یان بۆ باس ده کات و نه وانیش نه و کاته سهیری سولتان ده که ن، نه گهر بینیان سولتان مکوپه له سهر نه نجامدانی کاره که نه و له هه مبانهی خویان چه ندین نایه ت و هه دیسی دژ به یه کتری ده خه نه به رده م تا نه وه یان هه لپژیری که له گڼل گونجاوه، له هه موو حاله ته کانیش خودا به به زهیی و لیبورده یه.

سهیر نه وه یه ده بینین واعیزه کانی سولتان هه موو تووپه یی خودا ده خه نه سهیری هه ژاره کانه وه نه گهر هاتوو نه وه ژاره غه زه لخوانی له گڼل که نیه یه ک کرد، که چی پیروزیایی له ده وله مهنده کان ده که ن که نه م که نیه انهی به پاره ی خوی له بازار کپویه. به تیپوانینی نه وان جیاوازی له نتوان هه لال و هه رام جیاوازی بوون و نه بوونی پاره یه. واعیزه کان بایه خ به وه ناده ن نه گهر گۆرانیبیژیک گۆرانی بۆ خه لیفه بچریت و له گڼل ده نگه ی نه وه که نیه کان سکیان بله رزینن. که چی پووت و په جالیک تۆمه تبار ده که ن نه گهر هاتوو گۆرانی بۆ خوی وت یان گۆرانی بۆ که سه هه ژار و به سته زمانه کانی گونده که ی وت.

نه گهر هه ژاریک له رپنگادا غه مزه ی بۆ ئافره تیک کرد، دونیای به سهیر ویزان ده که ن. که چی نه گهر ده وله مهنديک سه دان که نیه ی بکری به غه مزه و مه مزه تیری کردن، نه و بۆ نه و پیاوه هه لال و جوانه. نه گهر سته مکاریک له رپنماییه کانی نایین ده رچوو، نه و ده لئین: نه م پیاوه موجته هیده، نه گهر هه له له نیجتیهاده که ی بکات نه و چاکه یه کی هه یه. به لام کاتیک هه ژاریک بوو نه و بۆ چوونیک دیکه یان هه یه ده لئین:

زنديقه. فرمان ده‌کن به قه‌دی دارخورماوه له‌ خاچ بدریت. پیم وایه
 نه‌مه خووی و اعیزه‌کانی ئیمه‌یه، نه‌وان واز له‌ سته‌مکار و
 خوشگوزه‌رانه‌کان ده‌هینن به‌ خواستی خویان هه‌لسوکوت بکه‌ن،
 هه‌موو بایه‌خه‌کانیان ده‌خه‌نه‌ سه‌ر هه‌ژاره‌کان به‌دوای هه‌له‌کانیان
 ده‌گه‌پین و بژیویان زه‌حمت ده‌کن، به‌ هه‌په‌شه و گوره‌شه له‌
 دنیا و پوژی دوا‌یی ناگاداریان ده‌که‌نه‌وه.

به‌ بپوای من نه‌م لایه‌نگیرییه له‌ وه‌عزخوینی نه‌وه‌یه: له‌ پابردوودا به‌
 ئیستاشه‌وه وه‌عزخوینه‌کان له‌سه‌ر پاشماوه‌ی خوانی ده‌وله‌مه‌ند و
 سته‌مکاره‌کان ده‌ژین. بژیویان له‌سه‌ر په‌زامه‌ندی کاربه‌ده‌ستانه‌وه
 وه‌ستاوه. بۆیه‌ ده‌بینی چاو له‌ سته‌م و تالان و خوشگوزه‌رانی نه‌وان
 ده‌نوقینن و دواتریش نزای ته‌مه‌ندریژیان بۆ ده‌کن.

وه‌ردی په‌خه‌نه‌ تونده‌که‌ی بۆ واعیزه‌کانی سولتان به‌م شیوه‌یه
 کۆتایی پیده‌هینن: ده‌توانریت بگوتریت هه‌رچه‌نده‌ سته‌می
 کۆمه‌لایه‌تی توندتر بیت، نه‌وا دروستکردنی مزگه‌وت و هاندانی
 وه‌عزخوینی زیاد ده‌بیت. نه‌گه‌ر سته‌مکاریکی زۆردار مزگه‌وتیکی
 دروستکرد، خودا کۆشکیکی گه‌وره‌ی له‌ به‌هه‌شت بۆ دروست ده‌کات،
 نه‌گه‌ر سامان به‌سه‌ر وه‌عزخوینه‌کان بیاریینن نه‌وا خودا حوړی و دوو
 غولامی شوخیان پێ ده‌دات، نه‌مه‌ش وه‌ک قه‌ره‌بووکردنه‌وه‌ی نه‌و
 که‌نیزه‌ غولامانه‌ی له‌ دنیا له‌ده‌ستی داوه.

جا خه‌لك به‌و پینگا دووفاقیه‌ تیده‌په‌ریت، هه‌تا ئیستاش له‌سه‌ری
 ده‌پۆن. شایانی باسه‌ نه‌م دووفاقیه‌ له‌ ناوه‌نده‌ نایینییه‌کان توندتره
 له‌ شوپنه‌کانی دیکه‌. له‌ کۆمه‌لگایه‌ک که‌ وه‌عیزخوین و فیه‌هناسی تیدا
 زۆر بیت، نه‌وا خه‌لك دوو پوویمان ده‌بیت، له‌ کاره‌کانیان وه‌ک ته‌واوی

خه لکانی دیکه، به لآم له لایه کی دیکه به وه جیا ده کرتنه وه که زؤر وه عزبؤ یه کتر ده خوینن و یه کتر به هه پشه و گوره شه ی نایینی ده توقینن.

پیم وایه ئه م کورتاییه، نایابترین قسه کانی وهردییه له ناموزگاری کردنی واعیزه کان.

گالته جارپی عه قلی مروؤف ۱۹۵۵

دکتور عالی وهردی بهر له بیرمه ندانی دیکه ی عه رب تاوتوی عه قلی دهسته جهمعی عه رهبی کردوه و په خنه ی ئاراسته کردوه. ئه مهش له میانه ی ئه و میراته ی عه قلی جه ده لی بنیادنراو له سه ر لؤژیکی ئه رستؤ و فه لسه فه، ئه مه له بری ئه وه ی له سه ر زانستی نوئ بونیاد بنریت که چه ندین ئامراز و شیواز و میتؤدی فه راهم کردوه، بؤ دؤزینه وه ی چاره سه ری کیشه کومه لایه تی و سیاسی و ئابووری و فه لسه فیه کان. هه روه ها به ره و ئاراسته یه کی ته واوکاری زانستی و گونجانی ئامرازه کانی ده پوات.

وهردی ئامازه ی بؤ ئه وه کردوه، کتیبی گالته جارپی عه قلی مروؤف وهک وه لامیک نووسراوه له به رامبه ر ئه و په رچه کردارانه ی که له واعیزه کانی سوئتان که وتوته وه، به لآم نکولیشی له وه کرد بتوانئ بیروکه کانی بگه یینتته ئه و که سانه ی که پپچه وانه ی ئه ون و له مشتومره کانیا ن له لؤژیکی ئه رستؤ راهاتوون، وهک خؤی ده لئ ئه وان له دؤلئیک ده نووسن و منیش له دؤلئیکی دیکه، بؤیه بریاردان له سه ر جیاوازییه کانمان له م سه رده مه دا کارئیکی ئه سته مه، ده بیئت بؤ میژوو جئیی به یلین.

وهردی ده لئی به واعیزه کانی سولتانیم وتووه، لادانی سیکیسی له نیو خه لک زیاد ده کات هه رچه نده جیا کردنه وهی دوو ره گه زه که له نیو خه لک توندتر بکریت. نه و برایانه له م قسه یه تیینه گه یشتن، بویه گالته یان پیکرد. به لگه یان نه وه بوو لادان له هه موو ولاتان هه یه به پوژهللات و پوژئاواوه، دواتر نمونه یان له سهر بوونی لادانی سیکیسی هینایه وه له و کۆمه لگایانه ی که جیا کردنه وه ی ره گه زه کانی تیدا نییه، باسی نه وه یان کرد له هه موو پایته خته کانی نه وروپا یانه و کۆمه له ی تایبته به هاوپره گه زیازه کان هه یه. دکتور وهردی سهرنجی خوئی له باره ی به لگه ی نه و نه یارانه ی ده دات و ده لئی "به لگه ی نه وان له بنه رته وه لاوازه. من نه موتووه لادانی سیکیسی له و ولاتانه بوونی نییه که جیا کردنه وه ی ره گه زی تیدا نییه. به لکو وتوومه له م ولاتانه که متره. نه مه ش بابه تیکه زانایان توپزینه وه یان له سهر کردووه و به کۆمه لیک نه نجام گه یشتوون که نزیکه یه کلاکه ره وه بن. ناکریت هه یچ کۆمه لگایه ک به ده ست لادانی سیکیسیه وه نه جاتی بیت، جا نه و کۆمه لگایه هه رچییه ک بیت. ماموستا هافلۆک که پسپوړ بوو له بواری توپزینه وه سیکیسیه کان ده لئی: پریژه ی ۲٪ ی خه لک به سروشتی خویمان نه وه ک وه رگرتن، تووشی لادانی سیکیسی ده بن. هۆکاره که شی بوونی که موکوپییه که له پیکهاته ی بایولۆژییان، نه مه ش وا ده کات له خویمان وه به سروشتی خویمان مه یلیان بۆ لادانی سیکیسی هه بیت. ته نانه ت نه گه ر له هه رزه کارییه وه خرابنه ناو پۆلیک کیزۆله وه و دابنرین.

دواتر وهردی ده چیتته سهر تاوتویکردنی فلسه فه ی کۆن و ده لئی: ناکریت نکۆلی له وه بکه یین فلسه فه ی کۆن چاکه ی به سهر

پیشکه وتنی هزری مرویی هه یه، به لام ئەم دانپینانه مان پښگريمان لی
 ناکات له وهی به پیتی زه مه نی نوئی پهره به بیرکردنه وه مان بده یین.
 دکتور وهردی وه ها پیتناسه ی نوپکردنه وه ده کات، که مانای نه وه
 نییه هه ندیک زاراوه ی نوئی له سهر زارمان بیت، به لکو دروست
 نوپکردنه وه گورانیکي گشتیه له و پیوره زه نیبیا نه ی که مروژ له
 بیرکردنه وه دا به کاریان ده هینئ.

وهردی وینه ی ئیفلجی بیرکردنه وه ی عه ره بی ده کیشی له
 مامه له کردن له گه ل ده قه قورئانییه کاند. ئەم که متواناییه فیکریه ش
 بۆ نه وه ده گپرتنه وه که پشت به فله سه فه ی کون و لۆژیکي نه رستق
 ده به ستریت. وهردی ده لی: نه وه ی له ده قی قورئانی وردبیتنه وه،
 ده بینی به لۆژیکي سوودگه رای مامه له له گه ل کۆمه لیک بابته ی کارا و
 هه ستیار ده کات، له وانه بابته ی مه ینۆشین (یسألونک عن الخمر
 والمیسر قل فیهما اثم کبیر ومنافع للناس). یان بابته ی
 خوداپه رستی (أَفَتَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُكُمْ شَيْئًا وَلَا
 يَضُرُّكُمْ). نه مه ش به دیارکراوی مه به سته لۆژیکي نوپیه، به لام وا
 ده رده که ویت بنه ماکانی عه قلی عه ره بی خوی به سهر لۆژیکي نوئی
 سه پاندوه، هه ر توپژه ریک ده توانی پوآله تی پژه گه رای له ده قی
 قورئانی بدوژیتنه وه، نه مه ش له میانه ی چپروکی مملانیته هیزی نیوان
 موسای پیغه مبه ر و به نده پیاوچاکه که هه یه. وه ک ده زانریت موسا
 پیغه مبه ر بیرکردنه وه یه کی په یامخوازی خودایی و بن هه له ی هه یه، له
 کاتیکدا ده قی قورئانییه که به مه به ست شوناس و ئینتیمای له به نده
 پیاوچاکه که دامالیوه. که چسی نه نجامی مملانیته نیوان دوو
 بیرکردنه وه بۆ که سیتیه نه ناسراوه که ده بیت، به و پیودانگه ی که

تیزه که ی شیاوتره له پیشخستنی بهرزه وه ندیبه کان له کاتی خویدا. له بری نه وه ی موسلمانان به شیوه یه که مامله له گڼل نه م دوو دهقه و چندین دهقی دیکه بگن، به شیوه یه که بتوانی بیته هوی دامه زانندی بونیادیکی تیوری مه عریفه یه کی پیشکه وتوو و کارا، که چی بنه ماکانی عه قلی عه ره بی ناماده و زالبوو، به مشیوه یه نه م تیگستانه ی به ره و نه فسانه برد. یانیش له ده ریای فله سه فه دا ته ورمه کان ده بپن، لوزیکی نه رستویان کردوته چاروگی که شستی هزر، بو نه وه ی بگن به که ناره کانی په ها. ناشزانن نه وان به نارپاسته ی وه م و ون بوون ده پون. له کوتایی کتیبه که ی وه ردی پیی وایه دیارده کومه لایه تیبه کان بوونیان هیه جا چاویان لی بیوشریت یان نا، گورانکاریش له عه قلیه تی پوره لاتی دیت، ناکریت بابه ته عه قلیه کان که له باپیران ماونه ته وه، هه تا هه تایه وه که خویان بمیننه وه.

خودی خوم باوه ریم وایه نه م داوایه ی وه ردی له هزری عه ره بی و نیسلا می کردوه، که ده بییت مامله له گڼل نه و نامرزانه بکات، بونه وه ی توانست هه بییت تیگستیک بهینیتته به ره م دامه زیننه ری تیوری مه عریفی پیشکه وتوو و کارا بییت. له سه رده می خوی نه بووه. نه و زانایه که ده زانی فیکری نیسلا می ملکه چی به پروه به ردی ده سه لاتی خه لافه ت بوو تا کوتایی سه رده می عه باسی دواتر به ره و ده وله توکه پویشتوو و نینجا به ره و سه ده تاریکه کان. نه وه ی وه ردی داوای کردوه له گڼل پیشنه که وتنی هزری کومه لگا، شیاو ده رناکه وی.

نه فسانه ی نه ده بی بالآ ۱۹۵۷

کتیبی نه فسانه ی نه ده بی بالآ، بریتیبه له کومه لیک و تار، وه ردی له

پوژنانه کان بللوی کردوته وه، تییدا پرڅخه له دستگرتن به شیوازی کونی زمان دهگریټ له گه یانندنی بیړوکه کان به خه لک. زمانناسی به ناویانگ دکټور عبدالپرہ زاق محیدین وه لاسی دایه وه (دکټور عبدالپرہ زاق محیدین، ۱۹۱۰ - ۱۹۸۳، له خیزاننکی زانستپه روه و نایینی له دایک بووه، له لوپنان هاتوته نه جف، له سرده می عبدالسه لام عارف وه زیر بووه، مه جلیسیکی نه ده بی به ناویانگی له به غدا مه بوو، چه ندین کتیبی هیه که به کیک له وان به هاوبه شی له گه ل وهردی بللوی کردوته وه.) دکټور عبدالپرہ زاق وه لاسه کانی له پوژنانه کان بللو ده کاته وه، وهردی هه موو وتاره کانی به وه لاسه کانی دکټور عبدالپرہ زاقیسه وه له کتیبیکدا کو کردوته وه، ناوی ناوه نه فسانه ی نه ده بی بالا.

پرڅخه که ی وهردی سه باره ت به گوتاری نه ده بی بوو، چونکه نه و تاره له گه ل زه من پیشنه که وتووه تا ناراسته ی مروفیکسی ناسایی بگریټ. به لکو نامراه کانی نه سته م بووه گوايه ده بیټ نه ده ب له پیناوی نه ده ب بیټ. نه مه ش وایکرووه نه ده ب تاییه ت بیټ به که سانی تاییه ته وه، که سیکیش سرکه وتوو نابیټ، ته نها به لاسایی کردنه وه ی نه ده بی کون نه بیټ. وهردی ده لی ته نانه ت منیش له که نجیټی هه ولم ده دا له شیوازی نووسین لاسایی زه یات بکه مه وه، خودی زه یاتیش هه ولی ده دا لاسایی جاحیز و نه بوچه یانی ته وحیدی بکاته وه. وهردی جهخت له سر نه وه ده کاته وه شیوازی جاحیز مه زن بووه، به لام نه مه مانای نه وه نییه ئیچه له وسه رده مه مان دا لاسایی بکه ینه وه. شتیټ که له زه مه نیکی دیارکراو گونجاوه، له زه مه نیکی دیکه بی که لک ده بیټ.

به تیروانینی وهردی نووسه ری سرکه وتوو ئه و که سه یه که خویندر له کاتی خویندنه وه له گڼل نووسه ربیر ده کاته وه، بویه هرکه دهست به خویندنه وهی پرستی به که م دهکات ههست دهکات خویندنه وه پرایده کیشی. کاتیکیش له کتیبه که ته واو ده بیټ به داخ ده بیټ و هیوا ده خوازنی کتیبه که دریزتر بووایه. نووسینی نوئی هونه ریکی زور نهسته مه که س ناتوانی تییدا سرکه وتوو بیټ ته نها ئه وانه نه بیټ که به هره ی پیوستیان هه یه.

وهردی پیی وایه په وانبیژی عه ره بی چه مکیکی بق نووسین دیار کرده وه له گڼل هه موو زه مه نیک ده گونجیت (چاکترین قسه ئه وه یه کورت و به مانا بیټ) ئه مه ش له سه ره تایی ئیسلام عه رب په پیره ویان کردوه. ئه م شیوازه ش نزیکه له شیوازی ته له گرافی که ئه مرق به کار دیت. نووسه ره وه ل ده دا وشه کان به پیی واتاکان دابنیت، نه زیاد نه که م. ئه مه ش شیوازیکی باوه له شارستانیته تی نویدا.

وهردی ده گاته ئه و دهر ئه نجامه ی، ئه و زمانه ی که له گڼل سه رده م ناگونجی، قوتابیه کانی نه وه ی نوئی فیتری شیوازیکی په وانبیژی دهکات کاتیک خویندن ته واو ده که ن، له نووسینه کانیان پیبازی جاحیز و ته وحیدی ده گرنه بهر. جا ده یانینی له جیهانی په خشان وه ک شاعیران بهرزه ده فین. ئه مه ش وا دهکات له کومه لگا که یان جیا بینه وه به هه موو کیشه و قهیرانه کانیه وه، وا دهکات واقعی ئیستا له بیر بکه ن. به شیوه یه ک مانای وشه یوتوبیه کان له گڼل واقعی کیشه کانی کومه لگا ناگونجین. وا دهکات شاعیر و ئه دیب له دۆلک بن، به زمانیک بدوین که به کار نه هاتوه. هه موو ئه مانه ش وا دهکات ئه و واقیعه تاله له بیر بکه ن که تییدا ده ژین.

خه ونه کان له نیوان بیرو باوهړ و زانستدا ۱۹۵۹

کتیبي خه ونه کان وهك ته واو كهری كتیبي (كاره نااساكانی نه ست) ده كریټ بلیڼ وهردی كتیبه كه ی بز سهر سی به ش دابه شكردوه . له به شی به كه م باس له خه ون ده كات له پړوی كژمه لایه تی و باوه پړوه ، له م به شه دا باسی بزچوونی فه یله سووفان ده كات له باره ی خه ونه وه ، جه ختیان له سهر شه وه كړدو ته وه كه مرؤفه سهره تاییه كان زیاتر له وانی دیکه باوه پریان به خه ون هه بووه . نه رستوش به یه كه م فه یله سووف داده نیټ كه فه لسه فیانه توژیڼه وه ی له باره ی خه ونه وه كړدوه دوور له دونیای غه یب و خؤه له قورتانندی خواوه ننده كان . نه رستو پتی وایه خه ونه كان له وروژیڼه ره هه ستیه كانی كاتی بیداری دروست ده بن ، به لام مرؤفه بایه خیان پی نادات ، كه چی هه ركه ده كه ویته خه وه وه ، شه وا له شیوه ی خه ون دهرده كه ون . نه رستو درکی به وه كړدوه كه مه یل و سؤز و ناره زوهه كان كاریگه ریان به سهر خه ونه وه ده بیټ . دلداریک له خه ونه كانی شه و شتانه ده بیڼی كه له گه ل ناره زوی عیشه كه كه ی ده گونجی ، كه سیکی ترسنك شه و شتانه ده بیڼی كه كاردانه وه ی ترسه كه ی شه ون ... به م شیوه یه . كه چی فه یله سووفانی ستیوسیزم (په واقیبه كان) بزچوونیان له گه ل نه رستو جیاواز بوو ، شه وان پتیان وایوو خه ون راستگویه و سروشیکی خوداییه ، ده یانگوت دهرونی مرؤفه له كاتی بیداری ده بیټه نیچیری ناره زوهه كان و فشاره كان ، به لام له كاتی نوستن له فشار و شه هوه تبازی نه جاتی ده بیټ ، ناماده ده بیټ بز پیشبینكردن و ناشكراكردنی غه یب .

له به شی دووه مداعلی وهردی له پړوی دهرونی و

پاراسایکلوزیبه وه توپژینه وهی له باره ی خونه وه کردووه، له م
 بواره شدا جه ختی له سهر بۆچوونی زانایانی ئیسلام کردۆته وه. باسی
 موخته زیله کانی کردووه که نکۆلی له وه ده که ن هیچ په یوه نندییه کی
 خودایی له خونه کاندان نییه، به لکو ته نها وه هم و خه ونی ئالۆز.
 به لگه شیان نه وه به درکپیکردنی دروست ته نها له کاتی بیدرایی له لای
 مرۆف بوونی ده بیئت، کاتیک عه قل له گروتینی خۆی ده بیئت. هه روه ها
 ده شلین درکپیکردن و خه و دژ به یه کترن و به یه که وه کونا کرینه وه،
 ناشکریت له کاتی خه و عه قل درک به هه قیفته کانی گه ردوون بکات.
 که چی له سۆفیگه رییدا خه و تن بیدارییه و بیدارییش خه و تنه.
 سۆفییه کان ده لین ده روونی مرۆف له کاتی بیدارییدا به وینه ی
 هه سته پیکراوه کان و نه رکه کانی جه سته وه سه رقاله، که چی له کاتی
 خه و تن په رده له سهر چاره کانی لاده دریت و به ئاسمانی مه عریفه
 سه ریه ستانه ده فری، شتیک خه ریکی ناکات، به مه ش ده بینین
 بۆچوونی نه وان له بۆچوونی په واقیبه کان ده چی.

دواتر وه ردی وه ک نه ریتی خۆی شمشیری هه لده کیشی و باس له
 کاریگه ری خه ون ده کات له سهر بیروباوه ری ئیسلامه وه. جه خت
 له سهر نه وه ده کاته وه که خه ون پۆلیکی گه وره ی هه بووه له
 چه سپاندنی هه ندیک بیروپای پووجه ل له ئیسلامدا. له وانه هه ندیک له
 په یره وکارانی مه زه به ئیسلامیه کان نه گه ر بیان ه وی بره و به
 نیمامه که یان بدن و موژده به خشی بۆ مه زه به که ی بکه ن نه وا
 هه ندیک له خه ونه کانیا ن ده دهنه وه پال پیاوچاکه کان گوايه
 پیغه مبه ریان له خه و بینیه وه، سه لامی پاسپاردووه بۆ فلانه نیمام و
 په یمانی به فلانه مه زه ب داوه که نه و مه زه به له سهر ه ق و

پاستییه .

له به شی سییه م وهردی تاوتوی هه نډیک له تیژره کانی فلسه فهی نوی ده کات، وه ک تیژی هنری برگسۆن که ده لئی هه سته کان له کاتی خوتن له ئه رکی خۆیان ناکه ون، هه ر کاریگه رییه ک به سه ر هه سته کانی که سی خه وتوو ده بیته هژی بینینی خه ونیک. که چی فرۆید پییوایه تیژکردنی ئاره زوو ه کان له خه وندا به شیوه یه کی ئاشکرا ده رناکه ون، به لکو له زۆر کاتدا ده مامکدار و هیما دار ده بن. خه ونیش هه موو ئه و ئاره زووانه تیژناکات که مرۆڤ هه ستیان پی ده کات، به لکو ته نها ئه وه یان ده هیڼیته دی که مرۆڤ له کاتی بیداری کپی کردوه، یان به هۆکاریکه وه نه ییتوانیوه تیژی بکات.

وه ردی له به شی کۆتاییدا پرسیار له باره ی په یوه ندی نیوان خه ون و بلیمه تی ده کات، ئه مه شیان کاره به زینه ره کانی نه سته. ئایا راسته بلیمه ت و داهینه ران له میانه ی خه ونه کانه وه، به دۆزینه وه و داهینه نه کانیان گه یشتوون. چه نډین نمونه له باره ی ئه و که سانه وه ده هیڼیته وه، له وانه دیکارتی فه یله سووف و توژیژه ری که نه دی فردریک گرانت و چیرۆکی دۆزینه وه ی ئه نسۆلین. وهردی ئه م کارانه بۆ ئه وه ده گپه ریته وه ئه و بیرمه ندانه ته نها به وه ناوه ستن که به ریکه وت له خه ون بینویانه، به لکو به ر له خه وتن بیران پیکارییان گرتۆته به ر، له پوه ی ده روونییه وه زه یینی خۆیان ئاماده کردوه، بۆ قۆستنه وه ی هه لیکي چاوه پوانکراو له خه ونه کانیاندا.

لوژیکی ئیبن خه لدون ۱۹۶۲

ئه م کتیبه ی دکتۆر عه لی وهردی له نامه ی دکتۆراکه ی وهرگه راوه، که پیشتر پیشکه شی زانکۆی تیکساسی کردبوو، په ی ئیمتیازی له سه ر

وهرگر تېوو. خودی خوی وهریگېپراو ته سهر زمانی عهره بی، له گڼل کورن کر دنه وهی هه ندیک بابته و زیده کردنی هه ندیک دیکه که زمان و ژینگه ی عهره بی پیویستی به شروفه کردنی زیاتر هه بوو. وهردی بهرگی نه کادیمی له کتیبه که دامالیوه بۆ نه وهی له لای هه موو خه لگ بخوینریتته وه. هه روه ها پیشکه شی کونفراسی ئیبن خه لدونی کرد که له تونس به سترا.

وهردی کتیبه که ی کردوته دوو به ش، له به شی یه که مدا تاوتویئ نه و لوژیکه ده کات که ئیبن خه لدون له کاتی دانانی تیوره که ی و له کاتی بهرهنکار یوونه وهی که سانی بیرته سکی سه رده می خوی، په پیره وی کردووه. ده بووايه له به رده م په وتی هزری یونانی کون و لوژیکی نه رستق بوه ستیتته وه. وهردی پیئ وایه نه وان له سه روه ندی دانانی کتیبی موقه دیمه توانیان کاریگه ریان به سه ر هزری ئیبن خه لدون هه بیته. که چی له به شی دووه م ده بینن ئیبن خه لدون ده ستبه ردار ی نایدیالیزمی لوژیکی نه رستق ده بیته، بیرکردنه وهی خوی به ره و ریالیزمی کومه لایه تی ناراسته ده کات، چونکه کومه لگا یان نه وهی ئیبن خه لدون به عومر ان (عمران) ناوی ده برد، په یوه سته به به رزه وه ندیه کان و کیشمه کیشی جیاواز، که وا ده کات له جموجولی به رده وام دابیت، بویه هینده ملکه چی لوژیک نابیت، به قه د نه وهی ده که ویتته ژیر کاریگه ری ده مارگریبه کان و مملانیتی نیوان شارنشین ی و بیاباننشین ی و هه موو کیشمه کیشی نیوانیان و نه وه سهره پای هژکاره نابووری و سیاسیه کانیشه وه.

وهردی له به رزه وه ندی ئیبن خه لدون نه وه ده سه لمیتن، که ئیبن خه لدون هه ر زوو پیشسبینی نه وهی کردووه زانایان و فیهقناسان

به که لکی به پرتوه بردنی ده ولت نایه ن. چونکه نه وان له پاده به دهر
 نایدیالیست و له و اقیعینیه دورن که ده بیټ فرمانپه واهه بیټ بڼ
 په چا وکردنی به رژه و هندیه هه نووکه بیه کان و پوداوه راسته و خوکان.
 وهردی وه که نهریتی خوی نمایشیکی فلسفه ی یونانی ده کات له
 سرده می نیېن خه لدوندا، که چوڼ کاریگری به سهر فیهقهناس و
 زانایان و کهسانی دیکه ی نه و سرده م هه بووه. دواتر له میانه ی
 ده رخصتنی نه و پاشخانه ژینگه یی و کومه لایه تیپانه وه وهردی
 ده چپته سهر ژیانی نیېن خه لدون و پوښنایی ده خاته سهر بارودوخی
 جوگرافی و کومه لایه تی و پرفتاری، که تییدا ژیاوه.

وهردی توژیښنه وه له باره ی نیېن خه لدون ده کات به و پیودانگه ی
 بلیمه تیکه، بلیمه تیبه که ی ویلی کردووه، چونکه نه بیتوانیوه
 هاوسه نگیه که له نیوان زانسته که ی و خواستی ده سالات و پیگه
 دروست بکات که خوازیاری بووه. نه مه ش وایکردووه له نیو
 دژیه په کتره کان بزیت. که نه مه ش په نگدانه وه ی ناشکرای له سهر
 موقه دیمه به ناویانگه که ی هه بووه. وهردی په خنه له و بیرۆکه یه ی نیېن
 خه لدون ده گریټ، له باره ی دامه زانندنی ده ولت له سهر بنه مای
 ده مارگریبه کان. وهردی وه لایه ده داته وه و ده لئ: نه م سرده مه،
 سرده می شارستانیه ت و پیشکه وتنه، بویه ده کریټ ده مارگریبه کان
 به هوی چه کی پیشکه وتوو له یه کتر جیا بینه وه، جا له و کاته دا
 پیویسته ده ولت له سهر بنه مای شارستانیه ت بونیاد بنریت، نه وه که
 له شیوه ی پیشوو بیټ. وهردی پیی وایه نیېن خه لدون زانستی
 عومرانی داهیناوه بڼ نه وه ی توژیښنه وه له سهر کومه لگاکان و
 سروشتی مرفه کان بکات به شیوازیک که پیشتر کومه لگا که ی لیی

پانه هاتوو، ته نانهات چینه خوینده واره کهش که خه ریکی وه عزخوینی بوو، بانگه شهی بۆ ئایدیاله کان ده کرد، ئەم شیوازه ی نه ناسیوه . (هیشتا ئەم دهقه هی وهردییه) ئیبن خهلدون بیرۆکه ی نه وه ی گه لاله کرد که لۆژیکی نوئی له کارکه وتوووه پیویستی به پیشخستن هه یه . له کۆتایی کتیبه که یدا وهردی هه ولی داوه واقیعی ئیستای عه ره بی به و واقیعه ببه سستیته وه که ئیبن خهلدون تئیدا ژیاوه . ئەمهش زیاد کردنی بابته که بۆ سه ر نامه زانستییه که ی، به شیوه یه ک وهردی نامه بۆمب ئاساکانی بۆ پیشخستن کۆمه لگا له وئی ده شاریتته وه . جه ختیش له سه ر نه وه ده کاته وه که ده بیته بایه خ به کۆمه لئاسایی نوئی بدریت، بۆ نه وه ی نه وه ی نوئی بتوانی کۆمه لگا که ی له وینه یه کی واقیعی نزیکتر بخوینتته وه .

لیکۆلینه وه یه ک له سروشتی کۆمه لگای عیراقی ۱۹۶۵

وهردی به شیوه یه کی مه یدانی توژی نه وه ی له باره ی که سیتی عیراقی کردوووه و چه مکه زانستییه کانی خۆی له سه ر پراکتیزه کردوووه، که سه لماندوو یانه به های بیاباننشینی و شارنشینی دوو به های دژ به یه کترن . ئەم دوو به هایه ش به گویری جوگرافیای عیراق پیکهاتوووه که پوو بار به بیابان ده گات، یه که میان گه شه کردن و سه وزایی و سه قامگیری له خۆیه وه ده گریته، دووه میان کۆچکردن و چۆله وانی و ناسه قامگیری و داگیرکاری له خۆ ده گریته . بۆیه له و نیه دا که سیتی عیراقی که سیتییه کی دوو فاقییه، له لایه ک بانگه شه بۆ به ها کانی بیابان ده کات له زالبوون و سه رکه وتن و شانازیکردن به هۆز، په سه نایه تی و شه ر ده کات، له لایه کی دیکه شه وه حه زی له شارنشینی و شارستانیته، له گه ل سه قامگیری و مه ده نیته . وه ک

وهردی به ووت په کورنی ده کاتوه " که سیتی عیراقی وه ک پلامیو عاشق ده بیټ و وه که مالا علیوی ژن ده هیټی ". وهردی جه خت له سره نه وه ده کاتوه شارسټانیهټ له لایه نی خه لکی شاره کانه وه له عیراق بونیاد نراوه، که چی خه لکی بیابان به هیرشه یه که له دوا یه که کانیاں پروخان دوویانه .

وهردی ناماژهی بو نه وه کردووه ناکریت به شیوه ی مهیدانی توژیټنه وه له سره که سیتی عیراقی بکریت، چونکه کومه لگای عیراق له کومه لگای نه مریکا جیاوازه . هیشتا له نیو عوامی خه لک ترس له نه فندییه که ماوه قه لیم و ده فته ری به ده ستوه بیټ . نه گهر بیینن نه فندییه که بو لایان ده چیت و قه لیم و ده فته ری به ده ستوه یه، واه ده زانن بو باج هاتووه، یان بو سه ریازی و ده ستگیر کردنیان هاتووه . نه و خه لکه له وهش پاهاتووه له وه لایه نی نه وان به چه ندین پینگا درو بکن، نه وه که تووشی خراپه یه که بن .

دکتور وهردی یه که م که سه له ولاتانی عه ره بی توژیټنه وه ی که سیتی له چوارچیټه یه کی زانستی کردووه . نه مهش له میانه ی خویندنه وه میتودییه که ی بووه بو سروشتی که شه کردن و پیکه اننی کومه لگای عیراقی نوی، له پرووی میټووییه وه . واته دوا ی سه رده می عوسمانییه کان و لافاوه کانی به غدا و ته ورژمی تاعوون که ژماره یه کی زوری عیراقیه کانی له ناو بردووه (له وان هس خیزانه که ی وهردی که خه ریک بو به ته واری به تاعوون له ناوده چوون) . نه م نه خویشیانهش وایکردووه ژماره یه کی زوری خه لکی عیراق به ره و ویلایه ته کانی دیکه ی ده ولته تی عوسمانی برؤن، له پرژه لاتی نه جد و که ندوا ی عه رب و یان به ره و شامی کؤن . که ئیستا به ناوی ده ولته تانی سووریا و لوپنان

و ئهردهن و فهلهستين ناوده بریت. یان به ره و میسر و باکووری نه فریقیا کوجیان ده کرد، که هیشتا هه ندیک خیزان هه یه نازناوه عیراقیه کانیان له و لاتانه پاراستوه، جا له میسر بیت یان له مه غریبی عه ره بی بیت.

وهردی بایه خی به شروقه کردنی په چه له کی نه و کوجبه رانه داوه که پووین له عیراق کردوه، یانیش له عیراقه وه پویشتون. یان بلین له شارستانیته وه بۆ هاورده کردنی بیاباننشینی هاتون. نووسین و تووژینه وه کانی وهردی خه سه له تیکی نه نفروپولووژیان هه یه. نه و له تووژینه وه ی واقعی کومه لگای عیراق و کومه لگای به غدا به داب و نه ریته کانه وه به رده وام بوو، ماوه ی تووژینه وه که شی له سه رده می عه باسییه کان دهستی پیده کرد تا نه و کاته ی کوجی دوایی کرد. وهردی پنی وایه نه وه ی کومه لگای عیراقی له ته وای کومه لگاکانی ده ووبه ری جیا ده کاته وه نه وه یه کومه لگای عیراقی مه یلیکی نااسایی بۆ مشتومر کردن هه یه. نه م مشتومر په ش وایکردوه کولتوری هزی خه سه له تیکی ئایدیالیزی هه بیت، دوور له واقعی به رجه سه کراو. ته نانه ت به و ناسته گه یشتوه کومه لگای عیراق به کومه لگای دووبه ره کی و دوو پویی بنا سریت، که نه مانه ش سیفه تی په سه نی نه م کومه لگایه نین، به لکو له میانه ی نه و مشتومرانه هاتوه که له گه ل چه جاجیان کردوه، نه میس نه م ناوه ی لیناون.

وهردی له میانه ی پووداوه میژوو ییه کان و کاریگه ری په فتاری ده سه ته جهمعی له پیکه یینانی سروشتی کومه لگا، تووژینه وه ی له باره ی کومه لگای عیراق کردوه. بۆیه وهردی به م شیوه یه ده رده که وت که به دووی پووداویکی کومه لایه تی ده گه پا تا تووماری بکات. له وانیه

له سهر هندیك وه ستابیت كه کاریگه ریان نه بووه، میتوډیكي لی
دروست كړدووه و له توژیڼه وه كانی كراوه ته پټوه ریك. ثم
چاوپیداخشانه شی به گویره ی بژارده كړدن و کاریگه ریه كه ی بووه.

بۆ نمونه باسی بابه تی دهركه وتنی (شیخیه ت) و (بابایی) كړدووه
له عیراقدا، له گال دهركه وتنی كه سایه تیی (قورپه تولعه بن) كه
نافره تيك بووه ثم كات سیمای خوی دهركه ستووه له مه جلیسان
له باره ی نایینه وه ده مه ته قیی له گال پیاوان كړدووه. نه مه ش وایكرد
وهردی سه رسامی خوی بۆ ثم ژنه ده ربپریت و مه زنده ی نه وه بگات
نه گه ر ثم ژنه له سه رده می نیمه بایه چه ندین خه لاتی به ده ست
ده هیئا و له پیزی نه و ژنه به ناوبانگانه ده بوو كه کاریگه ریان به سه ر
كۆمه لگا كانی خویان هه بووه. وهردی نه چۆته قوولایی ثم نایینه
نوییه، كه پووخساره سه ره تاكه ی له ناوچه یه کی نزیك له كازمیه
دهركه وتووه، كه نه میس كه رخه و وهردیش هر له وی نیشته جییه.
دواتریش کاریگه ری ناینده ی له ئیرانه وه هه بووه، له عیراقی
سه رده می عوسمانیش گه شه ی كړدووه.

پوژتیکیان به وهردیم گوت، وینه یه کی (قورپه تولعه بنم)
ده سته كه وتووه، له كتیبیک دایه له سه ره تای شوپشی ئیران چاپ
كراوه به ناوینیشانی (بهائیت به روایت تاریخ) هه لبه ته كتیبه كه به
فارسییه له پووی میژووپییه وه باس له دهركه وتنی به هائیه ت ده كات.
وهردی داوايكرد وینه كه ی نیشان بده م، كاتیك سه یری وینه كه ی كړد،
كه وته پیداه لډانی وتی "سه ره پای هه موو كاره كانیشی جوان
بووه". وهردی تاوتوی نه وه ی نه كړدووه، به هائیه ت چۆن
دهركه وتووه و چۆن له ولاتی فارس بۆ عیراقی عوسمانی بلاویوته وه،

دواتر چۆن ده ولته تی پروسیای قه یسه ری و حکومتی به ریتانی هه ولیان بۆ چه سپاندنی داوه و داکۆکیان لی کردووه. وهردی ته نها باسی چیرۆکی ئه و ئافره ته ی کردووه، دواتر به دوا داچوونی بۆ جوولانه وه که ی کردووه تا کاتی کوشتنی له ئیران، که ده گوتریت زۆر درپندانه کوژراوه.

وهردی به پیتی تیروانینی خۆی توژیینه وه ی بۆ ئه و هۆکارانه کردووه که کاریگه ریان به سه ر (که سییتی) هه یه. دواتر به بیرۆکه که ی په یوه سستی ده کات بۆ ئه وه ی له میانه یدا باکگراوندیک دابمه زینیت تا پالپشتی تیوره که ی بکات. ئه مه ش باسکردنی ئه و وروژینه ره ده ره که ی و ناوه کیانه ن که وهردی پیتی وایه که سییتی عیراقی پیک ده هینن. هه رچه نده وهردی دواچار دانی به وه ناوه له گه ل ئه و پیشکه وتنه کۆمه لایه تیبه ترسناکه ی که له دوا ی شوپرسی ۱۹۵۸ هاتووه، زۆریک له تیروانینه کانی بۆ کۆمه لگای عیراقی گۆراوه.

له پیناوه هه قیقه ت و میژوو شتی که ده گێرمه وه، هه رچه نده وهردی ئه م قسه یه ی له کتیبه کانی باس نه کردووه، به لام له دانیشتنه تایبه ته کانی درکاندوو یه تی، به تایبه تیش له کۆتا پۆژه کانی ته مه نیدا. ئه م بۆچوونه ش ئه وه بوو: وهردی ته واو له کۆمه لگای عیراق بی ئومید بووه، کاتیک پروداوه کان به خیرایی له دوا ی شوپرسه کانی ۱۹۵۸- ۱۹۶۲-۱۹۶۸ تیده په رین. دواتریش له دوا ی سالی ۱۹۷۵ ئه ستهیره ی سه دام حوسین هه لگشا، ئینجا جهنگی هه شت سالی نیوان عیراق و ئیران، که له سالی ۱۹۸۰ ده سستی پیکردبوو، دواتر جهنگی کویت له سالی ۱۹۹۰-۱۹۹۱. به دوا ی هه مو ئه مانه شه وه نابلقه ی ئابووری که زۆر دلره قانه بوو. ئینجا ده رکه وتنی بۆ دژوازیه تی فه رمانپره وا

به دوه كان (نهمه ناوی وهردی بوو بۆ سهرانی عیراقی به کارده هیتنا) هموموئو و پووداوانه وهردی بیئومید کردبوو، به شیوه یه که واید هزانی هیچ تیوریکی زانستی نییه به سهر کۆمه لگای عیراق په پیره و بکریت. جیا له مهش وهردی نه ده ترسا له وهی ئهم بۆچوونهی به ره و پووی کۆمه لگا و سهر کرده که ی باس بکات، وه که سلام شه مع باسی کردووه هه ر ئهو بوو له کۆپه که ی ئه مینداریتیی به غدا کاتیک زانی ئه مینی به غدا کۆپه که ی تۆمار ده کات بۆئوه ی سه دام گوئیستی بیت وهردی وتی "کۆمه لگاتان کاول کرد ئه گه ر نازانن فه رمان په وایی بکه ن، ده سه لات بۆ که سانی دیکه جیبه یلن". وهردی باوه پی و ابوو سیسته می ناکاری کۆمه لگای عیراق له جهنگی نیوان عیراق و ئیران داروخواوه، دواتر له کاتی داگیرکردنی کویت، عیراق گه راپیه وه سهر ده سه لاتی به دوه کان، که باوه پیان به داگیرکاری و تالانکاری هه بوو. له خوینهری به ریزی ناشارمه وه که ئه وه ی به سهر عیراق هات، وهردی پیشبینی کردبوو.

چاوپیداخشانیکی کۆمه لایه تیپانه به میژووی نوپی عیراق

له شهش بهرگدا له سالی ۱۹۶۹ تا ۱۹۷۹

وهردی ئهم کتیبه ی به کتیبی ته من ناوبردووه، پشت و په نای له خوا خواستووه بۆ ته و اوکردنی. له پیشه کی بهرگی په که می ئه می نووسیوه "له وانه یه بکریت ئهم کتیبه، بۆ خوّم به کتیبی ته من ناوبه م. له هموو کتیبه کانی پیشووم زیاتر کات و کۆششم تیدا خه رج کردووه.. کردوومه ته چه ند بهرگیک... تا ده گمه کاتی ئیستا که تپیدا ده ژین، له مهش پشت و په نا له خودا ده خوازم".

ووردی له باره ی کتیبه که ده لئ: " له کاتی لیکولینه ووم بؤ کومه لگای عیراق (نومه ش بابه تیکه له میژه په روشیم) درکم به ووه کردووه، من ناتوانم له و بارودوخه ی نیستا له کومه لگا که بگم، نه گم له و پووداوانه نه گم که پیشتر به سهر عیراق هاتووه. هر به کیک له و پووداوانه ده بیت زور یان که م کاریگه ریه کی به سهر په فتاری خه لک و بیرکردنه ووه ی نیستایان هه بیت.

ده کریت له و باره ی ووه کومه لگا به که سیټی مروفنیکی پیگه یشتوو بشوبه یتین. نو له که سیټی نیستایدا کاریگه ربووه به پرابردووه که ی، له وانه یه نه م کاریگه ریه له پووی نه سته ووه بیت، به لام هرچونیک بیت بوونی هه یه و له وانه یه له شیوه ی گرتی دهررونی دهریکه ویت، پال به مروفه که بنی بونه ووه ی هه ندیک کرده ووه ی پرپوچ بنوینن، به ناچاری نه جامیان ده دات به کاریگه ری پالنه ریک که ناتوانن به سهری زال بیت. خه ریکه بگه مه نه و باوه په ی که کومه لگا هیچ جیاوازیه کی له گه ل نه م مروفه نیبه. زورجار پووداوه کانی پرابردوو له کومه لگادا گرتی دهررونی دروست ده که ن، به جوریک خه لکه که به هویه ووه به ره و هه ندیک نه ریت و بیرکردنه ووه ده پون. نومه ش هیلاکیان ده کات که چی نه وان وا ده زانن کاریکی چاکیان کردووه. له م کتیبه دا چه ندین نمونه ی واقعی له م شیوه یه ده بینین "

ووردی له پیشه کی چاوپیداخشانیک ده لئ: " نه م کتیبه م بؤ تویتینه ووه ی پووداوه میژوو یه کان ترخان کردووه، هر له سهره تایی ده سه لاتی عوسمانییه کانه ووه. من به نیاز بووم به ره له م میژووه تاوتوی بکم، چونکه سهرده مه کانی میژوو یه کانگیرن، نه سته مه له سهرده میک بگه ین بیتنه ووه ی بگه پیننه ووه سهرده می پیشووتر. به لام

بینیم له پووی زانستییه وه، نیمچه مه حال بوو، چونکه نه م کاره ناچارمان ده کات هه نگاو به هه نگاو هه لسه نگاندن بۆ پووداوه کانی پابردوو بکین تا ده گینه باوکه ئاده م.

دروسته بگوتریت توژیینه وه له سه رده می عوسمانی به هیژترین په یوه ندی به واقعی نه مپووی کۆمه لگا که مان هه یه. ئیمه هیشتا له کولتووری کۆمه لایه تی ئه ودا ده ژین، هیشتا زۆریک له ئیمه به شیوه ی بیرکردنه وه ی سه رده می عوسمانییه کان بیر ده کاته وه. له مندالیم هه ستم به وه کردوو هه لکانیک هه ن غه ربی ئه وه سه رده م ده که ن و ستایشی سه رکه وتنه کانی ده که ن و هیوای گه پانه وه ی ده خوازن."

له دووانه ی کۆمه لایه تی و میژوودا که وهردی له توژیینه وه کانی پشتی پی ده به ستیت، به پاشکاو ی ده لئ: "له کتیبی پابردووم هه ولّم داوه توژیینه وه له سه ره ئه وه بکه م عیراق له سه رده می عوسمانییه کان له چ بارودۆخیکی کۆمه لایه تی بووه. ئیستاش هه ولّ ده دم توژیینه وه له و پووداوه میژووییه بکه م که ئه و کات پوویان داوه. پیویست به وه ناکات بلیم نه م دوو بابه ته به توندی په یوه ستن به یه کتره وه. بۆیه خوینه ر له م کتیبه ی ئیستام زۆریک له شروقه کاری ده بینئ وه ک چۆن له کتیبی پیشووتر چه ندین گپرا نه وه ی میژووی بییه وه. به هه رحال نه م کتیبه وه ک کتیبیکی میژووه، به لام وه ک کتیبه کانی دیکه ی میژوو ته نها بایه خ به خودی پووداوه میژووییه کان نادات که میژوونوسان نه نجامی ده دن. به لکو به پله ی یه که م بایه خ به وه ده دات پووداوه کان چ نامازه یه کی هزی و کۆمه لایه تی له خۆ ده گرن، سه باره ت به به ها میژووییه که شی ئه وا له پله ی دووم دیت.

من میژوونوس نیم به لکو له وه ی ده ی نووسم پشت به میژوونوسان

ده به ستم، به دست نه مه ش مهینه تیبه کی زورم بینی. چونکه میژووی عیراق له سرده می عوسمانییه کان هیشتا له چه ندین لایه نه وه ناروښنه. ده بیت تویره به زورترین سرچاوه بگړیت تا پروداویکی نه وتو ده دوزیته وه ناماژه یه کی کومه لایه تی و هزی هه بیت. جیا له مه ش ناسته نگیکی دیکه هه به له م پروه وه تووشمان ده بیت که میژووی عیراق له گڼل زوریک له ولاتانی ده وروبه ر تیکه ل ده بیت له م حاله ته شدا وا پیویست ده کات تویرینه وه له و میژوانه بگریت نه مه سره پای میژووی تاییه ت به عیراق. بویه خوینه ر ده بینی هه ندیک جار له گتپانه وه ی پروداوه کان دریزدا پریم کردوه تا ده گاته نیران و تورکیا یان ده که ویتنه جد و ولاتی شام و میسر. نه مه ش بابه تیکه به پیویستم ده زانی بو تیگه یشتن له پروداوه کانی عیراق، دروسته نه گه ر بلیم زوریک له پروداوه کانی عیراق شتیک نه بووه ته نها سه دای نه و پروداوانه بووه که له ولاتانی ده وروبه ر پرویانداه.

نه وه ی وهردی له م کتیبه دا به ده سستییه وه ده نالیننی کیشه یه کی بابه تیانه یه بویه ده لئ: " ناماژه بو نه و کیشه یه ده که م که له هه موو کتیبه کانی پیشووم به ده سستییه وه مهینه تیم بینوه. نه مه ش کیشه ی بابه تی و بیلا یه نییه له تویرینه وه دا. جا له هه ندیک به شی نه م کتیبه دا ده گینه هه ندیک بابه ت، له لایه ن زوریک له عیراقییه کان به هه ستیار ده زانریت. نه وان له تیپوانین بو پروداوه میژووییه کان وه ها پراهاتون وه که که سانیک که سه یری هه پرهمیک ده که ن، هه ر کومه لیک دیقه ت له لایه کی هه پرهمه که ده کات و لایه نه که ی دیکه فه راموش ده کات."

کتیبی (چاوپیداخشانیکی کومه لایه تیپانه به میژووی نویی عیراق) به شه ش به رگ و له دوو نویی هه شت کتیب بلوکراوه ته وه، چونکه

به رگی پینجه می به دوو کتیب بلاو کراوه ته وه. به شی شه شه می شی
 پاشکوی کتیبکی له گه ل دایه، بویه ده توانین بلین شم کتیبه به
 هشت به ش یان به شه ش به ش و دوو پاشکو بلاو کراوه ته وه.
 به رگی یه که م بایه خی به سهره تای ده سلاتی عوسمانییه کان داوه،
 تا ناوه پراستی سده ی نۆزده م. هه روه ها بایه خی به پووداوه کانی
 ئیران داوه، چونکه په یوه ندییه کی پته ویان به پووداوه کانی عیراق
 هه بووه.

به رگی دووهم له سالی ۱۸۳۱ تا ۱۸۷۲

شم به شه باس له نیو سده ده کات له سهره تای ویلایه تی عه ل په زا
 پاشا له سالی ۱۸۳۱ تا کۆتایی ویلایه تی مه دحت پاشا له سالی
 ۱۸۷۲

له به شی دووهمدا بایه خ به پووداوه کانی میسر و شام دراوه، چونکه
 کۆمه لگای عیراق له سهره تای سده ی نۆزده مه وه له ناراسته ی
 کۆمه لایه تی و هزییه که ی له پۆژه لاته وه به ره و پۆژناوا ده پوات. به
 واتایه کی دیکه له هۆشیاری تایفه گه ری به ره و هۆشیاری نه ته وه یی
 ده پوات. بای مه دهنیه ت له پۆژناوا وه له ریگای میسر و شام ده کات و
 به ره به ره عیراقیش ده که ویته ژیر کاریگه رییه که ی نه مه ش مانای
 نه وه په عیراق دیارده یه کی نویی کۆمه لایه تی به خۆیه وه ده بیینی که
 پیشتر بوونی نه بووه. نه گه ر پیشتر مملانیی تایفه گه ری زه یینی
 خه لکی خه ریک کردبوو، نه وا ئیستا سهره تای مملانیی نوی
 درده که ویئ نه ویش مملانیی نیوان کۆن و نوییه.

به رگی سییه م له سالی ۱۸۷۶ تا ۱۹۱۴

شم به شه میژووی ۲۸ سال له خۆ ده گرت. له سالی ۱۸۷۶ ده ست

پیده کات. کاتیک سولتان عه بدولحه مید هاته سهر عرشى دهسه لاتی عوسمانى، له سالى ۱۹۱۴ کۆتایى دیت که له م ساله دا جهنگى یه که مى جیهانى هه لگیرسا. ئەم ماوه یه له پوو ی کۆمه لایه تییه وه زۆر گرنگه، چونکه عیراق تووشى ته وژمى بیرکردنه وه و داهینان و سیسته مى نوئی نه وروپى بوو. ئەمهش بووه هۆی گۆرانیکی بهرچاو له ژبانى دانیشتوان له پوو ی ماددى و مه عنه و بییه وه. سالانیکی که م بهر له م ماوه یه دا چه ندین داهینانى نوئی له عیراق ده رکه وتبوو له وانه که شتیى پوو بار، ویستگه ی ته له گراف، بنکه کانی پۆسته. ئەمهش وه ک هه لگرتنى ئەم له مپه رانه بوو که کۆمه لگای عیراقى له ته وژمى شارستانیه تی نوئی داپیپوو. هه ر ئەم شتانهش بوو عیراقى له م داپه رانه ده رهینا که تییدا ده ژیا.

عەلى وەردى دەلێ: له سالى ۱۸۶۹ دوو شت پوویدا که له م بواره دا کاریگه رییان هه بوو، یه که میان هاتنى مه دحه ت پاشا وه ک والیه ک بۆ عیراق. وه ک زانراوه ئەم والیه زۆرێک له سیمای شارستانیه تی نوئی هینایه عیراق. له نمونه ی قوتابخانه و نه خو شخانه و چاپخانه و پۆژنامه و کارگه و هیللى ترام و شه قام و باخچه ی گشتى، له گه ل چه ندین شتى دیکه. دووه میان کردنه وه ی نۆکه ندى سوئس بوو. له پاستیدا کردنه وه ی ئەم نۆکه نده کاریگه ریه کی مه زنى له پوو ی کۆمه لایه تی و هزرى ناوچه که هه بوو.

به رگى چواره م له سالى ۱۹۱۴ تا ۱۹۱۸

جهنگى یه که مى جیهانى به توندى عیراقى هه لته کاند، که ئەمهش نیشانه ی قۆناغیکی گواستنه وه ی گه وره ی کۆمه لایه تی بوو. وهردی ده لێ: ئیمه هیشتا له و قۆناغه دا ده ژین، ماوه یه کی زۆریش تییدا

دهمیتینه وه که نازانین چهند ده خایه نئ. وهردی پشکی به که م و دووه می بۆ نه و پووداوه گرنگانه ته رخان کردووه که له تورکیا و شام و حجاز پوویان داوه، نه م پووداوانه ش پاسته وخۆ و ناراسته وخۆ په یوه نندیان به پووداوه کانی عیراقه وه هه بووه. له به شی چواره م دا باس له سه ره تاکانی جهنگ ده کات له به سپرا. نه مه ش کاتیک بوو که تورکیا حالته نه فیرعامی له ۲۷ ی ئابی ۱۹۱۴ راگه یانند. له و کاته دا هه واله کان له به سپرا و بوشه هر و موحه ممه په ده گه یشته کونسولی به ریتانیا که تورکه کان مکوپن له پال نه لمانیا بجه نگان و ناماده کارییش بۆ نه م جهنگه ده که ن.

له ۲۹ ی نه یلول به که م که شتی جهنگی به ریتانی گه یشته شه تولعه ره ب، ناوی که شتیبه که (نیسبکیل) بوو. له لای قه سری شیخ خزععل له موحه ممه په له نزیک پیژگی پوویاری کاپۆن که نارگیر بوو. سوچی بیگ که فه رمانره وای حامیه ی به سپرا بوو نارپه زایی ده ربپی، به بیانوی نه وه ی که شتیبه که له ناوی هه ریمه کانی ده ولته تی عوسمانی وه ستاوه. له ۷ ی تشرینی به که م نه فسه ریگی تورک ده چپته لای که شتیبه که نامه به کیان پی دها که به م گوزارشته کۆتایی دیت " تکایه له ماوه ی بیست و چوار کاترژمیر شه تولعه ره ب جیبه یلن". که چی فه رمانده ی که شتیبه که به وه وه لاسی ده داته وه ناتوانی نه و شوینه به جیبه یلن ته نها به فه رمانی وه زاره تی جهنگی به ریتانیا نه بیته. نه مه ش سه ره تای جهنگ بوو.

به رگی پینجه م له باره ی شوپرسی بیسته وه (هه ردوو به ش) وهردی له پینشه کیی به رگی پینجه م ده لئ: له خوینهری ناشارمه وه ماوه به کی زۆر دوودل بووم له ده رکردنی نه م به شه، چونکه ده زمانم

نه م پېبازه زۆږيک له خوینهران تووړه دهکات نهوانه ی له پېبازی مه زنگردن و حه ماسهت پراهاتوون. بۆیه به لایانه وه ئاسایی نییه، په پیره وی پېبازیکی دیکه بکن، بۆ تووژینه وه ی شوپشی بیست. سه ره پای نه مهش له وانه یه به ناپاکی نیشتمان یان لایه نگیری داگیرکر تۆمه تبارم بکن. وهک شاراوهش نییه نه مانه تۆمه تیکی تۆقینه رن. من نکۆلی له وه ناکه م که شوپشی بیست شایه نی مه زنگردنه، شایه نی نه وه یه هه موو عیراقیه کان شانازی پیوه بکن و دریزد ادپی له ستایشکردنی چاکه کانی بکن. به لام پیم وایه له بهرزه وهندی نیشتمان نییه به رده وام بیست له شکومه ندرکردنی شوپشینک بیته وه ی که میک بوه ستنی بۆنه وه ی په ندی کومه لایه تی لی وهریگریت.

به رگی شه شه م له سالی ۱۹۲۰ - ۱۹۲۴

وهردی نه م ماوه یه به گرنگ ده زانی، له م ماوه یه شدا حکومه تی نیشتمانی دامه زراوه. وهردی له تووژینه وه له باره ی نه م ماوه یه پشستی به کومه لیک سه رچاوه به ستووه، نه مهش سه ره پای تووژینه وه ی میژوونووسان. سه رچاوه کانی دیکه ی وهردی بریتی بوون له مانه ی خواره وه:

۱- به لگه نامه به ریتانییه کان.

۲- نامه کانی مس بیل که سکرتری پۆژه لاتی نیردرای بالای به ریتانیا بوو.

۳- نامه نه کادیمییه کان که له لایه ن قوتابیانی خویندنی بالا له زانکوی به غدا ناماده کراوه.

۴- یاداشتی سیاسه تمه دارانی عیراق.

۵- قسه ی به سالاجووان که له م قوناغه دا زیاون.

۶- پوژنامه کونه کانی ناوځو.

دواچار و دواپین کاریش نییه پاشکوی به شی شه شه مه! به ناوی چیروکی نه شراف و نین سعود. نه م پاشکویه ده کری پاشکوی هه موو به شه کانی کتیبه کانی پیشتر و دواتر بیت. توپژینه وه به که له باره ی نه و پووداوانه یه که له حیجاز و نجد و سووریا پوویاند اووه و هه موویان په یوه نندییه کی توندیان به کومه لگای عیراقی و پووداوه کانی هه بپوه، هر له مملانیسی سه فهوی و عوسمانی بگره تا ده گاته شوپشی چوارده ی ته مموز. وه ردی ده لئ: پاسته نه گه ر بلتین نه م پووداوانه پوژناییه کی زور ده خه نه سه ر پووداوه کانی عیراق، هاوکار ده بن له تیگه یشتنی پووداوه کان، هه روه ها هاوکاری خوینه ر ده کن له وه ی له هه ندیک دیوه شاراوه کانی سروشتی مرؤفایه تی بگات له گه ل کتیه کانی به شیوه یه کی گشتی.

به لام کاتیک وتم دوا کاریش نییه، نه مه قسه ی منه قسه ی وهردی نییه، چونکه نه وه ی من ده یزانم وهردی کتیبی چاپیداخشانی ته واوکرده بوو، پپیوه سه رقال بوو، ته نانه ت داوی هه ندیک سه رچاوه ی له من کرد منیش له دهره وه ی عیراق بوم هیئا. به لام له به دبه ختیدا تا نیستا به شه کانی دیکه ی نه که وتوته به ر دیدی خوینه ران.

هیوام وایه نه و که سانه ی ته واوکه ری کتیبه که یان ده سته که وتوه بیخه نه به ر پووناکي، هه رچه نده له وانه یه به گونجاوی نه زانن، چونکه نه مه خه تایه کی تیدا نییه. وهردیش بی هه له نییه، نه وه ی نووسیویه تی بؤچوونیکي زانستییه که دوا ی هه شتا سال له کوشش و کارکردن دروست بووه و پیگه یشتووه، بؤیه بؤچوونه که ی گرنگ

ده بیټ. پیم وایه نه گهر بلاو بیته وه، هرچونیک بیټ بۆچوونی خودی دکتور علی وهردییه، په یوه ست نییه به خیزان و که سوکاره که ی.

به ر له پسرپوری کاریگر بوو به م که سانه:

زانسته که ی وهردی زانستیک نه بوو که بۆ دنیا بیټ، به لکو زانستیکی به سوود بوو له چندين سهرچاوه وهرگیرابوو. وهردی له سهرتای سیه کان که له زانستی کومه لئاسی یاخی ده بیټ، دواتر پسرپوریه که ی ده بیټه نه و زانسته و نینجا ده بیټه گوره ترین زاناکانی، که چی پیشتریش رازی نه بوو نه م وانه یه له قوتا بخانه کان بلیته وه چونکه پسرپوری نه و نییه، پسرپوری نه و بوازی نابوری بوو. ویستی خودای له سهر بووه وهردی هر له مندالییه وه خاوهن زهین و رابه ریکی مه شقیپیکراو بووه، بۆ دوزینه وه ی نه لته رناتیفه کان و گهران به دوا ی گورپانکاری، نه م و سهره پای کارکردن به هره ی تیگه یشتنی فیکری مه بووه، له گه ل به روارکردنی کومه لگا و ژینگه، نه م ش به هوی خویندنه وه قووله که ی بووه له بوازی میژوو و کومه لگا. که دوا جار ده بیټه زانایه کی به ناوبانگ. وهردی دژی نه فسانه و مه زنکردنی که سه کان بوو، به لکو نه ست و ژینگه و پیکهوت و توژیینه وه ی له پیکهاته ی که سیتی زانستی داده نا، که چی دانیسی به وه دهنه به کن کاریگر بووه و کاریگری کیی به سهره وه بووه. ته نانه ت کاتیک یه کیک به توندی مشتومری له گه ل بگردایه، نه و رسته به ناوبانگی ده گوت "مامه نه م زانست وا ده لئ من چی بکم "

مسته فا جه واد:

وهردی سهره تا به میژوو کاریگر بوو دواتر به کومه لگا، به لام له

مروغه كان به زانا و میژوونوس و زمانه وان دکتور مسته فا جهواد کاریگر بوو (مسته فا جهواد ۱۹۰۴ - ۱۹۶۹) زمانه وان و میژوونوسیکی نینسکلۆپیدی بووه. له بهغدا له دایک بووه. له سالی ۱۹۴۹ دکتورای له زانکوی سوړیون به دهست هیناوه. بوته نه ندایمی کومه لیک کړی زانیاری عهره بی، جیگری سه رۆکی کړی زانیاری عیراق بوو).

جهواد بینیی وهردی ماده یه کی خاوه بۆ وه رگرتنی زانسته نویسه كان. کاتیک مسته فا جهواد میژوونوس و زمانه وان و نینسکلۆپیدی ده بیټ، وهردیش به جوراوجوری زانیاریه كانی سه رسام ده بیټ، نه مهش وا دهکات به ره و مسته فا جهواد بچیت، له هه موو کړه كان یاوهری ده کرد، بۆچوونه كانی وهردی له میانهی رینماییه پۆشنبرییه كانی مسته فا جهواده وه فراوان ده بیټ.

هه به تودینی شه هرستانی:

له نیو مه جلیسه كاندا، وهردی مه جلیسی فیهناسی و ریفورمخواز هه به تودینی شه هرستانی ناسیوه. (هه به تودین شه هرستانی ۱۸۸۴ - ۱۹۶۷ موجه هید و فیهناسیکی شیعه یه له سامه را له دایک بووه. پیشه نگی جوولانه وهی ریفورمه له دژی چه قبه ستوویی ناین، چه ندین هه لوستی پشتگیری بۆ شوړشی ده ستوری ئیران و عوسمانی هه یه. له جهنگی شوعه ییه و شوړشی بیست له دژی به ریتانیا به شدار بووه، بوته وه زیری مه عاریف له هوکمرانی نیشتیمانیدا) هه ر له و مه جلیسه دا وهردی ریفورمی نایینی و تیزه كانی ریفورمی ناسی که شه هرستانی بانگه شهی بۆ ده کرد. دکتور عه لا حوسین په هیمی له توژیینه وه که ی له باره ی هه به تودینی شه هرستانی و کۆششه فیکریه كانی به ناوی

(هه به توديني شههرستاني له ياده وهريدا) نامه يه كي وهردي بلاو كړدو ته وه كه له سالي ۱۹۴۳ بؤ شههرستاني نارډووه و تپيدا هاتووه " نه گره دهستي تو له زؤر بواړي تاين و كومه لگا هه به، نه وا دهستي تو له دزي نهرتي به سهرچوو زؤر پؤشنه و ميژوو له يادي ناكات. بيگومانم له وه منيش به كيك له شاهيد حاله كاني ده بم". پؤژيگ وهردي بؤي باسكردم له ميانه ي نه م مه جليسه وه نووسينه كاني جه ماله دين نه فغاني و محمه د عه بده ي قوتابيه كه ي ناسيوه له گه ل بيرؤ كه كاني موحسين نه مين عاملي.

موحسين نه مين عاملي:

موحسين نه مين عاملي، سيپه م كه سه كه وهردي له سه ره تاي ته م نه ي كه نجيتي پي سه رسام ده بيت. (موحسين نه مين عاملي ۱۸۶۵ - ۱۹۲۵ له لوبنان له دايك بووه له سه رده مي كه نجيتي خؤيدا بؤ زانست هاتو ته نه جه ف، دواتر له هاوزاكاني جيا ده بيته وه و ده چي ته ديمه شق له وي نازناوي موجه هيد ي گه وره ي پي ده دريت. به شوړ شه ريفورميه كه ي ناسراوه، له ديمه شق نيژراوه) وه ك دهرده كه ويت نه و ياخي بونه ي كه وهردي له عه قلي ناوه خني له مندالييه وه هه بيووه وا ده كات قبولي بؤچوونه كاني موحسين نه مين عاملي بكات، كه داواي ده كرد تاين له تو يكي دابونه ريته سواوه كان دهره بپنر يت بؤ نه وه ي له گه ل سه رده مه كه بروت. هر نه مه ش بوو دواتر وهردي وه ك سه رچاوه به كي گرنگي تو يژينه وه كاني پشتي پي ده به ست.

مه ليك فه يسه لي يه كه م:

مه ليك فه يسه لي يه كه م كوپي شهريف حوسيني هاشمي بوو له سالي

۱۸۸۲ له دایک بووه و له سالی ۱۹۲۳ مردووه. له شاری تانیف له دایک بووه، سیټیم کورپی شهریفی مه ککه یه. فه یسه لئی یه که م ماوه یه کی که م له ۱۹۱۸ تا ۱۹۲۱ مه لیکي سووریا بوو. دواتر له ۱۹۲۱ تا سالی ۱۹۲۳ بوو به مه لیکي عیراق. وهردی پټی گوتم نه و به کاره کتهری کاریزمی مه لیک فه یسه لئی یه که م کاریگر بووه. نه مه ش له میانهی به پرتوه به ردنی ولات بووه. چونکه له گڼل باوکی له سیاست شاره زا بووه سره تا له مه ککه و دواتریش له شوپشی عه ره بی. به تایبه تی له ماوهی مانه وهی له نه سه نه نبول فیتری زمانی تورکی و نینگلیزی و فه پهنسی بووه. له سر دهستی شاره زاترین ماموستا گوره بووه، دواتر ده گه پرتوه حیجاز و سووریا. له وی تووشی نوشستی ده بیټ نه وه ک سرکه وتن، به تایبه تی دوی دپوانی جهنگی مه یسه لئون.

وهردی ده لئ فه یسه لئی یه که م هه موو نه زموونی ژبانی و سیاسی خوی له گڼل گوره ترین پراویژکاره کانی له نمونهی نوری سه عید و پوستم حه یدهر و دکتور نه حمه د قه دری و فایز غصین و توماس ئیدوارد لورانس هینایه عیراق. بؤنه وهی حکومه تیکی سرکه وتوو له عیراق دابه زریئن بؤ گه لیک چاوه پروانی زور شتیان له مه لیک ده کرد. به تایبه تی عیراق تازه له نه نجامی شوپشیکي خویناوی که چوار سالی خایاندبوو له ژیر ده سه لاتی به ریتانییه کان ده ربازی ببوو. فه یسه لئی یه که م به دووانه یی به ریتانییه کان و عیراقیه کان به شیوازی (ببه و داوا بکه) مامه لئی ده کرد بؤنه وهی مافی عیراقیه کان له به ریتانییه کان وهریگریټ و پڼگه ش نه دات به ریتانیا ده ست به سر عیراقدا بگریټ. نه مه ش له کاتیک دابوو ده سه لاتی داگیرکاریی که م ببووه بؤ گروپټیک پراویژکار که هه ولیان ده دا ولاته که به پرتوه به رن، تا

تهنگڙه دروست نه بڼت. تا نه و کاته ی له سالی ۱۹۳۰ په یماننامه ی له گڼل به ریتانییه کان به ست و به په یماننامه ی ۱۹۳۰ ناسرا. به پټی نه م په یماننامه یه دان به سه به خو یی عیراق نرا و کوتایی به حاله تی ئینتداب هات. له و ماوه یه دا مه لیک فه یسه لی یه که م پرۆسه ی سیاسی له دهره وه و ناوه وه به سه رکه وتنیکی نایاب به پټوه ده برد. پرۆژنامه کانی ئوپۆزیسیون عیراقی، به ریتانیا به هۆکاری مردنی ده زانی به هوی نه و ژنه سسته ره ی یاوه ری مه لیکي کردوه له گه شتی چاره سه رکردن بۆ بیرنی سویسرا، گوايه ژه هری بۆ خستۆته چاوه. که چی راپورتي مردنه که هۆکاره که ی بۆ په قبوونی خوینبه ره کان گپراوه ته وه. وهردی کوشتنی مه لیکي به دوور نه ده زانی، له گه ل نه وه شدا باوه پی نه بوو که کوژرابیت، نه و زانیاری تایبه تی له نه نداینکی تیمه که به ده ست که وتبوو که یاوه ری مه لیکي کردبوو، گوايه مه لیک بۆیه مردوه چونکه کوششیکي زوری کردوه (.....) که بۆ ته منی نه و شیاو نه بووه ! .

سه لامة موسا:

ده توانین سه لامة موسا به یه کټک له و که سایه تیپانه دابنټین که له پووی شیوازی نووسینه وه کاریگه ریبیان به سه ر وهردی هه بووه. (سه لامة موسا ۱۸۸۸ - ۱۹۵۸ له قاهره له دایک بووه، خویندنی له لندهن و پاریس ته واو کردوه.) شیوازی سه لامة موسا له نووسین، ناسان و لاسایی نه کراوه بووه که عه ره ب به (السهل الممتنع) ناوی ده بن، شیوازه که ی دوور بووه له وشه پازاندنه وه. هاوسه رده می وهردی بوو. سه لامة ستایشی هزی وهردی و شیوازی نووسینی وهردی کردوه، وهردیش له لایه ن خو یه وه له کتیبی نه فسانه ی

نه ده بی بالا ستایشی سه لاهه موسای کردوه. وهردی ده لئی سه لاهه موسا درکی به پۆلی کۆمه لگا کردوه له لایه نی کولتووردا. هیوای ده خواست کۆمه لگایه کی ناست بهرز ببینی باوه پی به نازادی پۆشنبری هه بیته و یاسا و سیسته میك دابنی هاوکار بیته له بره ودان به کتیب و گۆفار، به پۆژنامه کانیشه وه. وهردی له گهل سه لاهه هاوپایه له وهی پۆشنبری له قوتابخانه و زانکۆکان له سه ر کۆمه لیک پرسیا ده پوات که زهین چه قبه ستوو ده کات، به لام نه و گه نجه ی که له کۆمه لگا خۆی په روه رده ده کات، له پۆشنبری به کی به ئارپاسته به کی دامینه رانه ده چیت. هه ر له بهر نه و هۆکاره شه له بیر کردنه وه که ی له قوتابییه کی زانکۆ نازاد تره. جیا له مهش پرسیاکانی تووتی ناسا له ده رخستنی پڕۆگرامه کانی قوتابخانه و زانکۆش پڕیگر ده بن له وهی قوتابی له بابه تیکه وه قوول بیته وه، که چی قوتابییه کی نازاد نه وهی به تاقی کردنه وه پابه ند نابیت، چیژی لی وهرده گریته و لئی قوول ده بیته وه.

له توێژینه وه کۆمه لایه تیه کان به و که سانه کاریگه ر بووه:

دکتور علی وهردی له زۆریه ی توێژه ران به وه جیا ده کریته وه که ناوی سه رچاوه کانی ده هینتی و هه ندیک جاریش پشت به بیرۆکه کانیا ن ده به ستی. بۆیه نه گه ر توێژه ریک بیه وی سه رچاوه ی توێژینه وه کانی وهردی بناسی، نه و ده بیته بگه رپته وه سه ر خودی کتیبه کانی وهردی، که مافی هه موو که سیک ده دات و ناوی خاوه نی هه موو تیۆره کان ده بات. نه گه ریش بیه وی بۆچوونیک خۆی ده ربخات، نه و ده لئی نه م گریمانه به هی منه، خۆم گریمانه م کردوه. چه نده

هیواده خوازم توپزه رانی کومه لئاسی تاوتوی تپوری نه و زانا و فه یله سووفانه بکن که وهردی پشتی پی به ستووه و گریمانه کانی خوی له سهر بونیاد ناوه. بپوایه کی به کلاکه ره و هم هیه، نه و توپزه رانه بویان دهرده که ویت که گریمانه کانی وهردی چندین تپوری زانستین له باره ی کومه لگا و میژوو و سروشتی مرؤییه وه.

وهردی له کومه لئاسیدا کاریگر بوو به هزی خورئاوا، نه و خویندنی مهنه جی له ویلايه ته به کگرتووه کانی نه مریکا بووه، که نه و کات له پووی میژووییه وه له لووتکه ی زانستی خوی دابوو. بویه وهردی میتؤدیکی نه کادیمی بو خوی داپشت که له هموو هارپیکانی جیا ده کرایه وه، نه ممش وایکرد بیته قیبله ی قوتابیان به ش و کولیز و زانکوکانی عیراق. هه روه ها لیکدانی بابه تی میژووی کومه لایه تی وه ک ماده یه کی سه پینراو له هموو به ش و پسپوپییه کان، ئاسؤیه کی نویی له به رده م وهردی کرده وه بؤنه وه ی جهخت له سهر میتؤده تایبه ته که ی خوی بکاته وه.

توپزه ره توانی کاریگری هه ندیک له بیرمهند و فه یله سووفانی پؤژئاوایی به سهر بؤچوونه کانی وهردی ببینی، ته نها ئیبن خهلدون نه بیته که پؤژه لاتی بووه. هه روه ها هه ر توپزه ریکی هزی وهردی درک به وه ده کات که وهردی میتؤد و میکانیزمه کانی توپزینه وه و شیکردنه وه ی دیارده کان و سه رچاوه ی توپزینه وه زانستییه کانی، له شیوازه کانی توپزینه وه ی پؤژئاوایی وهرگرتووه، که هه ر له ویش زانستی خویندووه. هه روه ها ره خنه ی له هه ندیک بیرمهند گرتووه و دواتر بؤچوونی خوی له باره ی نه وان گؤپیوه. بیگومان هه موو نه و سه رچاوانه ی وهردی پشتی پی به ستووه، وه ک هزیک نه بووه که

ته واو وهریگر تېږ، یان پېبازنیک بیت ته واو په پیره وی کرد بیت. نه م وه ک هر تویره ریکی زانستی به سرچاوه ی زانستی پالېشتی بۆچوونه کانی ده کات. وام بۆ ده رکه وتوو هیواداریشم هه له بم، هه ندیک له و تویره رانه ی تویره نه وه یان بۆ فیکری وهردی کردوو، وایان زانیوه نه و سرچاوانه ی وهردی پشستی پئ به ستوو، له پالېشتیکردنی بۆچوونه کانی، یان له تویره نه وه که ی به کاری هیناوه، نه وان به سرچاوه ی میتودی تویره نه وه ی وهردی یان زانیوه، گوايه پېبازنیک بووه له سه ری پویشتوو.

وهردی هه ندیک له میتوده کانی له بیرمه ندانی پوژناوا وهرگرتوو، به لام هه موو بیرمه ندانی پوژناوا خاوه ن میتود و پېبازی تایبته نین. دواتریش پتویست ناکات وهردی له تویره نه وه کانی پشت به هه موو پېبازه کان ببه ستیت، بۆنه وه ی له سه ر پېبازی هه موویان بپوات. بۆیه به هېچ شتوه یه ک نه م تیگه یشتنه ی هه ندیک له تویره رانه ی بیری وهردی جیگای قبولکردن نییه. نه گه ر هاتوو وهردی هه ندیک له و میتودانه جیبه جی بکات ته نها له به ر نه وه ی له تویره نه وه کانی به کاری هیناوه، له وانه یه هه ندیک دژیه به کتر و پېچه وانه ی به کتر بن، نه مه ش له گه ل میتودی لیکولینه وه ی زانستی ناگونجیت. له وانه یه دژی به کتر بوه ستنه وه. بۆ نمونه میتودی ئیستقرایی که بریتیه له هه لئینجانی یاسای گشتی له دیمه نه جوزئیه کان، له گه ل میتودی قیاسی به ک ناگرته وه که مه عریفه ی له شروفه کردنی زاواوه کان هه لده هینجی له کشتیه وه به ره و تایبته ده پوات. جگه له مه ش پېبازی فه یله سووفان له تیزه کانیا ن ته واو له به کتر جیاوازن، پېبازی تویره نه وه ی دیکارت له گومانه وه به ره و یه قین ده پوات. پېبازی کانت ته واو گومانی هزی له

میتافیزیکا په تکرده وه و پشتمی به هه سټپیکراوه کان به ست. نه وهی پټی که یشتم نه او پټچه وانهی پټیازه که ی دیکارت بوو. وهردی له سه رچاوه ی توټیزینه وه کانی پشتمی به کانت و دیکارت به ستوه، نایا نه مه مانای نه وه یه وهردی پټیازه که ی له هه ردووکیان وهرگرتوه. یان کاتیک له سه ر مارکسیزمی نووسی، اتای نه وه بوو په پیره وی پټیازی ماددی کردوه له نووسیندا. هه روه ها نه وه له سه ر پټیازی عه قلی هیگلی نووسیوه، دواتر له سه ر پټیازی شوټنهوری نووسیوه که دژ به پټیازی هیگله. نه مه بابته تیکه هه رگیز جټگای قبوولکردن نییه، چونکه جیاوازییه کی گوره له نیوان به کارهټنانی سه رچاوه ی توټیزینه وه و په پیره ویکردنی میتود هه یه.

من له و کتټیبه دا هه ولټ داوه، وردبینی بټ ناوی نه و بیرمه نده رټژناوایاننه بکه م که وهردی له لیکټولینه وه کانی پشتمی پټیان به ستوه. جا نه م کاریکه ربوونه له سه ر ناستی تیزه فیکریه کانه وه بیټ له بواری فه لسه فه و کومه لایه تی و سیاسیه وه، یانیش له سه ر ناستی پټیازی لیکټولینه وه و میکانیزمه کانی بیټ. من نامازم به و هوکاره کردوه که وام لیده کات پټم وای وهردی نه م پټیازه ی له فیکر جټبه جټن کردوه، نه و پټیازه شی له توټیزینه وه په پیره و کردوه. تکاشم وایه نه م پټشه کییه هه نگاوی یه که م بیټ بټ توټیزینه وه له باره ی وهردییه وه له پووی هزر و میتود هه. له م میانه شدا ده توانین جوولانه وه ی زانستی وهردی بټ سه ر سټ ناراسته ی سه ره کی دابه ش بکه ین:

ناراسته ی یه که م: نه و بیرمه ندانه ی له پووی هزریه وه پټیان کاریگر بووه.

ناپاسته‌ی دوهم: نهو بیرمه‌ندانه‌ی له پووی میتودی توژیینه‌وه پټیان کاریگر بووه.

ناپاسته‌ی سینیهم: نهو بیرمه‌ندانه‌ی په‌خنه‌ی له هزریان گرتووه، دواتر بۆچوونی له باره‌ی نه‌وانه‌وه گزراوه.

ئیبین خه‌لدون:

به‌گویره‌ی نه‌م ریپازه‌ی سه‌ره‌وه ئیبین خه‌لدون به‌که‌م که‌سه‌که کاریگری به‌سه‌ر وهردییه‌وه هه‌یه (ئیبین خه‌لدون ۱۳۳۲ - ۱۴۰۶ میژوونوس و فه‌یله‌سوفی کۆمه‌لایه‌تی، به‌کیک له زانایانی سه‌رده‌می خۆی له کاریگری و سیاست و دادوهری و نه‌ده‌ب و زانسته‌کاندا. له تونس له‌دایک بووه و چه‌ندین پۆستی له مه‌راکیش و میسر و ه‌رگرتووه) ورده‌کاریی نه‌م بابه‌ته‌مان له باسی کتیبی وهردی له باره‌ی (لۆژیکي ئیبین خه‌لدون) باسکردووه. نه‌و وایکردووه ئیبین خه‌لدون چوارچیه‌ی توژیینه‌وه‌که‌ی بیته له خویندنی دکتورا له ویلیایه‌ته به‌کگرتووه‌کانی نه‌مريکا. که‌چی په‌خنه‌ی وهردی له ئیبین خه‌لدون نه‌وه بوو نه‌م پیاوه‌هه‌زی له پۆست بووه. وهردی ده‌لئی نازانم ناخۆ نه‌گه‌ر ئیبین خه‌لدون خۆی بۆ نووسین ته‌رخان ده‌کرد دوور له سیاست و دادوهری به‌رهمه‌ه زانستیه‌کانی مه‌زنتر ده‌بوو، یان نه‌م پۆستانه وایکردووه ببیته نووسه‌ر و به‌یرمه‌ندیکی مه‌زن.

وهردی له میانه‌ی تیزه‌که‌ی ئیبین خه‌لدون به‌ره‌و بیروکه‌که‌ی خۆی پۆیشتووه، که به‌ گریمانه‌ ناوی بردووه. که باس له‌وه ده‌کات مملانیی نیوان شارستانی و بیاباننشیني بریتییه له مملانیی بیابان و شاره‌کان، هه‌رچه‌نده نه‌م دووانه دژ به‌یه‌کترن به‌لام هه‌ردووکیان له

بۆته یه کدا کارلېک ده که ن. وهردی جیاوازی له گڼل نه م تیزه هه یه، نه و پتی وایه ململانئ له نیوان به های بیاباننشینین و به های شارستانی هه یه. وهردی کۆمه لگای عیراقی به نمونه ده هیئتیه وه که شاره کانی هه میسه له گڼل نه و به ها و نهریته له ململانئ دایه که له دورگه ی عه ره بیه وه دیت. نه مه بهر له جهنگی یه که می جیهانی. دواتریش ململانئیه کی دیکه له جزیرکی جیاواز له نیوان نهریته چه سپاوه کانی سه رده می عوسمانی و شارستانیته ی پرژئاوایی که له دوی داگیرکردنی به سرا له لایه ن ئینگلیزه وه ده رکه وت.

هه روه ها تیبینی ده کریت سه ره پای نه وه وهردی ستایشی ئیبن خه لدونی کردوه له وه ی ملکه چی پیاوانی ئایینی و سیاسی نه بووه، دوی نووسینی موقه دیمه و وازهینانی له لۆژیکي نه رستق و په پیره وکردنی لۆژیکي جیاواز. یان وه ک وهردی ده لئ دوی نه وه ی وازی له ئایدیالیزمی لۆژیکي نه رستق هیتا و له بیرکردنه وه دا به ره و واقیعیکی کۆمه لایه تی پرۆیشت. وهردی ستایشی نه و پرېبازه نوپیه ی کردوه، به لام کاتیک ویستوویه تی توپژینه وه له باره ی ئیبن خه لدون بگات، ته نها تاوتوی نه و پرېبازه ی نه کردوه که دایه پیناوه. به لکو چه ندین میکانیزمی توپژینه وه ی هاوچه رخی هه لپژاردوه، بۆنه وه ی توپژینه وه که ی به شیوازه زانستییه که ی به نه جامی خوازاو بگات.

وليام گراهام سیمنهر

وليام سیمنهر دووه م که سایه تیه که وهردی پتیوه کاریگر بووه. (وليام گراهام سیمنهر ۱۸۴۰ - ۱۹۱۰ زانایه کی کۆمه لناسی نه مریکیه، له سالی ۱۸۶۳ زانکۆی بیلی ته واو کردوه، له هه مان زانکۆ مامۆستای زانسته سیاسی و کۆمه لایه تیه کان بووه. سه رۆکی

کۆمه لهی کۆمه لئاسی ئه مریکی بووه، له به ناوبانگترین کتیبه کانی
 نه ریته میلییه کان و زانستی توژیینه وهی کۆمه لگایه) کاتیک وهردی
 ده چیته زانکۆی ئه مریکی تیۆره کانی سیمه نر ده نگدانه وهیه کی
 پۆشنبری و کۆمه لایه تی هه بووه. ئه و کات ماوه یه کی زۆر به سه ر
 مردنی سیمه نر تینه پهری بوو. هه روه ها ئه م زانا یه مامۆستای
 پروفیسۆر هاری مۆر بووه که مامۆستا بووه له به شی کۆمه لئاسی
 زانکۆی تیکساس و سه رپه رشتیاری تیزه که ی وهردی بووه له
 دکتۆرا که یدا، جیا له وه ش زۆر کاریگه ر بووه به سیمه نر و هزره که ی.
 کتیبیکی مه نه جی که له لایه ن سیمه ره وه دانراوه، ناو نیشانه که ی
 بریتیه له (زانستی توژیینه وهی کۆمه لگا) ئه مه ش کۆمه لئیک
 مو حازه په یه، که له پیشه کییه که ی ده لئ به مشیوه یه ته واونه کراوه که
 خۆی و یستویه تی. ئه مه ئه و کتیبه مه نه جیه بووه که وهردی
 له سه ری پۆشته ووه. وهردی پتی وایه تیۆره که ی سیمه نر کۆمه لگا
 ملکه چی کۆمه لئیک یاسای دیاریکراو ده کات. ئه م یاسایانه ش له
 په فتاری مۆفه که وه سه رچاوه ده گریت، که ئه وانیش له لایه ن
 خۆیا نه وه له میانه ی بپرکردنه وه و کولتوری باو و بیروباوه ره
 ئایینییه کانه وه پیکدین. سیمه نر پتی وایه ئه رکی کۆمه لئاسی ئه وه یه
 توژیینه وه له باره ی ئه و یاسایانه بکات. مۆفه له سه ری ته کاردانه وه ی
 بۆ ئه م یاسا سروشتیانه هه بیته و ملکه چیان بیته. پیکیسته فیتری ئه و
 یاسایانه بیته و گوپراهه لئان بیته. ئه گه ر هاتوو که سیک هه ولئ
 کۆرینیان بدات یان خۆی له م یاسایانه دامالیت ئه و ا په فتاری
 ده سه ته جه معی هه ولئ به توندی په تی ده کاته وه.
 وهردی دوا ی گه رانه وه ی له ویلایه ته یه کگرتوه کانی ئه مریکا هه ولئ

دا ئەو تیۆرە ی سیمنەر لەبارە ی پەفتاری دەستەجەمعی بیەزینن، وەك چۆن ئەمە ی لەگەڵ تیۆری ئیبن خەلدون تاقی كرده وە. سەرەتا لە خۆی دەستی پێكرد، هەولێ دا بەختی خۆی تاقی بكاتە وە لە ویست و گۆرانکاری لە بەرامبەر پەفتاری دەستەجەمعی كۆمەلگاكە ی، بەلام وەك دەردەكەوێ سەرکەوتوو نەبوو، بۆیە دەبینین دەلی: مرۆڤ كە لە دایك دەبێت هەندێك مەیل و ئارەزووی ئازەلیانە ی هەیه، هەموو ئەمانە دەخاتە ژێر کاریگەری بەهاكانی شارستانی و كۆتوبەندە كۆمەلایەتییه كان، بە شیۆهیهك منداڵ بۆ ئەو كۆشش دەكات تەباییهك دروست بكات لە نیوان ئارەزوو كاتییه كانی و ئەوە ی كۆمەلگا لە بەها و نەریتیە كانە وە بەسەری دەسەپینن. ئەمەش مەملانییه کی بەردەوامە لە نیوان دوو هیزی پێچەوانە ی بەكتر: هیزیکی ئازەلیانە كە لە كۆتوبەند تیناگات و درك بە مانا ناكات. هیزیكە ی دیکەش كۆمەلایەتییه هەول دەدات بەسەر هیزی زۆردارەكە ی بەكەم زالبیت و لە قالبی پەسەندكراوی شارستانیە تی بگریت.

ئارنۆلد تۆینیبی

وەك دەركەوێ دكتور ئەلی وەردی مەزن، بە دووانە زانستییه كان کاریگەر بوو، دووانە ی شارستانی و بیاباننشیننی ئیبن خەلدون، دووانە ی هیزی پێچەوانە كانی ولیام سیمنەر، هەروەها بە دووانە ی بەها شارستانییه كان کاریگەر بوو كە تۆینیبی بە ئالەنگاری و كاردانە وە دەستنیشانی كردوو. (ئارنۆلد تۆینیبی ۱۸۸۹ - ۱۹۷۵ مێژوونووس و زانای كۆمەلناسی و فەیلەسووفی ئینگلیز، لە زانكۆی ئوكسفۆرد خۆیندووئیە تی و سن سالتیک كاری تیدا كردوو. تیۆرەكە ی ئالەنگاری و كاردانە وە لەبارە ی بەهاكانی شارستانیە تی بە ناوبانگترین كتییب

باسی کردووه که نه ویش ناوی توږینه وه له باره ی میژووه (یه-).
 توږینی له کتیبه مه زنه که ی به ناوی توږینه وه له باره ی میژووه وه که
 دوانزه بهرگه، تیوری نیبن خه لدونی له باره ی بیاباننشینی و
 شارستانی وهرگرتووه. چوار بهرگی نه م کتیبه له لایه ن دکتور فوناد
 محمه د شبل وهرگپر دراو ته سر زمانی عره بی. به لام توږینی
 بیاباننشینی که ی گورپوه به کومه لگای سهره تایی، چونکه پیی وایه
 سرجه م نه م کومه لگایانه له ناوچوون ته نها حوت دانه یان ماوه،
 زورینه ی نه م شارستانی ه تانه ش پشت به نایین و نه ته وه ده به ستن،
 نه مه ش به بپوای نه و به ره و له ناوچوون ده چیت. سهره پای نه مه ش
 توږینی بچوونی خوی له باره ی شارستانی ته پوژناوایی دهرنه برپوه.
 هره وه ها توږینی تیوره که ی زانای دهروونی کارل یونگی وهرگرتووه
 له باره ی ناله نگاری و کاردانه وه ی په فتاری مرؤی، نه مه شی به
 شیوه یه کی گشتی له سر په فتاری کومه لگاکان پراکتیزه کردووه. به
 بپوای نه م کومه لگاکان وه ک مرؤف به ماوه ی ساتمه ی شارستانی
 تیده په پن، یان نیکه تیغه یانیش پوزه تیغ. نه گهر نیکه تیغ بو نه و
 بزافی میژوو وا ده خوازئ کومه لگاکه بو پابردوو بگه پیته وه و گه له که
 ده بیته کؤچیه ر و بیاباننشین، به دوا ی خواردن و ئاو و له وه پرگا
 ده گه پیت. به لام نه گهر هاتوو ساتمه که پوزه تیغ بو نه و له سر
 خاکه که ی ده مینیته وه و هه ول ددها به سهری زال بیت و هاوسه نگی
 خوی هه بیت.

توږینی هه ولی داوه نمونه به شارستانی ته کانی پابردوو بهینیته وه،
 وه ک شارستانی ته میژوپو تامیا و شارستانی ته میسرپی له پوی
 کاردانه وه ی پوزه تیغ و ناله نگاری بو ساتمه. شارستانی ته ی

نه فرۆناسیایی له باشووری نیمچه دورگی عه رب و بیابانی چین و نه فریقیا نه مانه ی نمونه ی نینگه تیفن بۆ مامه له کردن له گڼل ساتمه ی شارستانی. بۆیه تۆینبی وای ده بیینی که کۆمه له مرۆبیه کان له و ناوچانه له شیوه ی چه ند کۆمه لئیکی په رته وازه ده ژین، به لام ژیانیکی پر له په زامه ندی له گڼل پاووشکار و کۆکردنه وه ی به روبوومدا. وهردی نه م بیروکه یه ی له تۆینبی وهرگرتووه، دواتر له کۆمه لگاکه ی خۆی دایرشتوته وه، به شیوه یه ک هه مان دووانه و هه مان نه و حاله ته یه که تۆینبی ترحی کردووه و دواتر وهردی هاتووه چه ندین نمونه ی له واقعی کۆمه لگا هیناوه ته وه، بۆنه وه ی پالپشتی نه و نه نجامه بکات که ده یه وئ پئی بگات. وهردیش نه وه ی نه شار دۆته وه له تیزه کانیدا به تۆینبی کاریگر بووه.

وهردی له هه شتا و نۆه ده کانی سه ده ی بیسته مدا، دوا ی نه وه ی عیراق که و ته نیو جه نگه کانی به عسه وه، به پیچه وانه ی نه و دروشمانه ی که له سه رتاسه ری ولات به رزده کرایه وه و باسیان له جه نگ و هیز و سه رکه وتن ده کرد به سه ر دوژمن، هه میسه نه وه ی دووباره ده کرده وه و ده یگوت: نه گه ر نه م جه نگانه به رده وام بیته نه و کۆمه لگا داده رووخیت و نه و سیسته مه نه خلاق ی و ئایدیاله له ده ست ده دات که پشتی پئ ده به ستئ. نه مه ش تۆینبی پیشتر له توژیینه وه ی میژوودا نامازه ی بۆ کردووه: جه نگ هۆکاری جه ره ریبه بۆ داپووخانی کۆمه لگا و شارستانیته ت. تۆینبی دوور نه پویشتنووه کاتیک کۆمه لگای ناشووری کۆنی به نمونه هیناوه ته وه که ده لئ: ناشوور جه سته یه کی داته پیو بوو، به لام چه کدار بوو، به ساده یی له به رامبه ر هیرشی ماده کان و بابلییه کان له سه ده ی حوته می به ر له

زایین کهوت.

له راستیدا نه وهی کتیبه مه زنه کهی تۆینبی له میژوودا بخوینیتته وه، بۆی دهرده که وی که نه وه ولئی داوه نه م دووانه یه ی کۆمه لگا که له بیرکره وهی خۆیدا هه بووه بسه لمینئ نه مهش له میانه ی چه ندین نمونه وه که ده گاته نه وه حاله ته ی فه لسه فه کاری بۆ تیگه یشتنه کانی خۆی ده کات. ههروه ها له هه موو نه وانه ی ده بخوینیتته وه وه ردیت بۆ دهرده که وی. وه ردیش سه رسامی خۆی به تۆینبی ناشاریته وه له گهل هونه رکاریبه که ی له نووسیندا که به شیوازیکی نوئی له چوارچیویه ی کۆمه لئاسی نووسیویه تی، که زۆربه شی له میژوو یان له زانسته کانی دیکه ی وه ک دهروونئاسی و فه لسه فه وه رگرتوه.

دیل کارنگی

وهردی هه میشه نه وهی دووباره ده کرده وه نه وهی بیه وی چۆن مامه له له گهل خه لک بکات نه وه ده بیئت کتیبی (چۆن هاوپی په بیدا ده که یین) بخوینیتته وه که له لایه ن دیل کارنگی نووسراوه (دیل کارنگی ۱۸۸۸ - ۱۹۵۵ له نیویۆرک له دایک بووه، نووسه ریکی نه مریکیه و خاوه ن پڕۆژه ی وانه به ناوبانگه کانه له پیشخستنی خوددا، به پڕۆه به ری په یمانگای کارنگیه بۆ په یوه ندیه مۆییه کان.) وهردی به و شیوازانه مامه له ی له گهل کۆمه لگای عیراقی کردوه که دیل کارنگی پیشنیاری کردوه، بۆچوونی خۆی له باره ی نه وه کۆمه لگایه داوه که بۆ وهردی قین له دل بووه. وهردی له خۆی نه ترساوه، به لکو دلخۆش بوو به وهی که نه یاری زۆر بوو. دیل کارنگی ده لئ: نه وه ت له بیر بیئت که س جووته له سه گئکی تۆپیو نادات. هه رچه نده سه گه که گرنگ بیئت نه وا خه لکه که فه ناعه تی زیاتر ده بیئت لئی بدات. نه گه ر تۆ

مهیلی نیگه رانیت هه یه به هۆی په خنه یه کی نادادپه روه رانه، ده بیټ په یه روه یی نه و پړسایه بکه یت: نه و هت له بیر بیټ که س جووته له سه گنکی تۆپیو نادات، نه م کاره بکه و په خنه یی خه لگ نازارت نادات که بیر له من و تۆ ناکاته وه، یانیش بایه خ به وه نادهن چی له باره یی نیتمه وه ده گوت ریټ، به لکو نه وان بیر له خۆیان ده که نه وه، نه وان بایه خ به نازاریکی سه ریان ده دن هه زار جار زیاتر له وه یی بایه خ به هه والی مردنی من و تۆ بدەن. ته نانهت نه گه ر هاتوو فریودراین، یان درۆ له باره یی نیتمه بلاو کرایه وه، له پشته وه زه برمان بهرکه وت، له لایه ن نزیکترین هاوړپیه وه بخریینه پووباریکه وه. با خۆمان له نقوومبوون به دور بگرین، له بری نه وه یی شیوه ن بۆ خۆمان بکه ین. نایا پړنگه به تۆمه تبارکردنی پووجه ل ده ده یت کار له تۆ بکات.

وهردی باوه پړی به و پړسایانه هه بوو، پراکتیزه یی کرد. دواتریش له هیچ شتی که نه ده ترسا وه که نه وه یی بلنی "تۆفانی که به دوامه وه یه". زۆر به چړی نه و قه ناعه تم له لای وهردی بیینی. نه و باکی نه بو له سه ر بۆچوونه کانی بکوژیټ و تیرۆر بکریت. له وه ناگادارم کرده وه، که چی وتی "له وه چاکتر نییه ناوم بچیته ریزی نه و زانا شه هیدانه یی که له به رامبه ر کۆمه لگا و ده سه لاتی زۆردار داکۆکییان له بۆچوونه کانی خۆیان کرده وه". وهردی به مه وته کانی دیل کارنگی په یه روه ده کرد که له کتیبه به ناویانگه که یی هاتوو و ده لئی: "سه یرکه چی به سه ر سوکرات هات، نایا پړسایینی چاکتر ده که یت، له دادگا نیوه یی قوتابیه کانی له دژی وه ستانه وه، بۆیه بریار درا ژه هری تی که ل به هه نگوین بخواته وه. که واته هه موو کۆششی خۆت بکه، ده ست به چه تره کۆنه که ت بگره بۆ نه وه یی بارانی په خنه کان نه پړیته ناخته وه".

هر يه کيک وهردی بخوینیتته وه ده زانن يه کيک له بابه ته سره کييه کانی له بواری ناسینی که سیتی مریوی، له خودپه رستی ده ست پیده کات. مرؤڤ به سروشته که ی، خوی زیاتر له که سانی دیکه خوستر ده وی. له راستیدا نه و په خنه ناگریت به لکو ده زانن شته کان له گهل مهیل و ناره زوی نه و (من) ه نییه که له ناخی دایه. نه مه ش ده قی وته که ی کارنگییه که ده لئ: له خودی خوت ده ست پیبکه، له خودپه رستییه وه. براونگ ده لئ: کاتیک مرؤڤ پیچه وانهی خودی خوی ده بیت به های ده بیت، به لام نه مه کاتیک ده خایه نن دواتر ده توانن نه وانیتر بگوریت. کونفوشیوس ده لئ: له و به فره په ست مه به که له سر بانی مائی دراوسیکه که وتووه، کاتیک حه وشه ی ماله که ی خوت پر له به فره.

وليام ئوگبیرن

(وليام ئوگبیرن له سالی ۱۸۸۶ له دایک بووه، له سالی ۱۹۵۹ مردووه. پاره یی قوتابخانه ی نه مریکیه له کومه لئاسیدا. سه رۆکی کومه له ی کومه لئاسی نه مریکی بوو له سالی ۱۹۲۹. بایه خی سه ره کی به تویرینه وه ی پرۆسه کانی گورانی کومه لایه تی ده دا.) دووانه که ی ئوگبیرن بۆ وهردی گونجاو بوو، وهردی له سر دووانه کان په روه رده بووه، هه ندیک جار له سر دووانه ته باکان و زۆریه ی کاته کانیش له سر دووانه ناکوکه کان کاری کردووه. نه و کاته ی وهردی گه یشته ویلایه ته یه کگرتووه کانی نه مریکا هینستا تیوره که ی ئوگبیرن له فه لسه فه ی کومه لئاسی سارد نه بۆته وه. ئوگبیرن له تویرینه وه به ناویانگه که ی له باره ی پرۆسه کانی گورانی کومه لایه تی، بۆشایی کولتوری پیشخست. نه م تیوره ش وه ک پالپشتیک بوو بۆ نه و کاره ی

که وهردی به دووقاقی له کهسیتی و ناهاوسهنگی کۆمه لایه تی ناوی دهبات. کاره که له لای ئوگبیرن له تیکه لکردنی زاراو و چه مکه کان به وه ئاسان بوو، کاتیک زاراو به کی ته واکاری به کارهیتنا، ئه ویش زاراو ی گۆپانی کۆمه لایه تی بوو. ئه مه ش کاری وهردی ئاسان کرد له هه لبژاردنی زاراو ی دووقاقی و ناهاوسهنگی له بونیادی گۆپانی کۆمه لایه تیدا.

بۆ پوونکردنه وه ده لیم ئوگبیرن به زاراو نوویه که ی کیشه ی تیکه لبوونی زاراو و چه مکه کانی چاره سهر کرد، که هه موویان له نیوه خنی چه مکی گۆپانی کۆمه لایه تی گشتگیر بوون، که تیکه لکردن له نیو ئه و چه مکه دهره سته ده بوو: شوپشی کۆمه لایه تی، پیفۆرمی کۆمه لایه تی، گه شه ی کۆمه لایه تی، پیشکه وتنی کۆمه لایه تی، شارستانیبوون و گه شه کردن. دواچار ئوگبیرن هه موو ئه م چه مکه ی له چوارچیه ی گۆپانی کۆمه لایه تی کۆکرده وه.

له چوارچیه ی ئه م چه مکه ئه و زانایه قسه ی له دیارده ی گۆپان و جووله کرد. ئه م دیارده یه شی به دیارده یه کی هه میشه یی و به رجه سته و به رده وام زانی. بابه تی گۆپان و جووله کاریگه ریه کی زۆری به سهر فیکری وهردی هه بوو. ته نانه ت له هه موو کتیه کانی ئه م بیروکه یه ده دۆزینه وه. به مه ش ئوگبیرن بیروکه ی گۆپانی له بیرکردنه وه ی مرویی هینایه وه پیزی پیشه وه. به شیوه یه کی گشتی له وه ته ی شارستانیه تی مروفایه تی دهرکه وتووه، تا ئه مرۆ، هه موو بیرمندان به تیروانین و تیکه یشتنی جیاواز له سهر چه مکی گۆپانی کۆمه لایه تی کۆک بوون. به لام ئه وه ی ئوگبیرن باسی کردووه ئه وه یه گۆپان دیارده یه کی کۆمه لایه تیه، بیگومان یه که م که س بوو به مشیوه یه پیشنیازی

کردوو. کومه لگا به سروشتی خوی گورپاوه، له نه وهی کون هه ندیک لایه نی کولتووی وهرده گریته و دواتریش به پیتی واقعی کومه لایه تی و پیداو یستییه کان زیده ی ده کات. نه مهش به پیتی ناراسته فیکری و نایدیلوژییه کانی هه ر کومه لگایه ک ده بیت. له میانه ی نه م بیرۆکه یه وه وهردی، نوگبیرنی خویندوته وه، گه یشتوته نه و نه جامه که گورپانکاری به هه رپه مه کی پوونادات، به بن پرنماییه کی وشیارانه، به لگو به پیتی پلانیک دانراو ده بیت. واته گورپانکاری مه به ستدار و به ویستی مرفه بویه له سه رده می نیستادا کومه لگاگان پیمان و هوکاره کانیان نوی ده که نه وه له پینا و نه وه ی پرۆسه ی گورپان به شیوه یه کی گشتی بیته هزی هینانه دی گه شه پیدان. له و کاته دا پیویست به وه ده کات بابه تیا نه چه مکی گورپان دیار بگریته، له گه ل دیارکردنی میکانیزم و جور و ناراسته کانی، سه ره پای دیارکردنی به ربه سته کانی. که هه موو نه مانه ده بنه قولبونه وه ی تیگه یشتن له دیارده ی گورپان.

نوگبیرن گورپانی کومه لایه تی به وه پیناسه کرووه: بریتییه له جیگورپکییه که له نیوان بونیاد و نه رکی سیسته مه کومه لایه تییه کان پووده دا. واته نه و گورپانه ی له بونیادی کومه لایه تی و به ها و نه ریت و پۆله کان پووده دات له ماوه یه کی زه مه نیدا. نه مهش هه موو گورپانکارییه کانی کومه لگا ده گریته وه، جا سنووردار بیت یان فراوان، له دیارده ماددییه کان بیت یان مه عنه وییه کان. به لای خوینته ر شاراوه نییه نه م تیوره له لای وهردی بنه ما زانستییه که ی بیرۆکه ی سروشتی کومه لگای عیراقی بوو. وهردی له میانه ی نه زمونی خوی چه ندین نمونه ی بۆ زیاد کردوو بۆ به هیزکردنی تیوره که. ده کریته نه م

کارهش به پېشبینی وهردی دابنریت بؤ کومه لگای عیراقی، که له سایه ی تیوره زانستیه کانی پېشبینی پوژگاری خرابتری بؤ عیراق کردوه، دواي ماوه یه کیش هر نه مه پرویدا!

له توپزینه وه سیاسی کومه لایه تی کاریگر بووه به و بیرمه ندانه

نه گره واپړیک ده که ویت که سیک له ده ساله ی کورتای ته مهنی وهردی، گوئی له وپیاوه ده گرت که باسی سیاست و کومه لگای ده کرد، نه واکو بیستی دووباره بوونه وه ی وته نه مره که ی ده کرد: سیاست هونری نه گره ره خساوه کانه. دکتور وهردی له سیاست پراگماتی بوو. به موازه په یه کی ته واوله مه جلیسی خاقانی داکوکی له میکا فیلی وکتیپی (میر) کرد. وهردی ده یگوت پانتاییه کی پر له به رزه وهندي له به رده م هر سیاسیه که هیه، ده بیت به پی بارودوخ و شوین هل بقوزیته وه، بؤنه وه ی سرکه وتوو بیت. له سیاست دوستایه تی هه میشه یی و دوژمنایه تی هه میشه یی نییه، به لکو به رزه وهندي هه میشه یی هیه. نه مه ش ته واوله گال پراگماتیزم یه که ده گریته وه. وشه ی pragmatism ی نه وروپی له وشه ی pragma ی یونانی وهر گراوه که به مانای (کار) دیت. پریازی پراگماتیزم له سده ی نوزدهم ده رکه وت. به پی تیروانی نی نه م پریبازه: پیوره ی دروستی بابه تیک نه نجامی کرده یه، نه وه که هاروپکی له گال واقعدا. پیوره ی هه قیقه ت نه وه یه بیرۆکه که له پووی کرده یی سرکه وتوو بیت. هه قیقه تی بیرۆکه وراستگزییه که ی به نه نجامه کرده یه کان ده به سستیته وه، له گال په زامه ندي و به رزه وهندي.

هه قیقتت جؤراو جؤره و پڙه ییبه .

له پیتناو دادپه روه ری له گه ل على وهردى، له ناسینی ناراسته ی فیکری سیاسی نهو، ده بیئت باسی نهوه بکریت سهره پای نهوه ی سهرسام بوو به میکیا فیلی که وته یه کی به ناویانگی هه یه ده لی " نامانچ پاساو بؤ هؤکاره کان ده هیئتته وه " (الغایة تبرر الوسيلة) نه خلایقی شی له سیاست به دور خستزته وه . که چی له هه ندیک بابه تی سهره کی وهردی له گه ل بیرکردنه وه ی نه م بیرمه نده ته با نه بوو . وهردی که پینچ سده ده دوا ی میکیا فیلی ژیاوه به شیوه یه کی پوونتر له به پڙوه بردنی ده ولت ده گه یشت . نه ویش باوه رهیتان بوو به لیبرالیزی سیاسی که پی و ابوو له میانه ی پره نسپی پراگماتیبه وه په پره ده کریت . هه میسه له کتیبه کانی ده یگوت و دوویاره ی ده کرده وه ، سیاست شوینیکی دروست نیبه بؤ نهو که سانه ی خاوه ن مه بده نی ناکار بن . چونکه هیچ مه بده نی که له سیاست نیبه ، به لکو به رژه وه ندی ته وه ری سیاسته ، جا چؤن خاوه ن مه بده نه کان شوینیان ده بیته وه . که واته وهردی بهو سیفته ته به تیزه کانی میکیا فیلی کاریگر بوو که واقعیبه . به لام له لایه ن خو شیه وه لیبرالیزم و پراگماتی بؤ زیاد کرد که نهو پره نسپانه ن نا کریت که سیکی سیاسی سه ریچیبیان بکات .

میکیا فیلی

وهردی به شیوه یه کی پؤشن به تیزه کانی میکیا فیلی کاریگر بوو (نیکولا میکیا فیلی له سالی ۱۶۶۹ له دایک بووه و له سالی ۱۵۲۷ مردووه . له نیثالیآ له دایک بووه له حکومت کاری کردووه ، تا دوا جار گه یشته پؤستی سکرتری یه که م له حکومتی فلؤره نسا . کتیبی

(میر) ی پېشککش به فرمانېروا گه نجه که ی میدچی کردووه. له گڼل میکیافیللی فه له سه فه ی سیاسی له سه ده ی نوئ ده ست پښده کات. به لام دواچار به ده ستی پاپا دورخرايه وه و له کڼلگه که ی مرد.) میکیافیللی پښی وایه کومه لگا به هؤکاری سروشتیه کان پښده که ویت. هیزه بزوینه ره کانی کومه لگا بریتین له به رژه وه نندی ماددی و ده سه لات. له په یوه نندی ده سه لاتندار و گڼل نامانچ پاساو بؤ هؤکاره کان ده هیښتته وه. به شیوه یه ک فرمانېروا ده توانی پشیوی گڼل سه رکوت بکات له پښناو پاراستنی ده سه لاته که ی خوی. وهردی دا کوزکی له و بیرۆکه یه کردووه، به و پروایه ی بؤ سه رده می میکیافیللی ده گونجا، له وانه یه به رژه وه نندی سیاسی نه و وایکردبئ به مشیوه یه بدوی. وهردی وتی: میکیافیللی پښبینی کردووه نه م بیرۆکه یه دوی ماوه یه ک باو نه بیت، چونکه هؤکاره سروشتیه کانی پېشکه وتنی کومه لگای نه م بیرۆکه یه پووجه ل ده که نه وه. وهردی پشتگیری بؤچوونی میکیافیللی ده کات له وه ی ریفورمزوازه کان دوو جؤن: جؤرئیکان هه ولئ پراکشانی که سانی دیکه ده دات له پښناو چاکسازی. جؤره که ی دیکه پشت به هیز و ده سه لاتی ده به ستی. نه وه ی دووهم به ده گمن نوشتی ده هیښئ. به هیزترین به لگش نه وه یه پیغه مبه ره چه کداره کان سه رکه وتن که چی نه و پیغه مبه رانه ی چه کدار نه بوون سه رنه که وتن! وهردی پؤژئیکان له کؤرپکی زانکوی کوفه وتی: پیغه مبه ر محمه د به ر له وه ی چه ک هه لېگریټ که سی له گڼل نه بوو، یارانئ له سه ره تاي بانگه واز له حه وت که س زیاتر نه بوو. وهردی ویستی گالته له گڼل جه ماوه ره که بکات وتی: نه گهر من ئیستا بؤ دهره وه بانگتان بکه م، حه وت که سم له گڼل نابیت! فرمانېروا له لای

میکیا فیلی دیکتاتوریک نییه شهیدای هیژ بیټ، به لگو یاریزانی شه تره نجی سیاسییه و به هه موو حسینی خوی دهرانی. نامانجی نه و سه پاندنی دهسه لاته که یه تی، بویه گرنگترین پریسا په یوه ندی نه وه به که له که یه وه. ده بیټ توقینه ر بیټ، بیټه وه ی بیژاو بیټ. چونکه پوق سته مکاریی دروست ده کات، پقبوونه وه له لاوازی دیت، نه مه ش هه پر شه له دهسه لاتدار ده کات. وهردی پی پی و ابوو مه لیک فه یسه لی یه که م نمونه ی دهسه لاتداریکسی سیاسی سه رکه توو بوو، یاریزانیکسی شه تره نجی سیاسی بوو به هه موو حسینی کانی خوی دهرانی.

میکیا فیلی پی پی وایه ده ولت قه واره یه کی پریکخواوه له لایه ن خودی خه لکه که دانراوه، ده ولت هه ولت ده دات بی چاویلکه ی ناکاری سه یری کاری سیاسی بکات. له گه ل نه وه شدا میکیا فیلی نه مه ی به کاریکی نا ناکاری نه دهرانی، به لگو پی پی وایه له گه ل به ها نا کارییه کان یه کنانگریته وه. نه و نایه وی به شیوازیکی هوشیارانه و به نه نقه ست گومان له نا کار بکات، به لگو له دهره وه ی فه لسه فه ی سیاسی خوی ده بیټیته وه. له لایه کی دیکه وه پی پی و ابوو ده بیټ دهسه لاتدار فیلبازی ریوی و هیژی شیری هه بیټ، تا بتوانی سه رکه وتن و زالبوون به ده ست بهیټی. نابیټ په چاوی په یمانیک بکات له به رژه وه ندی نه و نییه، نابیټ له به لیټنیک به رده وام بیټ هؤکاره که ی به سه رچروه. نه گه ر هاتوو له وه ترسا پی پی بگوتریت شه پانگیز، نه م وه سفه ته نه ا کاتیک دروسته که هه موو خه لکه که چاکه خواز بیټ. وهردی زیاتر له جاریک وتوویه تی سیاست به ریوه بردنی کاروباری ده ولت ته به گویره ی به رژه وه ندی. چه ندین نمونه ی بؤ پالپشتی تیوره که ی هیناوه ته وه، له سه ره تای نیسلام و سه رده می راشیدیه کان و نه و نازاوه یه ی نه و کاته به ریابوو.

وهردی باسی نه وهی کردووه که چوڼ ده ولته تی نه موی و
 عه باسییه کان توانیان چند سه ده یه ک حوکمرانی بکن، به هوی
 په پره وکردنی پیبازی به رزه وندی و هیز.

چوڼ ستیوارت میل

لیبرالیه تی سیاسی و پراگماتیزم، له چواچتوهی دیموکراسیدا،
 چاره ساری نمونه ییه که مرؤفایه تی له ساری ته بایه. سیاست
 قبولی نایدیال و نه خلاق ناکات، نه مانه پوخته ی بؤچوونه کانی
 وهردی بوو له باره ی سیاسته وه. وهردی به چوڼ ستیوارت میل
 کاریگر بوو. (میل له سالی ۱۸۰۶ له دایک بووه، له سالی ۱۸۷۳
 مردووه، فه یله سووفیکی کومه لایه تی به ریتانییه، له پیشه نگی لؤژیکی
 نیستقرا بوو، له کتیبه کانی (بنه ماکانی نابوریی سیاسی) (له باره ی
 نازادییه وه) نه مه یان به ناوبانگترین کتیبه کانیه تی، که له لایه ن دکتور
 عه بدوللا نه مین غه یس وهرگیزدراووه ته سهر زمانی عه ره بی. له گه ل
 کتیبی (بنه ماکانی لیبرالیزم) که له لایه ن نیمام عه بدولفه تاح
 وهرگیزدراووه ته سهر عه ره بی و کتیبیکی دیکه ش به ناوی
 (به کویله کردنی نافرته تان). میل له کتیبه کای له باره ی نازادییه وه
 پیی وایه نه وهی پرکابریی سهر به ستانه کؤتوبه نند بکات، نه وا
 خراپه یه کی په هایه، نه وهی دهرگای بؤ بکاته وه نه مه چاکه به.
 هه روه ها میل ده لئ: نه گه ر هه موو مرؤف له سهر بؤچوونیک بوون، ته نها
 که سیک له گه لیان نه بوو، نه وا ناتوانن بیده نگی بکن. به هه مان
 شیوه یش نه و که سه ناتوانن نه وان بیده نگ بکات، هه رچه نده هیز و
 ده سه لاتیسی هه بیته. چونکه نه گه ر نیمه ده نگیکمان کپ کرد نه وا

هه قیقه ت بیده نگ ده که یڼ. له وانه یه بۆچوونی هه له له په هه نده کانی خویدا هه قیقه تی شاراوه ی هه بیټ. نه و بۆچوونی خه لکیش له سه ری کۆکن ناکریت له سه ر بنه مای عه قلی قبول بکریت ته نها نه و کاته نه بیټ که ده خریته بواری تاقیکردنه وه و پشکنینه وه. نه گه ر نه م بۆچوونش ناوه ناوه پووبه پووی ئاله نگاری نه بیته وه نه وا گرنگی و کاریگه ریبه که ی له ده ست ده دات. چونکه په فتاری مرۆی شتیک نییه ته نها نه نجامی کاریگه ریبه کی ژینگه نه بیټ به سه ر مرۆف و کۆمه لگاوه. وهردی ده لئ: عه قلی مرۆی به شیوه یه کی گشتی ناتوانیت به تیروانینیکی بیلايه نانه ی په ها سه یری بابه ته کان بکات، چونکه چه ندين هۆکاری نه ست هه یه، بیته وه ی درکی پئ بکات کاریگه ری به سه ر بیرکردنه وه ی ده بیټ، له وانه: نه و بیروباوه په ی له سه ری په روه رده بووه، به رژه وه ندی، خۆیستی، سنووری مه عریفه که ی، نه زمونی له بیرکراو، گرتی ده روونی و چه ندين هۆکاری دیکه. جا مرۆف کاتیک بیرده کاته وه وا وینای خۆی ده کات که له بیرکردنه وه که ی نازادیه کی په های هه یه، چونکه نازانی چه ندين هۆکاری نه ستی هه یه کاریگه رییان به سه ر عه قلیه وه هه یه. نه گه ر که سیک پپچه وانه ی ئیمه بیټ نه وا به ده مارگېر و که لله په ق و نه زان وه سفی ده که یڼ، ناشزانین نه ویش له لایه ن خۆیه وه به هه مان نه و تۆمه تانه تۆمه تبارمان ده کات. هه ر نه مه شه قورنایی پېرۆز ئاماژه ی بۆ کردوه که ده فه رموی " کل حزب بما لده یم فرحون". که چی له سه ر ئیمه پپویسته پیز له هه موو بۆچوونیک بگرین.

جۆن ستیوارت میل پتی وایه، کۆمه لگای نازاد به کاریگه ری زۆرینه به سه ر که مینه جیانا کریته وه، به لکو به وه جیاده کریته وه که

پاريزگارۍ له وکسانه دهکات که پيچېوانه ی زورينهن، ناوه ندى نم پاراستنهش نازادى مروځه. تاکه نامانچ که وا دهکات مروځ پابه ند بېت به ياساوه، نه وه به زيان له که سانی دیکه دوربخاته وه. دکتور وهردی له هموو تيزه سياسى و کومه لایه تيبه کانی له گڼ ميل هاوړا بوو، به تايبه تی که ده لئ: با گريمانه ی نه وه بکه ين بؤچوونى پيچېوانه هه له یه، که واته ده بېت پښکای پښ بدریت گوزارشت له خو ی بکات، نه مه ش ناچارمان دهکات که به دواى پاساوى چاکتر بگه پښين بؤ بؤچوونه که مان. به مه ش له بانگه شه کردن بؤ هه قیقه ت به ناشکرا به لگه ی چاکترمان ده بېت. دووهم با گريمانه ی نه وه بکه ين بؤچوونى پيچېوانه راست و دروسته، که واته شایه نی گوینگرتنه، چونکه له هه له دورمان ده کاته وه. سېیه م نه گه ر بؤچوونى پيچېوانه به شیکى هه له یه و به شیکى دروسته، که واته به هه رحال گه یشتن به هه قیقه ت له میانه ی ناشکرا درخستنی به لگه و پاساوه خوازاوه کان ده بېت.

کاریگه ر بوو به میتودی توپژینه وه ی نم که سانه:

کورته بابه تیک دهر باره ی میتود: بهر له وه ی بچمه ناو بابه تی میکانیزمی توپژینه وه و میتوده کانی توپژینه وه، حه ز ده که م بؤ خوینهری گشتی بابه تی میتوده کانی لیکولینه وه ی زانستی پوون بکه مه وه، مانای میتودی توپژینه وه چیه که نووسه ریک له توپژینه وه که ی پشتی پښ ده به ستی؟ زانست وه ها پیناسه ی میتود (پښیازی توپژینه وه) دهکات: بریتیه له کومه لیک رپسای گشتی و شپووازی کرده یی که توپژهر له چاره سه رکردنی کیشه کانی توپژینه وه که ی پشتمان پښ ده به ستی و به پښی پلانیکى پښکوپیک بؤ بابه ته که ی له سه ری ده پوات. دواتر به شه کانی دهرده خات و ده چپته

بنج و بنه وانی بابه ته که ی و تاوتوویی ده کات و شروفه ی ده کات. به لگه بؤ بابه ته که ی ده هیئتیه وه و هندیکیانی به دروست ده زانی، لؤژیکی به لگه سازی و نه نجام سازی به کار ده هیئت. که واته میتوده کان شیوازی توژیینه وه و به کار هیئتانی زار اوه کانه که زانیان له توژیینه وه کانیاں به کاریان ده هیئت. نه مانه ش شیوازی په خنه گرتن و هله سه نگانندن، ده گریت گورانکاریان تیدا بگریت و پیش بگریت. میتودی لیکنوینه وه ش له زانستیکه وه بؤ زانستیکی دیکه جیاوازی هه یه.

زانستی کومه لناسی له توژیینه وه ی کومه لایه تیدا کومه لیک میتودی خوی هه یه، که له زانسته کانی دیکه جیاوازه. کومه لناسی هه مور میتوده کانی خوی وه که نه زمونی و میژوویی و به راوردکاری و بونیادگری و هله وه شاننده وه وهرده گریت. له میانه ی نه مانه وه توژیینه وه شیوازی زانیاری و وه سفی و شروفه کاری و په خنه یی نه نجام ده دات. له گه ل به کار هیئتانی شیوازه کانی چه ندیتی و چونیه تی بیان تیکه لگردنی هه ردو شیواز. سه رچاوه کانیشی له مهیدانی پراکتیزه کردن وهرده گریت، وه که سه رچاوه یه کی سه ره کی توژیینه وه که ی. نه مه له گه ل به کار هیئتانی سه رچاوه ی ناراسته وخؤ و خویندنه وه ی هله بژارده بؤ پالپشتی توژیینه وه که ی. دواتریش هه مور داتا کان کژده کاته وه و به راوردیان ده کات و تاوتوویی حاله ته کان ده کات و پیوه ری کومه لایه تی به کار ده هیئت.

نه گه ر خویندنه وه یه کی به دیقته و بیلایه نانه بؤ نه و نووسینانه بکه ین که وهردی نووسیویه تی، بؤمان ده سه لمیت وهردی میتوده کانی توژیینه وه ی زانستی به وپه پی کاملی به کار هیئاوه. نه مه ش له میانه ی به کار هیئتانی میتودیکی جوری بووه که به شیوه ی

ناساییه که ی خزیان وه سفی دیارده کۆمه لایه تییه کان ده کات، بایه خ به بیروپراکان ده دات، له گه ل نه زمون و به رخوده مرۆییه کان به راوردیان ده کات که به هه موویانه وه چه ندین داتای نه وتۆمان پیده دات نه گه ر هاتوو به چاویکی لایه نگرانه سهیری نه و داتا یانه بکهین، له وانه یه داتا کان به نابابه تیانه ده ربکه ون، بۆیه ده بینین وهردی لیکنانه وه و شروقه کاری نه نجام ده دات، شیوازی توژیینه وه که ی له ناو خه لک پوون ده کاته وه نه مهش شیوازی که له توژیینه وه مرۆییه کان به کاری مهیدانی ناوی ده به یین.

وهردی له گه ل خزی و کۆمه لگا که ی پاستگ بوو، نه و نه نجامه ی پپی ده گه یشت به (گریمانه) ناوی ده برد و ده یگوت شیوازی گۆپرانکاری و گۆپینه وه یه. چونکه دانانی تیوری کامل پتیوستی به داتای ورد و نه نجامی ورد هه یه، له میانه ی داتا و شیوازی نیستقرایی زانستی ده کریت تیور دابنریت. وهردی نه یوانی له توژیینه وه زانستییه کان بگاته دامه زانندی تیوریک. نه مهش به هۆی نه بوونی متمانه بوو به داتا سه ره تاییه کان و شیوازی هه لئینجانی داتا کان و نه نجامی کاری مهیدانی که خزی له پیشه کی توژیینه وه کانی گومانی لی کردوو، بۆ دوفاقی خه لکه که ی گپراوه ته وه. که واته وهردی له میانه ی نه و میکانیزمانه ی له توژیینه وه له بهر دهستی دابوو، شیوازیکی هه لبژاردوو، تیبینی جۆری به کار ده هینی، له گه ل پۆلین کردن، تیبینییه کانی خۆی به شیوه یه کی ناسایی و ناسان تۆمار ده کات و وینه ی واقعی ده گوازیته وه، دوا ی کۆکردنه وه ی زانیارییه کان و شروقه کردنیان، نه نجامه کان ده رده خات.

دکتور علی وهردی له توژیینه وه کۆمه لایه تی و فلسفه ییه کان

سهرسام بوو بهو بیرمه ندانه ی که خاوهن تیزی دوو په هندی بوون (نیمه لیژدها به دووانه یی ناویان ده به یین- وهرگتپ) وه ک بیرۆکه ی بیابان نشینی و شارستانی له لای نین خه لدون، کومه لگای سهره تایی و کومه لگای مه دهنی لای سیمنه ر، یان دووانه ی کاردانه وه و ناله نگاری له لای توینبی، که پیشتر له پیشه کی نه م به شه دا ناماژمان بو کردوه. جا وهردی نه وه ی هه لېژاردوه که له گه ل کومه لگای عیراق ده گونجی، بوئوه ی رېبازیک دابنی له سه ری بروت و میکانیزی تووژینه وه ی تیدا پراکتیزه بکات.

جیا له مهش وهردی پشتی به هه موو نه م دووانه فلسه فه ی و کومه لایه تییانه نه به ستوه که بیرمه ندانی رۆژاوا پیشنیازیان کردوه، تا بیانکات به میتودیک له سه ری بروت و میکانیزه کانیا ن به کار به یینی. به لکو له بری نه و کاره، نه و شته ی هه لېژاردوه، که له گه لی ده گونجی. بو نمونه پشتی به پۆلینکردنه که ی دووانه که ی فیرناند توینز نه به ستوه که کومه لگا بو دوو جه مسه ر پۆلین ده کات، په کیک له جه مسه ره کان کومه لگای سهره تاییه که په یوه ندی سهره تایی و خزمایه تی به سه ری زاله. جه مسه ری دووه م نه و کومه لگایه یه که په یوه ندی لاره کی و گریبه ستانه ی تیدا بلآو ده بیته وه. هه روه ها کاریگر نه بووه به دووانه که ی ماکس فیتبه ره پۆلینکردنی نمونه ته قلیدی و نمونه عه قلانییه کان. نه سوودی له دووانه که ی سورکینیش وهرگرتوه له خیزان و گریبه ستانه، یان دووانه که ی هوارد له نمونه ی پیرۆز و نمونه ی عه لمانی، یان دووانه که ی پۆییرت پد فیلد له کومه لگای میلی و کومه لگای شارستانی. بو یه دوا ی و رده بوونه وه یه کی زانستییا نه تیبینی نه وه م کردوه میتودی وهردی و

میکانیزمی توپژینه و هکانی له سر سئ شت و هستاوه چواره میان نییه .
 نه مه تا نه و کاته ی قوتابییه کی دیکه ی وهردی توپژینه و هیه کی قولت
 له و توپژینه و ه ی من نه نجام ده دات، تا کاریگه ریبه کی دیکه ی وهردی
 دهرده خات به میتودی دیکه .

تالکوت بارسونز

علی وهردی به میتودی تالکوت بارسونز کاریگه ربوه (تالکوت
 بارسونز له سالی ۱۹۰۲ له دایک بووه، له سالی ۱۹۷۹ مردووه . په کتیکه
 له کومه لئاسه هاوچهره کان که تیوره کانی له بواری کومه لئاسیدا
 دهنگدانه وهی له نه مریکا و نه وروپا هه بوو . نووسینه کانی جوراوجون،
 چه ندین بوار ده گریته وه له گرنگترین کتیبه کانی (داهینراو و دزه کان
 له کومه لئاسیدا) له م کتیبه دا په خنه ی له هه ندیک زانایانی کومه لئاسی
 گرتووه . تیوره گرنگه کی بارسونز له کتیبی (بونیادی کاری
 کومه لایه تی) دهرکه وتووه . له میانه ی نه و کتیبه دا هه ولی داوه
 بیروپاکانی ماکس فییر و مارسا باریتو و دژرکهایم له گه ل په کتر
 بگونجینی . نه م زانایه پشتی به چه مکی سیسته می پیوانه یی گشتی
 به ستووه، که له وابسته بوونی کومه لیک پیوهر و په گه ز دهرده که وی .
 له گه ل سیسته می واقعی که ده کریت ملکه چی کومه لیک ریسا بیت له
 شروفه کاریدا).

نه و پپی وایه کرده ی کومه لایه تی بریتیبه له هه موو جوره کانی
 په فتاری مرئی که له لایه ن نه و (واتایانه ی) له دونیای (بکه ر) دا
 بوونیان هه یه، ده جولینرین و ناراسته ده کرین . نه مه ش نه و واتایانه ن
 که (بکه ر) درکی پئ ده کات و له خودی خو ی ناویته ی ده کات .
 (بکه ر) لیره دا ده کریت تاک یان گروپ یان پیکخستن ته نانات خودی

کږمه لگاش بېټ.

بکه رقه واره که ی بچوک بېټ یان گه وړه، له ژېړ پوښنایې نه و واتیان له دېروات که له ژینگه که پیدا هه یه. مادامه کی نه و واتیان له لایه ن تاکه بکه ریکه وه قورخ ناکریت به لکو که سانی دیکه هاو به شی ده که ن، نه و او کرده ی کږمه لایه تی بکه ریکی دیار کراو نه نجامی ددات دروست نابیت ته نها له چوارچپوهی هه لویسته وه نه بېټ لیره شدا کږمه لیک په گه زی دیکه بوونیان ده بېټ تا کارلیکړدن دروست بکه ن نه مه ش وا ده کات کرده که بگاته ته و اوکاری.

واته ی نه وه ی سیسته می کږمه لایه تی پشت به کږمه لیک په گه ز ده به سته ی که تان به کږمه لگا ده به سته یته وه، به مه ش ته و اوکاری پیاو نه یی دپته دی. دوا ی نه مه جوری (پاریزگاری) دپت. نه مه ش له و سیسته مه یه که نه و پپوه و به هایان له خو ده گریټ که شیوه یه کی گشتگیران هه یه. ده بېټه هوی پاریزگاری کردن له جوری کارلیکړدنه که، تا له سنووری سیسته مه که دهر نه چپ و لپی لانه دات. دواتر (گونجاندن) دپت، به واتای نه وه ی هر سیسته میکی کږمه لایه تی ده بېټ له گه ل ژینگه ی کږمه لایه تی و ماددی خوی بگونجینیت بڼه وه ی بگات به نامانجی خوی. مه به سته ی لپی شیوازی تاکه بکه ره کانه بڼ به دپه پنانی نامانجه که. واته تاکه کان له تیرکردنی ناره زووه کانیا ن هه ریه که یان له پیکه اته ی که سایه تیان له وپتر جیاوازه، به مه ش هاریکاری ده سته جهمی دروست ده بېټ. به واتای ته و اوکاری پپوه ره کان و جوری پاریزگاری و ته و اوکاری به هاکان نه و سیاسه ته ی به کار دپت بڼ به دپه پنانی نامانجه که، له گه ل نابووری به کاره پینراو، دواچار به گونجاندن ده گات. (نم زانیاریان

له باره ی میتۆدی بارسۆنزل له کتیبی میژووی کۆمه لئاسی محمه د محمه د وهرگرپراوه - نووسه ر)

تیبینی نه وه ده کریت دکتۆر وهردی میتۆدی بارسۆنزی به پئوه و سیسته م و توئینه وه ی له باره ی به هاگان و چه مکی ته واوکاری کۆمه لگاوه، پراکتیزه کردوه. وهردی هه رچه نده سوودی له م میتۆده وهرگرتوه، به لام به ته واوی له گه ل تیۆره که کۆک نه بووه، به تایبه تی نه وه ی په یوه ندی به سه ره ریی به رژه وه ندی دهسته چه معی هه یه له دهوله تانی پیشکه وتوو، به پئچه وانهی دهوله تانی پاشکه وتوو که به رژه وه ندی تاکه که سی به سه ری زاله. گومانه هه میشه ییه که ی له باره ی زالبوونی ویزدان له دهوله تانی پاشکه وتوو، له به رامبه ردا بیلایه نی ویزدان دیت له دهوله تانی پیشکه وتوو. وهردی له گه ل نه م دوو بیۆکه یه نه بوو.

جیگای داخه نه و کتیبی من پسپۆری نییه تا بابه ته که زیاتر شرۆفه بکه م، ده ترسم له سنووری پۆشنبیری و زانستی و پسپۆرییه که ی وهردی ده ریچی. بۆیه من کورته یه کم ناماده کردوه. هیواده خوازم پسپۆران زیاتر به ره و پیشه وه بچن له توئینه وه ی هزی وهردی و ناراسته ی میتۆدی توئینه وه کانی و نه و قوتابخانه کۆمه لئاسیانه ی پئیه کاریگه ر بووه.

نه میل دۆرکه ایم

دکتۆر علی وهردی به بیۆکه دووانه ییه که ی زانای کۆمه لئاسی فه ره نسی نه میل دۆرکه ایم کاریگه ر بوو (نه میل دۆرکه ایم له سالی ۱۸۵۸ - ۱۹۱۷ چاکه ی یه که م له دیارکردنی بابه تی کۆمه لئاسی بو نه و ده گه رپته وه. به دانانی ریبازی نه و زانسته هه لسا و لقه کانی له

یه کتر جیا کرده وه. له کتبه که یدا به ناوی (پیساکانی پریازی کۆمه لایه تی و سوننه تی کۆمه لایه تی) چه مکی شروفه کاری پریازیانه ی دیار کرده وه، به تیبینی کردنی دیارده کۆمه لایه تیبه کان به و پییه ی که شتن، به واتای بی کاریگه ری بیروکه پیشینه کان مامه له له گه ل دیارده کۆمه لایه تیبه کان بکریت، وه ک شه وه ی بوونیان هه یه. له میتودی شروفه کاری دیارده کۆمه لایه تیبه کان و پیویست ده کات تویره ی کۆمه لئاسی خوی له هر بیروکه یه کی پیشینه نازاد بکات، بۆ شه وه ی له لای تایبه تمه ندییه جه وه ریبه کانی دیارده کۆمه لایه تیبه کان بوه ستن، نه و میکانیزمانه ده ستنیشان بکات که به هوی نه وان وه له پښگای تایبه تمه ندییه ده ره کیبه کانه وه، ده گاته جه وه ری شته کان و قولایی بابه ته کان. دواتر کاتیک تویره یه وه له ناراسته یه کی دیارکرای دیارده کۆمه لایه تیبه کان ده کریت، گشتانن بۆ شه و نه نجامانه ده کریت له و دیاردانه ی له هه مان خه سلته هاوبه شن و هه مان مه رجیان تیدا به دی ده کریت. ده بیته تویره ی هینده وریا و به توانا و خاوه ن پۆشنیبری بیته، له شیکردنه وه ی دیارده یه ک، تا دیارده که سه ره خۆ ده ربکه ویت و له دیارده کانی دیکه جیا بیته، هه رچه نده له گه ل دیارده کانی دیکه ش به راوردی ده کات که هه مان خه سلته و مه رجیان تیدایه).

به پیی دووانه که ی دۆرکه ایم، دوو جۆر له کۆمه لگا هه یه، نه مه ش به پیی هاریکاری کۆمه لایه تی، یه که میان هاریکاری میکانیزمی ده بیته، دووه میان هاریکاریبه که ی نۆرگانی ده بیته. میتودیکیش داده نیته که له یه ک کاتدا له سه ر تیۆر و تاقیکردنه وه وه ستاوه. نه مه ش له میانه ی تیۆری (عه قلی ده سته جه معی) بوو، نه م تیۆره ش

له سهر بنه مای جیاکردنه وهی (ویناکردنی تاکه که سی) بوو له (ویناکردنی دهسته جه معی) دانرابوو، ویناکردنه تاکه که سییه کان، تاکه کان و کۆمه له کان له ژینگه یه ک و کولتوریک به یه که وه ده به سستیته وه، نه مه ش ناکریت له هه مووکات و شوینیک گشتاندنی بۆ بکریت. به لام ویناکردنی دهسته جه معی له نیوان گه لان و نه وه کان هاوبه شه و کار له په فتاریان ده کات بیته وهی پاسته وخۆ ههستی پیبکه ن. نه م ویناکردنانه ش نه و پوح و ماده یه ده نوینن که کۆمه لگای له سهر وه ستاوه.

له لای تویره ران شاراوه نییه که دکتور وهردی له تویره نه وه که ی بۆ کۆمه لگای عیراق، پشتی به میتۆده که ی دۆرکه ایم به ستوه، هه ولیشی داوه پراکتیزه ی بکات له گه ل نه و پیشخستنه ی بارسۆنز نه نجامی داوه، به مه ش وینه یه کی ته واوکاری له باره ی کۆمه لگای عیراق به دهسته وه ده دات. وهردی تا پاده یه کی زۆر له کۆکردنه وهی نه م دوو میتۆده سه رکه وتوو بووه، سوودی له و ته واوکاری به بینیه که بارسۆنز بۆ تیۆره که ی دۆرکه ایم پیشنیازی کردوه.

دۆرکه ایم جه خت له سهر نه وه ده کاته وه، ژبانی عه قلی مرۆف بریتیه له ته وژمیک ویناکردنی چه سپاوه له زهینی خه لکدا، هه ندیکیان تاکه که سی و هه ندیکیان دهسته جه معین، نه مه ش کۆی نه م په فتاره وه رگیراهی تاکه له ناو کۆمه لگادا. هه روه ها به م ویناکردنانه په فتاری گشتی تاک و کۆمه لگا دیار ده کریت، به شیوه یه ک تاک ناتوانی به دریزایی ژبانی خۆ له کاریگه ریه کانی نه جات بدات، به چاوپۆشین له بونیادی کولتوری و هزری تاکه که سه که. ویناکردنه دهسته جه معیه کان چه ندین خه سلته تی تایبه تیان هه یه، نه وانه له

دەرەوہی ھەستی تاکە کەسن، مەعریفەش ئەنجامی ھاوکارییە کە لە پانتایییەکی فراواندا لەسەر ووی ھەر شتیکە وەبە کە عەقڵی تاکە کەس بتوانی بیپارێزی. بێرۆکە ئایینییەکانیش لە دەرەوہ بۆ تاکە کەس دین، سەر بە خۆی تاییبە تیان ھەبە، جوولانە وە کۆمەلایەتی و پوودا وە کانیش لە دەرەوہی ھەستی تاکە کەسە وە دین.

دۆرکھایم جەختی لەسەر شتیک دە کردە وە، وەردیش ھەمیشە دووبارە ی دە کردە وە و کەسیش گوئی بە بانگە وازە کانی نە دە دا، شتە کەش ئە وە یە: کاتیک کە سیک نە خۆش دە بیت دە چیتە لای پزیشک، ئە وە ی کیشە ی کارە بای ھە بیت دە چیتە لای کارە باچی. ھەریە کیک لە ئیمە پئویستی بە کەسانی پسیپۆرە، بۆیە سیاسەتمە دارانیش بگە پینە وە سەر کۆمەلناسی. ئە مەش بۆ دیار کردنی کیشە کۆمەلایە تییبە کان و گەران بە دوای چارە کردنیان. بانگی ھەمیشە یی دۆرکھایم بۆ ئە وە بوو کۆمەلناسی بکاتە زانستیک تا پۆشنای بخاتە سەر کۆمەلگا و لە چارە سەر کردنی ھەندیک کیشە پشتی پی بیسترت ئە مەش لە پیکای چاک کردنی پە یوہندی نیوان تاک و کۆمەلگا. بۆیە بایەخی گە و رە ی دۆرکھایم بە کیشە پە روہ رە بیە کان بوو، چونکە پە روہ رە پۆلیکی سەرە کی ھە یە لە گونجانندی تاک لە گە ل کۆمەلگادا. ئە م وینا کردنە ش بۆمان دەر دە خات کە دۆرکھایم بایەخی بە کیشە کانی سەر دە می خۆ ی داوہ، دوو لە کتیبە ھەرە گرنگە کانی لە بارە ی ئە و شلە ژانە کۆمەلایە تییبە بووہ کە لە ئە نجامی ئە و پیشە سازییە لە نا کاو و چرە بووہ، کە کۆمەلگاکانی سەر دە می ئە و ی تە نیوہ تە وە .

كارل مانهايم

كارتيكى ناساييه وەردى بايەخ بە پييازى زاناي كۆمەلناسى ھەنگارى كارل مانهايم بەدات، چونكە وەردى لەو پراھاتوو ھەنگارى بە تەنھا بەدات كە لە دووانەى پيكت دین (كارل مانهايم لە سالى ۱۸۹۳ لەدايك بوو، لە سالى ۱۹۴۷ مردوو. بە پەچەلەك ھەنگارى بوو و تەواوى ژيانى لە بەریتانيا ژياو. لە ميانەى كتيبەكەى (نايدیۆلۆژيا و یۆتوپيا) تيوۆرەكەى داناوو بۆ لیکدانەوێ ھەموو بیروباوەرە كۆمەلایەتیەكانى كۆمەلگای ئەوروپا) كارل مانهايم لە كتيبەكەیدا بەناوى نایدیۆلۆژيا و یۆتوپيا، دوو ئاست بۆ چەمكى نایدیۆلۆژيا دیار دەكات: یەكەم ئاستى ھەلسەنگاندن، دووھم ئاستى دینامیکى. یەكەم ئاست لەسەر ئەو بنەمایە مامەلە لەگەڵ نایدیۆلۆژيا دەكات كە چەند پرسیایەك لەخۆ دەگریت بايەخ بە واقیعی بیروكە و بونیادی ھۆش دەكات. ئاستى دینامیکیش نایدیۆلۆژيا لەسەر خەسلەتە دینامیکییەكان وەر دەگریت گوايە ئەمانە ھەمیشە لە پيگای واقیعوو پێوانە دەكرین. ئەو واقیعی كە لەژێر سایەى ھەلقولان و تەورمیکى ھەمیشەیی دەژیت. جا ئەوێ بە سەر مەستی نایدیۆلۆژيا و ھۆشیکى پووكەش ناویرد. واتە ئەو لیکدانەوێ ناپراستگۆیەى كە كەسێك دايدەنى.

مانهايم دوو جۆر نایدیۆلۆژياى لە یەكتر جیاكردۆتەو: یەكەمیان نایدیۆلۆژياى تايبەتە، پەيوەستە بە تیگەبشتنى تاكەكان و پاساوەكانیان بۆ ھەلوئىستىك كە ھەر شە لە بەرژەو ھەندى تايبەتیان دەكات. دووھمیان نایدیۆلۆژياى گشتیە كە پەيوەستە بە بێركردنەوێ باو لە نۆی چینیك یان قۇناغیكى مێژوویی. وەك ئەو ھالەتەى لە بێركردنەوێ باوى بۆرژوازی یان چینی پەرولیتارى ھەبە.

له ژیر پوښنای نه وهدا نایدیولوزیای به وه پیناسه کردووه، کومه لیک به های بنه پرتی و چوند نمونونه کی مه عریفه و درکپیکردن، به یه که وه په یوه ستن و په یوه ندی له نیوان خویمان و لایه نه کومه لایه تی و نابورییه کان دروست ده که ن. دکتور وهردی پشتی به و پربازه به ستوه له کاتی توژینه وهی بۆ سروشتی که سیتی، نه و به ها ده سته چه معیان هی بوونه ته نمونونه مه عریفه که له پاستیدا دروست نین. وهردی به پیتی نه م تپروانینه تاوتویی جیاوازییه کومه لایه تییه کانی نیوان کومه لگا کانی کردووه. بنه ماکانی نه و جیاوازییه ی به داب و نهریت و پیکهاته هی دانیشتون ده ستنیشان کردووه، نه مه و سه ره پای بونیادی عه شیره تگری. هه روه ک چون مانهایم کومه لگا کانی مرزیی له سه ر بنه مای په چه له ک پۆلین کردووه، وه ک نه وهی له کومه لگا هوزگه رییه کان هه یه، یانیش له سه ر بنه مای ناین و زمان له کومه لگا شارستانییه کاندا. وهردی بینویه تی نه م تیوره ده کریت له سه ر کومه لگای عیراقی سه رده می عوسمانی په پیره و بکریت، به تاییه تی نه وهی په یوه ندی به مملانی هی هوزگه ری و تایفه گه ری هه یه.

وهردی تینگه یشتنی مانهایمی بۆ چه مکی نایدیولوزیا وهرنه گرتیوه. چونکه به پیتی پۆلینکردنی خوی دوو جور نایدیولوزیا هه یه، به که م نایدیولوزیای گروهی ده سه لاتدار که ویناکردن و بیرکردنه وهی خوی به سه ر ته وای تاکه کانی کومه لگا ده سه پینی و پاساو بۆ بارودوخی هه نوکه می ده هیئتیه وه، داگرکی لی ده کات. دووه میان نایدیولوزیای گروهی ژیرده سته. که هه ول ده دات بارودوچه که له به رژه وهرندی خوی بگوریت و گورپانکارییه ک له بونیادی نه و هیزه ی هه یه نه نجام

بدات، له گڼل هیتانه دی دادپهروه ری و دابه شکردنی دادپهروه رانه ی داهاټ. بویه وهردی پی و ابوو خالی هاو بهش له نیوانی تیوره که ی مانهایم و سروشتی کومه لگای عیراق نیبه، هرچنده له زوره ی کتیبه کانی هه ولی داوه میتودی توژیینه وه و میکانیزمه کانی مانهایم په پرهو بکات.

بوچوونه کانی وهردی پیچه وانهی فلسفه مارکسی بوو

له وانه یه ریپازی فلسفه ی هیگل نزیکتین ریپاز بیت له هزی وهردیدا (فیلهلم فریدریک هیگل له سالی ۱۷۷۰ له دایک بووه له سالی ۱۸۳۱ مردووه. به یه کیک له وه یله سووفانه داده نریټ که زورترین کاریگری به سهر فلسفه ی نوی هه بووه. چهن دین کتیبی نووسیوه به ناوبانگترینیان: فینومینولوژیای روح، لوزیک له سی بهرگدا، نینسکلوپیدیای زانسته فلسفه ییبه کان، چهند وانیه که له باره ی فلسفه ی ناینه وه، میژوی فلسفه، فلسفه ی جوانی) به لام بوچی فلسفه ی هیگل نزیکتین ریپاز بووه له هزی وهردی؟ هوکاره که نه وه ی تو ناتوانی له فلسفه کانی بوونگرایی و مارکسیزم و پراگماتیزم و فلسفه ی شروفه کاری و په وتی په خنه یی بگه یت بیته وه ی له فلسفه ی هیگل بگه یت، که به نرینی و نه رینی کاریگری له سهر هه موو فلسفه کانه بووه. وهردی هه ولی داوه لاسایی کتیبی لوزیکی هیگل بکاته وه، که له م کتیبه دا هه موو مانا بنه په تیبه کانی میتافیزیکا و لوزیک تاوتوی کراره. نه مهش له میانه ی کتیبه که ی وهردی به ناوی (کاره ناناساکانی نه ست) دهرده که ویت. وهردی توانیویه تی نه و نالوزی و نارپوشنیبه ناسان بکاته وه که له کتیبه که ی هیگدا هه یه.

جا بە سروشتى حالەتەكە ئەۋەى باۋەرى بە ئايدىيالىزمى ھىگل
 ھەبىت ئەۋا لەگەل ئەۋ رېيازە ماتريالىزمە كۆك نابىت كە لەلايەن
 فەيلەسوفى ئەلمانى كارل ماركس دانراۋە . (كارل ماركس لە سالى
 ۱۸۱۸ لەدايك بوۋە، لە سالى ۱۸۸۳ مردوۋە . لەگەل ئەنگلىسى ھاۋرېنى
 تىۋرى دەۋلەتى كۆمۇنىزمىيان دانا . ماركس بىرمەندىكى كۆمەلايەتى و
 ئابورىيە، پىنى وايە ئابورى بزوئەرى بىنەپەتتە لە تىگەيشتىنى
 بزۋاى مېژوۋ و قۇناغەكانى پېشكەۋتنى كۆمەلگا، لە گىرنگىر
 كىتەپەكانى سەرمایە) ئەم رېيازە لەگەل بىر كىرەنەۋەى ۋەردى
 نەبوۋە، بۇيە لە پاشكۆى كىتەپى (چاۋپىداخشانىكى كۆمەلايەتتەيانە)
 وتارىكى نووسىۋە لە پەۋرى تىۋرى و پىراكتىكى ۋەلامى فەلسەفەى
 ماركسىيەت دەداتەۋە . من ھەرچەندە ھەۋلەم دا شتىك لە نووسىنەكەى
 ۋەردى كورت بگەمەۋە، بەلام نەمتوانى، بۇيە لىرەدا تەۋاۋ دەرفەت بە
 ۋەردى دەدەم ۋەلامەكەى بنووسىتەۋە .

ئەۋ لەبارەى ماركسىيەت دەنووسى: دەگمەنە ھاۋتاي ماركسىيەت لە
 مېژوۋى مۇقايەتى بىدۆزىنەۋە . لەگەل ئەۋەشدا ناكىرەت تەۋاۋ بىت و
 خالى بىت لە كەموكۆرى . مادامەكى لە دانانى مۇقە ئەۋا دەبىت لە
 پەۋىتەكە لە پەۋەكانى تەۋشى ھەلە و كەموكۆرى بىتتەۋە .

نابىت ئەۋە لەبىر بگەين ماركس تىۋرەكەى ۋەك سىرۋوش لە
 ئاسمانەۋە بۇ نەھاتوۋە، بەلكو لەۋ زانىارىيەنەى ھەلئىنجاۋە كە لە
 ژيانى خۇيدا فەراھەم بوۋە . بۇيە دەبىنەن ناۋە ناۋە ھەندىك لايەنى
 تىۋرەكەى دەگۆرپىت كاتىك زانىارىيەكى نوئى بەدەست دەھىننى .
 دەكرىت بگوتىرى ئەگەر ماۋەيەكى زياتر دەژيا و زانىارى نوئى
 بەدەست دەھىننا ئەۋا لەۋانەبوۋ تىۋرەكەى بەمشىۋەيە نەدەبوۋ كە

دوای مردنی جښهتشت.

هه نديك له ماركسييه كان، به تايبه تي ده مارگيره كانيان، پتيان وايه تيوري ماركسيه ت له بنه پهدا كامل و نه مره. بويه سيفه تي زانستي پيډه دن، جا بروايان وايه له بهر نه وهی زانستيه نه وا ده بيت ته واو دروست بيت و بڼ كه موکوپ بيت، نابيت كه س گوماني ليی هه بيت. نه و كه سانه نه وه يان بيرچوه زانستيش به رده وام ده گورپي، هيشتا له سه ره تاي پڼگايه. ناشزانين ثاينده چ سهير و سه مه ره يه كي له هه گبه دايه. له وانه يه نه وهی نه مړو به دروستي ده زانين به ياني هه له بيت. له پاستيدا من هه نديك لايه ني دره وشاوه له ماركسيه ت ده بينم و بو خوی پامده كيشي. هه لي نه وه شم بو په خساوه سهرداني هه نديك ولاتاني سوسياليستي بگم، وهك پروسيا و چين و چيكوسلواکيا و پولونيا. نه متواني خوځم بگرم و به هه نديك خه سله ت سه رسام نه يم كه له شيوهی ولاتاني سه رمايه داری نادوزيته وه. ئيعتراف به وه ده كه م به م دوايانه كاتيک هه نديك خه سله تي سوسياليزم له پولونيا خوینده وه له ناخه وه هه لپه م كرد و وتم " ئاينده ی جيهان خوی ليړه دا مه لاس داوه ". من له ويئ نه و ديمه نه دزيوانه م نه بيني كه له ولاتاني سه رمايه داری هه يه. ئاپوره ی بيکار نيه كه كار نادوزنه وه. هه زاران هه ژار نيه تا له و مالانه بژين كه شياوی مړوځ نيين. ئاپوره يه ك نيه به سه بره وه وه ستايي له ژيړ باری گه رما و سه رما چاوه پوانی هوكاره كانی گواستنوه بکات، يان نه و نه خوشانه ی كه سيك نيه چاره سهريان بکات. يان نه و مندالانه بوونيان نيه كه له بري خویندن بيوچان كار ده كهن. هه موو نه و ديمه نانه له م ولاته دا نه بوو. ئامانجي سه ره كي ماركسيه ت نه هيشتنی چه سانه وهی مړوځ له لايه ن خودی

مرؤفه وه، له گه ل ناراسته کړندی بهر مه پتانی گشتی بؤ بهرزه وه ندی زورینه ی هاوولاتیان. شاهیدی نه وه دده م مارکسیهت بؤ نه م نامانجان ههنگاوی گوری ناوه، به لام کیشه که نه وه یه مارکسیهت ته نها به کوشش کړدن بؤ نه م نامانجان ه وازی نه هیتاوه، به لکو بینیمان خوی هه لهورتانه نیو هه ندیک بابته ئه رکی ئه وه نه بوو، له وانه: نکولی له بوونی خودا کړد، سووکایه تی به ناینه کان کړد، به گویره ی پلانیکی جیگیر که ده رچوونی قبول نییه، هه ولی دا شرؤفه ی میژوو و کومه لگا و سروشتی مرؤفه بکات، به مشیوه یه مارکسیهت بؤ خوی گه لیک دوزمنی دوست کړد که ده کرا دوستی بن. مارکس له که شیکی فیکری نه وتو ژیاوه، ناراسته باوه کانی نه و کات مه یلی نه وه یان هه بوو نه وه ی له که ردوون هه یه به سروشتی گه ردوون و مرؤفه و کومه لگا و میژووشه وه یه ک تیور شرؤفه بکن. سه ره تا فه یله سوونی گه وړه هیگل به مشیوه یه ده سستی پیکرد و مارکسیش هات له سه ره ریتی نه و پویشته. نه وه ی شایه نی باسه مارکس سه ره تا هیگلی بوو، دواچار تیوره که ی هیگلی له باره ی دیالیکتیکه وه خواست به لام له بهرگه نایدیالیزمه که ی دامالی و کړدی به ماتریالی.

بینینی چهنه ولاتیکی کومونیزم

دروسته بگوتريت گشتگیری تیوره که ی مارکس خالیکي به هیز بوو له سه رده می خویدا، که نه و کات په وتیکی باو بوو. نه گه ر تیوره که ی مارکس گشتگیر نه ده بوو نه و له بهرامبه ر تیوره پرکابه ره کانی توانای سه رکه وتن و بلاو بوونه وه ی نه ده بوو. که چی هر نه م گشتگیریه دواتر خالی لاوازی تیوره که بوو. لایه نگرانی مارکسیهت به تاییهت ده مارگیره کان تیوره که یان کړدوته بیروباوه. وا ده زانن کللیکه

هه موو شته کانی پئی شرؤفه ده کهن. هه رکه ده بېنښن که سیک پیچه وانهی بؤچوونی ئه وانه ئه وا هه ر زوو کومه لیک تومه تی بؤ دروست ده کهن وهک دواکه وتوو (متخلف) و غه بیی و پیاوی ئیمپریالیزم... ئه مهش هاوشیوهی تومه تی کوفر و زه ندیقکردنه که له لایهن توندپه وانی ئایینه کانه وه هه یه.

دوای بېنښنی ولاتانی کومونیزمی و خویندنه وهی نووسینی مارکسیه کان گه یشته ئه و نه نجامه ی مارکسیه ت له پراکتیک جیاوازییه کی گه وره ی له گه ل مارکسیه تی تیوری هه یه. مارکسیه تی پراکتیک به پراستی شایه نی سه رسامیه وهک پېشتریش باس م کرد. که چی مارکسیه ت له تیوره که یدا له هه ندیک شوین شایه نی قیزبونه وه یه، چونکه کومه لیک تیکسته له هه ندیک قالبی فیکری چه قی به ستووه که به ناکوتا دووباره ده بېته وه، وهک ئه وهی مه به ست پنگوتن و نه زیه رکردن بیت نه وهک تیروانین له هه قیقه تیکی نوئ.

نۆرچار پرسیاری ئه و جیاوازییه م له خوم کردووه که له نیوان مارکسیه تی تیور و مارکسیه تی پراکتیک هه یه. وا بؤم ده رده که وئ سه روکی ولاتانی کومونیزم به چاره سه رکردنی کیشه کرده یه کانیانه وه سه رقال بن، که هه میسه پووبه پوویان ده بېته وه. نه وان کوشش ده کهن بؤ چاره سه رکردنی ئه و کیشانه ی که ده بېته هوی سوودگه یانندن به خه لک. به چاوپوشین له وهی چ له تیکسته کان هه یه. نه وان نه گه ر پابه ند ده بوون به و تیکستانه وه ئه و له شه مه نده فهره که جیده مان، بویه ناچارن پیگه ی پینخشتن و داهیتان بگرنه بهر، بؤنه وهی له ململانیتی جیهان سه ربکه ون. لیره دا باسی ئه و

پوډاوه ده که م که به سهر لینینی پښه ری مارکسیهت هاتووه. نه م پیاوه ویستی دواى شؤرېشى ئوکتؤبه ر قؤناغئیکى سؤسیالیزم نه نجام بدات. زؤرئک له مارکسیه کان له به رامبه ری وه ستان و نه و کاره یان به پښچه وانه ی تئکسته کانی مارکس زانی، که ده لئى " سؤسیالیزم نایه ته دی ته نها له و ولاتانه نه بیته که سه رمایه دارى گه یشتؤته نه و په ری گه شه کردن". به لام لینین نه و که سانه ی به لاده ری مارکسیهت زانی و له کتیبه که ی به ناوی (نه خویشی مندالکاری چپ له کؤمؤنیزم) وه لامی نه وانی دایه وه. لیره دا برکه یه کی قسه کانی لینین ده گوازمه وه، که هه لوئستی نه و پیاوه له باره ی تئکسته داخراوه کان پوون ده کاته وه. لینین ده لئى " مارکس و نه نگلس ده لئین تیؤرى ئیمه بیرویاوه پښکی دؤگما نییه به لکو پښه ری کاره. مه زنترین تاوان و هه له ی مارکسیه کانی نمونه ی کاوتسکی و ئؤتؤ پاور نه وه بوو له م بابه ته نه گه یشتن و نه یان توانی له چرکه ساته هه ستیاره کانی پړؤلیتاریا په پیره وی بکه ن... له سه رده می جیرنؤفیسکی شؤرېشگپښه پووسه کان بیشوومار قوریانیان دا نه مه ش له نه نجامی فه رامؤشکردنی نه م هه قیقه ته بوو. ده بیته به هه ر نرخیك بیته کؤشش بکه ین بؤنه وه ی پښگری بکه ین له شیوعییه چه په کان و شؤرېشگپښانی نه وروپا و پؤژئاوا نه وانه ی خؤیان له پښناو چینی کارگر ته رخان کردووه، نه م هه له یه دووباره نه که نه وه".

جئگه ی داخه که سئک سوودی له م هاواره ی لینین وه رنه گرتووه، ژماره یه کی که م نه بیته له مارکسیه کان، نه وانه ی پښتر پابه ند بوون به ده قه کانی مارکس و نه نگلس دواتر که سانی دیکه هاتن، له سهر پلانی نه وان ده پښشتن به لام تئکستی دیکه یان زیاد کردووه، به خودی

لینینه وه .

ده کریت بگوتریت مارکسیهت له بارودۆخی ئیستادا دوو جۆره هه له له خو ده کریت یه کیکیان دامه زینهرانی تیی که وتوون، واته مارکس و نه نگلس و لینین و هاوئاسته کانیان . نه وانیش مرؤفن هه له ده کهن یان راست ده کهن . کاتیک ئیعه په خنه له هه له کانیان ده گرین مانای نه وه نییه ئیعه بیرکردنه وه مان له وان مه زنتره ، ته نانهت بیرمهنده مه زنه کانیس ده که ونه هه له ی نه وتۆ که ئاشکرا نابیت به تپه پپوونی رۆژگار نه بیت .

له باره ی هوکاری تابوورییه وه

جۆری دووه می هه له کان که په پیره وکارانی مارکسیهت تیکه وتوون ، نه وان هه ندیک جار سه پپچی دامه زینهران ده کهن که چی وا ده زانن له سه ر پپبازی نه وان ده پۆن . ئه م بابه تهش ته نها له لایه ن په پیره وکارانی هزری مارکسیهت نییه ، به لکو دیارده یه کی گشتی کۆمه لایه تییه ، له هه ر کات و شوینیکدا له لای په پیره وکاران به دی ده کریت . له سه ده درهنگه کاندایه چهند نمونه ی ئاشکرامان له لای موسلمانان بینی ، که وا ده زانن له سه ر سوننه تی پپغه مبه ر و یاران ی ده پۆن که چی له زۆر بابه تدا دژی پپبازی نه وانن . من له و پاشکۆیه و پاشکۆکانی دیکه هه ول ده ده م تاوتوئی هه ردوو جۆری هه له ی مارکسیه کان بکه م نه مهش به پپی تیروانیی خۆم بۆ مارکسیهت . یان به بپی تیگه یشتنی خۆم . بانگه شه ی راستییش ناکه م له وانیه له هه ژمارکردنی نه وه لانه خۆم هه له بم ، واته هه له که له زهینی من بیت نه وه ک تیۆری مارکسیهت . بۆیه تکام وایه نه وانیه له مارکسیهت که یشتوون رۆشنا ییم پی بدهن .

چا که یې نه وه بې مارکس ده گپ پته وه، که به که م جار له میژوودا هزی مړی به ره و گرنګی هۆکاری نابووری له ژبانی کومه لایه تیدا نارپسته کرد. بیرمه ندانی پیش مارکس نه وه قه یان به و هۆکاره گرنګه نه دابوو که شایه نی بوو. دواچار مارکس هات، به شیوه به کی چر تپړوانینه کانی خسته سر نه م هۆکاره تهنانهت به ته وهری کی بنه پرتی زانی له کومه لگادا و به بزوی نه ری به که می زانی له میژوودا. نه م جه ختکردنه وه ی مارکس بې هۆکاری نابووری وایکرد هه ندیک له په پره وکاران توند پره ویی له سر بکه ن، نه مه ش هه می شه خووی په پره وکارانه. نه نگلس له سرده می خویدا تپینی سره تایی ده رکه وتنی نه م توند پره ویی له لای مارکسیه که نجه کان کردوه، بویه ره خنه ی لیگرت و سرزه نشتی کرد. نه نگلس به شیک له به رپرسیاریتی نه م توند پره ویی بې خوی و مارکس ده گپ پته وه، ده لئ "من و مارکس به شیک له و به رپرسیاریتی هه لده گرین که گه نجان بایه خیکی زیده له پیویست به لایه نی نابووری ده دن. له به ره و پوو بونه وه ی نه یارانمان ده بووایه جهخت له سر بنه مایه کی سره کی بکه ینه وه که نه وان نکولیان لیده کرد. به لام له م حاله ته شدا هه می شه کات و شوین و بارودوخ نادوژینه وه تا ده رفهت به هۆکاره کانی دیکه بده ی ن، که له کرده کان به شدار ده بن."

نه نگلس باسی نه وه ی کردوه، چو ن هۆکاره کانی دیکه گرنګی خویان هه یه له شرفه کردنی پوواوه کان که ناکریت نکولیان لی بکریت، وه ک هۆکاری جهنگ و سیاست و نایین و بیرکردنه وه... هتد. بویه ده لئ "نه گه ر هاتوو به کیک نه و هه لویسته بشیوینی، به واتای نه وه ی هۆکاری نابووری بکاته تاکه هۆکاری دانپنراو، نه مه مانای

نوه په دهيكاته پرسته يه كى به تال و ده به نگانه ". نه نكلس چه ندين نمونه له ميژووى نه لمانيا ده هينيتته وه، وهك دهر كه وتنى ده وله تى پروسيا، يان چون ميرنشينه بچووكه كان دروست بوون. يان نه لمانه كان چون به پيى شوينيان له زنجيره چيكان و شيوه زاريان دابه ش بوون. به تيپوانيني نه نكلس ناكلرېت نه م بابه تانه ته نها به هوكارى نابوورى شروقه بكرين، به لكو ده بيت هوكاره كاني ديكه ش له برچاو بگيرين.

پيشكه وتنى كومه لگا

پوخته ي بچوونى ماركس له باره ي كومه لگاي مزيى نوه وه له سره بنه ماي ماددى و نابوورى ده وه ستن. كاتيك مرؤفه كان بو به ره مه پتاني كه ره سته و پيداويستيه كانيان كار ده كه نه وا ده چنه نيو په يوه ندى پيخستنې به ره مه كانيان وه، له كوى نه م په يوه نديانوش نه م بنه مايه دروست ده بيت كه كومه لگاي له سره بونياد ده نرېت، له سره نه و بنه مايه ش نه و شته دروست ده بيت كه ماركس به (سرخان) ناوى ده بات. سهرخانېش برېتېيه له هه موو سيماكاني كولتوورى و كومه لايه تى وهك داب و نه ريت، بيروياوه، ياسا و ريساكاني ناكار، هونر و فه لسه فه و... هتد، سهرخان په گى خوى له و بنه مايه وه رده گرېت كه له سره ي دروست بووه، به گورپاني نه وېش ده گورپت.

به بچوونى ماركس ميژووى مرؤفايه تى له نه نجامى ململانتي چينه كانه. ماركس نه و ململانتيه به وه شروقه ده كات گوايه له نه نجامى دژيه په كترى نيوان لايه نه به ره مه پتانه كان و په يوه ندييه كاني به ره مه پتانه. لايه نه به ره مه پتانه كان له و مرؤفانه پيكدن كه له گه ل

نامیره کانیان له بهر مهیتان کارده کهن. ئه م لایه نانه ش به تیپه پېوونی کات به ره و چاکتر بوون و پیشکه وتن ده پوڼ. که چی په یوه نندیه کانی بهر مهیتان، ناتوانی له گڼل ئه م پیشکه وتنه بروت. لیره دا دژبه په کتر دروست ده بیټ، جاریکی دیکه مملانی تی نیوان چینی چه وسینه ر و چینی چه ساوه دروست ده بیټ.

مارکس پیی وایه کومه لگا کانی مرفایه تی له میژووی خویندا به پینج قوناغ یان سیسته م تیده په پڼ: کومونه ی سهره تایی، کویلا یه تی، دهره به گایه تی، سهرمایه داری، کومونیزم. هر قوناغیک له م قوناغانه له چا و پیش خوی به پیشکه وتوو داده نریټ، ئه م ش له بهر به دیهاتنی گونجانیکه له نیو لایه نی بهر مهیتن و په یوه ندی بهر مهیتان، به لام نه و گونجانه تاسر به رده وام نابیت، ده بیټ به تیپه پېوونی کات به ره و لاوازی بروت، تا دژبه په کتر شوینی ده گریټه وه. به م ش مملانی دروست ده بیټ و شوپش هه لده گپرسی له کوناییشدا قوناغیک نوئی دیته ناراهه.

ئه م تیوره ی مارکس به (ماتریالی میژووی) ناوده بریت. له راستیشدا کاتی خوی مه زنتین تیوری کومه لایه تی بوو. بره ویکتی زوری له لایه ن پوښنبرانی پیشکه وتووخوازی نه وروپا هه بوو. لایه نگرانی به هاوشانی تیوره که ی داروینیان ده زانی، به لام ئه وه ی داروین له بواری زینده وه وهرزانی بوو، که چی تیوری مارکس له بواری کومه لئاسی بوو. کیشی ئه م تیوره له په پره وکارانیه تی نه وه ک خودی تیوره که. مارکس ویستی ئه م تیوره پڼبه ری کارکردن بیټ، به لام په پره وکارانی مارکسیه ت یان به لایه نی که مه وه هه ندیکیان، ئه م تیوره یان کرده باوه پڼکی چه سپاو که گورپان و گومان قبول ناکات. بویه گریمانہ ی

پینچ قوناکه ی مارکس له لایه نئو که سانه وه بوو به راسته یه ک
(مسطره) جا کاتیک ده یانویست توژیینه وه بو کومه لگایه ک بکه ن،
یان توژیینه وه ی میژووی بکه ن، ئه و په نایان بو ئه و راسته یه ده برد،
ئه و کات شتیک نییه ته نها دانانی راسته که نه بیته بوئه وه ی بزانه
کومه لگاکه له چ قوناغیکه . دوا ی ئه وه ش ده ست ده که ن به گه ران
به دوا ی به لگه و نامه زه بوئه وه ی پالپشتی ئه م کاره یان بکه ن.
کوتلوف له کتیبی (شورشی بیست) هه ر ئه م کاره ی کردوه ،
بوئه وه ی توژیینه وه له باره ی شورشی بیستی عیراق بکات، به
پیوستی زانیوه له زه مه نی شورشه که راسته له سه ر کومه لگای
عیراقی دابنیت. بویه به و نه نجامه گه یشتوو که کومه لگای عیراقی
ئه و کات له قوناغی دهره به گایه تی بووه ، جا به پیی بوچوونی ئه و
شورشی بیست له ئه نجامی مملانیی نیوان چینی جه ماوه ری
زه حمه تکیشی وه ک به دو و جووتیار و پیشه گه ران بووه . له گه ل چینی
ده سه لاتداری چه وسینه ر. نیمه نکولی له گرنگی مملانیی چینایه تی
ناکه ین له لیکدانه وه ی میژودا، له گه ل ئه وه شدا ناکریت له هه موو
په وداوه کان به کاری بهینین و هه موو شته کانی پی شروفه بکه ین.
چونکه کومه لگاگان له و مملانییه ی له نیوانیاندا هه یه جیاوازن، له گه ل
یه کتر، هه روه ها په وداوه کانیش له کومه لگایه که وه بو کومه لگایه کی تر
به پیی هؤکاره سه ره کیبه کان جیاوازه . شورشی بیست به نمونه
وه ربگره ، نه گه ر ئه م شورشه له ئه نجامی مملانیی چینایه تی بووایه
وه ک کوتلوف باسی ده کاتن ئه و ده بووایه مملانی له نیوان شیخی
عه شیرت و تاکه کانی عه شیرته که بووایه به و پییه ی تاکه کان
سه پانی چه وساوه بوون و شیخه کانیش چه وسینه ر، به لام ئه وه ی له

واقیع بینیمان دژى نهو بۆچوونه بوو.

هممو نهوانه قسهی وهردی بوون لهسه ر مارکسیزم له پووی پراکتیک و تیؤره وه، له پووی نابووری و سیاسی و کۆمه لایه تییه وه. جا نهوانه ی پښیان وایه وهردی کاریگر بووه به تیؤری ماتریالیزمی نهوا وهردی بیان به باشی نه خویندؤته وه. نه م پیاوه جیاوازی نیوان نایدیالیزمی هیگل و ماتریالیزمی مارکسی پوونکردؤته وه. ههروه ها نه وهشی پوونکردؤته وه که مارکس بهر له دانانی تیؤره که ی که سیکی هیگلی بووه.

هزری وهردی له ئیران

گه لی ئیران به سروشته کۆمه لایه تی و سیاسیه که ی له گه لی عیراق جیاوازه، هه رچه نده نه م دوو گه له به هه زاران کیلومه تر دووجا دراوسینی به کترن. به لام نه م نزیکبوونه وه جوگرافییه به چه ندین هۆکاری دیکه ی سروشته جیا ی ده کاته وه، له وانه جیا ی زاگرس هه ردوو په گزی کوردی و فارسی له ده شتایی عه ره بی جیا ده کاته وه که له ناوه راست و باشووری عیراقه. دواتر پوویاری کارپۆن دیت، که له هه ردوو دیوی نهو هۆزه عه ره بیان نه شته جین که به سه ر که نداو ده پوانن و هه ردوو گه لی عیراق و ئیران له یه کتر جیا ده که نه وه، ته نها یاوه ری کاره ساتی جهنگ و داگیرکاری هه ردوولا نه بیت... له بهر نه م هۆکارانه جوگرافیا له سه ده ی رابردوودا هۆکاری نزیکبوونه وه ی کۆمه لایه تی و سیاسی نه بووه، ده بیت نه وه ش له بهرچاو بگیریت که له سه ده ی رابردوودا شوپشی دیجیتالی و ئینته رنیت نه بووه.

نه وه ی چاودیری پووداوه کۆمه لایه تی و سیاسیه کانی سه ده ی رابردووی کردبیت به پوونی ده بینیت ئیران پاشکۆی پووداوه عه ره بی

و عیراقییه کان بووه له پووی سیاسی و کۆمه لایه تییه وه. به و مه رجه ی نه و چاودیره به بیلايه نانه خویندنه وه ی بۆ پووداوه کان کردبیت، بی جیا کردنه وه ی نه ژادی و تایفه گه ری، بۆ پوونکردنه وه ی نه م خاله له میانه ی چاودیریکردنی بیلايه نانه، نامازه بۆ نه و به لگانه ی خواره وه ده کهین:

یه که م: یه که م جوولانه وه له مایسی ۱۹۴۱ له لایه ن سوپای عیراقی نه نجام درا، له دژی پژی می پاشایه تی، به ناوی جوولانه وه ی مایس بوو به سه رکردایه تی په شید عالی گه یلانی. نه م جوولانه وه پالپشتی جه ماوه ری به ده سته ینا بوو. به شیوه یه ک تو هتا نه م پۆ ناتوانی تاوتوتی نه م شوپشه بکه یه که به (شوپشی نیشتیمانی مایس) ناسراوه له عیراق دا. که چی له ئیرانی دراوسۆ په زه شای په هله وی هیشتا هیچ ناره زاییه ک و یاخیبوونی نه دیبوو جا له لای سوپا بیت یان گه ل. شا توانی ولاتی ئیران یه ک بخات و ده سه لاتی خۆی به سه پیئنی. کوپه که شی وه ک جینشین دابنن. ئیران له سه رده می په زه شادا بووژانه وه یه کی ناوه دانی به خۆیه وه بینی و ژیرخانیک ی هاوچه رخی بۆ ئیران دروست کرد، که هیشتا میژوو شایه تی بۆ ده دا، به لام نه م پیاوه له هه ندیک حسیب هه له ی کرد کاتیک له جه نگی دووه می جیهانی وه ک لایه نگر و هاوکاری هیزه کانی میحوه ر (نه لمانیای نازی، ئیتالیا، یابان) وه ستا، نه مه ش وایکرد هیزه کانی هاوپه یمانان (ویلايه ته یه کگرتووه کانی نه مریکا، پووسیا، به ریتانیا، فه په نسا) ناچاری بکه ن بۆ کوپه که ی ده سته ردار ی ده سه لاتی پاشایه تی بی، دواتریش بۆ دوورگی مۆریس نوورخرایه وه. له م ماوه یه شدا هیچ جوولانه وه یه کی گه رانخواز دروست نه بوو جا بۆ دیموکراسی بیت یان

گورپانی پښتې پاشايه تی. گهلی ئیران له بهرامبهر شای نوی محمه د
 په زاشا هیچ جوولانه وه په کی نه کرد ته نها نه و کاته نه بیټ دکتور
 محمه د موسه دهق سه روک وه زیرانی ئیران له به یاسا کردنی فرۆشتنی
 نه وتی ئیران بۆچوونی خوی سه پاند له سالی ۱۹۵۱ دا.

دکتور موسه دهق ویستی بهرگی نیشیمانی به نوپوزسیونی
 کلاسیکی ئایینی ئیرانی دابپوشی که له لایه ن ئایه توللای کاشانی
 پښه رایه تی ده کرا، به لام پیاوانی ئایینی له نیو پښای شۆرشدا
 موسه دهقیان شهرمه زار کرد. دواتر شای بچوک له ئیران پراکرد،
 نه مریکا به کوده تایه کی سه ربازی خوی تیپه لقورتاند، نه مه ش وایکرد
 موسه دهق پووبه پرووی دادگا بکریته وه و له و گونده ی تییدا
 له دایکبووه، ناکه نجه بوونی زوره ملیتی به سه سه پیترا. پیاوانی
 پښمه که شی دادگایی کرا و وه زیری دهره وه حوسین فاتیمی له سینداره
 درا! له میانه ی زنجیره ی میژوویی پروداوه کان بۆ خوینره ی
 به دیقته، پرون ده بیته وه که جوولانه وه ی نیشیمانی له ئیران له
 دژی پښتې پاشايه تی ۱۰ سال دواي هاوشیوه که ی بووه له عیراقد.
 دوهم: دواي شۆرشی میسر له سالی ۱۹۵۲، چه ندین کوده تاي
 سه ربازی و شۆرشی میلی له ولاتانی عره بی به رپابوو. له وانه له
 عیراق شۆرشی چوارده ی ته مموزی ۱۹۵۸ به رپابوو، که پښتې
 پاشايه تی له ناوبرد و پښتې کوماری هینا به پښه رایه تی عه بدولکه ریم
 قاسم. دواتر عیراق تووشی چه ندین شۆرش و کوده تا بوو بۆ
 به ده سته پینانی ده سلات تا دوايین جار هیزه کانی نه مریکا هات و
 پښیمان له ناوبرد و ده سلاتیکي دیکه یان دامه زراند.

گهلی ئیران له جوولانه وه که ی موسه دهق له سالی ۱۹۵۱ تا سالی

۱۹۶۲، له وه وهستا داوای گورپانکاری بکات. نکوئی له وه ناکریت هه نډیک حزبی چه پ و نایینی هه بوو، له تاران په نایان بؤ توندوتیژی دهر د، چه نډین غافلکوژی سیاسییان نه نجام دا، به لام به مجوره جوولانه وه که یان زور سنووردار بوو، نه نانه ت نه ده که یشته شماره نزیکه کانی تارانش. نمونه ی نه م جوړه جوولانه وانه ناکریت به شوپشی میلی و سوپا دابنریت. تا نه و کاته هات بارودوخی نایینی ئیران به جوولانه وه شوپشگیره کانی عیراق کاریگر بوو که به سر پژی می پاشایه تی و کوماره نوییه که نه نجام درا.

جوولانه وه ی نیمام خومه یینی دهر که وت له شاری قومی ئیران دهستی پیکرد، هه ولیدا نیشتمانه په روه ره کانی ئیران له ژیر عه باکه ی خوی کوبکاته وه، به لام سه رکه وتوو نه بوو، وه ک چون پیشتر موسه ده ق سه رکه وتوو نه بوو له وه ی پیاوانی نایینی بخاته پیزی شوپشه که ی.. نه مجاره شا به نه زمون بوو، پشت و په نای هه بوو، بویه شا به توندی له گڼل شوپش هه لسوکه وتی کرد و له باری برد. خومه یینی بؤ تورکیا دوورخسته وه و دواتریش هاته عیراق.

گه لی ئیران دوا ی سه رنه که وتنی جوولانه وه که ی خومه یینی دووباره که وت وه حاله تی بیده نگی تا سالی ۱۹۷۸، جاریکی دیکه شوپش له ئیران هه لگیرسا، به که مجار بوو هه موو گه لی ئیران له ژیر خپوه تی نیمام کزبوونه وه له پاریس... دوا ی سالتیک نیمام گه راپیه وه و پژی می پاشایه تی خست و به که م کوماری له ئیران دانا، نه م کوماره ش نزیکه ی بیست سال له به که م کوماری عیراق دواکه وت. به مشیوه به ئیستاش که ده وله تانی عه ربه ی به شوپش تیده په پن که له ناوه خو به ره م دیت و له دهر وه دروست ده کریت. به و شوپشانه چه نډین

پژیم کهوت، گهلی ئیران ههوللی دا لاسایی ئەم شوپشانه بکاتهوه، بهلام دسهلاتی خامه نایی پښه ر خوینی پرست و به شتوهیهکی کاتی تهوژمی شوپشی وهستاند. تۆش خوینهری خۆشهویست له هه کاتی کدا که ئەم کتیبه ده خوینیتهوه، دواي نهوهی له بهردهستی من تهواو ده بیئت، تۆش وینهکان تهواو بکه، ئیستا کاتی نووسینی ئەم کتیبه سالی ۲۰۱۳هه، کاته که ی دیکهش نادیاره!!

ئهمه له لایه نی سیاسیه وه، له لایه نی ئایینییه وهش جیاوازییه کی زۆری نییه. شوپشی (القنباک) له ئیران فهتوا که ی له لایه ن ئیمامیک ده رچوو که له عیراق نیشته جی بوو، شوپشی بیست له عیراق تهوژمه جه ماوه ریه که ی پشتیان به چهن دین فهتوا بهست که له لایه ن مه رجه ع و زانایانی نه جف و که ربه لا و سامه پرا ده رچوو بوو. فیه نه ناسیک که له قوتابخانه ی نه جفی ده رچوو بیئت له لای ئیرانییه کان به ها که ی له فیه نه ناسیک باشتره که له قوم بیئت. زۆریه ی سه رچاوه زانستییه کان که به زمانی عه ره بی ده رده چن له نه جفه و له قوم ده خویند ریئت. کاریگه ری کۆمه لایه تی و پۆشن بیری عیراقی به سه ر حه وزه ی زانستی قوم زۆر پۆشنه. ئەم حه وزه ی پښیککی تاییهت بۆ ئەو که سانه ی داده نیئت که له قوتابخانه کانی نه جف ده خوینن. هه ندیک له مه رجه عه کانی قوم پارێزگاری له نازناوه نه جفه ییه که ی خۆیان ده که ن، وه ک مه رجه عی مه ره عشی نه جفه ی. پښی ئەو زانایه ی له نه جف خویندوویه تی له و زانایه جیاوازه که له وی نه یخویندووه. له وانیه تا ئەمرو نه جف وه ک باریکی قورس بیئت به سه ر سه رکر دایه تی ئایینی ئیرانه وه، ته نانهت ئەگه ر خودی ئەو مه رجه عی له نه جفه یشه ئیرانی بیئت، یانیش مه رجه عه ئیرانییه کان

له پړوی سیاسییوه کاریگه ریبیان به سهر مهرجه عه که ی نه جه فوه هه بیټ، به لام نه و ههر قوتابخانه ی نه جه فی دایک ده نویټی. نه مهش وای لیده کات تایبته بیټ. ههر له بهر نه و هؤکارانه شه قوتابخانه ی ئایینی و پښنبری له ئیران هیشتا کتیب و بلاو کراوه کانی نه جه ف ده قوژنه وه وه ک نه وه ی که نجینه یه ک بن، یانیش سه رچاوه یه کی سه ره کی بن بؤ فیکر و هؤش.

دکتور علی وهردی له لیستی نه و ناوه عه ره بیانیه که کتیبه کانی له ئیران خراوته سه ر زمانی فارسی. له به دبه ختیشدا واعیزه کانی سولتان یه که م کتیب بوو به ناو نیشانیکی هه له وه وه رگیزدراوه (نقش وعاظ در اسلام) له لایهن محمه د علی خلیل وه رگیزدراوه، ناو نیشانه که به واتهی (پۆلی واعیزه کان له میژوی نیسلامدا) دیت، پیم وایه خوینته ری خوشه ویست ئاستی نه و چه په له کردنه ده زانی که به خویندنه وه ی ناو نیشانه که ده چیته زه یینه وه، که ته واو پیچه وانهی ویستی وهردییه. من خوم ته نها سه یری ناوی کتیبه که م کردوه له میانه ی هه ندیک سه رچاوه ی ئیرانییه وه، بویه ناتوانم به راوردی تیکسته سه ره کییه که و وه رگیزدراوه که بکه م. به لام ته نها له میانه ی ناو نیشانیکی ساخته وه ده کریت پشت به ناوه پوکی کتیبه که نه به ستین. من پیم وایه له میانه ی نه و ناو نیشانه وه زانایانی فارس ته نها نه وه یان له وهردی وه رگرتوه که له گه ل مه به سستی نه وان گونجاوه. بؤ میژوو ده یلیم: وهردی که حزی ده کرد به هه رزانترین نرخ کتیبه کانی چاپ بکریټ و له نیو خه لک بلاو بکریټه وه، به لام هه میسه رازی نه بوو بی پیدانی په زامه ندی کتیبه کانی له چاپخانه ئیرانییه کان چاپ بکریټ، داواشی ده کرد مافی پی بدریت. هه ندیک له

زانایانی فارس و نووسهران کاریگر بوون به بیرکردنه وهی وهردی ، به تایبته دکتور علی شریعتی که به فهیله سووفی شۆپشی ئیرانی ده ناسریت. له گڼل شیخ مورته زای موته هه پی که به کتیک بوو له ربه رانی هزی شۆپش، له سه ره تای شۆپشه که کوژرا.

شیخ مورته زای موته هه پی

(نایه توللا مورته زای موته هه پی له سالی ۱۹۲۰ له دایک بووه له سالی ۱۹۷۹ مردووه. زانایه کی نایینی و فهیله سووفیکی ئیسلامی بوو له ئیران. چه ندین کتیبی له باره ی عه قیده و فیه و فهلسه فه هه یه. به کتیک له سه رکرده کانی شۆپشی ئیرانی بوو، به کتیک بوو له که سه نزیکه کانی ئیمام خومه یینی، له لایه ن پیکخواوی فورقانه وه له پوژانی سه ره تای شۆپش له سالی ۱۹۷۹ تیرۆر کرا). مورته زای موته هه پی کاریگر بوو به بیرکردنه وهی وهردی که هانی جوولانه وهی ده دا له دزی قه تیسبوونی هزی. به تایبته ی له ژینگه یه کی وه ک نه وسای ئیران که له سه ره وه باسمان کرد. که هه موو جوولانه وه یه کی سیاسی و کۆمه لایه تی له به رده م سه رکه و تنه کانی شا چه قیبوو.

مورته زای موته هه پی به به کتیک له پیاوه نایینییه کلاسیکیه کان داده نریت، نه ویش له وهردی نه و بیرۆکانه ی بردووه که سوود به ناراسته ی فیکری نه و ده گه یینی. له چاپی شه شه می کتیبه که ی به ناوی (مقدمه ای بر جهان بینی اسلامی، وحی و نبو) که ناو نیشانه که ی ده کاته (سه ره تایه ک له جیهان بینی ئیسلام، له سه روش و پیغه مبه رایه تیه وه) له لاپه ره ۲۹ هاتووه: (علی قهرمان تیغ و تسبیح است، هم مرد تیغ هم مرد تسبیح ، اما برای مغلوب کردن کدام طبقه؟ طبقه زیر دست و محکوم یا طبقه ی زیر دست و حاکم؟ شعار

علي (كونا للظالم خصما و للمظلوم عوناً) است. علي در تمام عمر دوست تیغ و تسبیح بود، دشمن طلا او علیه خداوندان زد و زور به کار رفت به قول دکتر علي الوردي در کتاب مهزلة العقل البشري علي با شخصیت خود فلسفۀ مارکس را نقض کرده است).

شیخی موته ه پری پشت به بۆچوونی علی وهردی ده به ستنی که له کتیبه که ی گالته جاپی عه قلی مرؤیی هاتوه. به گوتی نه وهی دروشمی علی کورپی نه بوتالّب شمشیر و ته سبیح بوو. نه و نه یاری ستمکار بوو پالپشتی سته مدیده بوو، وه ک وهردی له کتیبه که ی جه ختی له سه ر ده کاته وه ره فتار و که سیتی نیام علی پیچه وانه ی فه لسه فه که ی کارل مارکس بوو.

جیگی داخه نه و کتیبانه ی وهردی وهرگپرادر اونه ته سه ر زمانی فارسی، یاری به ناویشانه کان کراوه، له وانه کتیبی واعیزه کانی سولتان و گالته جاپی عه قلی مرؤیی. سه ره پای نه م وهرگپرانه که مهش وهردی ناویک بووه به هز و بیرکردنه وه که ی ریازیک بووه شیخ موته ه پری به سوای بووه بۆ که یاندنی بیرۆکه کانی به خه لک. موته ه پری له کتیبی (جیهانبینی نیسلام) که یه کیکه له به ناو بانگترین کتیبه کانی باس له وه ده کات نایینی راسته قینه ی محمه د به هز و هه لسوکه وتی علی کورپی نه بوتالّب بلاویوته وه، که پیشه نگی نه و که سانه بوو هاتنه ریزی نیسلام وه. له م بۆچوونانه ش موته ه پری پشت به وهردی ده به ستنی که له کتیبی گالته جاپی عه قلی مرؤیی باسی کردووه و دواتر خه لکه که عه لیان جیهنشتووه هه ر کۆمه له یه ک خۆی پی راست بووه. که وهردیش باسی نه وه ی کردووه.

دکتور عالی شهريعه تي

(عالی شهريعه تي له سالی ۱۹۲۳ له دايك بووه له سالی ۱۹۷۷ مردووه. بیرمه نديکی ئيسلامي ئيرانی به ناويانگ بوو، به سرووشبه خشی شوپشی ئيران داده نريت. که دواي دوو سال له کوژرانی هه لگيرسا. کوليزی نادابی زانکوی تارانی ته واو کردووه، دواتر له زانکوکانی فهرنسا دکتورای له ميژووی ئيسلام و کومه لئاسی به ده ست هيناوه. له به ناويانگترین کتیبه کانی: شيعه گریه عالی و شيعه گریه سه فوی، بنه ماکانی ئيسلام، فاتيمه هر فاتيمه يه). شهريعه تي يه کيک بووه له وانه ي به بيرکردنه وه و کتیبه کانی وهردی کاریگر بووه، به تايبه تي ئه و پياوی ئايینی نه بوو، به لکو مامؤستايه ک بوو دکتورای له زانکويه کی فهرنسی به ده ستهيناوه و له پوژئاوا ژياوه. چه ندين بيرۆکه ي پيفررمی کومه لايه تي هينا، به لام نوخبه ي ئايینی سه ره تا په تيان کرده وه. عالی شهريعه تي له گه ل هه نديک له بوچوونه کانی عالی وهردی هاوپايه، له وانه له کتیبه کي به ناوی (زير بنای اسلام) واته (بنه ماکانی ئيسلام) باس له و بيرۆکانه ده کات که له کتیبی واعيزه کانی سولتان هاتووه. ئه و پيويابه ناکريت کومه لگا کانی ئيسلام ته نها به وه عزخوینی چاکسازیی تيدا بکريت، به تايبه تي نه گه ر هاتوو واعيزه کان خويان په يره وي ئه و نامؤزگاريبانه يان نه کرد که به خه لکی ده دن. نه مه ش ئه و بيرۆکه يه يه که وهردی ده سال بهر له شهريعه تي له کتیبی واعيزه کانی سولتان باسی کردووه، که ده لئ "واعيزه کان پشت به لؤژيکی نه فلآتوونی ده به ستن، له وه عزو نامؤزگاريبه کانيان، سروشتی مزیی ناکريت ته نها به وه عز چاک بکريت. واعيزه کانیش

خویان په پرېه وی ناموزگار بیه کانی خویان ناکه ن، نه وان له سره خوانی خوشگوزه رانان ده ژین".

وهردی خوی له وه به دور گرتووه، په خنه له ناین بگریټ، به لکو په خنه له واعیزه کانی ناین ده گریټ، که چی شریعتی په خنه له وه ده گریټ ناین بگریټه هؤکاریک بؤ زالبون به سر کومه لگا، نه مهش به که رکړدی خه لک ده زانئ که ناین به مه بهستی خوت به کاریه یتنی. شریعتی واعیزه کانی له پیاوانی دیکه ی ناینی جیانه کړدوټه وه، واعیزه کانیش له نیران به (روزه خوان) هاتووه. به مهش شریعتی خوی خسته بهر په خنه ی توندی هه مووان. ده بینین وهردی له کتیبه کانی ده لئ سوننه گریی محمه د، شیعیه گریی عه له وی یه ک هزن، جیاوازییه که له سوننه گریی نه مه وی و شیعیه گریی سه فه وی هاتووه. وهردی مرد هر له سر نه و بیروپایه مایه وه. له یه کیک له کوره کانی پوژیک وتی " من پیم وایه ناینی راسته قینه ی محمه د له گه ل کوزرانی عه لی خرایه گوره وه " دکتور عه لی شریعتی له چوارچیوه ی گپرانه وه میژووییه دورودریژه کانی وه ناو نیشانی کتیبه کی له هزری وهردی خواستووه نه مهش ناو نیشانه که یه: (شیعیه گریی عه له وی و شیعیه گریی سه فه وی) له و کتیبه دا شریعتی جهخت له سر نه وه ده کاته وه شیعیه گریی عه له وی و سوننه گریی محمه د یه ک بیروکه ن، جیاوازییه که له سوننه گریی نه مه وی و شیعیه گریی سه فه وی هاتووه. نه مهش واده کات ته بابی له نیتوان نه م دوو بیرمهنده پوژن بیت، به لام وهردی به ده سال بهر له وه ی شریعتی هاتووه. ناتوانم بلیم شریعتی کتیبه کانی وهردی نه خویندوټه وه، به لکو له چهن دین شوین ناوی وهردی و کتیبه کانی

هیناوه .

ئوم تیکستهی وهردی که له بهرگی په که می کتیبی چاوپیداخشانیکی کومه لایه تیپانه هاتوه، به ته اویم به فارسی له کتیبه کهی دکتور علی شریعتی دؤزیوه ته وه، ئه مهش تیکسته کهی وهردییه: " شیعه له سره تا پافزیه کان نه بوون، هه روه ها سوننهش ناسیبه کان نه بوون. به لکو توندپه وی، ئه وهی به که له که بوونی هزری ناومان بردوه، بووه هوی ده رکه وتنی ئه م ئه نجامه خه مگینه. ئه گه ر هاتوو شیعه و سوننه له م سرده مه دا بیان هوی په کبگرن، ئه وا ده گه پینه وه سره ئه و دروشمه کۆنانه ی که زهیدی کوپی علی و ئه بوجه نیغه به رزیان کردبؤوه، واته دروشمی شوپش بؤ زالبوون به سره موو جوړه کانی سته م... لیره شدا جیاوازی له نیوان سته می شیعه و سته می سوننه نییه، ئامانجی ئاین دادپه وه ری کومه لایه تییه. پیاوه کانی شتیک نین، ته نها ئامرازیکن بؤ هینانه دی ئه م ئامانجه پیروژه "

دکتور علی شریعتی ده لئی " این بود که تشیع صفوی که نه تنها هیچ وجه مشترکی با تسنن نداشت، بلکه در قبال آن بوجود آمده بود، و همیشه تشیع و تسنن یکی بود. ولی متعصبان آن را ساختند ". دواتر دکتور علی وهردی ده لئی " سولتانه سه فه و بییه کان هیچ جیاوازییه کی سره کییان له گه ل سولتانه کانی عوسمانی نه بووه، هه موویان خودا ده په رستن و بنده کانی خوداش تالان ده که ن ". علی شریعتی ده لئی " زیرا هما نظور که صفویه برای جنگ با عثمانی به یک نوع تشیع ایرانی نیازمند بود، عثمانی نیز برای جنگ با صفویه به یک نوع تسنن ترکی تکیه میکرد، و بدین گونه بود که اسلام واحد،

به دو دین متخاصم مستقل شد". وهردی ده لئی " ده لئین سیاست بچیته ناو هر شتیکه وه بۆگه نی ده کات، چوو ه ناو ه موو مه زه ب و نایینه کانه وه خرابی کردن. نیستا نه وه ی نوی ده بیته په ند له پابردو وهرگبریت، ده بیته له نووکه وه پربازی سه رکرده به که مه کانیا ن په یرو بکن، شوپش به سه ر ه موو شیوه کانی سته مکاری بکن. ناکار نه نجامیکه له نه نجامه کانی بارودوخی کۆمه لایه تی، پوژئاواییه کان ناکاریان چاک نه بوو ته نها نه و کاته نه بیته بارودوخی شارستانی و نابووریان باش بو". دکتور علی شریعتی ده لئی " و درست در حالی که مسیحیت با رنسانس و بورژوازی تازه پا جان میگرفت و با علم و صنعت و پروت مجهز میشد و اسلام را تهدید میکرد، اسلام به جان اسلام افتاده بود و دشمن را فراموش کرده بود. با میل ایران یك نهچت تازه و نیرومند بوجود آورد، و این دو قدرت در این نهچت چنان در هم جوش خوردند که قابل انفکاک نبودند".

تکام له (خوینهری عه ره ب) هه یه سه رسام نه بیته به وه ی وهرگپران بۆ تیخته فارسییه کان نه کردوه. چونکه نه گه ده قواده ق نه بیته نه واته واته له ناوه پۆک وه ک پیروپاکانی وهردییه. وه ک نه وه وایه که سیک به ده ستکارییه وه کتیبیک وهریگپری، له مه زیاتر جیاوازییه کی نییه. کاتیک علی شریعتی ناوی خاوه ن و ته کان ناهینس، پاساوه که ی لئی وهرده گپری، من به خۆم پاساوی بۆ ده هیتمه وه، چونکه نه و پیاوه ده رچوری زانکویه نه روپییه کانه، له حوسپینه وتاری ده دا، دواتر وتاره کانی له شیوه ی نامیلکه کۆده کرایه وه و ده کرا به کتیب. ژیا نی سیاسی شریعتی له ژیر سایه ی پژی می شای

نیران زۆر ئالۆز بوو، هه‌میشه له‌نیو شاره‌كان ده‌گه‌را و به‌دوای بوون، تا له‌ نیران پرایکرد و له‌ به‌ریتانیا تیرۆر کرا. به‌لام‌ نه‌وانه‌ی نه‌رکی پاراستنی پۆشنه‌بیریه‌که‌ی شه‌ریعه‌تییان له‌ نه‌ستۆ گرتوه، پێویسته دووباره‌ کاره‌کانی پێکبخه‌نه‌وه و پۆلینی بکه‌نه‌وه.

ئه‌مه‌ دیمه‌نی گواستنه‌وه‌ی هه‌ندیک کتیب و به‌رپراکانی وهردی بوو بۆ ولاتی فارس، هه‌ر که‌سه و به‌پێی خواستی زانستی و کۆمه‌لایه‌تی و سیاسی و نایینی به‌رپراکانی وهردی بردوه.

مشتومه‌ زانستیه‌کانی وهردی له‌ مه‌جلیسی خاقانیدا

به‌رۆکه‌ی دامه‌زراندنی مه‌جلیسی خاقانی، که‌ له‌لایه‌ن وهردییه‌وه پێشنیاز کرابوو، له‌وه‌ سه‌رچاوه‌ی گرتبوو، وهردی شویتنیکه‌ی هه‌بیت به‌ سه‌ربه‌ستی قسه‌ی تیدا بکات بێئه‌وه‌ی قسه‌کانی پێ بپین و دواتریش له‌لایه‌ن ئاماده‌بووانه‌وه‌ پرسیاوی ئاراسته‌ بکریه‌ت و ئه‌ویش وه‌لامیان بداته‌وه. له‌به‌ر نه‌وه‌ی مه‌جلیسی پۆژانه‌ ماندووکه‌ر و له‌ کرده‌یی جیبه‌جی ناکریه‌ت، ئه‌وا وهردی پۆزی پینجشه‌مه‌ی بۆ مه‌جلیسی خاقانی هه‌لبژارد، ئه‌م حاله‌ته‌ش سه‌ مانگ به‌رده‌وام بوو، که‌ مه‌جلیسه‌که‌ ناویانگی په‌یداکرد و ئه‌دیپ و نووسه‌ران په‌ویان تیده‌کرد. پۆزی پینجشه‌مه‌ش کاته‌که‌ی له‌گه‌ڵ کاتی کۆپه‌کانی گرنه‌ترین و په‌سه‌نترین مه‌جلیسی به‌غدا یه‌کی ده‌گرته‌وه، ئه‌ویش مه‌جلیسی شه‌یعیاف بوو. که‌ جه‌ماوه‌ری ئه‌م مه‌جلیسه‌ له‌ په‌وی سه‌لیقه‌ی ئه‌ده‌بیه‌وه‌ له‌گه‌ڵ مه‌جلیسی تازه‌ دامه‌زراوی خاقانی هاوبه‌ش بوون. بۆیه‌ ده‌بوایه‌ له‌ پۆژنیکه‌ی دیکه‌ بگه‌رپین، که‌ ته‌نهن‌ا پۆژانی دووشه‌مه‌ و شه‌مه‌ و سێشه‌مه‌مان به‌ده‌سته‌وه‌ بوو. چونکه‌ هه‌موو پۆژه‌کانی هه‌فته‌ به‌سه‌ر مه‌جلیسه‌کانی به‌غدا

دابه شکرابوو: به یانی هه یینی بۆ مه جلیسی دکتور عه بدولحه مید هیلالی و ماموستا مه کی سهید جاسم بوو، شه ممه بۆ مونته دای نه بو حنیفه بوو، یه کشه ممه بۆ ماموستا محمه د جهواد غه بان بوو، سیششه ممه بۆ مه جلیسی ئال محیدین بوو، چوار شه ممه بۆ مونته دای به غذا و پینج شه ممه ش بۆ ئال شیعریاف بوو. سهره پای نه مانه مه جلیسی دکتور ره شهید عوبهیدی و مه جلیسی دکتور خالد هزی مانگانه بوون یه که م چوار شه ممه ی سهره تای مانگی زایینی کۆریان ده کرد، مه جلیسی ماموستا علی حهیده ری نیو مانگی بوو، به داخوه نه م سنی مه جلیسه نه یان توانی به رده وام بن. هه روه ها مه جلیسی ماموستا غه بان له وپه ری توندی نابلقه که له سالی ۱۹۹۴ داخرا. دکتور راجی تکریتی مه جلیسیکی نوی دانا کۆره کانیا ن به فیدیۆ تۆمار ده کرد، به لام دوی چوار مانگ له دامه زاندنی به هۆی له سیداره دانی دکتور راجی تکریتی، مه جلیسه که داخرا.

وهردی له مه جلیسی خاقانی چه ندین مشتومپی زانستی نه نجام ددها، که زۆریه یان یه کلایه نه بوو، واته به سه رکه وتنی بیۆینه ی وهردی کۆتایی ده هات. نه مه ش به هۆی نه وه بوو پسپۆرانی کۆمه لئاسی و پاراسایکۆلۆژی و میژوو نه ده که وتنه مشتومپه کانی وهردییه وه. هه روه ها وهردیش مشتومپی له گه ل که سانی دیکه نه ده کرد که پسپۆری نه ویان نه بوو. هه میشه نه وه ی دووباره ده کرده وه، که زۆر سوودی له و کۆرانه بینیه به تایبه تی کۆره نوشداریه کانی. پرسیاره هه میشه ییه کانی وهردی له و که سانه ی کۆریان ده کرد هه میشه نه وه بوو که له باره ی کۆره که له زهینه بلیمه ته که ی دروست ده بوو. پرسیاره ی وهردی بۆ نه و که سانه ی

کڅړپان ده گڼړا گرنګ بوو، ئه م زانیارییه ش بۆ میژوو ده نووسم، بۆئوه ی که سانی نه فسننم فیږین ئه وانه ی له هه موو شتیک به دوا ی که موکوړی ده که پڼ تا خو یان به زانست هه لیکیشن و گوایه له شتیک تڼده گن که سانی دیکه تڼی ناگه ن. وهردی پۆزشی بۆ هه ندیک له و که سانه ده هیئایه وه که مشتومریان له گه ل کردوه، ده یگوت زانست پیئشده که وڼ، یان ناگاداری ئه وه نییه که ده یلڼن، یان بۆچوونی له گه ل ئه وان جیاوازه، پالپشتی بۆچوونی ئه وان ده کات. یانیش ئه گه ر باه تیکی نوڼی گوڼبیست بووایه ئه وا سهرسامی دهرده بږی. من چه ند مشتومړیکی زانستیم هه لښاردوه بۆئوه ی سوودی خوڼنه ر و توڼژه ری هه بیئت. ئه م گفتوگویانه به لگه ی ناکاری به رزی ئه و زانایانه یه که به شدار بوون و قبوولی بۆچوونی به رامبه ریان ده کرد، هه موو مشتومړه کانیش به خو شه ویستی و دؤستایه تی دهستی پیکردوه و ته واو بووه.

مشتومړ کردن له گه ل دکتور حوسین عه لی مه حفووز

(حوسین عه لی مه حفووز له سالی ۱۹۲۶ له دایک بووه له سالی ۲۰۰۷ مردووه. زانایه کی ئینسکلۆپیدی عیراقیه. له زانکۆی تاران دکتورای له ئه ده بی به راوردکاری به ده سته یئاوه. له زانکۆی لینینگراد بۆ چه ندین سال مامؤستا بوو، پروفیسؤر بوو له زانکۆی به غدا، زیاتر له هه زار کاری بلاوکراوه ی له وتار و کۆپ و کتیب هه یه. ئه ندامی به شدار بوو له زۆربه ی کۆپه زانیارییه عه ره بی و پۆژه لاتنی و ئه وروپیه کان، ته نها کۆپ زانیاری عیراقی نه بیئت!) دکتور مه حفووز بۆ عه لی وهردی پیشنیاری بږۆکه یه کی کرد، که بږۆکه یه کی زۆر گرنګ بوو هه ر

سه بارهت به که سیتی وهردی بوو. نه ویش نه وه به وهردی هه همیشه به لگه له کتبه که ی دیل کارنگی ده هینینه وه. وهردی پی وایه نه و خاله سه ره کیبانه ی کارنگی پیشتی پی به ستوره به که لگ هه موو مروفیک دیت بونه وه ی به ته وای تیگه یشنه وه له گهل که سانی دیکه بریت. وهردی پالپشتی نه م قسانه ی مه حفوزی کرد، دواتر مه حفوز وتی: وا باشتره نه و بیژکانه ی که کارنگی پیشنیاری کردوه له سه خوت جیبه چی بکه یت، که خوت پشتگیری ده که یت؟

وهردی سه رسام بوو، چونکه نه و خه سلته تی وه هایه له ماله که ی پیشوازی له که س ناکات، ته نانهت نه گهر نه خوش بیت توش سه ردانی بکه یت، حه ز ناکات که س قسه ی پی بپریت، قبولی زوربه ی داوه تنامه کان ناکات، حه ز له ته وقه کردن ناکات، له کاتی سلوک کردن رقی له ماچ کردنه، نه گهر هاتوو ماچت ده کرد، به ده نگیکی بیستراو ده یگوت "ماچ ده کات و ده موچاری نارقه ی کردوه". وه ک زانراوه پیبازی کارنگی نه وها نه بووه، به لکو ته و او پیچه وانه بوو. وهردی پالپشتی قسه کانی مه حفوزی کرد وتی نه ریوه لا. ئینجا وتی: من وا ناکه م به لام ده بینم کومه لگای غیراقیمان له کوشکیشی و پوو خوشی زیده پوی ده کات. نه مه ته و او پیچه وانه ی کومه لگای نه مریکیبه که ساردوسپن، کوشکیشی که م تیدایه. کارنگی داوا ده کات بگه پینه وه سه ری. من هه ولم داوه نه و خه سلته تانه له خوم به دور بگرم و دووه میش ده موی بانگه شه بۆ کومه لگا بکه م بچنه وه سه ر نه و خه سلته تانه. که سیک له کومه لگای پوژناوایی به جوولهی سه ر یان به رز کردنه وه ی ده ست سلوت لی ده کات، له وانه یه سلوت لی نه کات نه گهر بینی تو سه رقالی یان خوی به کاریکه وه سه رقان بیت، که چی

کهسی عیراقی واز له کاره کهی خوئی دههیننئ و دئ سلأوت لی دهکات. کهرچی خوئی له نارهقه دا شه لال بووه کهچی زیاتر له جاریک کولمت ماچ دهکات. زیاتر له جاریک دهلئ "چؤنی". نه گهر تۆ وه لآمی بدهیته وه، دووباره دهلئ "ئ... چؤنی". کاتیک که سینیکی عیراقی دهچیته مه جلسییکه وه به دهنگیکسی بهرز سلأو دهکات و دهلئ "السلام علیکم" هه مووان به هه مان دهنگ وه لآمی دهده نه وه، کهچی هه ندیک دهنگی بهرز ده کاته وه و وه لآمه کهی دریز ده کاته وه بۆنه وهی نه و سوننه تهی له کیس نه چی که گوتراوه، وه لآمی سلأو ده بیته له سلأوه که چاکتر بیته. به وه ندهش ناوه ستنئ دهست بۆ ته وه کردنی ناماده بووان دریز ده کات، یانیش له گه ل زۆریکیان به کتر ماچ ده که ن. هه رکه له سه ر کورسییه کهی حه سایه وه، نه و ا سه ره نوئ دهنگ بهرز ده بیته وه (به خیر بیی) له وانه به به کیک بلئت "نیواره تان باش" نینجا میوانه کهش وه لآمی ده داته وه. توخوا پیم بلئ نه گه ر کۆرپک بکریته و قسه کانیش به مشیوه به بیته، دواي نه وهی چاره که کاترمیزیک به به خیره اتنی که سیکه وه خه ریک بین، که درهنگ هاتوته مه جلسی، تۆ چیت بیر ده مینئ، جا نه گه ر هاتوو چوار کهس درهنگ بین نه و ا ده بیته کاترمیزیک بۆ سلأوکردن و به خیره اتنیان بوه ستن. دانای گه وره مان و مامؤستامان مه حفوز وتی: نه گه ر دیل کارنگی نه و ره فتاره ی عیراقییه کانی له سلأوکردن ده زانی، نه و ا کتیبیکی له دزی ده نووسی !!

مامؤستا مه حفوز له وهردی پرسی: دکتؤر ماوهی نیو سه ده به نه خوشییه کانی کۆمه لگای عیراقی ده ستنیشان ده کهیت، پؤشناییت خسته سه ریان، له گه لت هاوړا بووین و له گه لت جیاواز بووین، باسی

دوونفاقی که سیټی عیراقیت کردووه، لیت ده پرسین: تو به و
 خسه له تهی که زانایه کی کومه لئاسی، نایا چون کومه لگا که له و
 نه خوشیانه چاره سه ری ده بیټ؟ وهردی وتی " نه رکی زانای
 کومه لئاس نییه به خټو که ری کومه لگا بیټ، به لکو نه و ده رده که
 ده دوزیته وه، نه و تو یژه ری کومه لگایه، نه رکه کی نه وه به نامازه بو
 ده رده که و هوکاره کانی بکات، دهرمان له لای چاکسازی کومه لایه تی و
 خاوه ن ده سه لاته. ریفورمخواز بیرۆکه کان به خه لک ده گه ینی و هو لئی
 چاککردنیان ده دات، خاوه ن ده سه لاتیخ نه و یاسایانه ده رده کات که
 له گه ل چاکسازی کومه لایه تی یه کده گریته وه، تا کومه لگا که پابه ند
 بیټ به یاساوه و بیټه کومه لگایه کی سوو ده خش. به لام نه گه ر هاتوو
 ریفورمخوا زمان تی کده ر بیټ و ده سه لانمان یاسای پیچه وانه ده ری کات،
 ته نانه ت بو سوو دیکی کاتی ریگه به تی کدانی کومه لگا بدات، نه وه
 کاره ساته که یه .

دواجار نه و تی کسته ده گوازمه وه که به شیکه له دیمانه یه کی
 ریژنامه وانی، ژنه ریژنامه نووسی به توانا نه جات عه بدوللا له گه ل دکتور
 حوسین عه لی مه حفوزی نه نجامداوه، به ماوه یه کی که م به ر له مردنی
 مه حفوز، پرسیری له باره ی وهردی لی ده کات و نه ویش به مشیوه یه
 وه لای ده داته وه: دکتور عه لی وهردی ناموزای باو کم و قوتابی نه و
 بووه. خه لک له باره ی وهردی بوچوونی جیاوازیان هیه. نه و
 ماموستای ناماده یی مه رکه زی بوو له سه ره تای چله کان، منیش
 ماوه یه ک قوتابی نه و بووم. وهردی ماوه یه ک قوتابی قورشان و
 فرموده ی پیغه مبه ر بوو. چه ندین تیوری له کومه لئاسی هیه،
 له وانه (شارنشین و بیاباننشین) (دوونفاقی که سیټی) (تیوری عه قل)

ههروهه ها کتیبی (سروشتی کۆمه لگای عیراق) سه ره پای کتیبه کانی چه ندین تیۆری ههیه، ئەم شته گرنگانه ی جیهیشتنوه. ئەو نووسینانه ی ئەو به کتیبی سه رده م داده نریت له پروی بابه ت و به شه کانییه وه. ته نانه ت به گرنگترین نووسینه کانی سه رده مه که داده نریت. دیارترین بۆچوونی وهردی ئەوه بوو " نیسلام له گهل مردنی عملی کورپی نه بوتالب نیژرا. کۆمه لگا پیویستی به شوپشیکی ئاکاری ههیه "

له مه عریفه ی خۆیدا بایه خی به دوو سه رچاوه داوه، نه ویش قورئانی پیروژ و فه رمووده و سوننه تی پیغه مبه ره. جیگه ی داخه هه ندیک خه لک ده لئین دوور بوو له دین، به لام ئەو هه رگیزوا نه بوو... لیتره دامن قسه له سه ر پابه ندبوون ناکه م، چونکه پابه ندبوون به ئایین بابه تیکی تره... ده ستنیشانکردنه کانی بۆ کۆمه لگا کانی هاوچه رخ زۆر ورد بوو، له بابه ته هه ستیاره کانی ئەو: که سیتی تاکی عیراقی، بابه تی عه قلی مرۆیی، شارنشین و بیاباننشین، دووفاقی که سیتی بوو. ئەمانه ئەو بابه تانه بوون که تیۆره کۆمه لایه تییه کانی خۆی له سه ر بونیاد ناوه. .. وهردی دۆستی کۆمه لگا بوو، له گهل خه لکی ساده داده نیشته و تیکه لیان ده بوو، کاتیک گوئی له بابه تیکی شیواو ده بوو، کاغه زی له گیرفانی ده رده هینا و به دیقه ت و بایه خه وه دهینووسییه وه.. خوالیخۆشبوو پازی نه ده بوو که س له کۆپه کانی قسه بکات.. جارێکیان بینی یه کیک له گهل هاوپییه که ی قسه ده کات. کاتیک پرسپاری لیکرد کابرا وتی " ده مه وی کاغه زیک له هاوپییه که م داوا بکه م ". وهردیش وتی " تۆ گوئی له کۆپ ده گری یان داوای کاغه ز و قه له م ده که ی.. ". ئەمه ش کاریکی ئاساییه به لای که سیک که

موحازه پره به کی زانستی دهدات. به لئی وهردی پقی له نه خو (پڙمانی عهره بی) بوو، له گهڻ ټه وه شدا کتیبه کانی هه له به کی نه حوی تیدا نییه. له ماله که ی خویوه له ناوچه ی ټه عزمیه به پی دهدات و نایه تی (والیل ادا سچی) ده خویند، به دهنگیکی بیستراو دووباره ی ده کرده وه، کاتیک پرسیری لیکرا وتی من نویژ ده که م، مه به سستی ټه وه بوو له پرده که ده په پښته وه ټه نایه ته ده خوینیته وه... چندين نوکته و به سره هاتی خوښ له خوالیخوښبوو ده گپښته وه.

ټه مه بوچوونی ماموستا مه حفوز بوو له باره ی وهردییه وه، به ټه نقه ست ویستم هه مووی بی ده ستکاری بلاویکه مه وه، چونکه ټه نو نویسینه له گهڻ ټه و کتیبانه ی له باره ی وهردییه وه نووسراوه و ده لئین مه ی ده توشی و نویژی نه ده کرد، ده مانخاته دوورپانیتکه وه!! له گهڻ نوکته کانی وهردی تیکه ل بووه، ټه نو نوکته ی ده کرد بوټه وه ی بزانی کاردانه وه کان له باره ی قسه کانی ټه و چیه، گالته ی به هه ندیک تاکه کانی کومه لگا ده کرد که هیچ خه میکی دیکه یان نییه ته نها خوه لکیشان نه بیت له به رده م خه لک، که له پراستیشدا وه ها نیین. به لام ټه وه ی میتوډیکی توڙینه وه ی له باره ی وهردی نییه، نوکته کانی وه ک خوی گپښته وه، وا ده زانی پیشینه به کی پوژنامه وانی به ده سته پناوه. من پیم وایه له باره ی وهردی پتویست به وه ده کات فره نگ و ټه زموونی سالانیکت هه بیت تا هزی وهردی هه لېوه شینیته وه و تیی بگه یت. ټه مه بوچوونی ماموستا مه حفوز بوو له باره ی کوپه خال و هاوشاری و ماموستا که ی، که زیاتر له شه ست سال له گه لئ ژیاوه. ته نها گریمانه ی ټه وه ده که ین که بو خویندن له به کتر داپراون به کیکیان به ره و پوژمه لات (نیران و پووسیا)

پوښتنووه، نه ویتیش بهره و پوژناوا (ویلايه ته به کگرتووه کان و پوژنیا) پوښتنووه. نه مه بابه تی به کلاکه ره و هیه.

مشتومر کردن له گڼل دکتور عیسا خاقانی

دکتور عملی وهردی له مه جلیسی خاقانی کورپیکي له باره ی عه قلی مرویی سازکرد، دکتور شیخ عیسا ی خاقانیش له کورپه که ناماده بوو. (شیخ عیسا کورپی عه بدولحه میدی خاقانی له سالی ۱۹۴۰ له دایک بووه. زانای نایین و فلهسه فیه. له نه جف و قوم خویندوویه تی. ماموستای زانکزی (دار التبلیغ الاسلامی) بوو، له قوم. له زانکزی سوږبون له فه پهنسا دکتورای وهرگرتووه. به کیک بوو له پیه رانی شوږشی ئیران، به لام کاتیک شوږشه که له نامانجه کانی دوورکه وته وه، خاقانی له شوږشه که جیابووه. چوارده کتیبی چاپکراوی هیه له وانه: (ئیوه چاکترین نوممهت بوون) (هزی ئیسلامی) (ناسایشی کومه لایه تی) (خیزان)...

ماموستا خاقانی له نیماراته وه هاتبوو تا گوئی له کورپه که بگریت. له بهر گفتوگویه زانستییه نایابه که ی نیوان نه و وهردی، به پیژترین کورپ بوو، مه تا ئیستاش هندیک له ناماده بووانی خوږشه ویست باسی ده که ن، که شه ویک بوو له شه وانی مه جلیسی خاقانی هه رگیز له بیر ناکریت. له م کورپه دا وهردی عه قلی به هوکاری هه موو نه و خراپه کاریانه تومه تبار کرد که له جیهان پووده ده ن، نه و هوکاری هه لگیرسانی جه ننگه کان بوو، نه و به رپرس بوو له و کاولکارییه ی به سر گوی زه وی هاتووه، نه مه ش له نه جامی داهینانه کانی بوو، که چه کی کاولکاری دوزیوه ته وه. سه رکه وتن و نوشستی په یوه ست نییه به

عه قله وه، به لكو به و لوزي كه وه به نده كه له نه سندا هه به. هه روه ها
 پيى وابوو عه قلى مرؤيى به سروشتى خوى لايه نگرى سروشته
 كومه لايه تيبه كان و به رژه وه ندى تايبه ت و سوزه. جه ختيشى له سر
 نه وه كرده وه كه دژايه تيبه كه له نيوان عه قلى ناوه خن و عه قلى پواله تى
 هه به. عه قلى پواله تى په يوه سته به ئاره زووه كومه لايه تيبه كان و
 سيكس، نه مهش توانا كانى مرؤف ئيفليج ده كات له وهى نه وهى هه به تى
 ده ريخات.

عه قلى مرؤيى به لايه كه به سر هه موو مرؤفايه تى. نه گه ر عه قلى نيچه
 نه بووايه نه وا هزرى هيتله ر دهرنه ده كه وت. نه گه ر مؤسؤلىنى كتيبى
 (مير) ي ميكيافيللى ده خوئنده وه، نه وا بؤ داگير كردنى جيهان له گه ل
 هيتله ر پيكنه ده كه وت. مرؤف به عه قل رنكايه كى نامؤ ده گريته به ر،
 سه ختيبه كه ش زياتر ده بيت كاتيك زانايانى په روه رده و ريفؤرمخوزان
 به شيوانى نه فلائونى ته زى ده كهن له نامؤزگارى و رينمايى.
 له وانه به سر كه وتنى كه سيك بدرتته پال به خت، په يوه ندى به
 عه قله وه نييه، به لكو كومه ليك رنكه وت كه سه كه ي گه ياندؤ ته
 سر كه وتن، خودى خوى خاوه ن عه قلىكى بليمه تانه نييه.

شيخ عيساى خاقانى به م شيوه به وه لامى كوره كه ي دكتور على
 وهردى دايه وه و تى: ئيمه به وه عز و رينمايى داوامان له خه لك
 نه كرده وه به دواى عه قله وه بن. به لكو ئامرازه كانى تويزينه وهى
 زانستى نوئى و ميكانيزمه كانى به كاره هينين بؤنه وهى به به هاى عه قل
 بگن، له ميانه ي نه زمون و نه وه له به ي كه دكتور وهردى باوه رپى
 پييه تى. مرؤفايه تيش له تويزينه وه كانى ده يكاته رنباز و جار نامه به ك
 بؤ هه لكشان. بؤيه ده ليئين رنژه ي نه و كاره ساتانه ي به سر مرؤفايه تى

هاتوو و وهك وهردی پئی وایه بؤ عهقل ده گه پیته وه، نه مه ته نها
 ناماژه به که بؤ جیانه کردنه وهی کاری عهقل و کاری غه ریزه تووړه و
 ناژه لئی و شه هوه تبازیبه کان. عهقل داهینانی کردوه و نه م دیاریبه
 ساده ی به مروؤ به خشپوه، نه مه راسته! دواتر ناده میزاده کان خراب
 به کاریان هیناوه و نه م هؤکارانه یان له پیتاوا کاولکاری و به دکاری
 به کارهیناوه، نه مه شیان راسته. له دینامیکه وه تا نه توم و
 هایدروچین، چه ندین نمونه یه له پیگه یشتنی عهقل بؤ شکومه ندی
 زانستی. عهقل فه رمانی به خاوه نه کانی نه کردوه داهینانه کان بؤ
 کاولکاری زهوی و نه وهی له سهر زهوی هه یه به کار بهینن، به لکو
 مروؤفی شه پانگیز په نای بؤ غه ریزه ی تووړه یی بردوه له پیتاوا
 پاریزگاریکردن له خوی نه مه ی داهیناوه و کاره که نه و نه نجامه ی
 لیکه وتوته وه.

به کورتیبه که ی: غه ریزه ی تووړه یی به پررسی یه که مه له ههر
 جهنگیک که له زهوی هه لگیرساوه و خوینی تیدا پزاوه، غه ریزه ی
 تووړه یی پالی به سته مکاران ناوه تا سته مکاری بکن و سامانه کان
 تالان بکن و واتا کانی داد په روهری له ناو بهرن، چه مکی له ناو بردنی
 جهسته یی دابهینن. نه مه غه ریزه ی تووړه ییبه پالی به سته مکاره کانی
 زهوی ناوه تا هیرش بکنه سهر ناوه دانی و به ناوی نیستعمار وه
 کاولکاری بکن. وشه ی نیستعماری عه ره یی به سته مکاری بؤ
 مه به سستیکی دیکه به کارهاتوو، نایا سته مکار تان بینپوه ناوه دانی
 نه نجام بدات (که وشه عه ره بیبه که نه مه ده گه ینی) یان کاولکاری
 نه نجام ددهن؟ مامؤستا عهلی وهردی له سایه ی عهقله وه زانستی
 به دده ستهیناوه، هه ندیک جار قسه ی تیکه ل ده کات به هوی غه ریزه

توورپه یی و هه ندیک جاریش به غه ریزه ی شه هوه ته ئه م کاره ده کات. عه قل له زمانی عه ره بیدا به مانای ئه وه ی دیت (یعقل الامور) که واتای جله وکردنی بابه ته کانه، ئه مه ش وهک (عقالی) وشتره که جله وی ده کات. به مشیره یه بابه ته کان له لایه ن عه قله وه درکیان پیده کریت و هه قیقه ته کانیا ن دهرده که ویت. عه قل دوو مانای هه یه: ئه ری نی و نه ری نی. تو ده بی نی ئه و درک به شته که ده کات و ده گاته قوولایی زاتی شته که، دواتر به ویستی خزی جله وی ده کات. بویه ده بی نی سرووش زانیاریه ک ناشکرا ده کات پیشتر په نهان بووه، چه ندین په هندی مه عریقی هه یه، له وانه سه ره تای پیکه اتن و خالی ده سته پیک له جووله ی دوزینه وده ا عه قل بووه، وهک له کتیبی پیروز ناماژه ی بو کراره، یه که م شت که خودا دروستی کرد عه قل بوو¹. و ته کانی خاقانی تآواو بوو من سقری و دریم کرد بوئتوه ی له تیروانینی ئتو بطقم، ئتویش به قسه کانی شیخی خاقانی سقرسام بوو. دواتر وهردی وتی: له گه ل هه موو ئه و قسانه دا نییم که شیخ کردی، من پیم وایه عه قل به ره و له ناوچوونمان ده بات، شتیکمان نه بی نیوه ته نها کاره ساته کان نه بیت، شیخ وتی: من عه قلم به کاره ی ناوه تا گه یشتوومه ته ئه م نه جامانه، ئه و له سه ره هه قه، ئه مه ش به لگه یه له وه ی که من یه کیکم له کاره ساته کانی عه قل!!

¹ ئه م گفتوگزیه، گفتوگزیه کی فه لسه فی و ئایینی بوو، ده قاوده ق به عه ره بییه که ی سه رجه م بوچوونه کانی شیخی خاقانی دانراوه که چه ندین لاپه ره یه، من له وه رگیزانه کوردیه که ی ته نها پوخته یه کم داناره، پیم وابوو لابرندی کارناکاته سه ر ناوه پوکی کتیه که که باس له ژیان و هزری وهردی ده کات - وهرگیز

کاتیک له مه جلیس پشووێکمان وهرگرت، وهردی پێی گوتم من زۆر دلخۆشم به و گفتوگۆیهی شیخ. زۆر سوودم لێ بینی. مامۆستا سهلام شه ماعیش گوێی له و قسانهیی وهردی بوو. کاتیک به منی وت: که به کهم جار شیخی خاقانیم به جلوبه رگی ئایینی بینی پێم وابوو پیاویکی کلاسیکی ئایینییه، بۆیه وامده زانی که کۆرپه که ده گێرم ته کفریم دهکات، که چی تووشی سه رسامی کردم که به شیوانی توێژینه وهی زانستی نوێ گفتوگۆی له گهل کردم، له گریمانەکانی پشتی به بیرکردنه وهی فهیله سووفانی پۆژئاوا ده به ست له نمونهی کانت و دیکارت. مامه به راستی من به کهم جاره پیاویکی عه مامه به سه ره به بینم، باسی له کێشه فهلسه فیهییهکانی لای دیکارت دهکات!.

مشتومر کردن له گهل شیخ عهلی تههرانی

(عهلی تههرانی له شاری مه شهه دی خۆراسانی ئێران له سالی ۱۹۳۲ له دایک بووه، له نه جاف خوێندوویهتی و مامۆستای عیرفان بووه له قوتابخانه ئایینییهکانی تاران و مه شهه د. به شداری شوپشی ئێرانی کردووه له دژی شا، نوێنه ری ئیمام خومهینی بوو له تاران. دواتر بووه ئۆپۆزیسیۆن له دژی حکومهتی ئێران و له سه روبه ندی جهنگی عیراق و ئێران په نای بۆ عیراق هێنا. هاوسه رگیری له گهل خوشکی عهلی خامه نایی رێبه ری شوپشی ئێران کردووه). دیداری وهردی له گهل تههرانی سه یروسه مه ره بوو، جگه له من که سێکی دیکه له وی نه بوو، به لام من و وهردی خوالیخۆشبوو، باسه که مان بۆ ئازیزان و دۆستان گێرپایه وه.

قه ده ر وابوو شیخ عهلی تههرانی داوای له حکومهتی عیراقی کرد له

کازمیهای پیروز نیشته جی بیئت. حکومتیش مالله که ی ئهوی له شه قامی موحیت دانا، که دواي ته سفیر کردنی هاوولاتیان حکومت دهستی به سهر ئه و شه قامه دا گرتیوو. جا علی ته هپانی له وی نیشته جی بوو، منیش به حوکمی دراوسییه تی و زمانی فارسی و په یوه ندی باوکم به سهر کرده کانی شوپشی ئیرانه وه، مه محمودی کورپی شیخ علیم ناسی، نه وکات قوتابی کولیزی ئاداب بوو له به شی زمانی فه پره نسی (ئیستا وه ک پزیشکیک له پاریس کار ده کات). داوام له و کورپه کرد به باوکیم بناستیئ. ئه مه ی کرد له نزیکه وه شیخ علی ته هپانیم ناسی، هه ندیک قسه ی ئه وم له باره ی سیاسه ته وه لی بیست بۆ پراگه یانندن نه یکردبوو. له باره ی فه لسه فه و عیرفانه وه پرسیارم لیکرد. نه و شتانه ی لی فیربووم که له زانکو نه مخویندبوو. نه ویش له باره ی مه جلیس و ئاماده بووانی مه جلیس پرسیاری له من کرد، منیش ناوه کانم پیگوت حه زی ده کرد دوو که سایه تیه گرنه که ی مه جلیس ماموستا مه حفوز و دکتور علی وهردی بناستی، به لام بابه ته که سه خت بوو. من هینده ئاماده یی سیاسیم تیدا نه بوو که داوا له حکومتی عیراقی بکه م، ریگه بدات ئوپوزسیونیکی ئیرانی له مه جلیسیکی نه ده بی عیراقی ئاماده بیئت. له وانه بوو نه وکات نه مه ببوایه هۆکاری داخستنی مه جلیسه که. بۆیه داوای لیبووردنم لیکرد، نه ویش بارودۆخه که ی له بهرچاو گرت، منیش به بیانوی کورپه که ی به دیداری نه و ده گه یستم. ته نانه ت لایه نی په یوه ندیدار له باره ی دیداره کانی من پرسیاریان له کورپه که ی کردبوو. نه ویش پاساوی نه وه بوو من فارسی ده زانم و بارودۆخی ئیران شاره زام و هیچ هاوړیبه کیشی له عیراق نییه. شیخی ته هپانی داوای کتیبه کانی وهردی

کرد، نه مهش کارپکی ناسان بوو، بوم ناماده کرد. دواى نه وهى ته نها به ههفته يه کتیبه کانی خوینده وه، داواى پښخستنې دیدارپکی وهردی کرد، چونکه هه نديک هه لى له کتیبه کانی وهردی دوزيوه ته وه، دهيه وئ گفتوگوى له سره بکات. هه روه ها هه نديک تیبينى هه يه دهيه وئ به وهردی رابگه يئ، منيش دیدارپکی به يانپانم له مه جلیس بؤ پښخستن.

شیخ علی ته هرانی پیداکړی ده کرد به زمانى عه ره بى قسه بکات، وایده زانی به شپوه به کی دروست گزی ده کات. منيش سوور بووم له سره نه وهى وهرگتپرانى بؤ بکه م، چونکه جوولوى ده موچاوى وهردی له هه ولدان بؤ تیبگه يشتن له شیخ به جوړیک بوو خه ریک بوو هاوسه نگیم له ده ست بدات. کاتیک له بیړوکه که نه ده گه يشت ده مى بؤ لای راست ده برد، کاتیک شیخ قسه کانی دووباره ده کرده وه، ده مى وهردی بؤ لای چه پ ده پویشست، دواتر پووى له من ده کرد و به زمانیکى توند و فرمانکه ر ده یگوت "دهى ته رجه مهى بکه". منيش وه لآم ده دایه وه دکتور شیخ به عه ره بى قسه ده کات و پیداکړی ده کات به رده وام بیټ له قسه کانی، دواتریش پووم له شیخ ده کرد و به فارسى ده مگوت "شیخ وا چاکتر ئیوه به فارسى قسه بکه ن و منيش وهرگتپران بؤ دکتور وهردی ده که م". که چی نه و به رده وام بوو. نه مهش به شیکه له گفتوگويه که بهر له وهى شیخ ته هرانی پازى بیټ واز له عه ره بى بهینئ و به فارسى قسه بکات، منيش به ته رجه مه هه لېستم و ته نگزه که کۆتایى بیټ.

شیخ علی ته هرانی وتی: دوکتر هناک خه لتون ما ئینده کوم بین ما هو فهله سه فه تون و ما هو مه نتغون.

دکتور عالی وهردی به سه رسامی ده می بۆ لای پاست ده برد!
 شیخ عالی تههرانی ده یگوت: وه زعو عالی فی به یزه تون فه لسه فه تون
 نه ما که یفتون وه زعی عالی فی بیزه تون منتفون.

دکتور عالی وهردی ده می بۆ لای چه پ ده برد، ئینجا پرووی له من
 ده کرد و ده یگوت " ته رجه می بکه شیخ چ ده لئی له وه ده چی
 قسه گانی زانستی بیت".

منیش پرووی قسه گانم له شیخ تههرانی ده کرد به فارسی: شیخی ئیمه
 چند جار یکه بابته که دووباره بکه مه وه، به لام دکتور تیی ناگات،
 نایا ریگه ده دن من ته رجه می بکه م؟

شیخ عالی تههرانی به زمانی فارسی وتی: وا درده که وی دکتور
 وهردی عه رهبی فوسحا نازانی!

منیش وتم: به لئی وا درده که وی، ریگه بده ن من ته رجه می بۆ بکه م
 به زمانی عامیه نه وه ک فوسحا!

دهستم به ته رجه مه کرد. دکتوری به پیزمان: شیخ عالی تههرانی ده لئی
 ئیوه له کتیبه که تان فه لسه فه و لوژیکتان تی که له به یه کتر کردوه.
 ده بووایه هر زانستی که پیناسه ی خزی بۆ بکرایه، له پیناو جیا کردنه وه
 نه م نمونه یه ده هیئتته وه، دانانی جیهان له هیلکه یه که فه لسه فه یه،
 به لام چۆنیه تی دانانی جیهان له هیلکه یه که نه وا لوژیکه (مه نتیق).

دکتور عالی وهردی وتی: نه ریوه لا ئیستا تیگه یستم!! دواتر وه لامی
 دایه وه وتی: له زانستی نوئی لوژیک به لقی که له فه لسه فه داده نریت،
 که چی نه رستو یه که م که سه که کتیبیکی له سه ر لوژیک داناو به و
 سیفه ته ی زانستیکی سه ربه خویه. نه رستو قیاسی له وینه ی
 به لگه هیتانه وه (استدلال) داناو. توژیینه وه کۆنه کان ده ستیان له

لؤژیکي نهرستو به ستووہ که من له کتیبه که مدا په خنہم لئگرتووہ .
چونکه له گه ل پړینسانسی نهوروپی لؤژیک بوته زانستیکی ته او
جیاواز له لؤژیکه که ی نهرستو، نو کاته نیستقرا دهرکه وتووہ که بو
خوی ریبازیکه .

شیخی ته هرانی: نا کریت سازش له زانستی لؤژیک بکریت. نو وړیسا
لؤژیکانه زهین له هه له دهرپارینن و به بوچوونی دروست ده گن،
عه قلی دروست له سهر نو وړاستیه ته بایه. به هوئی لؤژیکه وه هه له له
راست جیا ده کریته وه. زانستی فلسفه گه ران به دواي هه قیقه تی
هه بووه کان (الموجودات) له گه ل سروشتی شته کانه. هه موو شتی که
نیلاهیات گه رانه به دواي هوکاری سهره کی (العلة) و بزوینه ر که
نهریش خودای گه وره یه، بویه پیویست ناکات فلسفه تویژینه وه له
ناین بکات، به لام کوششیکه له پیناو مه عریفه ی په تی، له و کاته شدا
جیاوازی نییه کاتی که هه قیقه ته که سروشتی بیته یان ماتماتیکی.

به لئی نه مه مشتومپی نیوان کون و نوی بوو، له نیوان دوو
قوتابخانه دا. شیخی ته هرانی زیاتر له چل سال له حهوزه نایینییه کان
وانه ی لؤژیکي کونی وتوته وه. دکتور علی وهردیش چل ساله
بانگه شه ی په تکرده وه ی نه م لؤژیکه ده کات و داوا ده کات ریبازه
نوییه کانی له شوین دابنریت. بهر له وه ی کورتایی به م بابه ته بهینم
ده مه وی نامازه بو شتیکی گرنگ بکه م، شیخ علی ته هرانی بو دکتور
وهردی نامازه ی به وه کرد که له بهرگی چواره می کتیبی
(چاوپیداخشانیکی کومه لایه تیانه) ناوی شیخ عه بدولکه ریمی
جه زانیری هاتووہ، به لام نووسراوه سهد عه بدولکه ریمی جه زانیری.
عه بدولکه ریم سهد نه بووه چونکه له بنه مالهی پیغه مبر نه بووه.

وهردی وتی ده زانم ئه و شیخ بووه، بپوام وانیه به (سهید) ناوی له کتیبه کهم هاتبی. داوای لیکردم کتیبه که بهینم، منیش هینام شیخ عهلی تههرانی نیشانی وهردی دا که جارێک ناوه که به سهید عهبدولکه ریم هاتوه. وهردی پۆزشی هینایه وه به منی وت: "ئهم موسیبه تات له کوئی هیناوه! هه موو عیراق ئه و کتیبه ی خوینده وه سه ره پای زۆری په خنه گره کانی من که چی کهس تیبینی ئه وه له بی مه به سته ی نه کردوه، ته نها شیخ عهلی تههرانی نه بیئت".

گفتوگۆیه ک له گهل عهبدولپه زاق حه سه نی

یه کێک له ئیواره کانی سالی ۱۹۹۰ مه جلیسی خاقانی پزنی له میژوونوسی گهره ی عیراق عهبدولپه زاق حه سه نی گرت. (عهبدولپه زاق حه سه نی له سالی ۱۹۰۳ له دایک بووه له ۱۹۹۷ مردوه. یه کهم میژوونوسی عیراقه، چه ندين کتیبی هه یه: عیراق له نیوان داگیرکردن و ئینتداب. شوپشی گهره ی عیراق، میژووی وه زاره ته کانی عیراق^۱ له چه ند به رگیکدا، میژووی پۆزنامه گهری عیراقی، نهینیه کانی جوولانه وه ی بزگاریخواری ۱۹۴۱، سایییه کان، ئیزدییه کان، به هاییه کان.) شیخ عیسای باوکم و ماموستا مه حفوز و دکتوره وردی له پیشواری ماموستا عهبدولپه زاق حه سه نی بوون، که خاتو ئه حلامی کچی یاوه ری ده کرد، ئه و ئافره ته له دوایین پۆزه کانی ته مه نی باوکیدا خۆی بۆ خزمه تکردنی باوکی ته رخان کردبوو، خودا پاداشتی بداته وه.

^۱ له سه رده می مه له کی وشه ی (الوزارة) هاوتای (حکومه ت) به کارهاتوه

نیمه له گهڼ بلیمه ته کانی میژوو له مه جلیسه که بووین: وهردی له کومه لئاسی، حه سنی له میژوو، خاقانی له نایین و فه لسه فه، مه حفوز به نینسکلۆپیدیا زانستیه که ی، چه ندین زانا و نه دیبی عیراقیشیان به دهوره وه بوو. وهردی قسه ی له باره ی حه سنی کرد و وتی: نه گهر حه سنی له ولاتیکی دیکه بووایه نه وا ده ولت په یکه ریکی بۆ دروست ده کرد، نه مهش له به رامبه ر کاره دیاره کانی. نه و میژوی عیراقی به چه ندین کتیب نووسیوه ته وه له وانه عیراق له نیتوان داگیرکردن و نینتداب، دواتر له سهر شوږشی بیستی نووسی، باسی له میژوی پوژنامه گهری عیراقی کردوه، له گهڼ شوږشه کانی عیراق به نوینیه کانیانه وه، باسی له نایینه جوړاو جوړه کانی عیراق کردوه، ته نها نه وه ی نه قل نه کردوه که له کتیبه نیسلامیه کان له باره ی نایین و مه زه به کان هاتوه، به لگو چوته لای نه وان و دیداری کردون و بۆ ده وله مه ندرکردنی بابه ته که کتیبه کانی نه وانی به کاره یئاوه. هینستا له بیرمه که کتیبی به یانی له گهڼ پاشکووی کتیبی به هاییه کان بلأو کرده وه، کتیبی به یان باس له باوه ری به هاییه کان ده کات، نه و کاته له دژی حه سنی قیامت هه لسا و کتیبه کانی به گومرایی وه سف کرد. چاکه ی حه سنی مه زن به کتیبه نه مره که ی میژوی وه زاره ته کانی عیراق به سهر میژوو و کومه لگای عیراقی ده مینیته وه. وینای نه وه بکه ن نه گهر حه سنی نه و میژووه ی نه ده نووسیوه، له کتیبیکی دانه دنا نه وا هیچی لی نه ده مایه وه، چونکه له گهڼ دانانی به که م حکومت له عیراق که سیک نه بوو چاودیری پووداوه کان بکات و تواریان بکات. حه سنی گرنگترین سهرچاوه بووه، من له توژیینه وه م له باره ی کومه لگای عیراقی سوودم

لی بېنیوه. حهز ده که م سوپاسی ناماده بوونی بکه م، سه ره پای نه خو شیبیه که ی، سوپاسی کچه که شی ده که م که چاودیری ده کات. حه سنی وه لایمی وته که ی وهردی دایه وه و وتی: به لئی هه ستمان به وه کردوه، میژوی عیراق پاسپارده یه که له نه ستماندایه. به پیی توانا و ته منی خۆم نه م پاسپارده یه م هه لگرتوه، که نیستاش له کۆتاییه کانی نه و پښگایه م. هیواخو از م که سانی دیکه پښگاکه ته و او بکه ن، بۆنه وه ی میژوی نه و ولاته پاریزواو بییت. سه ره پای نه و قسانه ی دکتۆر وهردی ده ره ق به من کردویه تی، منی به میژوونوسی عیراق وه سف کرد، که چی من ده مه وی بۆ میژوو بابه تیکی گرنگ روون بکه مه وه. به لئی نیمه له میژوی عیراق وه ک نه وه بووین لم و به رد و گه چ و که رپووچ له شوینی دروستکردنی خانوو کۆبکه ی نه وه. نه وه مان باسکردوه که بېنیومانه، چاودیری نه و شتانه مان کردوه که ده بوایه چاودیری بکریت، نه مه کاری میژوونوسه، به لام نه وه ی که ره سته کانی کۆکرده وه بۆنه وه ی میژوه که دروست بکات، نه و که سه دکتۆر عه لی وهردی بوو. نه و وه ک نیمه نه بوو که ره سه ی خانوو دروستکردن کۆبکاته وه، بۆنه وه ی خانوو دروست بکه ی ن، به لکو نه و کۆکردنه وه ی هه مووی پښخسته وه. به مه شه بووه یه که م زانای کۆمه لئاسی میژوی، له ناوچه ی عه ره بیدا توژی نه وه له باره ی میژوو ده کات وه ک کۆنه کان نییه ته نها بیگریته وه، که منیش یه کیک بووم له وان. وهردی یه که مین خستی بۆ زانست له عیراق دانا، بۆ پښخستنی به گویره ی میتۆدی زانسته نوییه کان..

نه م وتانه وته ی ستایشکردنی دوو زانا نه بوو که له سه رده می خوایان

ده گمن بوون. به لگو به وردی دیارکردنی پوټی هه ریه که یان بوو له تووژینه وهی زانستیدا که هه ردووکیان کولتوروزکی گه وره یان بو ئیتمه جیپیشته ناماژه به که بو هیزی زانستی میله ته که. میله تانیش به زانست پیتوانه ده کرین نه وه ک شتی دیکه.

مشتومر کردن له گڼل عه بدوللا فازل سامه پایی

(خوالیخوشبوو عه بدوللا فازل سامه پایی له هه شتاکان وه زیری نه وقاف و کاروباری نایینی بوو. نه ندای قیادهی قوتپی حزبی به عس بوو. له سالی ۲۰۰۰ له ناو ئوتومبیله که ی له لایه ن که سانیک ی نه ناسراو ته قه ی لیکرا و تیرۆر کرا) خوالیخوشبوو مانگانه جاریک له ژووری کلیلداری مەرغه دی کارمیه به فازل شه بیبی ده گه یشت. نه م به سه رها ته له بهر گرنگیه که ی ده گپرمه وه هه رچهنده له مه جلیسی خاقانی پووینه داوه، به لگو له ژووری کلیلدار بوو، نه م شوینه ش زیاتر له کیلۆمه تریک له مه جلیسه که دوره.

دوای گۆرپینه وهی سلوو و پووخوشی نواندن، وه ردی بینی وه زیری گوئی له سکالا و کیشه کان ده گری. به تایبه تیش دوای نه وهی پرسپاری له کلیلدار کرد چ کیشه به کیان هه به. سامه پایی به و سیفه ته ی وه زیری نه وقافه ده توانی چاره سه ری کیشه کان بکات. لیره دا وه ردی چاکه ی له وه زیر به دی کرد و پووی قسه کانی له سامه رای کرد و وتی: مامۆستا هه ندیک پیداو یستی خه لک هه به هیوامان وایه چاره سه ریکی بنه په تییان بو بکن. وه زیر وتی: باسی بکه نه گه ر چاره به ده ست من بیته، نه نجای ده ده م. وه ردی به کسه ر وتی: من له کارمیه به دوای گۆرپیک ده گه پیم بوئه وهی تپیدا بنیژریم. وه زیر به م باسه سه رسام بوو وتی: دکتۆر ته مه ن دریز بیت. وه ردی

دوای زهرده خه نه بهك، كه وهك زهرده خه نه ی كه سیكي بی هیوا بوو له ژيان، به رده وام بوو له قسه كانی وتی: نیمه ی خه لگی به غدا مردووه كانمان له نه جف ده نیژین. وه زیر وتی: چا كترین شوینه نزيك با پیرمان نیمام علیه. وه ردی وتی به لئ زۆر يك له خه لك هیوا ده خوازن له نه جف بنیژرین كه نزيك میری موسلمانان، به لام به لای جه نابتانه وه شاراوه نییه، له سایه ی ئه م ئابلۆقه ئابوورییه گواستنه وه ی ته رميك بق نه جف به سه ر خه لگی به غدا گران ده وه سستی، ئایا مرؤف له عیراق سه رسام ده بیئت له ژيان و مردنیدا بق كوئی بچیت؟ وه زیر له م پیشنیاره بویره سه رسام بوو، به لام له دله وه له گه ل وه ردی هاوړا بوو. ئینجا وه لامی وه ردی دایه وه وتی: دكتور حكومه تی شوړش گورپستانیکي گه وړه ی ئاماده كړدووه له نزيك ده روازه ی به غدا، بیست کیلومه تر له ده ورو به ری به غدا دوور نییه، نه ویش گورپستانی كه رخه، خه لك به گورپستانی محمه د سه كرپان ناوی ده بن. بؤچی مردووه كانتان بق ئه م گورپستانه نابهن. وه ردی وتی: ئه م گورپستانه تاییه ته به موسلمانانی سوننه. وه زیر وتی: به لام هه ندیک شیعیه ش مردووه كانیان له و گورپستانه ده نیژین. وه ردی وتی: جه نابی وه زیر من ئه وه ده زانم، به لام قسه له سه ر زۆرینه ی خه لك ده كه م كه ناچنه گورپستانی سه كرپان. وه زیر وه لامی دایه وه: جیاوازی له نئیوان شیعیه و سوننه نییه گورپستانه كه بق هه موو مردووه كانه. وه ردی وتی: جه نابی وه زیر تو پیاویکی پۆشنبیری پیتوايه جیاوازی له نئیوان مه زه به كان نییه، منیش پیم وایه جیاوازی له نئیوان تایینه كان نییه، به لام من قسه له سه ر كیشه گشتییه كانی خه لك ده كه م نه وهك كه مینه به کی پۆشنبیر. قسه له سه ر ئه و كه سانه ده كه م كه كولتور و

میژووپیکی خرابیان هه لگرتووه، نه وان له سته می دهسه لات ده ترسن و قسه ناکه، که پوژیک دادیت نه م دهسه لاته لاواز ده بیت ده بینیت دهنگیکی زور بهرز ده بیته وه.

وهزیر هه ولیدا وهردی هتور بکاته وه، وتی: ئیمه هه ول ده دهین کولتوری پیکه وه زیان له نیتو پیکهاته نایینییه کانی گهل دروست بکهین. دکتوری نازیز نه و کارانه ی کردومانه نه نجامیکی باشیان هه بووه. وهردی وتی: کیشه که نه وه یه قه ناعه تی ئیوه ی به و کارانه ی کردوتانه پیچه وانه ی نه وه یه که ئیمه له واقیع ده یبینین، چونکه خه لک له ئیمه ناترسن و قسه له باره ی مهینه تییه کانیان ده که ن و له لای ئیمه گله یی ده که ن. کاتیک ئیوه به جلی سه ربازی و پاسه وانه کان ده چنه لایان و پرسیار له بارودوخیان ده که ن، هه موویان چه پله تان بو لیده ده ن، به دهنگی بهرز هوتاف بو شوپرشه که ی ئیوه و خزمه ته دیاره کانتان لیده ده ن، نه وان پیویستیان به هیچ شتیک نییه ته نها سه لامه تی ئیوه نه بیت! کتیبیکی میژوونووسیکی لوبنانیم خوینده وه (موعجیزه یه که له سه ر لم، نه حمه د عسه ، به یرووت، چاپخانه ی نه هالی لوبنانی ۱۹۷۲) نووسه ره که شانازی به وه ده کات که وه هابییه کان کاتیک هیزشیان کردوته سه ر که ربه لا، گومه زی مزگه وته کانیان تیکداوه و گۆره کانیان ته خت کردوه، نه مه ش وه که فه رمانی پیغه مبه ر بووه. نه م قسه یه ناکریت ده ره ق به که سانی دیکه بکریت، هه روه ها ناکریت ستایشی کاریکی ده به نگانه بکریت. هه ر مروفیک بیروباوه پی خوی هه یه، ده ولت ده بیت به یه کسانی سه یری خه لک بکات، نه وه که بیروپای خوی به سه ر خه لک سه پیتی، گوايه تو باوه رت به جیا کردنه وه ی مه زه به کان نییه. نه مه بریتییه له

ده سته سهرداگرتنی بیروباوه پره کان، نه مه ش ناکریت. من قسه له سهر
 نه و که سانه ده که م که نایین و مه زه بیان له باپیرانه وه و هرگرتووه،
 به و باوه پ فیری خوداپه رستی بوون. قسه له سهر پوښنبریک ناکه م که
 جیاوازی له ننوان مه زه به کان نابینی. ناکریت هه موو کومه لگا بکه یث
 به کومه لگایه کی پوښنبر، بوئه وه ی بتوانی به شیویه ک مامه له ی
 له گه ل بکه یث تو و نه ویش پازی بیت!

به مشیوه یه قسه کانی ووردی کوتایی پیهات که وا بو نیمه و
 ناماده بووانی ژووری کلیدار ده رکوت و وزیر پیی پازیوو. و وزیر
 دانیشته که ی به وه کوتایی پیهنا که بابه تی گورستان تاوتوی
 ده کات، به لام بابه ته که پیویستی به په زامه ندی سهر کرایه تی هه یه.
 ووردیش یه کسر وتی: که واته گورستانم نه بوو!

نه و کتیبه بیانیا نه ی که ووردیان کردو ته سهرچاوه ی
خویان:

گه ران به دوا ی نه و کتیبه بیانیا نه ی ووردیان کردو ته سهرچاوه ی
 خویان، کاریکی ناسان نیه. پیویستی به سهر و کوشش هه یه،
 هه روه ها ده بیت پشت به نینته رنیت ببه ستریت، که زور به که لکی من
 هات. من لیره دا چه ندین نمونه له و سهرچاوانه بلأوده که مه وه که
 ووردییا ن به کارهیتاوه، بوئه وه ی ماندوو بوونی نه و که سانه که م
 بکه مه وه که له دوا ی من توژی نه وه ده که ن. من نه و سهرچاوانه بو
 سهر سی گروپ پو لین ده که م. گروپی یه که م نه و نووسره
 بیانیا نه یه که ووردییا ن وه ک سهرچاوه به کارهیتاوه. گروپی دووم
 نه و نووسره عه ره بانه ن که به زمانی ئینگلیزییا ن نووسیوه و
 ووردییا ن به کارهیتاوه. سییه م ئینسکلؤپیدیا زانستییه بیانیه کانه که

باسی وهردی بیان کردوه .

نووسه ره بیانیه کان:

- Ibnkhaldun and Islamic id Bruce B. Lawrence
Political Thought in medir Erwin Rosenthal
Ibnkhaldun Robert Simon
Ibnkhaldun Allen James Fromherz
Beyond Eurocentrism : A New View of modern world
history peter gran
In the pas of god : Islamic and poltical power Daniel
pipes 1983
The meadows of god : the Abbasids , paullundecaloline
stone 1989
The continuity of village and orban cultural patterns ib
20 thjhongulik
Sociology oxford brookessusanjane 1977
Coercion , capital, and European states ad 1990-1992
charles tilly
Inventing Iraq toby dodge
The shi, is of Iraq yitzhalnakash 2003
Fundamentalisms and society : reclaiming the sciences
the family , marty , r.scott Appleby 1997
هه ندیک له و نووسه ره عه ره بانه ی به زمانی ئینگلیزیان
نووسیوه و وهردی بیان کردۆته سه رچاوه ی خۆیان:
Encounter of history and modernity , mohammed jabber
al nasari
The occupation of Iraq winning the war losing the peace
aliallawi
Society , state and urbanism ibnkhaldun s sociological
thought fuadbaali
Desiring arabs joseph a massad 2007

ExrremistShiites : the ghulatsectsmattimoosa 1987

هه ندیک له و ئینسکلۆپیدیای جیهانییهانی هه باسی وهردییان
کردوووه، ژیاننامه هه ئه ویان داناوه:

Middle east volume 2001

Studies of islam - volume 15-16

The science of human social organization

Social policy & sociology

**Comparative studies of south asia , Africa, and the
middle east – volume 19- 1999**

Encyclopaedic historiography of the muslim world

به‌شى چوارەم

وەردى و سياست

- له ميژوودا: جياوازي پييازه‌كان
- له ئيستاذا: سياست هونەرى ئەگەرە پەخساوه‌كانە، پراگماتيەزم
پييازىكى راستگويە
- ديموكراسى، هاوولاتييون، دەسەلاتى ياسا
- لەگەڵ دەسەلاتدارانى عيراق
- فەيسەلى يەكەم: سەرسام
- مەليک غازى: لە سياست نازاناً
- مەليک فەيسەلى دووهم: عەبدوئيلاە دەسەلاتى مەلەكى لە عيراق
لە ناوبرد
- عەبدولكەریم قاسم پييه‌رى گەل بوو كەلكى سەرۆكايەتى عيراقى
نەبوو
- عەبدولسەلام عارف يەكەم كەس بوو عيراقى لە پرووى تايفيه‌وه
پارچە پارچە كرد
- عەبدولمەحمان عارف: هەليک بۆ نازادى لە كاتيكي تەنگدا
- ئەحمەد حەسەن بەكر و دەسەلاتى هۆز
- سەدام حوسين: وەرديم خۆشناوآ. وەردى: ئەگەر لە سياست
تيئاگەى وازى ليهينه و برۆ

• وهردی و سیاست

له بهشی سټیټم باسی نهو شتانه م کرد که په یوه نندی به ناراسته ی وهردی هه بوو له فلهسه فه و سیاستدا، وتم سیاسیه کی پراگماتی بوو، باوه پری به وه هه بوو که سیاست هونه ری مومکینه گانه. نه مه له بهشی پټشو و توومه دووباره ی ناکه مه وه. وهردی میتوډیکی ژبانی سیاسی تایبته به خوی هه بوو که سټک هاوشیوه ی نهو له دانانی میتوډیکی وه ها سرکه وتوو نایټت. به تایبته ی له سالانی دواپی ته مه نی له ژیر دهسه لاتی به عسدا، که په یوه نندی هه ردوولا پچرابوو، نه به عسیه گان چاره ی وهردی بیان ده ویست و نه وهردی چاره ی نهوانی ده ویست ده گمن نه بیټت. من و ماموستا مه حفوز یاوه ری وهردی مان کرد، بۆ پوژنامه ی جمهوری، بۆ نه وه ی وهردی پاداشتی وتاره گانی وهریگریټ که له پوژنامه که بللوی ده کرده وه. وه ک دهرده که وت ماموستا سه عد به زاز که نهو کات سه رنوسه ری پوژنامه که بوو، له نهومی سټیټم ټیمه ی بینیه وه کاتیک ده چووینه ناو باره گای پوژنامه که، له پرسکه به ټیمه یان راگه یاند نهوان یاوه ریمان ده که ن بۆ نووسینگه ی سه رنوسه ر، که له چاوه پروانی ټیمه دایه. له نووسینگه که چاومان به عه باس جه نابی که وت که سه رنوسه ری پوژنامه ی بابل بوو، دواتر ماموستا زوهیتر عامری به پټوه به ری نووسین و سه لام شه مع هاتنه نووسینگه ی سه رنوسه ر. دوا ی نیشاندانی پویه کی خوش ماموستا عه باس جه نابی داوا ی له دکټور وهردی کرد کاتیک بۆ دیداری عوده ی سه دام حوسین دیار بکات، که چی وهردی مکوپر بوو له سه ر په تکرده وه به گالته کردنه وه وتی " بابو بۆ پیایوی به ته مه نی وه ک من شیواو نییه له به رامبه ر عوده ی کړنپوش به رم. من نابمه بابل

(مه به ست له پوژنامه ی بابله) لیم گهړی با جمهوری بم باشتره. جیا له مه ش وشه ی بابلی له لای عه وامی خه لکی به غدا بۆ به هاییه کان به کارده ات. جا نه وانهی له به عس وهردی یان خو شده ویست، هه لیکیان ده قوژته وه بۆ نه وه ی گوئی لی بگرن، دواتر ون ده بوون.

په یوه ندی حزبی به عسی ده سه لاتدار له عیراق له گه ل وهردی هه لکشان و داگشان ی به خو یه وه بینیه وه. هه ر له فه رامو شکردنی وهردی له سه ره تای کوده تای به عسییه کان له سالی ۱۹۶۸ تا خانه نشینکردنی وهردی له سالی ۱۹۷۰. وهردی له دریزایی ماوه ی حوکمرانی به عس هیچ کتیبی کی بلاو نه کردۆ ته وه، ته نها ئینسکلۆپیدیایه کی نه بیته به ناوی چاوپیداخشان یکی کۆمه لایه تییا نه به میژووی نوی عیراق که له سالی ۱۹۶۹ بلاوی کرده وه، تا سالی ۱۹۷۹، نه مه ش نه و ساله بوو که سه دام حوسین جله وی ده سه لاتی له عیراق گرته ده ست. نه و کاته ش وهردی له نووسین وه ستا، به شی شه شه می کتیبه که ی ته واو کرد که له باره ی ره وداوه کانی ۱۹۲۴ بوو له عیراق، دواتر به پاشکویه ک بابته تی نه شراف و ئینین سعودی ته واو کرد. ئیمه دوا ی نه وه ته واو که ری نه م تو یژینه وه کۆمه لایه تییه مان نه بینیه، تا کاتی مردنی وهردیش، میراتگره کانی ده لئین له کتیبخانه که ی وهردی هیچ ده ستنووسیکیان نه دۆزیوه ته وه.

ناوی عه لی وهردی ون بوو، ته نها له وتاره پوژنامه وانیه کان نه بیته که لیتره و له وی بلاو ده کرایه وه. قسه له سه ر ده رکه وتنی زانایانی نویی کۆمه لئاسی ده کرا که شوړش یکی فیکرییان نه نجام داوه و خه لاتیان به ده سه ته یئاوه... ره وداوه کان له به ده مه به ستی و نیازشاردنه وه، وهردی ان وه لا نا. تا نه و کاته ی ژنه پوژنامه نووسی

ئەمریکی کریستین ھۆلمز بە دیداری سەدام حوسین گەشت لە سالی ۱۹۸۳، لەسەر بۆچوونەکی وهردی لەبارە ی کۆمەلگای عێراقی مشتموری لهگهل سەدام کرد. سەدام بە پێچەوانە ی بۆچوونەکی وهردی وەلامی دایەو و وتی برۆاکە ی تەواو پێچەوانە ی دکتۆرە. لەو کاتەو جارێکی دیکە بایخ بە وهردی درایەو، بەلام ئەمجارەیان بە شێوہەکی نینگەتێف. بۆ بەعسییە توندپەرەوکان دەرکوت که کەسێک ھە یە لە عێراق سەرپێچی سەدام حوسین بکات. ئەم سەرپێچیکارەش زانایەکی کۆمەلناسە، بەسالآچووہ. ناکریت بە فیشەک بکوژریت، یان لە گۆرپەپانیکی گشتی لەسێدارە بدریت، چونکە ئەمە کیشە بۆ دەولت دروست دەکات. بۆیە بریاریان دا بەھێمنی بیکوژن، بۆ ئەمەش کەلوپەلەکانیان نامادەکرد.

بۆئەوہ ی لەم بارەوہو لەخۆمەوہ قسە نەکەم. دەمەوی دوو بەسەرھات بگێرمەوہ، یەکەمیان من شاھید بووم و مامۆستا سەلام شەماعیش بەشداری بوو، دووہمیان خودی سەلام شەماع دەبگێریتەوہ. پوختە ی بەسەرھاتی یەکەم ئەوہ یە: ھەندیک لە دۆستان و ئازیزان پێیان راگەیانندین کۆبوونەوہ یەک لە مەجلیسی قیادە ی سەرورە ی بەعس ئەنجام دراوہ، باس لە مەسەلە ی دیموکراسی کراوہ لە عێراقدا، تا لە ئەزموونێکی نوێ کەمێک دیموکراسی بە گەل بدریت، کەچی یەکێک لە بەرپرسان کە ئەندامی مەجلیسی قیادە بوو، نارەزایی دەربەرپوہ لە کردنەوہ ی دەرگای دیموکراسی، ئەمەش لەبەر بوونی بیرمەندیکی وەک وهردی! بەمشێوہ یە بێرۆکەکەمان پینگەشت.... وتیان ئەم قسانە لە کتیبیک بلأودە کریتەوہ کە تەنھا بەسەر بەعسییەکان دابەش دەکریت. دوا ی چەند پۆژیک مامۆستا سەلام

شهماع پټی ږاگه یاندين که کتیبه که ی له یه کیک له به عسییه کان خواستوو ده بیت له ماوه ی هه فته یه ک بیگه پښتته وه. کتیبه که ی به وهردی دا، بؤنه وه ی سهیری مشتمپری مه جلیسی قیاده بکات که له باره ی دیموکراسییه وه نه نجام دراوه. له کتیبه که مان خوینده وه که خودی سه دام حوسین له سالی ۱۹۹۳ داوا له مه جلیسی قیاده ده کات که میک دهره تی دیموکراسی به عیراقییه کان بدریت. وه زیری پوښنبری و ږاگه یاندين نه و کات که له تیف نوسه یف جاسم بووه، نارپه زایی دهره بدریت، پاساوی نارپه زاییه که شی نه وه یه که سینک له نیو خه لک ده ژیت، نه ویش ناوی دکتور علی وهردییه، له کتیبه کانی جنیوی به خه لیفه کان داوه، وهردی له یه کیک له کتیبه کانی ده لئی خه لیفه هارپونه په شید ۲۰۰۰ که نیزه ی هه بووه! چوڼ پښگه به خه لکانی هاوشیوه ی وهردی بدریت بؤنه وه ی له ژیر سایه ی دیموکراسی قسه به خه لیفه مه زنه کانی وه ک هارپونه په شید بلین... هه ندیک له نه ندامانی قیاده به بیرۆکه که ی په فیک له تیف پازی ده بن... به مه ش بابه تی مشتمپره که ده گوریت... له راستیدا دوا ی ماوه یه کی کورت منیش توانیم له پښگای یه کیک له برا به عسییه کان دانه یه که له کتیبه که په یدا بکه م. هه تا نیستاش پاراستومه، ناوه که ی (دیموکراسی، مشتمپری مه جلیسی قیاده ی سه وره، وینه ی به رگه که شی هی خودی سه دام حوسینه) وهردی ماوه ی مانگیک کتیبه که ی له کتیبخانه که ی خوی پاراستبوو، نه مه ش ماموستا سه لامی تووشی شه رمه زاری کردبوو، له به رامبه ر نه و که سه ی که کتیبه که ی لی خواستبوو. شه ویکیان ماموستا شه ماع گه یاندين وه ی وهردی کرده هه لیک سواری نو تو مبیله که م بوو، تا گه یشتینه مالی

وهردی، له ویی داوای کتیبه که ی کرده وه بؤنه وه ی به خاوه نه که ی بدانه وه. وهردی وتی: وهرنه ژووره وه تا قسه له باره ی کتیبه که وه بکه ین. چووینه کتیبخانه بچوکه که ی وهردی که له نهومی خواره وه بوو، کتیبخانه یه کی گه وره شی له نهومی سره وه هه بوو، کتیبخانه بچوکه که گرنگترین کتیب و سرچاوه کانی له باره ی توپژینه وه کانی له خوگرته بوو. له گه ل میژیکي نووسین، قهره ویله یه کی یه ک که سی بؤ نووسن و پاکشان. سره پای بوونی زؤپایه کی بچوک. وهردی له کتیبخانه که گه پړا و به گالته وه وتی "شتیک هه یه نه م که ره له و قورپه دهر بهینئ". ده بیته خوت وینای بکه یته مه بهستی وهردی چی بووه! دواتر کتیبه که ی دژبیه وه و به شه ماعی دایه وه. نه م مشتومرانه ی که له مه جلیسی قیاده ی سره وه پروی دابوو، شتیک نه بوو، ته نها نمونه یه کی واقعی بوو له زه بروه شانندن له فیکری وهردی.

به سره هاتی دووم که ماموستا سه لام شه ماع له دیمانه کی پوژنامه وانی ده یگپوژته وه، یه کیکه له و کارانه ی له نه نجامی سیاسه تی به عس له دژی وهردی نه نجام دراوه، وه ک شه ماع ده لئ نه م قسانه دلده گوشئ. من نه م تیکسته ی خواره وه له دیمانه که ی شه ماع ده گوازمه وه که باهیره شیخلی له گه لئ نه نجام داوه، له سایتی (دراسات فی فکر الوردی) بلاوکراوه ته وه. سه لام شه ماع ده لئ: "هینده ی من بزانه ته نانه ت نه و میزه تایبه ته شیان هه لگرت که له به شی کومه لئاسی کولیزی ناداب تایبه ت بوو به وهردی. نهریتیک له زانکوی به غدا هه بوو، هه ر که سیک پله ی (پروفیسوری فخری) ی هه بووایه، نه و میزه که ی تایبه ت ده بوو، له دوا ی نه ویش هه لئنه ده گپرا نه ده بوو که س به کاری بهینئ. پروفیسوره که خوی هه ر کاتیک

ده یویست ده دیتوانی به کاری بهینن، نه مهش وهك ریز و پیزانین بوو بۆ خزمه ته زانستییه که ی. جگه له مهش له کۆر و کۆبوونه وه کان بانگه یشتی وهردی نه ده کرا، وهك چۆن بانگه یشتی پرۆفیسۆره کانی دیکه ده کرا. نه گهر نه و نامه یه بخوینیته وه، که وهردی ناراسته ی ته ها نعیمی سه رۆکی زانکۆی کردوه له به رواری ۱۶/۹/۱۹۸۹، که به ده سخته ی وهردی له کتیبه که م بلاوکراوته وه، ته نها له بهر شیواز و گله ییه که ی وهردی دلته نگ ده بیت. به تاییه تی له کۆتایی نامه که یدا هاتوه " به پیزم سه رۆکی زانکۆ... من به لامه وه گرنگ نییه پرۆفیسۆری فه خری بم، یان خانه نشین، هه ردوکیان بۆ که سیکی وهك من که له پۆژانی دوا یی ته مه نیه تی وهك یه که. به لام نه وه ی به لامه وه گرنگه راستیه که بزاتم، من له بهرگی نه و کتیبه ی له سالی ۱۹۷۰ ده رچووه نووسیومه - له سه ر داوا ی خۆی خانه نشین کراوه - من پرۆفیسۆری فه خرییم، له وانه یه له دوا یین پۆژه کانم کتیبی دیکه م ده ربجی. تکایه راستیه که م بۆ ده ربخه تی، بۆ نه وه ی بۆ خوینه رانی ناشکرا بکه م، فیلیان لی نه کریت. به هه ر حال خودا په نامانه "

نه م نامه یه ی مامۆستا سه لام شه ماع ده یگرازیته وه، نامه یه کی ناسایی نییه، نه گهر هاتوو که سیك بیخوینیته وه، ده زانی وهردی بۆ میژوو به پوونی چی وتوو. وهردی به حکومت ده لئی " فه رامۆشکردنم له لاین ئیوه، به لامه وه گرنگ نییه، جا پرۆفیسۆر بم یان خانه نشینکراو، به دیدی من وهك یهك، ئیوه به لای من شتیك نیین، نه وه ی به لامه وه گرنگه درۆ له گه ل خوینه ران نه که م، به من فریو نه خۆن، نه و له م نامه یه دا به پله ی ئیمتیا ز نه وه دیار ده کات، له سالی ۱۹۷۰ له نووسین و ده رکردنی کتیب وه ستاوه، جه ختیش

دهکاتوه وهک نهوهی هره په شه بکات، له وانه به کتیبی دیکه دهریکات، واته پرایده گینئ که کتیبی دیکه هه به هیشتا دهرنه چوه. بویه دهبه وی هه قیقهت به خوینه رانی خوی بگهینئ، بویه تکا له سه رۆکی زانکو دهکات هه قیقه ته که ی بۆ پوون بکاتوه، له کۆتاییه که شدا وهک نهوهیه لهوه بترسئ نامه که بگاته دهستیکی سیاسی، بویه وهردی به بۆمییک دهیچنیته وه و دهیداته دهست سه لام شه مع که دهئئ "به هرحال خودا په نامانه..". بهئئ خوا ته نها پشت و په نامانه نه مهش نامه یه کی ناسایی نییه، به لکو زۆر لهوه نزیکه کتیبیک بیت بۆ پرسواکردنی سه رده میکی ته وای سیاسی له لایه ن وهردییه وه. سوپاسی خوا ده که یین مامۆستا سه لام شه مع توانی نه م نامه یه بگهینیته خه لک و به نه مانه ته وه بلأوی کرده وه.

نه م نامانه به ته نها به لگه ی ناکۆکی نیوان ده سالات و وهردی نییه، به لکو له دووتویئ نه م کتیبه بۆچوونی هه ریه که یان له باره ی نه ویتریان ده زانی. بۆچوونی وهردی له باره ی ده سه لاتی به عس و سه دام حوسین، هه روه ها بۆچوونی سه دامیش له باره ی وهردییه وه، که من له سه رچاوه یه کی ناگادار به ده ستم گه یشتوه.

وهردی له دوا یین به شی کتیبی چاوپیداخشانیک وهک نهوه ی پیشبینیه کی بۆ کۆمه لگا هه بیت که چی پوو ده دات، نه مه له باره ی کۆمه لگا که وه ده لئیت که له م تیکسته دا هاتوه "ده کریت له م پوه وه کۆمه لگا به که سیتی مرفی پیگه یشتوو بشوبهینئ، که له ئیستایدا کاریگه ری پابردووی له سه ره، له وانه یه نه م کاریگه ریه له پوه ی نه سه وه بیت، به لام به هرحالیک بیت بوونی هه یه، به شیوه ی گریئ دهروونی دهرده که ویت که پال به مرفه که وه دهئئ هه ندیک کاری

پرپوچ نه نجام بدات، جا نه و کاره به هوی هانده ریکه وه نه نجام دهدا، که له ویستی نه ودا نییه، خه ریکه باوه پر به مه بهیتم که کومه لگا هیچ جیاوازییه کی له گڼل نه م تاکه نییه، چونکه ژورجار پروداوه کانی رابردو له کومه لگادا گریه کی وه ک گریه دهر وونی دوست ده که ن. به شیوه یه که ده بیینی خه لکه که به پالنه ری نه سته وه به ره وه هه ندیک نه ریت و بیروکی باو ده پون، که نه مهش به ره وه نه هاهمه تییان ده بات، که چی وا ده زانن کاریکی چاک ده که ن، له م کتیبه شدا چه ندین نمونه ی واقعی ده بیینن". به لئ وهردی نه مه ی وت، نه وه ی پیشبینی کرد هاته دی. ماوه ی نیوان پیشبینی و پروداوه که بیست و سئ سال بوو. نیمه گویمان له خوی و بوچوونه کانی گرت، که به داخوه نه نووسراو له بهر نه و بارودوخه ی که وهردی به خوی لیکدانه وه ی بو کردووه، نه وه ی وهردی چه ندین جار دووباره ی ده کرده وه که له کتیبیکدا دهینووسئ که دوا ی مردنی چاپ ده کریت، هه لته هر به مشیوه یه ی ده نووسی، که چی میراتگره که ی هیچ ده ستنووسیکی نه ویان نه دوزییه وه.

له م به شه کورت و پوخته دا، که له گڼل جومگه کانی پروداوه کانی ژیانی سیاسی وهردی یه که ده گریته وه، که له به شی یه که مدا باسما ن کرد، له گڼل به سه رهات و چیرۆکه کانی به شی دووه م، نینجا تاوتویکردنی هزی سیاسی وهردی که له به شی سییه مدا باسکراوه، شتی که نه ماوه ته نها بوچوونی وهردی نه بیته له باره ی سیاست و سیاستمه داران جا له رابردو بیته یان هاوچه رخ. نه وه ی له میژوودا بیته دووانه ی نیمام علی و معاویه له گڼل هزی وهردی شیوا بوو، به نزیکه یی له هه موو کتیبه کانی باسی کردووه. دواتر له مه جلیسی

خاقانی کۆرپىكى لەسەر ئەم بابەتە گىڤرا، ھەندىك بىرۆكەى نوئى خستە سەر بىرۆكە كۆنەكە، ھەرچەندە ھىچ شتىكى نەگۆرې بوو، بەلام بىگومان گەشەى بە بابەتەكە دابوو. ئەوھى ئىستا لىرەدا دەىگوازىنەو، بىگومان جىگىر بوونى دواىن بۆچوونى وەردى بوو لە سەر بابەتەكە. وەردى ناكۆكى نىوان عەلى و معاوېە بە جىاوازى پىبازى سىياسى دەزانئى، وەردى دەلئى ئەو مەبدەئىتەى ئىمام عەلى لە بەرامبەر معاوېە نىشانى داو، لە بەرامبەر شىدا ئەو پراگماتىيەى لە دەولەتى سىنەمكارىيى معاوېە ھەبوو، ھەردوو كىيانى ناچار كر دوو بەرىە كتر بكوون و ھەرىەكەيان داكۆكى لە بىرۆكەكەى خۆى بكات.

كەچى لە حالەتى ھەنووكە بىدا پىبازى وەردى ئەو بوو "سىياسەت ھونەرى ئەگەرە پەخساوەكانە" جەختىشى لەسەر ئەو دەكر دەو، ئەم بابەتە ناىتەدى ئەگەر سىياسەت پراگماتى و سوودگەراىى نەبىت، بۆئەوھى بتوانئى ئەگەرە پەخساوەكە لە بەرژوھەندى ئەو بىت، تۆش ئەگەر لەگەل وشەى سوود و بەرژوھەندى ناتەباىت، بەلام ئەمەيان واقىعە. كەچى ئەوانەى خۆيان بە پەرسىپەكان ھەلدەكئىشن و بانگەشە بۆ ئەو دەكەن دەست بە ئەخلاق بگىرئىت، ھەركە جەلەوى دەسەلاتيان دەكەوئتە دەست ھەرچى ئەخلاق و پەرسىپە دەخەنە ژىر پىبەكانىانەو. وەردى دەبەوئى كەسى سىياسى لەگەل خۆى و كارەكەى و لەگەل خەلكىش پاستگۆ بىت. واتە بە شىوازى سوودگەراىى مىكيافلىلى كارنەكات و دواترىش بانگەشە بۆ مەبدەئىت و ناىدىالىزم بكات. ھەر مەبدەئىكىش كە كەسىكى نەتەوھەواز، ناىنپەروھ، ناىدىۆلۆژى بانگەشەى بۆ دەكات، بە تىپوانىنى وەردى وەك يەكن.

هر له م به شه شدا باس له تیروانینی وهردی ده که این بؤ دهسه لاتدارانی عیراق، هر له مه لیک فه یسه لئی یه که مه وه تا سه دام حوسین. به دهسه تهینانی بؤچوونی وهردی له سر نه م که سایه تیپانه ئاسان نییه، چونکه نه م پیاوه بؤچوونه کانی خوی بؤ کتیبه که ی هه لده گرت، به لام هه ندیک له نهینیه کانی بؤ من درکاندووه له باره ی هه ندیک فرمانرپه وا. منیش بؤ میژوو تۆماری ده که م، جا هر که سیك تووره ده بیته یان لیئی پازی ده بیته، چونکه ئیمه له و دونیا یه دا ده پۆین و میژوو هه که مان به لگه ی ئیمه ده بیته و له سه رمان ده بیته به لگه. ته نانه ت له وانه یه من خۆم له گه ل هه ندیک له م بؤچووانه نه م، به لام ده بیته بگوتریت چونکه نه مه بؤچوونی وهردییه.

له میژوو دا: جیاوازی رپبازه کان

وهردی له کۆپه به ناویانگه که ی که له په مه زانی سالی ۱۹۹۲ به بۆنه ی یادی شه هیدکردنی ئیمام عه لی کوپی نه بوتالب گپرای، جه ماوه ریکی زۆر ناماده بوو. مامۆستا حوسین عه لی مه حفوز له دیمانه یه کدا که له گه ل ژنه رۆژنامه نووس نه جات عه بدوللا نه نجامی داوه، باس له چه ند برکه یه کی کۆپه که ی وهردی کردووه. وهردی له م کۆپه دا رپبازی به راوردکاری بؤ دوو که سایه تیپه سه ره تای ئیسلامی په پیره و کرد، تاوتویکردنه که ی به شیوه ی زانستی سیاسی بوو. دکتۆر عه لی وهردی پئی وابوو ئیمام عه لی که سیپتیبه کی که مائی مرۆیی هه ببووه، وتیشی له به دبختی معاویه بووه نه م هاتووه ململانیتی له گه ل کردووه و له دژی جهنگاوه. یاساکانی مرۆیی ده لئین ده بووايه عه لی و معاویه له گه ل یه کتر بجه نگن، چونکه هه ریه که یان له سه ر رپگایه که ده پۆیشتن به ر نه ویتر ده که وت. نه گه ر بمانه وی له پووی

میژووییه وه به راورد له نیوان نم دووانه بکین ده بینین معاویه پیچ و په نای هه بوو، که چی نیمام عهلی له سهر پښگایه کی راست درویشست. معاویه پاره ی به سهر که سوکاری و خه لک ده پښت، به سامان دلای خه لکی ده برد، سیاستی ترساندن و ناره زووکردنی په پیره وه کرد. که چی عهلی پاره ی له خوئی و خه لکه که شی قه ده غه ده کرد، له هر کوئی که بووایه له سهر هق بوو. معاویه سیاستی پراگماتی ده نوینی له ده وله تیگدا که کوشتاری نه یارانی نه نجام ده دات و به سامان فریویان ده دات. عهلی نوینه رایه تی مه بده ئیک ده کات سل له حه ق ناکاته وه .. هر بویه عهلی کوپی نه بوتال ده لئ به خوی معاویه له من زوزانتر نییه، به لام ستم و به دکاری ده کات، نه گهر رقم له ستم نه بووایه نه وا من زوزانترین که س ده بووم. که چی معاویه ده لئ خه لک گوپرایه لی به ئیمه داوه، ئیمه سه لامه تیمان پییان داوه، نه وه ی گوپرایه ل نه بیته له ده وله تی معاویه سه لامه تی بؤ نابیت.

وهردی ده لئ کتیبیکم له باره ی کاره چاکه کانی معاویه خوینده وه له حوکمرانیدا، نووسه ره که ی ده لئ سه له فی سالح ستایشی شیوازی حوکمرانی معاویه یان کردووه دواتر معاویه سروشنووس (نووسه ری وه حی) بووه تا مردنی پیغه مبه ر، پاشان خه لیفه عومه ری کوپی خه تاب معاویه ی کرد به میری موجهیدان، له سه رده می نه ودا نازاوه نه ماوه، ده سه لاتی ئیسلام فراوان بووه، چاکه خوازی له زه ویدا بلاوکردوته وه، سه ربورده یه کی چاکی هه بووه و جیهادی کردووه. نووسه ره که پاساو بؤ معاویه ده هینیتته وه له کوشتنی حه سن کوپی عهلی، عه ماری کوپی یاسر، محه مه دی کوپی نه بوبه کر، مالیکی کوپی نه شته پ، حه جه پی کوپی عوده ی. له هه موو پاساوه کانیش معاویه له

کوشتنی نه وان له سره هق بووه .

نه وهی نووسر ده لئی له تیروانینی خوی زور راست بووه ،
 ستمکاری شوینیک بؤ نازاوه ناهیلنیتته وه . دهسه لاتنداری ستمکار هر
 وشه یه کی هق بخوازی ، نه وه به نازاوهی ده زانی و ده بیټ
 دابمرکیته وه ، ده بیټ به سر شوړش زال بیټ . به لای دهسه لاتنداری
 زورداریشه وه هه موو شیوازه کان په وایه بؤ زینده به چالکردنی
 نازاوه یه ک که هه په شه له دهسه لاته که ی ده کات . بؤ نه وه ی له
 دهسه لاته که شی بؤ ماوه یه کی زور بمیننیتته وه ، خرابترین خه لک
 دهستنی شان ده کات تا پلانه کانی جیبه جی بکن . هه رچنده معاویه
 نه هلی به یتی پیغه مبهرو سه حابه کانی کوشتووه ، وه ک نووسر ده لئی
 که چی نه و پانتایی نیسلامی فراوان کردووه و جیهادی کردووه .
 نووسر له وه ناگادار نییه ، که ناکریت نه فرته له سه حابه بکریت ،
 که چی له گه ل کوشتنی سه حابه ته بایه ، به لام به مه رجیک ده بیټ
 بکوژه که معاویه و سوپاکه ی بیټ . وهردی داوای له گوینگران کرد له م
 تیژه ی نووسره که سه رسام نه بن ، نه مه سروشتی نه و که سانه یه له
 هر کات و شوینیکدا پاساو بؤ هه لسوکو وتی دهسه لاتداران
 ده هیئنه وه . هه ربویه کاتیک پربازی معاویه کارا ده بیټ که ستمکاری
 و ده ولته تی پولیسی درده که ویت . هه رچنده له وانیه نه م ده ولته
 بانگه شه ی نه وه بکات دادپه روه ری عومهری کوپی خه تاب په یرو
 ده کات و کارگیزی علی کوپی نه بوتال ب ده کات ه ناپاراسته ی خوی ،
 که چی هه لسوکو ته پولیسی و شیوازه ستمکاری به که ی هر به
 شیوازه که ی معاویه یه . خاوه نی کتیبه که پاساو بؤ نزا که ی پیغه مبهرو
 له سر معاویه ده هیئنه وه که فهرموویه تی " خوا سکی تیر ناکات ! " .

گوايه نهم نزايه بۆ معاويه زۆر سوودی هه بووه، پۆژانه حهوت جار قابيکی پر گوشت و پيازی بۆ هاتوووه و نه ویش خواردوو، پۆژانه حهوت جار گوشت و ميوه و شیرینی خواردوو. نووسه ره کهش ده لێ به خوا تیز نه بووه به لکو شه کهت و ماندوو بووه، نه مهش نیعمه تیک و که ده یه، هه موو پاشاکان نهم ئاره زوو هیان هه یه!

بێگومان معاويه که سیک بووه له خواردن شه کهت و ماندوو بووه، که چی نه و نووسه ره به نیعمه تی ده زانی گوايه ئاره زوی هه موو پاشایه که. له وانه یه نمونه ی نه و نووسه ره له نیو ئیمه دا بژیت، ئاماده یه پاساو بۆ هه موو کاریکی سته مکار به یینیته وه. پۆله کاسه لیسبی که ی وا ده کات به مشیوه یه بیته، به ده ست خۆی نییه، به لکو نهمه سروشتی خۆیه تی.

له به رامبه ر نهم زۆرداری و خواردنه، عه لی کوپی نه بوتالب دیته کوفه و خوتبه یه که بۆ خه لک ده دات و ده لێ " نهم جله م هی مه دینه یه هی ناومه، له لایه ن که سوکارمه وه دووراوه، له مه زیاترم نییه!" که واته ده بیته به رکه وتنه که هه ر پوویدات له نیوان عه لی که خاوه ن یه که ژمه خواردنه، له گه ل معاويه که خوانیکی پاراوه ی هه یه، عه لی یه که جلی هه یه که له دوورینی که سوکارییه تی، معاويه ئاوریشمی نه خشی تراو ده پۆشن. عه لی له گه ل هاو پێیانی له سه ر زه وی داده نیشی، معاویه ش له سه ر ته ختی پاشایه تی داده نیشی که له وه ته ی عومه ری کوپی خه تاب کردوو یه تی به والی شام، ده سته بهرداری ته خته که ی نابیت. عه لیش قبوولی نه وه ناکات، له پێناو چه ند دره مه مک ئایینه که ی بفرۆشن. یاسای سروشتیش ده لێ نه گه ر یه کێکیان ملکه چی نه ویت نه بیته نه وا به رکه وتن پوو ده دات.

عەلی کوپری ئەبوتالب سیاسەتییکی بنه مایی توندی دانا بۆ جیبه جیکردنی پلانه کانی ئیسلام. له لایه که وه بۆ ئەوه ده جهنگ هه ق به رقرار بکات، کاتیک جه ماعه تیک له سیسته می ده ولت یاخیبوون و ترسیان به نێو خه لک بلاوکرده وه و خه بابی کوپری ئهره تی سه حابه یان کوشت عەلی وتی: به خوا ئەگەر خه لکی زه وی هه موو به یه که وه بن بۆ کوشتنی خه باب، ئەوا من له دژی هه موویان ده جه نگم، له گه ل هه موویان جه نگا و وتی من چاوی ئازاوه م کویر کرد. ئەوانه ی بانگه شه یان بۆ خوداوه ندی ئەو کرد، ئەوانی به ئاگر سووتاند. له لایه کی دیکه وه داکوکی له نه سرانییه ک کرد کاتیک بینیی ده ست بۆ خه لک درێژ ده کات، له کاری ده ولته که ی تووپه بوو چونکه نه یه توانیوه مافی نه سرانییه ک بپاریزی که پیاویکی پیر بوو. ده سستی عه قیلی برای سووتاند، به ده سه لاتی ئیبن عه باس پازی نه بوو که ئامۆزای خۆی بوو. خاوه ن دوکانه که ی دارکاری کرد کاتیک ده سته کاریی پاره ی به یه تومالی کردبوو، هه رچه نده ئەم پیاوه له لایه نگرانی خۆی بوو.

عەلی کوپری ئەبوتالب له جهنگه که دا عه مپاری کوپری یاسری کرده هاوپی خۆی، که چی معاویه عه مپو کوپری عاسی کرده هاوپی. جیاوازییه کی زۆر له نیوان ئەم دوو پیاوه هه یه، عه مپار به مه بده ئیه ته وه ناسراوه، که چی عه مپو کوپری عاس به چه په لئ و زۆرانی. معاویه فیئلیکی هه لبژارد، بپوای به وه نه بوو ئەم فیئله سوودی بۆی هه بیئت، به لکو ده یزانی عەلی کوپری ئەبوتالب ئاکاری سوارچاکی هه یه. فیئلی یه که م به رزکردنه وه ی قورئان بوو، فیئلی دووه م ئەوه بوو " ده سه لات ته نها بۆ خودایه " کاتیک ئەوه به ئیمام عەلی گه یشت که

جه ماعه تيك هه يه ده لئين " ده سولات ته نها بؤ خودايه ". نه ووتی " وته يه كي پراسته، به لام مه به ستیان پراست نييه ". به لئ پراسته ته نها ده سولات بؤ خودايه، به لام ده بيت بؤ خه لك ميریكي چاك يان خرابيان هه بيت جا باوه پردار گويزپايه ل بيت، تا کافریش چيژ له ده سولاته که ی وهربرگريته. خوا چاره نووسی ديار ده کات، داهات کؤبکاته وه، له گه ل دوژمن بجه نگی، پنگاکان ديار بکات، نه وه ی هی بيده سه لاته کانه له به هيژه کان وهربرگريته وه. نه و کاته ش چاکه خوازان له سایه ی نه و ده حه سينه وه و له خراپه کارانیش ده حه سينته وه. عملی کورپی نه بوتال ب به ژماردنی نه و خالانه پييازی به پيوه بردنی ولات و خه لکی داناوه.

پوخته ی قسه کان نه وه يه عملی کورپی نه بوتال ب ته نها پياوی شمشير نه بووه، به لکو سياسييه کی شاره زاش بووه. نه وه ک به و شيوه يه بيت که واعيزه کان ويته يان کيشاوه گوايه خوی نه ده خسته کاروباری سياسييه وه و به دکاری و ستم ناکات. وه ک به مشيوه يه بيت نه وه ی معاويه نه نجامی ددها سياسهت بيت و نه وه ی عملی کورپی نه بوتال بيش دژه سياسهت بيت. عملی کاری سياسی له ئوپؤزسيؤن و له ده سولاتدا کردووه، پؤلیسی ناوخوی دانا، له جهنگدا هه والگری سه ربازی. بؤيه پياویکی سياسيی مه بده ئی بوو، پييازیکی تايبه تی بؤ خوی داپشتبوو که خه ليفه عومه ری کورپی خه تاب ستایشی کردووه. نه ریتی عملی نه وه بووه موو شتيك جي به جي بکات که له پيغه مبه ر فيری بووه. که چی ده رفهت نه بووه نه و پيئمايپانه جي به جي بکات، من پيم وايه نايینی محمه د له گه ل عملی له گؤره که ی نيژرا.

له ئیستادا: سیاست هونهری نه گهره په خساوه کانه، پراگماتیزم رېبازیکی راستگوږیه

وهردی چه ندین جار له مه جلیسی خاقانی و مه جلیسه کانی دیکه
 نه وهی دووباره کردوته وه که سیاست هونهری نه گهره
 په خساوه کانه. سیاسته دار وه که نه وه یه نه سپیک دهسته مؤ بکات،
 بویه له زمانی عه ره بی وشه ی (سیاسی) بؤ به کار دیت. زؤربه ی
 پیغه مبه ران نه وانه ی له به پړوه بردنی کؤمه لگا سرکه وتوو بوون،
 نه سپه وان و شوانکاره بوون. کاتیک توانیان به سر نه سپ و مه پر زالبن
 و جله ویان بکن نه ووا خودا توانای به پړوه بردنی کؤمه لگای پی
 به خشین. ده کړی سیاسی کاتیک له کاریکی سیاسی سرکیشی
 ده کات پیشبینی ده سولات بکات یان پیشبینی له سیداره دان بکات،
 له وانه یه سیداره دانی زیاتر له وهرگرتنی ده سولات به ناوابانگی بکات،
 نه مانه هه موو شتی چاوه پوانکراون له سیاسته تدا ده کړیت پووبده ن.
 ناکریت دورمنی وه همی دروست بکړیت به دابړانی هه میشه می له گه ل
 هه ریه کیک کؤتایی بیټ. هه روه ها ناکریت پشت به یه ککرتنی
 دراوسییه ک ببه سترئ گواپه تاکه ده وله ته، چونکه به رژه وه ندییه کان
 له یه کتر هاوگیر ده بن. به لام نه گهری نه وه هه یه بؤ ماوه یه کی کاتی
 دورمناهی ته هه بیټ بؤ به رژه وه ندییه کی کاتی و یان یه ککرتنیکی کاتی
 بؤ نامانجیکی دیارکراو هه بیټ له به رژه وه ندی هه ردوولا بیټ. وه ک
 نه وه ی یه کیتی نه وروپا نه جامی دا، دوا ی نه وه ی درکیان به وه کرد
 جهنگ و داگیرکردنی ده وله تان به هیز بی سووده. نه وکات له سره
 تیگه یشتن و ته و اوکاری نابووری ریککه وتن به گویره ی هه رلایه ک که
 به رژه وه ندییه ک له م یه کیتییه ده بینئ.

وهك وهردی پټی وابوو همیشه له به ردهم كه سټكى سیاسی پانتاییهك له به رژه وهندییه كان هیه، ده بیټ به پټی بارودوخ و شوینه كان هلی بقوزیته وه، بؤنه وهی سرکه وتوو بیټ. له سیاست دوزمندی هه میسه یی و دوستایه تی هه میسه یی نییه، به لكو به رژه وهندی هه میسه یی هیه. نه مهش ته واو له گڼل پټیازی پراگماتی ده گونجی كه به سوودگه رایى (النفعية) و پاساوه گه رایى ته رجه مه ده كریټ. پراگماتی پټی وایه پټوه ری پاستگویی بابه تیكه نه نجامه كرده بییه كه یه، نه وهك چهنه له گڼل واقع یهك ده گریته وه. پټوه هه قیقه تیكى سرکه وتنی بیړوكه كه یه له پووی كرده وه، به مهش به په یوه سترگندی هه قیقه ته به پاستگویی بیړوكه وه، نه نجامی كرده یی و په زامه ندی و به رژه وهندی دروست ده بیټ به پټه یی هه قیقه ته و جوراوجورییه كه یی.

وهردی بؤ كورپك بانگه یشتی زانكوی كوفه كرا، شاندىكى گه وړه له مه جلیسی خاقانی بؤ نه جف یاوه ری وهردی كړد. له وټی وهردی هیله گشتیه كانی هزی سیاسى خوی كینشا. پووی له ناماده بووان كړد له ماموستا و قوتابیان، وتی نه و هزده ی ده گاته خه لك ده بیټ كرده یی بیټ و له واقیعه دا شیاوی جټبه جټكردن بیټ. به لام كاتیک ریفورمخوازیک سه دان سال دور ده وه سټی و ناموزگاری خه لك ده كات ته نها كه میك ناوړی لی ده ده نه وه. كاتیک پیغه مبه ر محه مه د بانگه وازی كړد لایه نگرانی له حوت كه س زیاتر نه بوون، به لام كاتیک كچی كړد بؤ مه دینه و جهنگ هه لگیرسا، هزده كه ی به نټو خه لك بلاو بؤوه، جا به توفاندن بیټ یان نارهنو پیدان، له به ترس بیټ یان ته ماعكاریی وهك له قورناندان باسكراوه. وهردی ویستی گالته یهك له گڼل خه لك

بکات وتی: نه گهر نیستا من بانگتان بکه م بؤنه وهی بؤ پرفؤرم
 ده رکه وین، تهنانهت حهوت که سیش به ده ست ناهینم! نه مه نه گهر
 هاتوو که سانیك نه بن بلین نه وه خاینه و ده یه وی دو به ره کی بخاته
 نیو میلیله ته وه.

وهردی ده لئی ده بیئت فه رمانزه وات دیکتاتور نه بیئت، شهیدای هیژ و
 عاشقی دروشمه بریقه داره کان نه بیئت. چونکه نه مه به سه ر خۆی
 ترسناک ده بیئت نه گهر هاتوو کومه لیک هه لپه رست به ده وری
 کۆبوونه وه. چونکه نه وان گوپراه لئی ده بن و سه رپنجی ناکه ن، به لکو
 بؤ ناهه قیش پالپشتی ده که ن نه وه که به رزه وه ندیی خۆیان له لای نه و
 له کیس بچیت. به لکو ده بیئت ده سه لاتدار که له که ی بکاته بنه مای هره
 گرنگ له هه موو کاره کاندای. دواتریش ده ست بؤ گرنگترین کیشه کان
 بیات. جا نه وهی ده توانی فه رمانزه وا له و چوارچیه وه دابنی، نه وا
 ریکه وتنی مرۆفه کانه له سه ر یاسای لیبرالی سیاسی و سوودگه رای له
 چوارچیه وهی دیموکراسیدا، که نه مه چاکترین نمونه یه بؤ
 به رپوه بردنی ولات. چونکه له سیاسه تدا به دوا ی نایدیالیزم و ناکار
 ناگه رپیئت، به لکو ده بیئت به دوا ی به رزه وه ندی ده ولت و که له که ته وه
 بیئت، کۆشش بؤ به ده ستهینانی بکه یئت. وهردی قسه که ی جۆن
 ستیوارت میل ده گوازیته وه که ده لئی: نه گهر هه موو مرۆف له سه ر
 بؤچوونیک بوون، تهنه که سیک له گه لیان نه بوو، نه وا ناتوانن بیده نگه
 بکه ن. به هه مان شیه ویش نه و که سه ناتوانی نه وان بیده نگ بکات،
 هه رچه نده هیژ و ده سه لاتیشی هه بیئت. چونکه نه گهر نیته
 ده نگیکمان کپ کرد نه وا هه قیقه ت بیده نگ ده که یین. له وانیه
 بؤچوونی هه له له په هه نده کانی خۆیدا هه قیقه تی شاراوه ی هه بیئت.

نه و بۆچونہی خه لکیش له سهری کۆکن ناکریت له سهر بنه مای عه قلی قبول بکریت ته نها نه و کاته نه بیته که ده خریتته بواری تاقیکردنه وه و پشکنینه وه. نه گهر نه م بۆچونہش ناوه ناوه پووبه پووی ناله نگاری نه بیته وه نه وا گرنکی و کاریگه ریبه که ی له ده ست ده دات. چونکه ره فتاری مرۆی شتیک نیبه ته نها نه نجای کاریگه ریبه کی ژینگه نه بیته به سهر مرۆ و کۆمه لگاوه.

دیموکراسی، هاوولاتیبوون، دهسه لاتی یاسا

وهردی ده لێ نه م سیبانه (دیموکراسی، هاوولاتیبوون، دهسه لاتی یاسا) له میانہی نه زمونی مرۆی ده رکه وتووه، که نه م سیبانه سه رکه وتووترین سیگۆشه ن بۆ به پړوه بردنی کۆمه لگا کانیان. دیموکراسی بریتیبه له دهسه لاتی زۆرینه که ملکه چی نایین و نه ژاد نابیت، به لکو هاوولاتیبوون بنه مای سه ره کیبه. سه باره ت به و شتانه ی که خه لک له باوانیان وه ریانگرتووه، له نمونه ی رهنگی پیتست و باوه پی نایینی، نه وانہی په یوه ندییان به دیارکردنی شوناسی هاوولاتیبوونه وه نیبه. نه گهر هاتوو زۆرینه ش سته میان له که مینه کرد، نه وا یاسا ده بیته زۆرینه له ناستیک بوه ستینێ. نه م جۆره دهسه لاته ش له ده ولته نایه ته دی ته نها نه و کاته نه بیته به پیکه وتنیکی ده ستووری هه رسێ دهسه لات له یه کتر جیاکرا بیته وه، به شیوه یه ک دهسه لاتی جیبه جیکردن له لایه ن سه رۆک یان سه رۆک وه زیان نوینه رایه تی ده کریت، دهسه لاتی یاسا دانان له لایه ن په رله مان یان نه نجوومه ن و دهسته ی دامه زراندنه وه نوینه رایه تی ده کریت، دهسه لاتی دادوه رییش سه ره بخۆی دادوه ری ده نوینیت. که نه و کات نابیت له به رده م دادوه ری جیاوازی له نیوان سه ردار و ژێرده ست

بکریت. ھەر کەسێک سەرپێچیی یاسا بکات دەبێت دەسەلاتی دادوەری لێپێچینەوێ لەگەڵ بکات، ئەگەر ھاتوو لە دەوڵەتاندا ئەم شیوازە پەڕپەو بکریت ئەوا بە شیوەیەکی تەواو زۆرداری و ستەمکاری ریشەکێش دەکریت.

لە سیستەمی دیموکراسیدا زۆرینە پرۆگرامی کاری خۆی پێشکەش دەکات و جەماوەر بەو پزای دەکات ئەگەر ھاتوو دەسەلات بە دەستەو بەگریت ئەوا پرۆگرامەکەى جێبەجێ دەکات. کەمێنەش بە ئۆپۆزسیۆن ناو دەبەریت لە پەرلەمان چاودێریی کاری دەوڵەت دەکات. عەقلى مرۆیى بە شیوەیەکی گشتى ناتوانیىت بە تێپوانینیکی بێلایەنانەى پەرھا سەیری بابەتەکان بکات، چونکە چەندین ھۆکاری نەست ھەیە، بێئەوێ درکی پێ بکات کاریگەری بەسەر بێرکردنەوێ دەبێت، لەوانە ئەو بیروباوەرەى لەسەری پەرورەدە بوو، بەرژەو ھەندی، خۆیستی، سنووری مەعریفەکەى، ئەزمونی لەبێرکراو، گریی دەروونی و چەندین ھۆکاری دیکە. جا مرقۇ کاتیک بێر دەکاتەو ھاو ویتای خۆی دەکات کە لە بێرکردنەوێکەى ئازادییەکی پەرھای ھەیە، چونکە نازانی چەندین ھۆکاری نەستی ھەیە کاریگەرییان بەسەر عەقلىو ھەیە. ئەگەر کەسێک پێچەوانەى ئیمە بێت ئەوا بە دەمارگیر و کەللەرھق و نەزان وەسفی دەکەین، ناشزانین ئەویش لەلایەن خۆیو ھەمان ئەو تۆمەتانە تۆمەتبارمان دەکات. ھەر ئەمەشە قورئانی پیرۆز ناماژەى بۆ کردوو کە دەفەرموی "کل حزب بما لیدیھم فرحون". کەچی لەسەر ئیمە پێویستە پێز لە ھەموو بۆچوونیک بگرین، کۆمەلگای دیموکراسی ئەوێ گوی لە بەرامبەر دەگریت و ئەو کەمێنەى دەپاریزی کە جیاوازی ھەیە. ئەوێ

هه مووانیش ده پارټیزې یاسایه. سنووری تۆ له دیموکراسیدا له و شوینه ده وه ستنې که سنووری که سانی دیکه نه به زینتی، نه گهر نه مهش نه بوو نه وا یاسا هه یه بۆ دوورخستنه وه ی زیان له زیانکه وتووه کان.

جیهان دواى نه وه ی دوو جه نگی به خویه وه بینیه وه، به ره و دیموکراسی ده پوات بۆ نه وه ی پټگری له دروستبوونی ده سه لاتی زۆرداری بکات. من وه ک خودی خۆم پیشبینی نه وه ده کم له ولاتانی ده وروبه ر له دایکبوونی نه م حاله ته ببینین، له وانه شه بگات به نیمه. زوری نه و جه نگانه ی که نه نجامیان نه بوو، ونبوونی ده ولته تی نایدیولۆزی له سه ر نه خشه، وا ده کات به ره و شیوازی دیموکراسی برۆین که چاکترین شیوازه بۆ حوکمرانی. به لئ له وانه یه بلین نه مه شیان شیوازیکی ناته واوه له وانه یه کۆمه لئیکی زوری خه لک سته م بکات. منیش له م بۆ چوونه دا هاوپام، به لام له گه ل ده سه لاتی هاوولاتیبوون له ژیر سیبه ری یاسادا، پرۆزه یه کی چاکترمان له وه نییه. له وانه یه هه ندیکتان پیتان وابی ویلایه ته یه کگرتووه کانی نه مریکا چاکترین ده ولته ته له جیبه جیکردنی دیموکراسیدا، به لام من پیچه وانه ی نه م بۆ چوونه م هه یه. چونکه ویلایه ته یه کگرتووه کانی نه مریکا به هه لبژاردنی سیسته می دوو حزبی، بی به شداری نه وانی دیکه، پرۆگرامیکی داناره، که گه یشتن به ده سه لات نه سته م بیته، نه مهش وا ده کات ویلایه ته یه کگرتووه کانی نه مریکا خراپترین ولات بیته له جیبه جیکردنی دیموکراسیدا. به تاییه تیش نه گهر بزائن چه ندین پاره بۆ هه لمه تی هه لبژاردن و به ده سه ته یانی کورسییه که له کۆنگریس خه رج ده کریت. له وانه یه پالپشتیم بکه ن نه گهر هاتوو زانیقان سه دان په چه له ک و مه زهه ب و نایین و بیروپا هه یه، به لام

ھەموويان لە چوارچۆيەى ھاووللاتىيون حسىبىيان بۆ دەكرىت، ئەمەش وا دەكات ھەر ھاووللاتىيەك لەسەر خاكى ئەمريكى بژىت، ئەوەى بۆ خۆى زامن كىردووە كە كەس پىگەى پى نەكرىت. سەرەپاى ئەمەش ياساىەكى توند ھەيە وادەكات خودى سەرۆكى ويلايەتە يەكگرتووەكان لەژىر چاودىرىى ھەمىشەىى بىت. ئابپۆچوونەكەى (وتەرگىت) بەلگەيەك بوو لەسەر ئەم قسانە كە واىكرد ياسا سەرۆك نىكسۆن لادبات، ئەمەش دواى ئەوەى بە سىخوپىكردن لەسەر حزىى رىكابەر تۆمەتبار كرا. (با بىن سەبىرى بكن لەلای ئىمە چۆنە!) ئەوان مافىيان بۆ ھاووللاتىيان دەستەبەر كىردووە، سنوورىيان بۆ بەرپرسىيارىتىيەكانى سەرۆك داناوە.

لەگەل دەسەلاتدارانى عىراق

نەمتوانى بە تەواوى بۆچوونى وەردى لەبارەى فەرمانزەواكانى عىراق بزائم يان با بلىين وەك پىويست بۆچوونى ئوم لەو بارەيەوہ نەزانىوہ، چونكە لەسەر ئەم بابەتە بەكورتى وەلامى پرسىيارەكانى منى دەدايەوہ. جگە لەوہش دەرفەتى ئەوہم بۆ نەپرەخسا بۆچوونەكانى ئەو بە تەواوى بنوسمەوہ. تەنھا لەبارەى مەلىك فەيسەلى يەكەم و دوايىن سەرۆك نەبىت كە سەدام حوسىين بوو. لەبارەى يەكەمەوہ وەردى سەرسامى خۆى نەدەشاردەوہ، تەنانەت يەكئىك لە كۆرپەكانى ناوناوہ (فەيسەل). سەبارەت بە دووہمىش (سەدام حوسىين) وەردى بەھىچ شىوہيەك ئەم سەرۆكەى بەدل نەبوو، ھەمىشە رقى خۆى لەبارەى بىريار و شىوازى بەرپۆەبردنى ولات لەلایەن سەدامەوہ دەردەبىرى. تەنانەت جارىكئيان بە ئامادەبوونى عەبدولموتەلىب مەھدى عەبوود و سەلام شەماع وتى: حوكمپرانى

سه دام خراپترین حوکه له ته واری میژووی عیراقدا، بویه عیراق به ره و کاولکاری ده بات. به م نزیکانهش نه نجامی نه م فه رمانپه واییه ده بینن. له وانیه من له کاتی هه لکردنی گیزه لووکه کان به سه ر عیراق له گهل تان نه بم، نه گه ر نیوهش پیتی گه یشتن نه و ا قسه کانی منتان له بیر بیته.

مه لیک فه یسه لئی یه که م: سه رسام

مه لیک فه یسه لئی یه که م، فه یسه ل کورپی حوسین یه کیک بوو له و که سایه تیپانه ی که وهردی پتیوه سه رسام بوو. مه لیک فه یسه لئی یه که م کورپی شه ریف حوسینی هاشمی بوو له سالی ۱۸۸۳ له دایک بووه و له سالی ۱۹۲۳ مردووه. له شاری تانیف له دایک بووه سییه م کورپی شه ریفی مه ککه یه. فه یسه لئی یه که م ماوه یه کی که م له ۱۹۱۸ تا ۱۹۲۱ مه لیک سووریا بوو. دواتر له ۱۹۲۱ تا سالی ۱۹۳۳ بوو به مه لیک عیراق. وهردی پتی گوتم نه و به کاره کتیری کاریزی مه لیک فه یسه لئی یه که م کاریگه ر بووه. نه مهش له میانیه به پتیوه به ردنی ولات بووه. چونکه له گهل باوکی له سیاست شارهزا بووه سه ره تا له مه ککه و دواتریش له شوپشی عه ره بی. به تاییه تی له ماوه ی مانه وه ی له نه سه ته نبول فیتری زمانی تورکی و ئینگلیزی و فه په نس ی بووه. له سه ر ده سته شاره زاترین ماموستا گه وره بووه، دواتر ده گه ریته وه حیجاز و سووریا. له وی تووشی نوشستی ده بیته نه وه ک سه رکه وتن، به تاییه تی دوی دپانی جهنگی مه یسه لۆن.

وهردی ده لئی فه یسه لئی یه که م هه موو نه زمونی ژیان و سیاسی خۆی له گهل گه وره ترین پاپیژکاره کانی له نمونه ی نوری سه عید و پسته م حه دیده ر و دکتور نه حمه د قه در ی و فایز غصین و توماس ئیدوارد لۆرانس هینایه عیراق. بوئه وه ی حکومه تیکی سه رکه وتوو له عیراق

دابمه زړینې بؤ گه لیک که چاوه پروانی زؤر شتیان له مه لیک ده کرد. به تاییه تی عیراق تازه له نه نجامی شوپشیکي خویناوی که چوار سالی خایاندبوو له ژیر دهسه لاتی به ریتانییه کان ده ریزی ببوو. فه یسه لئی به که م به دووانه یی به ریتانییه کان و عیراقییه کان به شیوازی (ببه و داواکه) مامه لئی ده کرد بؤنه وه ی مافی عیراقییه کان له به ریتانییه کان وه ریکریت و ریگهش نه دات به ریتانیا ده ست به سه ر عیراقدا بگریت. نه مهش له کاتیک دابوو دهسه لاتی داگیرکاری که م ببووه بؤ گرووپیک پراویژکار که هه ولیان دها ولاته که به پړیوه به رن، تا ته نگزه دروست نه بیټ. تا نه و کاته ی له سالی ۱۹۲۰ په یماننامه ی له گه ل به ریتانییه کان به ست که به په یماننامه ی ۱۹۳۰ ناسرا. به پئی نه م په یماننامه یه دان به سه ربه خوئی عیراق نرا و کوتایی به حاله تی ئینتداب هات. له و ماوه یه دا مه لیک فه یسه لئی به که م پړیوه ی سیاسی له دهره وه و ناوه وه به سه رکه و تنیکي نایاب به پړیوه ده برد. پړیوانه کانی ئوپوزسیونی عیراقی، به ریتانیای به هوکاری مردنی ده زانی به هوئی نه و ژنه سسته ره ی یاوه ری مه لیکي کردوه له گه شتی چاره سه رکردن بؤ بیرنی سویسرا، گوايه ژه هری بؤ خستوته چاوه. که چی پاپورتی مردنه که هوکاره که ی بؤ په قبوونی خوینبه ره کان گپراوه ته وه. وه ردی کوشتنی مه لیکي به دوور نه ده زانی، له گه ل نه وه شدا باوه پی نه بوو که کوژداییت، نه و زانیاری تاییه تی له نه دنامیکي تیمه که به ده ست که وتبوو که یاوه ری مه لیکي کردبوو، گوايه مه لیک بؤیه مردوه چونکه کوششیکي زؤری کردوه (.....) که بؤ ته مه نی نه و شیوا نه بووه ! .

نه و کات پاپورته پزیشکییه که ی وا بلاوکراوه ته وه که مردنه که ی

به هۆی په قبوونی خوښنه ره کان بووه، که چس هه نديک پټيان وايه مردنه که ی به هۆی ژه هراوښوون بووه به هۆی مادده ی زرنځه وه، ته نانه ت نه و نيشانانہ ی له سه ره مرگ له مه ليک ده رکه وتووه، نيشانه ی ژه هراوښوون بووه به زرنځ. لاشه که ی له پښگای نيشالیاوه دواتر بۆ حه يفا و عه ککا و نينجا له پښگای فږوکه وه گه ياندرابه شارى پوتبه ی عيراقی، له ۱۵ سپټيمبرى ۱۹۳۳ گه يشته وه به غدا. له به غدا له گورستانى مه له کی له نه عزميه نيژرا. وهردی ده لئى نه و هسه تنامه ی مه ليک فه يسه ل که بلاوکرايه وه به لگه ی نيشتيمانپه روه رى نه و پياوه بوو که ده لئى "من ناسووده م به نه رکی خۆم هه لسام. به هه موو هيزى خۆم خزمه تى ميلله ته که ی خۆم کرد بۆ نه وه ی له دواى من به هيزو يه کگرتوو بن" نه مه گرنگترين قسه کانى وهردی بوو له باره ی مه ليک فه يسه له وه، جيا له و قسانه ی که له به شى سټيهم باسم کردووه، وهردی کارى گه ر بووه به که سايه تى مه ليک فه يسه ل و شتوازی به پږيوه بردنى ولات له لايه ن فه يسه له وه.

مه ليک غازى: له سياسه تى نه ده زانى

غازى کوپى گه وده ی فه يسه لى يه که مه (غازى له سالى ۱۹۱۲ له داىک بووه له سالى ۱۹۳۹ مردووه. دووه م پاشاى عيراقه، فه رمانږه واپيه که ی له سالى ۱۹۳۳ ده ست پږده کات تا سالى ۱۹۳۹. نيژگه ی له ماله که ی خۆى له کوشکى زهوور دانا، به پووداى نۆتۆمبيل مرد، کانتیک نۆتۆمبيله که ی به ر ستوونى کاره با که وت) وهردی ده لئى که سايه تى به زالبووه که ی فه يسه لى يه که م کارى گه رى به سه ر کوپه که ی هه بوو، بۆيه غازى که سټيکى راپا و که سټيټييه کى لاوازی هه بوو. باوکى که له زيان ما بوو هه ولیدا قه ره بووى لاوازی

که سیتی غازی بکاته وه، بویه کومه لیک پاپوژکاری له نه فسه ران و سیاسه تمه دران بۆ دانا، که هه ندیکیان له ناستی به رپر سیاریتی نه بوون، بویه غازیان به ره و پاباردن و شهوانی سوور برد، نه مهش له گه ل لاوازی که سیتی به که ی وایکرد چاره نووسه که ی پیشبینیکراو بیت. بویه نئیزگی دانا و پیچه وانه ی باوکی بوو که که س نه یده زانی چی دهکات، به لام غازی له میانه ی نئیزگی که ی که له کوشکی زهوور به رنامه کانی په خش دهکرا پۆشن بوو، به داخه وه نه و بۆچوونه ی که له و نئیزگی به په خش دهکرا بۆچوونی خۆی نه بوو به لکو به کاریگری که سانی ده و رو به ری بوو.

وه ردی پتی وابوو، به راستی له وانه یه غازی کوژداسی، پووداوی ئۆتومبیله که ش پیلانیک بیت، نه مهش به هوی نئیزگی که بوو که له گه ل به یاننامه فرمیبه کانی دهوله تی عیراقی نه ده گونجا، که نه م دهوله ته پابه ند بوو به کومه لیک هاوپه یمانی له گه ل به ریتانیا. که چی به رنامه ی نئیزگی که باسی به کیتی هه ریمه عه ره بیبه کانی ده کرد، له گه ل به کیتی نیوان عیراق و کویت. له گه ل پالپشتیکردنی فه له ستین له دزی داگیرکاری به ریتانیا. دواتر له گه ل ده رکه وتنی هیتله ر و هه په شه کانی بۆ سه ر جیهان له وانه بوو ده سه لاتی غازی بمینیتته وه. نه مهش وا دهکات باوه ر بکه ین که پووداوه که پیلانگیزی بووه.

مه لیک فه یسه لی دووه م: عه بدولئیلاه ده سه لاتی مه له کی له عیراق له ناو برد

مه لیک فه یسه لی دووه م (فه یسه ل کوپی غازی کوپی فه یسه ل له سالی ۱۹۳۵ له دایک بووه و له سالی ۱۹۵۸ مردووه. سییه م پاشای عیراق بووه و دوا یین پاشای هاشمیبه کان بوو له عیراق. سه ره تا له ژیر

پاسپاردهیی عه بدولنیلاهی خالی بووه تا سالی ۱۹۵۳ له و ساله دا بوو به پاشای عیراق) بۆچوونی وهردی له باره ی مه لیک فه یسه لی دووم نه وه بوو نه م کوپه ده سه لاتی کرده یی له عیراق نه بووه، نه وه ی ده سه لاتی هه بوو عه بدولنیلاهی خالی بوو. ته نانه ت نه و کاته ی فه یسه لی دووم تاجی پاشایه تیشی له سر نا هر ملکه چی خالی بوو. سه ره پای نه مه ش وهردی گومانی له پاسپارده ییه که ی عه بدولنیلاهی هه بوو له عهرشی عیراقدا، چونکه له مه زنده ی که س نه بوو پاشایه کی گنج که مه به ست غازییه، به پووداویکی له نا کاو یان به کوشتن له ناو بیجت تا پاسپارده یی بۆ بکریت. که چی عالیه ی شان و خوشکی عه بدولنیلاهی له به رده م نه نجوومه نی وه زیرانی عیراق شایه تی دا که مه لیک غازی وه سیه تی کردووه له حاله تی مردنیدا عه بدولنیلاهی بکریته وه سی له بری فه یسه لی دووم، تا گوره ده بیته. وهردی پتی و ابو نه م وه سیه ته ساخته یه و بنه مایه کی دروستی نییه، به لکو ته نها پیلانگپری خودی عه بدولنیلاهی بووه.

وهردی ده لی دووانه ی عه بدولنیلاهی و نوری سه عید هۆکاری که وتنی ده سه لاتی پاشایه تی بوون له عیراق، فه یسه لی دووم هیه چ ده سه لاتیکی له م که وتنه نه بوو. نه و دوو که سه وایانکرد مه لیک ی بچوک له حاله تیکی دوودلی بیت. نه و هر چه نده هه ولتی ده دا کاریک بکات که چی له هه موو هه نگاوه کانی پووبه پووی کیشه ده بۆوه و له و کاته شدا په نای بۆ خالی ده برد، که خۆی مه لاس دابوو، دوا ی ده ستله کار کیشانه وه که شی له کاری سیاسی به رده وام بوو. وهردی ده لی ده بووایه نوری سه عید زیاتر ناگاداری ده سه لات بیت، هر چه نده نه ویش له پۆژانی کوتاییدا فه رامۆش کرابوو، هر چه نده له

جیلی به که می دهسه لاتداران بوو. کۆتاییه تراژیدییه که ی فهیسه لئ
 دووهم زۆر نیگه رانی کردم، ده بووایه پینگه بدریت له ولات بپوات وه ک
 چۆن عه بدولناسر پینگه ی پاشای میسپری دا بپوات.
 عه بدولکه ریم قاسم پریه ری گه ل بوو که لکی سه رو کایه تی
 عیراقی نه بوو

وهردی بارودۆخی کۆمه لایه تی دوا ی شوپرسی ته مموزی ۱۹۵۸، به
 کۆگایه کی بارووت ده شو به یتنی که که س نازانی که ی ده ته قیته وه.
 نه مه ش هۆکار بوو له وه ی حکومه ته ده مارگیره کان به سه ره که سیتنی
 عیراقی زال بکه ن، نه شتوانن چاره سه ری کۆمه لایه تی پیشکه ش بکه ن.
 ته نانه ت له سالانی دوا ییدا بهر له مردنی وهردی، بارودۆخی
 کۆمه لایه تی به شیوه یه ک چپ بۆوه و به و ناسته گه یشت حکومه ت
 پالپشتی به ها و نه ریته کۆمه لایه تییه کان و ده مارگیری تایفی و
 عه شایه ری و حزبی ده کرد، نه مانه ش له ناخی هاوولاتیان چه سپا.
 بۆیه وهردی دیکتاتوریه ت و سیسته می حوکمرانی به وه تۆمه تبار
 ده کرد که پاشماوه ی کۆمه لایه تی و پۆشنبیری کۆنی زیندوو کردۆته وه
 و دووباره له کۆمه لگای عیراقی چه سپاندۆته وه.

وهردی ده لئ زه عیم عه بدولکه ریم قاسم کاریزمای پریه رایه تی هه بوو،
 به لام شاره زایی و توانای ده سه لاتداری و کارگیری نه بوو
 (عه بدولکه ریم قاسم، یان عه بدولکه ریم به کر زویهیدی له سالی ۱۹۱۴
 له دایک بووه، له سالی ۱۹۶۳ مردووه. یه که م فهرمانپه وای دوا ی
 ده سه لاتی پاشایه تی بوو، بوو به سه رۆک وه زیران و فهرمانده ی گشتی
 هیزه چه کداره کان و وه زیری بهرگری عیراق، هه ره له سالی ۱۹۵۸ تا
 شوباتی ۱۹۶۳، قاسم نه ندای پیکه خستنی نه فه سه رانی نازادینخواز بوو

که له دژی پژی می پاشایه تی شوپشی کرد. وهردی ده یگوت به و خسه له ته ی زه عیم که سئیکی سه ربازی و نیشتمانپه روه ر بوو، ولاته که ی خوشده ویست و لایه نگری چینی هه زاری گهل بوو، که چی به ته نیا نه یده توانی جله وی ده سه لات به ده سه ته وه بگریت، له گهل شیوعی و قومیه کان حسیبی ورد نه بوو.

ئه وه ی میژووی عیراق بخوینیتته وه، هه ست ده کات عه بدولکه ریم له ماوه یه که شیوعیه کانن نزیك کردۆته وه، که ده بووایه له ده سه لات دووریان بخاته وه، هه روه ها قه ومیه کانن دوورخسته وه که ده بوو نزیکیان بکاته وه. سه یرترین بریار که له ماوه ی ده سه لاتی عه بدولکه ریم قاسم ده رچوو، ئه و بریاره بوو که له باره ی عه بدولسه لامی هاوپی درا، که پیلانگیزی له دژی ئه و کردبوو. له عورفی سه ربازی عیراقی بریاری له سیداره دان بۆ ناپاک و پیلانگیزی ده دریت، عه بدولسه لام عارف به م تۆمه تانه تۆمه تبار کرا، که چی عه بدولکه ریم بریاری لیبووردنی بۆ هه موو ئه و که سانه ده رکرد که پیلانیان له دژی ئه و گیزابوو، عه بدولکه ریم وتی " عفا الله عما سلف " ئه مه ش شیوازیکی نمونه بی نییه بۆ به رپۆه بردنی ولاتیکی وه ک عیراق به تاییه تی له و کاتدا. ئه م قسانه ی من به م مانایه نه زانن که خواته خواسته داوای ده رکردنی بریاری له سیداره دان بۆ که سئیک ده که م. به لام مه به ستم ئه وه یه کاتیک به زم و په زم زۆر ده بیست پیویسته ده سه لاتدار پشت و یه کلاکه روه بیت. ئه وه ی پوویدا ئه وه بوو عه بدولسه لام گه رایه وه و کوده تای له دژی کرد و کوشتی به زه بی پتی نه هاته وه، ئه وه ی له بیر نه بوو که عیراقیه کان ناویان ناوه (سیاسه تی عفا الله عما سلف).

کاتیک عه بدولکه ریم قاسم خوازیار بوو بېته رابه ری نیشتمان و تاکه زه عیمی عیراق، ده بووايه دواي بچو و ککرده وهی حزبه کان و ناکوکی له گه لیان هه موو ده سولات بۆ خوی قورخ نه کات. ده بووايه بریاری دانانی دادگای مه هداوی پووجه ل بکاته وه، یان هر له بڼه پره ته وه بریاری نه م دادگایه نه دات. که له وسه رده مه دا بپووه سه رچاوه ی گالته پیکردنی خه لک. به شیوه یه که له م دادگایه فازل جه مالی سه رۆک وه زیرانی پینشووی سه رده می پاشایه تی به سیخوپی سه رده می پاشایه تی تومه تبار ده کریت. که چی فازل به به لئ وه لام ده داته وه و ده لئ "من ته نها سیخو پ نه بووم به لکو له حکومه ته که کارم ده کرد و تا پۆستی سه رۆک وه زیرانی شم وه رگرت" !!! . نایا بابه تیکی له م شیوه یه له دادگا ده چپته عه قل؟! که چی هر دادگای مه هداوی له سه ر کوشتارگه که ی موسل و که رکوک دادگای شیوعیه کان ناکات. قاسم له دزی قه ومیه کان ده وه ستی که له شوپشدا پالپشتی نه و بوون، دواتریش شوپشی کوردی هه لگیرسا. هه موو نه مانه له نه نجامی نه زانی عه بدولکه ریم قاسم بوو له حوکمرانیدا، که نه مه ش به لوژیکی سیاسی به بیسه روبه ری ناوده بریت.

به لئ له ماوه ی حوکمرانی قاسمدا زور ده سته کوت هه بوو، به لام زۆربه یان ناعه قلانی و بی نه نجام بوون، له وانه ده سستی کرد به دروستکردنی شوینی نیشته چی بوون بۆ جووتیاره هه زاره کان، که له دهره وه ی به غدا هاتبوون له نیو نه وانه شدا ناوچه ی سه وره بوو. به شیویه ک زیاتر له یه ک ملیون که س زه وی کشتوکالی خویان جیهیشت و به ره و به غدا هاتبوون. نه مه ش کاریگه ری له سه ر ناستی کشتوکال

هه بوو، ئه م كه سانهش بوونه هیزیکي بیکاری له بهغدا كه دواتر یاسای تاییه تیان هه بوو جا له هه ناوچه یه کی پایتهخت بن کیشه بوون. بۆ من جینگه ی داخه ئه م پیاوه نیشتمانه پهره پاكه شاره زایی و توانای له بهر پیره بردنی کاروباری سیاسی نه بوو. کاتیک دواتر عهبدولسهلامی هاوړتی لیتی ده چیته ژوره وه دای ئه وهی ئابلۆقه ده دریت، نیمزا له سهه گولله بارانکردنی دهکات. دواتریش ریز له لاشه که ی ناگیریت وینه ی کوشتنه که ی له ته له فزیون نیشان ده دریت هه ندیک سهه ربا زیش له سهه کورسییه که گالته ی پی ده که ن. عهبدولسهلام عارف: یه که م که س بوو عیراقی له پهری تایفیه وه پارچه پارچه کرد

" وهردی بانگی ئه من ده کریت "

بۆ میژوو شایه تی ئه وه ده ده م، دکتور عه لی وهردی رقی له باسکردنی عهبدولسهلام عارف بوو. (عهبدولسهلام عارف له سالی ۱۹۲۱ له دایک بووه و له سالی ۱۹۶۶ مردووه. دووم فه رمانه وه ی پژی می کۆمارییه. له شوپشی چوارده ی ته مموز دووم که سایه تی بوو. چه ندین جار هه وتی داوه کوده تا به سهه عهبدولکه ریم قاسمدا بکات. ئه مهش بووه هۆی دوورخستنه وه ی بۆ ئه لمانیای پۆژئاواو و دواتریش زیندانیکردن و بریاری له سیداره دانی، که چی عهبدولکه ریم قاسم لیتی خوشبوو، به لام عهبدولسهلام عارف به هاوکاری حزبی به عس که رایه وه و کوده تای به سهه قاسم کرد و خۆی بوو به سهه رۆک کۆمار)، دکتور عه لی وهردی ده یگوت یه که م که س عیراقی له پهری تایفیه وه دابهشکرد عهبدولسهلام عارف بوو. پیشتر له سهرده می پاشایه تی و سهرده می عهبدولکه ریم قاسم ئه و کیشه سیاسیانه ی پهریان ده دا

حزبی بوون. له نیوان شیوعیه کان و قهومییه کان بوو، یان دواتر له گهل به عسییه کان بوو، ئه م حزبانهش نوینه ری هه موو تایفه و مه زه ب و نایینه کان بوون. تا عه بدولسه لام عارف هات جیا کردنه وهی تایفی ئه نجام دا و ده رگای دۆزه خی به پووی عیراق کرده وه. زانیاری ئه وه له دانیشتنه تایبه ته کانی دزه ی کردوه که په خنه ی له پیاوانی شیعه گرتووه، به وهش ناسراوه دیندارتیکی توندپه و بووه. دوورخستنه وهی شیعه له فه رمانگه کانی حکومت له سه رده می ئه و بوو. یه کیک له و که سانه ی یاوه ری عه بدولسه لام عارفی کردبوو بۆ میسر بۆی گتپرامه وه کاتیک عه بدولسه لام عارف داوای له عه بدولناسر کرد یه کیتی له نیوان عیراق و سووریا و میسر ئه نجام بدات، عه بدولناسر به مشیوه یه وه لامی دایه وه و وتوویه تی "من له گهل پاریزگای پومادی یه کگرتن ئه نجام ناده م!!".

کاتیک پرسیار له باره ی هه لسوکه وته کانی کرا، به یه کیک له وته به ناوبانگه کانی وه لامی دایه وه که له یه کیک له وتاره پر چه ماسه کانی هاتووه، ده لئ "من دژی شیعه نیم، یان دژی هیچ لایه ن و تووژیکی عیراق نیم. به لام دژی په فتاری تایفه گه ریم. په یوه ندیم به مه رجه عه کانی شیعه کردوه، جیا له مهش په یوه ندیم به سوننه کانی شی کردوه، به مه به سستی نوێکردنه وهی یاسای عیراق له میانه ی سه رچاوه شه رعیه یه کانی ئیسلامه وه". سه ره پای ئه مهش وه ردی له باره ی عه بدولسه لامه وه ده لئ "به دیارکردنی په فتاری تایفه گه ری له لای تا که تایفه یه که وه عارف تایفه گه ری خۆی ده رخستووه، ئه و وه ک سه رۆکیکی عیراق نه ده بوو تا که تایفه یه ک ده ستنیشان بکات، به لکو ته نها ده بووایه بلئ من دژی په فتاری تایفه گه ریم".

کاتیک فرۆکه که ی عه بدولسه لام که وت (هه لیکۆپته ری جۆری mi پووسی) نۆرینه ی گه ل که گوئیستی هه واله که بوون دلخۆش بوون. سه رۆک په فتاری توند بوو. به هۆی به عسییه کانه وه که یشته ده سالات که چی به (پاستکردنه وه ی شوپش) له به عس پاشگه زبۆوه. به و سیفته ی دیندار بوو دژی شیوعیه کان بوو. دواتر به هۆی بیرکردنه وه ی سه ید قوتب به ره و نیسلا می نیشتراکی ده پۆیشت. ئەم نیسلا میبوونه ش له قه ومیه کان ی دوورخسته وه، به لام به ناستیکی که متر له و دا برانه ی که له گه ل شیوعی و به عسییه کان ی هه بوو. هه موو ئەمانه و سه ره پای چه وساندنه وه ی شیعه کان. بۆیه ده بینی زۆرێک له میلله ت به وه دلخۆش ده بن که له بارودۆخیکی نادیار سه رۆکه که بیان له گه ل هه ندیک وه زیر و یا وه رانی زیان له ده ست ده دا. کاتیک فرۆکه که ی له نیوان قوپنه و به سپرا ده که و یته خواره وه، ئەم پوودا وه ش جینگای داخه.

وه ردی چه ندین جار باسی ئەو به سه رهاته ی ده گنپایه وه که له سه رده می عه بدولسه لام عارف بانگی ئەمنی عام کراوه. وه ردی ده یگوت " به پۆیه به ری ئەمنی عام داوا ی لیبوردنی کرد له بهر ئەوه ی بانگی ئەمن کراوم. نه یده زانی من به و بانگکردنه دلخۆش بووم که بره وی من له نیو گه ل به رزده کاته وه، چونکه گه ل ئەو که سه به پاله وان ده زانی که ئەمن بانگی ده کات، بۆیه وه ک قاره مانیکی نه ته وه یی چه ندین جۆری پاله وانیتی بۆ هه لده به ستن. به پۆیه بهر ئەم تایبه ته ندیه ی به من به خشیوه و داوا ی لیبوردنیش ده کات دوا ی ئەمه پرسیاریکی سه یری لیکردم: دکتۆر ده زانی هه ر بالۆیزیکی به ریتانی یان ئەمریکی له عیراق داده مه زریت پابه ند ده کری به وه ی

کتیبه کې تۆ: سروشتی کۆمه لگای عیراقی. به زمانی نینگلیزی بخوینینه وه، ئینجا دیته عیراق. له پښتای سهرچاوه کانی خۆمان له و زانیارییانه دلنیا بووین که راسته؟ منیش وتم نازانم و ناگادار نیم. به پښتو به بری نه من وتی پښتوایه نه م ده ولته گه ورانه بو وا ده که ن جیبان له کتیبه کې تۆ دۆزیوه ته وه؟ منیش وتم "چونکه نه وان ده زانن و ئیوه نازانن. نه وان فیکر ده خویننه وه و ئیوه ناخویننه وه. نه وان پښم لی ده گرن و کتیبه کانم ده خویننه وه، که چی ئیوه وه ک تاوانبار بانگی نه منم ده که ن، نه مه هۆکاره که یه، نه مه یه جیباوای نیوان ئیوه و نه وان!" به مهش عملی وهردی به پښتو وه په وانته ی ماله وه ده کړیته وه. (به لگای پښتو دانی سه فر به عملی وهردی له لایه ن نه منی عام له سالی ۱۹۶۵ له پاشکۆی نه م کتیبه بللورکراوه ته وه.)

عبدالپرهمان عارف: هه لیک بوؤ نازادی له کاتیکي ته نگدا

عبدالپرهمان عارف له سالی ۱۹۱۶ له دایک بووه، له سالی ۲۰۰۷ مردووه. نه فسه ریکی عیراقی بوو، دوی مردنی براکې (عبدالسه لام عارف) له سالی ۱۹۶۶ تا سالی ۱۹۶۸ بوو به سه رۆک کۆماری عیراق. نه مهش به بریاری سه رکړده و ناوه نده کانی هیز بوو له عیراقدا) وهردی ده لئ ماوه ی نیوان ۱۹۶۶ - ۱۹۶۸ جوانترین کات بوو له پوی نازادییه وه که عیراق به خوییه وه ی دیوه. عبدالپرهمان نازادییه کی به خشی که له سه رده می براکې نه بوو، له گه ل بوونی ده زگایه کی نه منی به هیز که به هه مان شیوه ی سه رۆکی پښوو بوو، به لام سه رۆکی نوئ ده سته ده خسته کاروباری نه منی و فره منی نازادکردنی زیندانییه کانی بیروپای ده کړد.

له کۆتاییدا وهردی ده لئ به و نازادییه ی عبدالپرهمان عارف به

سیاسییه کانی به خشی، دهسه لاته که ی خوی له سهر دانا. ئه وان پیلانیان له دژی گتیرا، له پینا و خستنی وه زاره ته کانیان له ژیره وه کۆنترۆل کرد، نه ویش به دوا ی بیرۆکه ی به خشی نی نازادی زیاتر بوو، به لام کوده تا که ی به عس دهسه لاتی ئه وی پوو خاند. سوپاس بۆ خودا نه و پیاوه پووداویکی بی وینه ی له میژوی عیراق تومار کرد که سه رۆک دوا ی کوده تا که نه کوژرا.

ئه حمده حه سه ن به کر: فه رمانپه وای هۆز

(ئه من ناگاداری وهردی ده کاته وه خوی له هه په شه ی ئاسایشی ناوخی به دوور بگریت)

ئه حمده حه سه ن به کر له سالی ۱۹۱۴ له دایک بووه، له سالی ۱۹۸۲ مردووه. له سالی ۱۹۶۸ تا سالی ۱۹۷۹ فه رمانپه وایی عیراقی کردووه. پیشتر له سه رده می عه بدولسه لام عارف، به کر ماوه ی ده مانگ سه رۆک وه زیران بوو، به لام عه بدولسه لام عارف له به عسییه کان هه لگه راپه وه و دواتریش به کر کوده تای به سه ر عه بدولپه حمان عارفی برای کرد.

دکتۆر وهردی ده لئ ئه گه ر سه یری ناوی ئه ندامانی ئه نجومه نی سه رکردایه تی شۆرش بکه یین، له دوا ی ئه و کوده تایه ی به سه ر عه بدولپه حمان عارف کرا، ده بینین زۆریه ی وه زیره کان له یه ک هۆزن، له کۆی هه شت که س دووانیان دوور بخه وه که به عسی نه بوون، ئه وانیش نایف و داود بوون، ئه وانیتر هه موویان له یه ک هۆز بوون که ده ستیان به سه ر وه زاره ته گرنه گه کان داگرتبوو، له وانه: ئه حمده حه سه ن به کر سه رۆک - حه ردان تکریتی جیگری سه رۆک - سه دام

حوسپن تکریتی جیگری سه رۆک - سه عدوون غیدان تکریتی وه زیبری ناوخۆ - هه ماد شه هاب تکریتی وه زیبری به رگری. دواى نه مانه چینی دووه می شۆرپشگپیان دین که زیاتر له ۷۰٪ خه لکی تکریت بوون. سه ره پای نه وهی خه لکی یه ک شار بوون، ژن و ژنخوازیشیان له نیوان هه بوو.

نه و ماوه یه پاریزگای سه لاهه ددین پۆلکی گه وهی له میژوی هوکمرانی عیراق هه بوو. به شیوه یه ک شار و شارۆچکه کانی سامه پرا و دۆره و عۆجه و تکریت ببوووه نازناوی سه رجه م فه رمانزه واکانی عیراق. که سینک نازناوی تکریتی بووایه نه و خه لک حسیبی بۆ ده کرد. وه ک دهرده که ویت به عسییه کان درکیان به و مه سه له یه کردوووه، بۆیه بپیاریک دهرده چۆ نازناوی هۆز به کارنه هینریت ته نها ناوی سیانی نه بیئت. به مهش ناوی سه رکرده کانی عیراق گۆپرا. سه دام تکریتی بوو به سه دام حوسپن، عیزهت دوری بوو به عیزهت ئیبراهیم، سه عدوون تکریتی بوو به سه عدوون غیدان، هه ماد تکریتی بوو به هه ماد شه هاب. نه و کارهش هه نگاوکی سه رکه وتوو بوو بۆ په رده پۆشکردنی ده سه لاتنی هۆز له عیراقدا. دواى ماوه یه ک هۆزه که به وه پازى نه بوو هۆزه کانی دیکه له ده سه لات به شدار بن، بۆیه له عه بدولخالق سامه پای هه لگه پایه وه و پینگه یان نه ده دا خه لکی سامه پرا له پۆسته گرنه کان نزیک ببه وه، دواى نه مهش ناوی نوێ دهرکه وتن له وانه عه دنان خه یه رۆللا تکریتی بوو (هه لبه ته بێ نازناوه که) نه م پیاوه برای هاوسه ری سه دام بوو، زاوای به کر بوو، له گه ل دهرکه وتن ته ها یاسین جزاوی که نه م دووانهش خرا نه نه جوومه نی سه رکرده تی شۆرپش. به مشیوه یه عیراق له ماوه یه فه رمانزه وایی به کردا ته نها له پاریزگای

سه لاهه ددین قه تیس بېوو. نکۆلی له وه ناکریت که چه ندین وه زیر هه بېوو وه زاره تی گرنکیان به دهسته وه بوو، خه لکی تکریتیش نه بېوون، به لام نه مانه به توانای حاجی خه یرو للاً تلفاح بوو که باوکی عه دنان و ساجیده ی هاوسه ری سه دام بوو. نه و فه رمانی ده کرد نه وانی تریش گوپرایه لی فه رمانه کانی ده بېوون، چونکه خالی جیگری سه رۆک و خزمی سه رۆک بوو. کاتیک خه لکی تکریت خواستیان بۆ ده سه لات زیاتر بوو به دوا ی پۆست و ده سه لات وه ده هاتنه به غدا، ئینجا بازنه که فراوانتر بوو، کاتیکیش ده سه لاته تاییه ته که ی خویان دروستکرد داویان له سه رۆک به کر کرد له ماله که ی خوی پشوو بدات!!

له یه کیک له دیداره پۆژنامه وانیه کان پرسیار له مامۆستا سه لام شه ماع کراوه نایا راسته به پړیوه به ری نه من بانگی وهردی کردووه و لیکولینه وه ی له گه ل کردووه یان زیندانی کردووه؟ شه ماع په تی ده کاته وه به و باوه په ی نه م بابه ته له ماوه ی حوکمرانی سه دام حوسین پوویدا بئ. به پپی زانیاریه کانی نه و له سه رده می سه دام حوسین نه من بانگی وهردی نه کردووه. دکتۆر عه بدولنه میر وهرد له پیشه کی کتیه که یدا و توویه تی نه من بانگی وهردی کردووه، سه لامیش به دووری ده زانی.

شیخ سه لیم جېووری یه کیک له به لگه کانی نه منی عامی پیدام، به لگه که نه وه ده سه لمینتی ناگاداری وهردی کراوه ته وه له محازه په کان ناگاداری خوی بیت، نه مه ش ته وای زانیاریه کانی به لگه که یه: (له وه زاره تی ناوخۆ - به پړیوه به رایه تی نه منی عام - ژماره ۴۵ س/ ۶۶۴۳۶ له پیکه وتی ۱۹۷۹/۴/۳۰، بابه ت نه پنی، ناراسته ی به پړیوه به رایه تی توژی نه وه و پیشخستن کراوه.. تییدا

هاتووه: تکایه ناگاداری دکتور علی حسین وهردی بگریت له وهی ناگای له موحازه په کانی بیټ، خوی له باسکردنی نه و شتانه به دور بگریت که خه لگانی دیکه لئی سوودمند ده بن و هه په شه له سهه ناسایشی ناوخو دروست ده کات - مه به ست له موحازه په کانی پۆلۆنیایه) تکامان هه به ... نیمزای به پیره به ۴۵ . ئم به لگه به ش له پاشکوی ئم کتیبه دا هه به "

نازانم چون ناگادار کردنه وه که به دکتور علی وهردی دراوه، ئایا بانگی باله خانهی نه من کراوه، له بهر ترسناکی بابه ته که و په یوه ستبونی به شیوه یه کی ترسناک به ناسایشی ناوخو. یان ناگادار کردنه وه که ی بز په وانهی ماله وه یان زانکو کراوه. شیخ سه لیم جبوری به لگه کانی دیکه ی نیشان نه دام، بۆنه وهی له وه ورد بیمه وه که چون ناگاداری وهردی کراوه ته وه.

سه دام حوسین

(سه دام حوسین عه بدوله جید تکریتی، پینجه م سه رۆک کۆماری عیراق بوو. سالی ۱۹۳۷ له دایک بووه و له سالی ۲۰۰۶ مردووه. له سالی ۱۹۷۹ حوکمرانی عیراقی کرد تا که وتنی پزیمه که ی به دهستی نه مریکیه کان له نیسانی ۲۰۰۳ . پیشتر سه دام جیگری سه رۆک کۆماری عیراق بوو، ئه سستیره ی سه دام له سالی ۱۹۷۵ ده رکه وت. له سه ره تای حوکمرانی خۆیدا گه شه پیدانی گه وهردی ئه نجام دا که چی هه رزوو که وته جه نگیکی هه شت ساله له گهل ئیران و دواتریش کویتی داگیر کرد، ویلایه ته به کگرتووه کانی نه مریکا هیرشی کرده سه ر کویت و هیزه کانی عیراقی وه ده رنا. کاتیک هیزه کانی عیراق له کویت

دهرچوون، ژیرخانی عیراق کاوول بوو، مووشه که نه مریکیه کان کردیان به خاک. نه ته وه به کگرتووه کانیش نابلووقه یه کی ئابووری سهختی به سهر عیراق سه پاند نه مهش وایکرد عیراق ببیتنه ولاتیکی هه ژار و نه دار. تا سالی ۲۰۰۳ هیزه کانی نه مریکا گه یشتنه به غدا و پزیمه که ی سه دامیان پووخاند).

وهردی ده یگوت ماوه ی حوکمرانی سه دام خوسین له ناوخودا قوناغیکی قورس بوو. به تایبه تی دوی نه وه ی پۆلی هۆزی له حوکمرانی کۆتایی پیهینا و ده سه لاتی پادهستی گوند کرد. به شیوه یه که هه موو که سوکاری نه وانه ی خه لکی عۆجه بوون جله وی ده سه لاتی عیراقیان به ده سه ته وه گرت. به رزان تکرینی زپیراکی سه دام بووه سه روکی موخابه رات، وه تیان ئیبراهیم تکریتی بووه وه زیری ناوخۆ، سه بعاوی بووه به پزوه به ری نه منی عام که نه م دووانهش براکانی سه دام بوون. حوسین کامل له چه ندین وه زاره ت وه زیری بوو، ژیان دهره فه تی نه دام له ماوه ی حوکمرانی نه وانیتیر له گه ل وهردی بم، بۆ نه وه ی پاسته وخۆ بۆچوونی نه و له باره ی نه وان بزانه م.

به خت یاوهرم بوو به پۆشنی و به ناگایی ته واو که نه و کات ته مه نم سی سال بوو، گوئی لی بگرم، دوی بیست سالیس بۆچوونی نه و تۆمار ده که م. بن هیچ کاریگه ریه کی سۆز و باوه پ نه م کاره م ده که م. نه و قسانه ی ئیستا ده یکه م وهردی به ناماده بوونی مامۆستایان عه بدولموته لیب مه هدی عه بوود و سه لام شه ماع کردوو یه تی، که نه م دووانهش هینشتا له ژیان ماون. وهردی ده یگوت ماوه ی حوکمرانی سه دام حوسین خراپترین قوناغه له میژووی عیراق. بۆ میژوو ده لیم له وانه یه جاوازیمان له گه ل بۆچوونه کانی وهردی هه بیت، له وانه یه

هه نديکمان له گڼل تيزه کانی وهردی نه بين، به لام میژوو شه و هه مان به سهر دهسه پینن پراستگور بین نه وه ک شتی تر. جا له میانهی شه وهی نیستا دهیگپر مه وه، بومان دهرده که وئی سه دامیش رقی له وهردی بووه! وه ک دهرده که ویت په یوه نندی نیوانیان کۆتایی پنهات بیته وهی که سیکیان دهرده دل له ویتر بکات. بۆ میژوو پراستییه که ده گوازمه وه وه ک شه وهی بیستومه.

سه دام حوسین: وهردیم خوشناوی.

شه (.....) شاعیریکی ناسراوه، نووسه ریکی پۆژنامه وانه، شه دیب و دیپلوماتکاریکه به پلهی ئیمتیاژ. شه پیاوه به عسییه کی پابند بوو به بنه ماکانی حزبی به عس. شه بنه مایانهی به دل و جهسته له گه لیان ده ژیا نهیده هیشت به ره و دهسه لاتی زیاتر بپروت. دواي شه وهی هۆز دهستی به سهردا گرتبوو، له ماوهی دووه می حوکمرانی به عس له عیراقدا. شه پیاوه به کوده تای پراستکردنه وه هه لئه سا، له گه ل شه که سانهش به شدار نه بوو که هه ولئی جوولانه وهی پراستکردنه وهی شۆرشیان دا و پوچی خویان کرده قوربانی هه وله کانیان. به تاییه تیش هه ولئیک له بهردهم شه پیاوه نه بوو له هه موو گۆرپانکارییه کانی سن قۆناغه که ی به عسدا له سالی ۱۹۶۸ - ۱۹۷۵ - ۱۹۷۹ که له قۆناغی به که مدا: به عسی عه ره بی بوو به به عسی عیراقی، دواتریش بوو به به عسی هۆز و دواچاریش بوو به به عسی گوند. یان له چاکترین حاله تدا یه ک شاری نوینه رایه تی ده کرد. شه هاوپئی شه دیب و شاعیر و دیپلوماتکاره ده چوه سه ر په چه له کیکي نیسلامی شیعی، ماوه یه کی زۆر له ولاتیکی پيشکه وتووی پۆژناوا کاری دیپلوماسی ده کرد. له ماوه یه ی

گورپانکاری سیاسی توند له شیوهی کودهتا و دژه کودهتا له نیوان حزب و سهرکردایهتی و دهولت پوویدهدا، ئه و پیاوه دوور بوو له عیراق. کاتیک ئه و هاوړپیه مان گه پایه وه له لایهن دهسهلات و گهل پیزی هه بوو. به بیدهنگی خزمهتی خه لکی ده کرد، بی هه راوزه نای پراگه یانندن له گه لیان بوو، خواستیکی زوری بۆ پۆست یان پینگه یه کی بالای دهولت نه بوو. قه ده ری سیاسی ئه و وه ها بوو له سهر که پووچ نووست و که ریووچیش له سهر ئه و (مهسه له ی ئه م که ریووچه ئیدیومیکی سیاسی عیراقییه بۆ ئه و که سانه به کاردیت که له پۆستی به پړیوه به ری گشتی یان بریکاری وه زیر ده وه سستی، نه گه ر به رزیش بکریته وه ئه و ده کریت به راویژکار - نووسه ر). هوکاری ئه و چه بته سته ی هاوړپیه که مان وه ک ئه و کات باس ده کرا ئه وه بوو فرمانیکی سه روکی په تکرده و ته وه که داوای کرد بوو ببیت به وه زیری پۆشنبیری و پراگه یانندن. پاساوی ئه م پیاوه ئه وه بوو له بهر ناله نگاریی قوناعه که ده بیت وه زیری پۆشنبیری جه نگاهه ر بیت نه وه ک پۆشنبیر. ئه م پاساوه ش سه روکی ولات رازی ده کات بویه له جیاتی ئه و، ژنیکی جه نگاهه ر بۆ پۆسته که داده نیّت. هه رچه نده ئاستی پۆشنبیری ئه و وه زیره له قوناعی ناوه ندی تیپه پی نه ده کرد به لام ئه و ژنه باشر بوو له شاعیریک، هه رچه نده شیعه ره کانی بۆ چه ندین زمانی بیگانه وه رگنیدراوه، که چی له هونه ره کانی جه نگ تیناگات! ئه مه ش وایکرد ئه و هاوړپیه مان سالانیکی زور له چوارچیوه یه کی ته سک بمینیتته وه نه ی توانی بۆ بازنه یه کی فراوانتر بهروات، ببیت به راویژکار یان به پړیوه به ری گشتی.

پووداوه کانی عیراق هه میشه بۆ هه موو لایه ک قورسه. کوپی گه وده ی

سەرۆك گەورە بوو ناوی عودەى بوو. ئەم كۆپرە وىستى دەسەلاتى سىياسى ھەييت. سەرەتا يانە يەكى وەرزشى دانا، دواتر ھەر زوو بەرھەو كارگيرى وەرزشى پويشت و سەرۆكايەتى يەكيتى تويى پيى دەكرد، ئىنجا لىژنەى ئۆلۆمپى عىراقى خستە ژيىر دەستى خۆى و بىوو بە سەرۆكى لىژنەكە. لە باوكە كۆنە شۆپشگيرەكەى ھىچ ناپرەزايى و پەستى نەبىنى، بۆيە بەرھەو پۆژنامەگەرى پويشت. بوو بە نەقىبى پۆژنامە نووسانى عىراق، پۆژنامە يەكى فەرمى دەركد، كە زمانحالى خۆى بوو، لەگەڵ چەندىن پۆژنامەى دىكەى يەكيتى و سەندىكاكان كە ھەمووى لە ژيىر دەسەلاتى ئەو بوو. سەرۆكى فەخرى يەكيتى گشتى لاوان و يەكيتى قوتابيان بوو. دواتر كۆمەلە يەكى بۆ خۆى دانا بە ناوى كۆمكارى پۆشنىبىرى عىراقى، يەكيتى نووسەران و ئەدىبىانى خستە سەر ئەم كۆمەلە يە. جيا لە مەش تەلە فزيۆنىكى دانا بە ناوى (الشباب) دواى ماو يەكى كورت ئەم كەنالە لە ھەردوو كەنالە فەرمى يەكەى دىكە بىنەرى زياتر بوو. ھەك لاسايىيەكى پۆژناوا چۆن لە پال حكومەتى پاستەقىنە، حكومەتى سىبەرىش ھە يە. ئەو كۆپرەش سەرۆكى سىبەر بوو، ياو ھەرەكانى دەيانتوانى پشتملى ھەر ھەزىرىك بگرن بۆئەو ھى لە بەردەم ئوستاز نامادەييت (وشەى ئوستاز ئەو كات نازناويك بوو بۆ عودەى بەكار دەھات).

داواى لىبۆوردن لە خويئەران دەكەم يەككە لە پۆستە داھىنراو ھەكانى ئوستاز عودەيم بىرچوو، ئەويش فەرماندەى سوپايەك بوو بە ناوى (فیدايیەكانى سەدام) مووچە يەكى بە سەربازەكانى دەدا كە نۆر لە مووچەى سوپايى عىراقى زياتر بوو!

عودەى سەدام بايەخىكى نۆرى بە پۆژنامەگەرى دەدا، ھەولى دەدا

تۆرتىن ژمارەى پۇژنامە نووسان لە ژۆر دەسەلاتى خۆى كۆبكاتە وە .
 كاتىك زانى پۇژنامە نووسە گە و رەكان ناچنە ژۆرىبارى ئەو، ئوستاز
 فەرمانى بە نووسەرانى پۇژنامە و گۇزارەكانى خۆى كرد، هەيش
 بگەنە سەر پۇژنامە نووسە كلاسىكىيەكان، ئەوانەى بە مشك و ئاژەل
 قىرانكە وتوو، مۇمياكراو ناوى دەبردن، لە وتارىكدا كە وەك سەروتارى
 پۇژنامەى بابل بلۆكرايە وە داواى (لە پۇژنامە نووسە دۆرىنەكان كرد واز
 لە يەكئىتى پۇژنامە نووسان و يەكئىتى پۇژنامە نووسانى عەرەب
 بەئىن، و با دوايىن پۇژگارى خۆيان لە مالا وە بەسەر بەرن...) هەر
 بەمشىوە يەش بوو.

دواى ئەوەى هاوپىيەكەمان كە رپوچى لەسەر دانرا، لە سەردەمى
 ئوستاز عودەى كورپى سەرۆك، خۆلى بەسەر داكرا. عودەى ئەو
 لاسارەى بۆ هەر كوئىيەك دەچى جەلە و ناكرىت و سلّ لە هەيچ شتىك
 ناكاتە وە . لە دلّ و زەينى مليۆنان گرىتى دەروونى و كۆمەلايەتى
 هەلگرتووە . ئەمەش بە ھۆكارى خويىندە وەى مېتۆدىكە هەلە
 تىگە يىشتووە . ئەم رېيازە ئاوە ژووەى مېژوو كە خويىندە وەكەى
 دواجار دەبىتە ھۆى دەرگە وتنى دياردەى (ئوستاز). هەيچ شتىك لە
 ژيان تىناگات و ھەميشەش لە ھەموو زانستەكان دەزانى . ئوستاز
 ئەندازيارى مەدەنى بوو، دكتوراى لە سياسەت ھەبوو. تىپى تۆپى
 پىيى بە رېئو دەبرد، سەرۆكى سەندىكاي پۇژنامە نووسان بوو،
 سوپايەكى ھەبوو بە ھەزاران چەكدار دەخەملىندرا. هەيچ رەقىب و
 لىپرسىنە وەيەكى بۆ نەبوو. ئەم سەرۆكى حكومەتى سىيەرى
 دىكتاتورەكە بوو كە خەرىك بوو بالى بەسەر ھەموو عىراق دەكئىشا .
 هاوپىيەكەمان چووە مالا وە، بە ھىمنى دەژيا و بە وريايى چاودىرى

روداوەكانى دەكرد. ئەوكات كۆنفرانسەكانى عودەى بۆ پۆژنامەنووسان ببوو نوكتە. جارێكىيان فەرمانى بە داردەستەكانى خۆى كرد، كارگێرپى سەنديكاي پۆژنامەنووسان كە لە كۆنگرەى گشتى بوون، بەر تەمامە بەدەن. هەلبەتە خۆى لەوى نەبوو، كاتێك هەوالەكەيان پێ پراگەياندا وەك كەسێكى نزيك بۆى گێرامەو، عودەى لەبارەى روداوەكە وتبووى "بۆچى بە شتى گران لە شتى هەرزان دەدەن".

سوپاس بۆ خودا ھاوڕێپێكەمان لە كۆبوونەووەكە نەبوو، سەرۆك ئەوى پاراستبوو، كردبووى بە ھاوڕێكارى پۆژنامەوانى خۆى، ئەمەش ئامازەيەك بوو بۆ كۆرە بى ئابروووەكەى تا لەم پياوہ نزيك نەكەوێتەو. چەندىن كەس بۆيان گێرامەو كە پۆژێك عودەى پرسىيار لەو ھاوڕێكارە دەكات ئاخۆ لەو قسە سووكانە پەست نەبوو كە لە پۆژنامەكان لەبارەى ئەو كراو، ئەويش وەلامى دەداتەو و دەلى "بەلى پەست بووم، بەلام وەك پۆژێك بۆ باوكت وەلامم نەدايتەو".

عودەيش قين لەدل دەمىنێتەو و دەروا!

لەوانەيە سىماى ئەو پياوہى باسى دەكەم، لەلاى خوينەرانى مێژووى عىراق ناسراو بىت. بەتايبەتى ئەوانەى لە هەشتا و نۆهەدەكانى قوئاغى بەعس ژيان. لەبەر ئەوہى من مۆلەتم لى وەرنگرتووہ بۆيە ناوم نەهێناوہ. هەولم داوہ وێنەيەكى نزيك بكێشم، تكام وايە ئازارپەخش نەبىت. ئەم خاوەن چاكەيە بەسەرمانەو، هەرگيز لەبىر ناكړىت. لەوانەشە ئەگەر مۆلەتى لى وەربگرم و پازى بىت ئەوا پۆژێك بىت ناوى دەهێتم.

پۆژێك لەو ھاوڕێپێكەكارەم پرسى پۆلى ھاوڕێكارى پۆژنامەوانى

سەرۆك چييه؟ وتی سەرۆك بانگی پراویژکار دهكات، له باره ی بارودۆخی پۆشنبیری ولات پرسیارى لى دهكات، ئاخۆ چى دهگوزهرى. له وانه یه پرسیار له شتىكى دياركراو بكات پراویژكارىش كتيبى له باره ی نهو شتانه بۆ ناماده دهكات كه داواى كردوه، يان شتىك هه یه پراویژكار به گرنكى دهزانى بگات به سەرۆك. وتم ئايا پۆژيک سەرۆك له باره ی نهو كه سایه تيانه ی له مه جلیسى خاقانى ناماده دهبن، پرسیارى لى كردوون، بۆ نمونه دكتور حوسین عه لی مه حفوز و دكتور عه لی وهردی؟ پراویژکار وتی "من له لای نهو باسم كردوون، وتم بۆچوونت له باره ی نهوانه چييه؟ سەرۆك وتی هزرى مه حفوز ئالۆزه خویندنه وه ی نهوم پى خۆش نييه! كاتيک وتم عه لی وهردی، سه دام به دهست ئاماژه ی کرد و وتی خۆشم ناوی من عه لی وهرديم خۆشناوی. نه مه یه " كاتيک سەرۆك یه كيكى خۆشناوی نايبت له لای نهو باس بكریت. نه مه نه ریتی گشتی فه رمانه واکانى پۆژه لات.

ليره دا دهچمه سه ر بابه تىكى ديكه وه ك پراویژکار پى گوتم له توانای كه س نييه پرسیار له سەرۆك بكات هۆكارى چييه رقى له و كه سه یه. به تايبه تى كه سه كه له ئاستى وهردى بيت. نهو وته یه ی سه دام راست دهركوت كاتيک له ته له فزيۆن له ديما نه یه ك دهركوت، جه ختى له سه ر نه وه كرده وه كه بۆچوونه كانى نهو پيچه وانه ی بۆچوونى وهرديه له باره ی كه سىتى تاكى عيراقيه وه. له بهر نه وه ی نه م بابه ته چه ندين جار باس كراو و گيڤدراوه ته وه، له چه ندين كتيب هاتوه، له بهر نه وه ی نهوانه ی ده يگرپنه وه هزريان تيكه ل به بيرۆكه كه كردوه، باوه ريان تيكه ل به بيروپا كردوه، من ليره دا

بەتەواوی وردەکارییەکانی ڕووداوەکە دەگێڕمەو، دواى ئەمە ڕووداوەکە بۆ مێژوو و بەراوردکردن جێدەهێلم.

لە کاتژمێر هەشتی ئیوارە وەک نەریتی خۆی سەرۆک سەدام حوسەین لەسەر شاشەى تەلەفزیۆن دەرکەوت، پێشوازی لە ژنە ڕۆژنامەنوسی ئەمریکی کریستین ھۆلمز کرد، کە ھاتبوو دیمانەیک لەگەڵ سەرۆک بکات لەبارەى سیاسەت و ئابووری و دەسەلاتی تاکەکەس و تاکە حزب کە ھەموو ئەمانە لە چوارچێوەى دەستور بون. سەرۆکیش بەو وەلامی دەدایەو کە ئەمە تەوافوقی نیشتیمانی و پاپرسی بوو. گواپە خۆی و حزبەکەى مافی دەسەلاتیان بەدەستھێناو. لێرەدا ژنە ڕۆژنامەنوسەکە لەناکاو بە سەدامی وت "زانایەکی کۆمەڵناسی عێراقی ھەیە، بەناوی عەلی وەردی دەلێ کەسیتی عێراقی بە ئاسانی پالپشتی و وەلائی خۆی بە دەسەلاتدار نادات، دەبێت دەسەلاتدار بزانی ئەو کەسیتی دووفاقییە، لەوانە بە بارودۆخی ئیستا وایکردبێ وەلائی بە دەسەلات بەدات ئەگینا راستەقینە نییە".

سەدام سەرسام بوو، تیۆرەکەى وەردی ئەوى خستە دوورپانیکەو. لە ڕووی مێژووییەو کەسیتی تاکى عێراقى پالپشتى خۆى بە دەسەلاتدار نادات، ئەگەر پێى دا ئەوا لەبەر ھەر ھۆیکە بێت ناچار بوو، بە شیوەیکە کاتی ئەم کارە دەکات، تۆش ئەى جەنابی سەرۆک دەلێ ھەموو عێراق دەنگى بە تۆ داو و پێرۆزبایان لێ کردووی، ئەى چی لەبارەى ئەو وتە زانستیەى کەسێک کردوویەتى کە ڕۆژنامەنوسەکە بە زانایەکی کۆمەڵناسی عێراقی ناوی دەبات؟

سەدام پێ بە دەمی وتی "من لەگەڵ بۆچوونەکەى وەردی نیم" ئەمەى بە فەرمى لەسەر شاشەى تەلەفزیۆن وت. جەنابی سەرۆک

جه ختی له سهر نه وه کرده وه، نه و که سیتیبه ی وهردی قسه ی له سهر کرده وه که سیتیبه کی میژووویه، فرمانره وای نه وتوی نه دؤزیوه ته وه تا متمانہ ی پڼ بکات، نه م که سیتیبه له رابردوودا له سهر هق بووه، به لام که سی عیراقی نه مرقو جؤریکی دیکه یه ده سته و ته کانی حزبی به عسی له هه موو پوهه کان بینیوه، به تیپه پوونی سالان و هاتنه دی خونه کانی تاکی عیراق متمانہ ی به سه رکردایه تیبه که ی کرده وه.... لیتره دا ده قه ئینگلیزیبه که ی پرسیاره که ده هیتمه وه که له لایه ن دار مه نمون چاپکراوه و له لایه ن وه زاره تی پؤشنیری و راگه یانندی عیراقی بلاوکراوه ته وه، به ژماره ۱۰۳۵ ی کتیبخانه ی نیشتمانی پاریزراوه به ناونیشانی:

President Houssien interviewed by American researcher

پرسیار و وه لامه که ش له لاپه ره (۳۷) ی کتیبه که دایه که نه م تیکسته که به تی:

President Housien interviewed by American researcher

(Helms: The Iraqi sociologist Ali Al-Wardi says that the Iraqi personality is a double personality. On the one hand the Iraqi may be severe, decisive and strong, but then he may be loving, temperamental and generous. Do you agree with this opinion? How do you justify this? Does this have historical reasons?

President: Double personality is different from what you have described. A double personality means that the same personality bears two different nest: at certain times it appears human and ?ovens good deeds, while at there times, without a basic change of situation, it appears hateful of life, good and humanity. This could take the form of a social disease effecting any society, in accordance, of course, with its historical conditions. You may find those affected by this disease in the Iraqi society more or less in number than those in the French or Libyan society, for instance, more or less than what you find in the Greek society. The case is connected with historical development and the conditions of society. There is no doubt that political development, together with the aspects connected with social, economic, and political life, including the question of democracy and its circumstances, has an influence on the number of people affected by this disease. But the example you just referred to, if mentioned by Al-Wardi,

is not a case of disease. You may even find the leader himself more delicate than a vial of perfume or a rose. But you may also find him sharper than a sword's edge. In all these cases he is not of a double personality. Take me for instance: as a human being I suffer when I sign a sentence of death on the military commanders you have mentioned, that is on the human and personal levels. But acting from a position of responsibility, I find their behaviour deserving such punishment, which I wish it did not take place. So you find me and every official in the State and the Party: we feel as we should on the human level, yet we are strong and balanced enough to behave as officials towards responsibility)

نهمه چیرۆکه که به که پوویداوه. داوا له مامۆستا یانه ده که م نهوانه ی چیرۆکه که یان له وتار و کتیبه کانیا ن گنړاوه ته وه، به مشیوه به پراستی بکه نه وه که لیره دا هاتووه. من هر لیره دا باس له کاردانه وه ی دوا ی به سه رهاته که ده که م و باسی نه و تیکه لگرده نش ده که م که له لایه ن هه ندیک نووسه ر نه نجام دراوه. کاتیک کاردانه وه کانی سه ر کردایه تی عیراقیان له دژی وهردی له سالی ۱۹۸۳ به پووداویک به راورد کردووه که له نیوان وهردی و ده سه لات له سالی ۱۹۹۱ پوویداوه. نه م جیاوازییه ش نزیکه ی ده ساله. جا تکام وایه نهوانه ی شتی دیکه یان نووسیوه با پراستی بکه نه وه، بۆنه وه ی سه ربوورده ی وهردی به ته وای به میژوو بگات، چونکه خه لکانیک دوا ی نیمه دین نووسینه کانی نیمه ده خویننه وه، زانیارییه کان به راورد ده که ن نینجا به به لگه بیته یان به راوردکاری نه و پراستییه کان ده رده خه ن.

نیستا دیمه وه سه ر نه و کاردانه وه یه ی که له دیمانه سه یره که ی که وه ته وه. له م دیمانه یه دا سه دام حوسین بۆچوونی خوی له باره ی به کیک له زانا زیندوووه کانی عیراق وت، که هیشتا له سه ر خاکی عیراق ماوه ته وه. لیره دا ده بوایه دکتور وهردی کومه لیک کار نه نجام بدات: یه که م: وهردی دروستی تیۆره که ی پووجه ل بکاته وه و پالپشتی بۆچوونه که ی سه رۆک بکات. نه مه ش مامۆستا سه لام شه ماع به (خۆنه جاتدان) ناوی ده بات. به لام پراستییه که ی نه وه بوو وهردی نه جاتی نه بوو، به لکو قوره که ی خه ستر کرد. ده بینین به و پۆژنامه نووسه ده لی که دیمانه ی له گه ل کردووه: زۆریک له تیۆره کانی گزوپوه به تایبه تی نه وه ی وهردی زۆر جه ختی له سه ر زانستیووونی

دهكردهوه (وهردی دهلی: تیوره زانستییه كه هه لهیه و قسهی سه رۆك راسته) پېم وایه نه گهر دهینووسی نهوا نیشانهی پرسپاری داده نا. چون دهكریت تیوری زانستی هه له بیته و قسهی سه رۆك راست بیته!! به لام پۆژنامه وانانی دههۆلزهن شهوكات نه مایان وهك دهسنگه وتیكي سه رۆك و بپركرنه وهی سه رۆك له قه له م دا.

دووه م: مامۆستا مونه یه دعه بدولقادر بهرپرسی سانسۆری كتیپ له وهزارهتی پۆشنبری و پراگه یاندن، پپی پراگه یاندم نه وان پینمایان پیگه یشتوه ناوی وهردی له سه ره موو كتیپه كان قه دهغه بكریت، به هه موو تیزه جیاوازه كانییه وه، هه ره له واعیزه كانی سولتان كه ناوه پۆكه كهی له گهل ئاره زووی به عس ده گونجا، له چاپ و فروشتن و ده ستاوده سكردن قه دهغه كرا، تا كتیپی خه ونه كان كه تاوتوی بیابه تی خه ون دهكات له گهل كتیپی كاره نا ناساكانی نه ست.

سییه م: پښگری له دكتورعه لی وهردی كرا سه فه ر بكات. به مهش هه لی سه فه ركردنی بۆ زانكۆی وارشق له ده سته چوو، كه مامۆستایه کی میوان بوو له زانكۆكه. به مشیوه یه مایه وه تا سه دام له سالی ۱۹۹۱ دانی به دروستی تیوره كهی وهردی نا. شهوكات یاوه ری خۆی كه نه رشه د یاسین بوو نارديه لای وهردی و داوای كتیپه كانی لیکرد، بۆ شه وهی سه رۆك بیانخوینیته وه... دواتریش دیننه سه ره ورده کاری شه م بابه ته. وهك ده رده كه وی به پښوبه رایه تی شه منی عام، شه م ماوه یه لیکۆلینه وه كانی له سه ره وهردی چر كرده ته وه و شه وهی ئاشكرا كرده وه كه وهردی سه ره به حزبی شیوعی عیراقییه! شه مهش له وه به لگه یه هاتوه كه شیخ سه لیم جبووری به منی داوه. به لگه كه له

۱۰/۴/۱۹۸۵ دهرچووه، واته دوو سال دواى دیداره پوژنامه وانیه که. ژماره ی نووسراوه که ۱۰۰ ی ناستی گرنګ (مهم) نووسراوه. به لگه که جهخت له سر نه وه دکاته وه علی حوسین موحسین وهردی له دایکبوی ۱۹۱۳ به غدا، چالاکوانی شیوعیه ماموستای زانکوی به غدايه. له کازمیه داده نیشی، خانووی ژماره ۱۸/۳، ژماره ی توواره که ی له نه من ۸۸ - ۵۱۴۷۱۸ یه. مولاژم حمید پرهشید باس له وه دکات که وهردی سر به حزبی شیوعی به کریگراوه، چالاکوانی نه م حزیه یه. نه مهش له میانه ی زانیاری نیزاره که ی دهرکه وتووه. پیشتریش پیگری سه فاری لیکراوه بۆ ولاتانی عره بی، به نووسراوی ۴۵-۳۶۵۷۴ له پیکه وتی ۷/۷/۱۹۷۰ (نه م به لگه یه له باشکۆدا هیه).

وهک نه ریه پیاوانی نه من ده توانن تۆمه تی نوئ بۆ هاوولاتیان بدۆزنه وه، بۆیه حمید پرهشیدی نه فسه ر ده توانئ تۆمه تی نه ندامیتی شیوعی بۆ دکتور وهردی بدۆزیته وه، گوايه به پئی نیزاره که ی یه کیکه له چالاکوانانی شیوعی، که چی نه و کات زانرابوو که بۆچوونه کانی وهردی پیچه وانه ی ناراسته کانی حزبی شیوعی عیراق بوو. ته نانه ت ره خنه کانی وهردی بۆ فیکری مارکسی له دووتوی کتیه کانی بلو کراوه ته وه. وهردی له ویلايه ته یه کگرتووه کانی نه مریکا خویندوویه تی، کاتی گه رایه وه عیراق، به سیاستی پراگماتی نه مریکی کاریگر بوو، که نه م سیاستهش به ورد و درشتیه وه له گه ل بنه ماکانی حزبی شیوعی جیاوازه. به لام نه مه قه ده ری هه موو بیرمه ندانه له گه ل پیاوانی نه من! به مشیوه یه په رده یه کی ناسنی

به سهر وهردی دادرایه وه. ئەم ږووداوه سالتیک بهر له دامه زواندنې مه جلیسی خاقانی بوو. له بیرمه له سهره تای هاوینی ۱۹۸۹ یاوه ری وهردیم کرد بۆ بالوئیزخانه ی پۆله ندی که له ناوچه ی مه سبه حی به غدا بوو. له لایه ن کونسول ی پۆله ندی به چاکترین شیوه پيشوازیمان لیگرا. مؤر له سهر په ساپورتی عه لی وهردی درا که له دایکبوی ۱۹۱۳ بوو، فیزه ی چوونه وارشیوی پیدرا. ئەمه ش له سهر بانگه پيشتنامه یه ک بوو که له لایه ن زانکوی وارشیوه ناپاراسته ی وهردی کرابوو. له گهل نه وه شدا وهردی سه فه ری نه کرد، چونکه ریگه ی سه فه رکردنی لی گرابوو، ئەمه ش کاردانه وه ی نه وه بوو بۆچوونی سه رۆک پیچه وانه ی بۆچوونی وهردی بوو. من پیم وایه وهردی سزاکه ی په سه ند کرد و پتی پازی بوو، چونکه کاتیک به سزای که سانی دیکه ی به راورد ده کرد، ئەوا سزاکه ی خۆی وه ک ریژلینانیک ده بیینی!

وهردی پتی وابوو مرۆڤ له کۆمه لگای عیراقی به های زیاتر ده بیت کاتیک حکومه ت دژی بیت، به تایبه تی له نئو عه وامی خه لکدا. بۆیه خوالیخۆشبوو هه میسه به سه رهاتی نه و پیاوه ی ده گنیراپه وه که پیلاره که ی ده خسته نه و مالانه ی دزییان تیدا ده کرا. بۆنه وه ی پولیس بانگی بکات و شکوی له ناو خه لک زیاتر بیت، کاتیک نه فسه ره که فه رامۆشی ده کرد، ده چوو پرسپاری ده کرد ناخۆ به لگه یان له سهر دزه که دۆزیوه ته وه؟ تا گه یشته نه و ناسته ی نه فسه ره که پۆژیک وتی: به لئ پیلاری تۆمان دۆزیوه ته وه، به لام ناسووده ت ناکه م، ناخه مه زیندانه وه، تا به هۆی منه وه به ناویانگ بیت!!

وهردی و هه موو خه لکی پۆژه لات پتیان وایه هه موو شتیکی

قهدهغه کراو، برهوی ههیه. بۆیه کاتیک خه لگ زانیان بۆچوونی سه دام له باره ی وهردی چیه و دواتریش کتیه کانی قهدهغه کرا، ئهوا به دوا ی کتیه کانی ده گه پان و وهردی دلخوش بوو کاتیک ده بییست خه لگ کتیه کانی کۆپی ده گه نه وه و ده یفرۆشنه وه. بۆیه وهردی به شیک له خه ونه کانی به هۆی پقی سه دام به دی هینا. به لام خه ونی گه وره ی به دی نه هاتوو ه که بۆ منی درکاندوو ه، له کۆتایی ئه م به شه باسی ده که م.

سه باره ت به و نووسه ره ی ئه م پوودا وه ی له گه ل پوودا وی سه ردا نی یا وه ری سه دام بۆ مالی وهردی تیکه ل به یه کتر کردوو ه، که دا وی کردوو ه، کتیه کانی بۆ سه دام پئ بدات. گوا یه ئه مه کاردا نه وه ی گفتوگۆی سه دام بو وه له گه ل پۆژنامه نووسه ئه مریکییه که. ئه مه تیکه لکردنی پوودا وه کانه، ساخته کردنی هه قیقته کانه! به به لگی قسه ی نووسه ره که:

" کاتیک یا وه ری سه دام سلّو له وهردی ده کات، وهردی به مشیوه یه وه لامی ده داته وه (لا سلام علیک، ولا رحمته ولا برکاته) کاتیک یا وه ری سه دام ده پرسی بۆچی دکتۆر؟ وهردی وه لامی ده داته وه من نه خۆشم و تۆش پئگری سه فهرم لی ده که ی تا چاره سه ر وه ریگرم "

به سه رهاته که به مشیوه یه له یه کیک له کتیه کان هاتوو ه... تا د.

" دوا ی مشتومریکی زۆر له به رده رگا. گه وره یا وه ری سه رۆک وتی بۆ کتیه کانت هاتووم، وهردی ده لئ هیچ کتیه بیکم لا نییه. کاتیک ده لئ جه نابی سه رۆک کتیه کانی تۆی ده وی. وهردی ده لئ که واته بۆ سه رۆک بیت خۆم ده بم به کتیب هه موو کتیه کانی پئ ده دا" به پئی

نم قشانه ی نووسره که بیت ده توانین نم نه نجامانه ی خواره وه
هه لیبهینجین:

یه که م: کاتیک کۆنترین و گه وره ترین یا وهری سه دام دیته ماله که ی
وهردی، نه و کاته وهردی پښگای سه فه رکړنی لی قه ده غه کرابوو. به
به لگای نه وه ی وه لامي یا وهره که ی سه رۆک ناداته وه و نه ویش به
وهردی ده لی " بۆ لا سلام، نه ی دکتور " وهردی وه لامي ده داته وه
نه خو شه و نه ویش پښگای سه فه ری دهره وه ی لیگرتوو ه تا خوی
چاره سه ربکات.

دووهم: له میانه ی به سه ره اته که وه ها دهرده که ویت نم یا وهره
به لینی هه لگرتنی قه ده غه کړنی سه فه ری به وهردی داوه، به لام له
واقیعدا نم به دی نه هاتوو، نه مهش وایکړدوو وهردی وه لامي
سلاره که ی نه داته وه، نه مهش به پوونی له پرسته که ی وهردی دیاره "
تۆش پښگری سه فه رم لی ده که ی ت ". نه یگوتوو ه تۆ واسیته م بۆ بکه تا
قه ده غه کړنی سه فه ره که م هه لگیریت.

سپیه م: له میانه ی قسه کانه وه دهرده که ویت، نم نووسره هه ندیک
به سه ره اته دیکه ی وهردی تیکه ل کړدوو. بۆیه بی سه روبه ریبه ک به
چیرۆکه که دیاره. نئیمه میژووی وهردی ده نووسینه وه، بۆیه ده بیت
به دیقته بین، گوزارشتیک دهرکه وتوو ه گوايه ده ولته شکزی بۆ
وهردی داناوه، نه مه قسه یه کی هه قه، به لام ده ولته ی عیراق وهردی
خستۆته خانه ی کۆژانه وه، نه مهش له میانه ی نه وه نگاوانه وه بوو:
به پۆستیکی فه خری خانه نشینی کړد و دواتر نازناوه که ی لی
سه نده وه، پښگری له ده ستاوده سترکړنی نووسینه کانی کړد، ناوی

وهردی قهدهغه کرا، نهوهک کتیبیک له کتیبهکانی، واته هه موو کتیبه زانستییه کانیشی قهدهغه کرا، دواتر چاپکردنهوه و بلاوکردنهوهی کتیبهکانی قهدهغه کرا، نهو کورسیه تایبهتهی له زانکزی بهغدا بوی دانرابوو، لئی سهندرایهوه. چه نندین جار هه پرهشهی لیکراوه، وهک سهلام شهماع باسی دهکات، یه کیک له هه پرهشهان له لایهن پراگری یه کیک له کولیزهکان بوو، هه پرهشهی نهوهی له وهردی کرد نهگر موحازه پرهکهی نهوه سستیئیی په یوه نندی به پولیسوه دهکات دهستگیری بکن. دواتر ریگری لی کرا، سه فهر بکات بۆئه وهی وهک مامؤستایهکی میوان له زانکزکانی دهرهوه کار بکات و له کۆنگره زانستییهکان ناماده بیئت. دواتر دهولت وهک زانایهک فهرامؤشی کرد، به شیوهیهک له هیچ بۆنهیهکی زانستی و ئاههنگیک وهک مامؤستا و میژوونوس و نووسهرانی دیکه بانگهیشته نه دهکرا. ئینجا دهولت له سهروبهندی جهنگی نیوان عیراق و ئیران دهنگزی نهوهی بلاوکردهوه گوايه وهردی ئیرانی و فارسه. لیره دا ئیمه نهو قسانهی مامؤستا سهلام شهماع دهگپینهوه که له کتیبهکهی هاتووه "خاوهنی کتیبیی (الادب وما الیه) دهلی به بپوای من وهردی دهچیتتهوه سهر نهو جيله تازهیهی کۆچبه رانی فارس که هاتوونهته عیراق. دکتۆر عهبدولئه میر وهرد وهلامسی ئهم تۆمهتهی داوهتهوه و بهتهواوی پووچالی کردۆتهوه، نه مهش له پیشهکی کتیبهکهم هیه له چاپی دووم و سییهم دا" شهماع پووداویکی دیکه دهگپرتتهوه بۆئه وهی بیسه لمینیی دانهپالی رهچه لهکی فارسی بۆ وهردی له لایهن دهولتهی عیراقهوه به نهقهست بووه. سهلام شهماع دهلی "سه بارهت بهو

تۆمەتە من لەگەڵ وەردی پووداویکی گرنگم بێنیوه. لە کاتی جەنگی نێوان عێراق و ئێران وەردی داوای لێکردم یاوەری بکەم بۆ بەرپۆه بەرایەتی پەساپۆرت، بۆئەوێ پەساپۆرتەکی نوێ بکاتەوه. کاتیك چووینە لای ئەفسەری بەرپرس لە پەساپۆرت کۆمەڵێك ئافەرەتی لە لا بوو، بۆیە ئەفسەرەكە ویستی سووكایەتی بە وەردی بکات. پەساپۆرتەكە بە دەستەوه دەگریت و بەگالتەوه دەڵێ " نێوهی بنەمالەمی وەردی پەچەلەكتان چییە، ئایا تەبەعیەمی ئێرانن بۆئەوێ تەسفیرتان بکەین؟ نێوه خەلکی کۆین؟". وەردیش بەهێمنی وەلامی دەداتەوه و دەڵێ " بەخوا ئێمە خەلکی حیجازین، بەلام تێکەوتین هاتینە عێراق!!".

هەستی بە ترسناکی ئەم قەسە نەکردووه، لەلایەن ئەفسەری پەساپۆرت لە سەرۆبەندی جەنگی عێراق و ئێران، کاتیك پەچەلەکی کەسیك دەگریتەوه سەر دەولەتی دوزمن، کە لەگەڵ عێراق لە شەپ دایە! لە کۆتاییدا هیچ بەرپرسیکی حکومەت وەك ئەو کات لە عێراق نەریت بوو نەهاتە پرسەکی وەردی. تەنانەت لە سێتیم پۆژی پرسەكە مامۆستا مەحفوز ناچارى کردین تا یانزەمی شەو چاوەپروان بێن، لە ترسی ئەوێ نەهەك یەكێك بە نوێنەرایەتی سەرۆك بێتە پرسە و کەسیك نەبێت پێشوازی بکات. ئەو کات نەریت بوو یەكێك لە یاوەرەکانی سەرۆك لەبری سەرۆك لە پرسەکان نامادە دەبوو، سەرەخۆشی دەکرد. ئەو شەوه کاتیك گەراپنەوه مالا شەقامەکان چۆل بوو، تەنها چوار کاتژمێر بۆ نوێژی بەیانی ماوو. ئەوێ ماوەی گریان یان پێگەنینە، هەریەكە لە تارێق عەزیزی جێگەری سەرۆك

وهزيران و حامد يوسف هه مادی وهزیری پښنبیری له پرسه که
 ناماده بوون، که چی ههردووکیان بهر له خویندنی سوپه تی فاتحه بۆ
 ناماده بووانیان پوونکرده وه ئهوان تهنها نوینه رایه تی خوینان ده کهن،
 چونکه له زانکو وهردی مامۆستایان بووه، بۆیه نوینه رایه تی دهولت
 و سه روکی دهولت ناکه ن.

تهنها بۆ پوونکرده وه، مامۆستا مهحفوز له یه کیک له دیداره
 پوژنامه وانیه کان ناماژه ی بۆ پووداویکی پیکه نیناوی وهردی کردوه،
 که ئه ویش پووداوی په رینه وه ی وهردی بوو له سه ر پردی ئه ئیمه
 له نیوان کازمیه و ئه عزمیه دا! مامۆستا ئه و کاته ی بیر نه ماوه.
 چیرۆکه که ئه وه یه که وهردی دروستی کردبوو، مامۆستا سه لام
 شه ماعیش له پوژنامه یه کی سه رده می سه دام حوسین بلاوی کردبووه،
 پیاوانی هه والگری سه ریازی پیگری له وهردی ده کهن له لای راستی
 پرده که بپه پتته وه چونکه باله خانه ی هه والگری لی بووه، بۆیه
 ده بوایه ناچار بیت بچیته لای چه پ که ئه و ئۆتۆمبیلانی به خیرایی
 له و بهر ده هاتن نه ده بینران. وهردی له وتاریکدا ده لی " نوژم
 ده خویند و سوپاسی خوام ده کرد بۆ ئه و نیعمه ته ی به عیراقی داوه،
 که چی ده نگیک به ناگام ده هینیتته وه و ده لی بپه ره وه شوسته ی دووه م
 ناوه راستی پرده که! دوا ی ئه وه ی چیرۆکه که ی وهردی بلاوکرایه وه و
 له نیو خه لک باسکرا، وهردی له مه جلیس گوتی: له سه ر پرده که
 ده پویشتم بینیم ئۆتۆمبیلک نزیک ده بیتته وه و خیرایی که م ده کاته وه،
 ماریسدی ره ش ته واو جام ره ش، به رتیه به ری هه والگری سه ریازی
 جامه که ی کرده وه و وتی " دکتۆر نوژم ده که ی؟". وتم " به لی" وتی "

یهك به خۆت و ده به نوږزه كهت " ئینجا پږیشت!! داواى لیټوردن ده كه م ناچار بووم نه و به سه رها ته بگيږمه وه، بښه وهى خوینه ر ناگادار بیټ گیانی نوکته بازی و گالته جارې له لای وهردی به مشیوه یه بووه. نه مه ش ته نها بږ پوونکردنه وه بوو.

ده لټیم له وانه یه وهردی له یاداشته که ی خویدا، دووهینده بابه تی باسکردی، به لام نه وهى من باسم کردوه، نه وه یه بینیموه و له گه لى زیام، بیست سال زیام وهردی پر به چاو و بینایم بوو، داواى بیست سال چاوه روانیش نه و به سه رها تانه ش ته نها بږ میژوو و هه قیقه ت ده گيږمه وه.

عالمی وهردی وتی، غیراقیبه کان ده بیټ خوږیان بگږن و عه قلیان بگږن، بهر له وهى پرفورم له کومه لگا که یان نه نجام بدهن. له میانه ی نه و وته یه ی وهردییه وه ده مه وئى داوا یه که له هه موو برا و هاوپږى و هه موو نه و ماموستایانه بکه م که له باره ی وهردیان نویسیوه، به تایبه تی له باره ی تیزه سیاسى و بږچوونه هزیبیه کانییه وه. داوا ده که م وهردی به بیروپای خوږتان دامه پوښن، جلی خوږتان به بهر نه و نه پوښن، باسى شتیك مه که ن نه یگوتوه. به خوا من شاهیدی ده دم هه ندیک که س هه ندیک شتیان له باره ی وهردی نویسیوه، نه گه ر خوږى له گږه که ی هه لسیته وه و بیخوینیته وه سه رسام ده بیټ. نه وان په چاوى نه وه یان نه کردوه که سانیک هه بووه له گه ل وهردی زیاوه و گوئیبیستی وهردی بووه، به لکو ته نها ویستویانه لاپه په یه که پرکه نه وه و هه ندیک هه لوئیستی سیاسى خوږیان لیږه و له وئى راست بکه نه وه. ته نانه ت په کیك له سووریا به په کیك له و پیاوه نایینانه گه یشتوه که

له دهره وهی عیراق دهژی، بۇ خو نزيككردنه وه ناوی شیخ و باوکی شیخی خستوته ناو نه وکتیبه ی که باسی ژبانی وهردی دهکات، نه مهش بۇ کوشکیشی بووه یان بۇ هر هۆکاریک که ئیمه نایزانی.

برای به پریزم، نه و نووسه ره ی که ده ته وی له باره ی وهردی زانای کۆمه لئاسی عیراقی بنووسی، ده بیته خزمه تی کتیبه که ت بکه یته، کۆشش بکه یته و بگه پریته به دیقته بیت، بۆنه وه ی به نه نجامیکی خوازراو بگه یته بۇ خوت وه ک نووسه ریک، تا پریزی خوینه رانت به ده ست بهینی و کاردانه وه یه کی دروست له باره ی وهردی به جیبهینی که میژوو تواماری دهکات. بۆنه وه ی زیاتر له بابه ته که نزيك بیمه وه، داوام له و مامۆستایه هه یه که چیرۆکه کانی وهردی کۆده کاته وه و وه ک کتیب بلاویان دهکاته وه، که تا نه مرۆ له پینچ کتیب زیاتره، هاوپریه کم له ولاتیکی دهره وه په یوه ندی پیوه کردم و پرسیار ی له چیرۆکی په کیک له م کتیبانه کرد. که ده لئی ئافره تیک له نه مریکا داوی له وهردی کردوو سلوو له ژنه که ی دراوسیایان نه کات چونکه شهریف نییه، کاتیک وهردی پرسیار ی هۆکاره که ی کردوو، ژنه نه مریکیه که وتوو یته چونکه نه م دراوسییه کاتیک هیزه کانی نه لمانیا نه مریکایان بۆردوومان ده کرد چراکه ی نه ده کوزانده وه! نه و هاوپریه م به سه رسامی پرسیار دهکات که ی فرۆکه کانی نه لمانیا ویلایه ته یه گگرتوه کانی نه مریکایان بۆردوومان کردوو؟ تا کاره با بیچرئ و مۆم داگیرسیتن. منیش داوی لیبوردنم کرد و وتم نه م هاوپریه ی وهردی مه به سستی به ریتانیا یه، که پایته خته که ی له نده نه، به لام له بری نه مه نه مریکای نووسیوه! به لام پیتم وایه بابه ته که په له کردن بیت،

له گهل به ديقه ت نه بوون. له کوتاييشدا ده ليم وهردی شايه نی نه وه يه
تا به ديقه ته وه له باره ی بنوسين. مائتاوا.

کوٹای:

سەد سال له گەل عەلی وەردی تەواو بوو

گەشتی سەد سالەى ژيانى زانای کۆمەڵناسى عەرەبى و عێراقى عەلى وەردى لەم چەند لاپەڕەيەدا تەواو بوو. لە چوار بەشدا کورتکرايەو، وەك ئەوەى چوار وەرزهى سالتىك بێت. پاييزه‌كەى بەشى يەكەم بوو كە تێيدا پۆرتەریتىك لەبارەى وەردى كيشا، هاوینە گەرەمەكەى بەشى دووهم بوو، لەوێ وێنەى وەردىم بەو جۆرە گواستەو، كە ناسیومە، ئەمە وێنەيەك بوو يەكەمجارە خەلك دەببینى. بەهەرەكەى بەشى سێيەم بوو، كە تێيدا تاوتوێى هزرى وەردى و كتیبەكانى كرا، لەگەل باسى ئەو زانایانەى وەردى بە خۆيان و مێتۆدى توێژینەو، كانیان كاریگەر بوو، لەگەل مشتومڕەكانى وەردى لەگەل زانایان و كاریگەرى وەردى بەسەر زانایانى ئێران. دواجاریش بەشى چوارەم بوو، كە زستانی سالاكە دەنوێنى، لەوێ باسى وەردى و سیاسەتمان كرد بە هەموو وردەكارییەكانى ئەم بابەتەو، لەوانەيە هەندىك مامۆستا و برادەر لەم بەشە پەست بجن، لەوانەشە بە دلى كەسانى دیکە بێت، ئەمە كاتىك دەردەكەوێت كە كەسێك تاوتوێى ناوهرۆكەكەى دەكات، بەلام وێنەى سیاسەت لەلای وەردى كە لەم كتیبەدا هاتوو، زۆرتر نزیكە لە هەقیقەت.

له م کتیبه دا له نژیکه وه دکتور علی وهردیمان ناسی، پورته ریټی نهومان کیښا، ناو وپه چه له کمان باسکرد، هر له کاتی له دایکبوونیه وه له گه لئی بووین تا گه یشتینه قوناغه کانی مندالی و گه نجیټی و قوتا بخانه و خویندن و ماموستایه تی، هر له به بیروته وه له گه لئی بووین که خویندنی زانکوی له وی بووه، تا ویلایه ته په کگرتووه کانی نه مریکا، که له وی ماستر و دکتورای به ده سته یټناوه. له م ماوه یه ش چه ندین بابه تی کومه لایه تی هاتوته سر ریټی وه ک هاوسه رگرییه که ی، بابه تی سیاسی هه بووه، وه ک نه وه ی دنیایه کی نوی له به رده م وهردی والا بووه، کاتیک سواری فرۆکه ی جامبو ده بیټ. دواتریش باسی گه پانه وه ی وهردیمان کرد بو عیراق، له گه ل دامه زرانندی به شی کومه لئاسی و خانه نشینی و به رده و امبوونی له چالاکي زانستی تا گواستنه وه ی چالاکیه کانی بو مه جلیسه کان و دامه زرانندی مه جلیسی خاقانی له به غدا. ټینجا باسکردنی مردن و ناشتنی. نه مانه گرنگترین ویستگه کانی ژیانی وهردی بوون. نه و ویستگانه ی دهره تی نه بوو بیاننوسیتته وه، یاخود نوسیه وه به لام ونبوو. کاتیکیش نه و بو ټیمه ی باسکردوه و ټیمه ش پروداوه کانمان بینیه وه، نه و نه رکه له سه رمان بیاننوسینه وه و بو نه وه ی داهاتووی بگپینه وه، چونکه ټیمه نه وه یه کین له نژیکه وه خوالیخوشبوو وهردیمان ناسی، که چی نه وه کانی دیکه له م سوود و چیژه بیبه ش بوون. نه م کتیبه چاوپیداخشانیک بوو به ژیانی وهردی وه ک سینه مای به غدا و ته میژووییه به ناوبانگه که ی که ده یگوت "ده تخمه

میژووه وه". کلاوړوژنه یه ک پوونا کیمان خسته سر چه ندین لایه نی ژیانې وهردی، که خوښی باسی نه ده کرد. نه مهش وینه یه کی نه ناسراو بوو وه ک بابه تی وهردی وه ک نیسلامییه ک، وهردی وه ک عرووییه ک. نه م کتیبه چه ندین بؤچوونی وهردی له باره ی کومه لگاوه پوخت کردوته وه، که له وانه یه هه ندیکیان بؤ کومه لگا سه رسامکه ر بن، له وانه داوای ده کرد قه چه خانه ی به غدا له سه رده می مه له کی دانه خریت، یا خود چون به چاویلکه یه کی تاییه ت سه یری کومه لگای ده کرد و چون به راوردکاری ده کرد. من له م کتیبه دا یاوهری بووم که چون له گه ل شه نفه پای شاعیر به شه قامی موته نه بی تیپه رین، دواتر کاتیک له شه قامی راس خوښ تیپه ر ده بوو ده گه یشته مه رقه دی کازمیه نویژی ده کرد. جا له کلنسیای نه رمه نی نه رسودوکس دهره وشایه وه و بؤ نه لقی زیکی ته کیه ی که سنه زانی ده چوو. نینجا هونه ری سیاسی له وه زارته تی نه وت به کارده هیئا، چون ده ولته تی قه ته ر پیگری له کوپه که ی ده کات، باسی نه وه شم بؤ خوینه ران کرد که چون ترس دایگرتم که کوپی له نه مانه ی به غدا هه بوو، له گه ل ناگادار کردنه وه ی هاوړپیان که ناییت له به رده م وهردی زیده پژی سیاسی بکه ن. نینجا باسکردنی سی پرسه ی به رپرسان، یان ناپه زایی وهردی له باره ی فه توایه کی نیمام خومه ینی له سه ر مولکداری هزی. باسی زاروه تاییه ته کانی وهردیم کرد، کاتیک له جه ژنی له دایکبوونی هه شتا ساله ی وتی سوپاسی ستایشکه ران ده که م، مه به سستی چی بوو، چون سه یری تیکه له مه زه ب ده کات

کاتیک سه ما و ژن و خواردنه وهی شه ږاب چه لال ده کات، دواجایش
 بۆ یادگاری باسی هه ندیک گالته و گه پی وهردییم کردوه .

له م کتیبه دا هه ولّم داوه تاوتوی هزری وهردی بکه م، باسی
 پوخته ی کتیبه کانم کردوه هه ر له سالی ۱۹۵۱ هه تا سالی
 ۱۹۷۹ . دواتر باسی نه و که سایه تی و زانایانه م کردوه که بهر له
 وهرگرتنی پسه پۆری، وهردی پییان سه رسام بووه، له وانه:
 هه به تودینی شه هرستانی، دکتور مسته فا جه واد، موحسین نه مین
 عاملی، مه لیک فه یسه لی یه که م، سه لاهه موسا. ئینجا باسی نه و
 زانایانه م کردوه که له پووی فیکرییه وه پییان کاریگر بووه:
 ئه یین خه لدون، ولیام سیمنه ر، ئارنۆلد تۆینی، دیل کارنگی.
 له گه ل نه و زانایانه ی له پووی توژیینه وه ی سیاسی و کۆمه لایه تی
 پییان کاریگر بووه: ستیوارت میل، میکیافیللی. له گه ل هه موو
 نه مانه ش باسیکی کورتنی میتۆدمان کردوه، له گه ل باسکردنی
 میکانیزم و ږیبازه کانی توژیینه وه له لای وهردی، ئینجا باسکردنی
 نه و زانایانه ی که وهردی له میتۆدی لیکنۆلینه وه پییان سه رسام
 بوو: تالکۆت بارسۆنز، نه میل دۆرکه ایم، کارل مانه ایم. هه ر له
 میانه ی کتیبه کانی باسی نه وه مان کردوه که چۆن به ږاشکاو ی
 له گه ل فه لسه فه ی ماتریالیزمی مارکسی نه بووه. دواتر باسی
 کاریگری وهردیمان کردوه به سه ر کۆمه لگاکانی ده وروبه ر،
 له وانه ئیرانمان هه لبژارد، که کاریگری به سه ر شیخ مورته زای
 موته هه ږی و دکتور علی شه ریه تی هه بووه. باسی نه و

مشتومرپانه مان کرد که له مه جلیسی خاقانی عهلی وهردی له گڼل
 چندین زانای نه نجام داوه، له وانه له گڼل حوسین عهلی مه حفوز
 و شیخ عیسای خاقانی و شیخ عهلی تههرانی، ماموستا
 عه بدولپه زاق حه سهنی، عه بدوللا فازل که له کوندا وه زیری
 نه وقافی عیراقی بوو. ئینجا بو نه وهی به شی لایه نی زانستی
 وهردی ته واو بیت لیستیک له و سه رچاوه بیانیا نه مان باسکردوه
 که پشتیان به تیوره کانی وهردی به ستوه.

دواچار باسی بوچوونه کانی وهردی م کردوه له باره ی
 سیاسه ته وه، له کوندا چون سه یری ناکوکی نیوان عهلی و
 معاویه ی ده کرد و به ناکوکی و جیاوازی پربازه کانی ده زانی، له
 ئیستادا سیاسهت هونه ری نه گره کان بوو، که ده بیت پشت به
 پراگماتیزم ببه ستی ته نانهت نه گره کومه لگاشی له گڼل نه بیت
 به لام ده بیت له جیبه جیکردنی پربازه که راستگور بیت. پی و ابو
 چاره سه ری هه میشی بریتیه له دیموکراسی و هاوولاتیبوون و
 ده سه لاتی یاسا. هه روه ها بو خوینه ری به ریز باسی بوچوونی
 وهردی کردوه له باره ی ده سه لاتدارانی عیراق، نه مه جگه له
 بوچوونی وهردی له باره ی سه دام حوسینه وه، که من و نه و
 به یه که وه له سه رده می ده سه لاتی نه و ژیاوین. وهردی سه رسام
 بوو به فه یسه لی یه که م، به لام پی و ابو مه لیک غازی له سیاسهت
 نازانی و عه بدولئیلا هیش ته ختی بنه مالیه ی پاشایه تی له عیراق
 خست، به مه لیک فه یسه لی دووه میشه وه. که چی له سه رده می

کۆماری وهردی به پوونی ده یگوت عه بدولکه ریم قاسم پټیبه ریکی میلیبیه به لام به که لکی نه وه نایه ت سه رۆکی عیراق بیت. هه روه ها پیتی وابوو عه بدولسه لام عارف به که م که س بوو که عیراقی له پووی تایفییه وه هه لوه شانده وه. ماوه ی حوکمرانی عه بدولره حمان عارفیش دهر فته تیک بوو بۆ نازادی به لام هه لی بۆ نه په خسا. وهردی پیتی وابوو نه حمه د حه سه ن به که ده سه لاتی هۆزی له عیراق جیگیر کرد. که چی سه دام ده سه لاتی گوندی له عیراق چه سپاند. دواتر باسی نه وه م کردوه سه دام حوسین له دیمانه ی ژنه پۆژنامه نووسیکی نه مریکی له گه ل بۆ چوونی وهردی نه بووه. دواتریش نه و زیانانه ی بهر وهردی که وتوه له دوا ی دیمانه که دا، سه دام وتوویه تی وهردیم خۆشناوی، وهردیش له کۆرپنکا که نه مینی به غدا تۆماری کردوه بۆ نه وه ی سه دام گوپی بۆ بگریته وه لامی ده داته وه و ده لئی " تۆ نه گه ر له سیاست نازانی وازی لی بهینه و برۆ... کتیبه که ش به کۆمه لیک بپوانامه ی زانکۆیی و بهرگی تیزه کانی کۆتایی دیت، له گه ل کۆمه لیک وینه ی ده گمهی وهردی که پیشتر بلاو نه کراوه ته وه، سه ره پای نه مانه ش هه ندیک به لگی نه منی عام که له لایه ن شیخ سه لیم جبووری له مانگی حه وتی سالی ۲۰۱۳ ده ستم که وتوه.

خوینه رانی نازیز، له کۆتایی نه م کتیبه دا که هه نگاو به هه نگاو له گه ل دکتۆر وهردی پۆیشته وه. هه ولّم داوه گرنگترین ویتسه کانی ژیا نی وهردی هه لپژیرم. به باسکردنی به سه ره اتی

راسته قینه، هه ندیک هه له م راست کردۆته وه که له باره ی وهردی
 بلاوکراوه ته وه. ده بیئت ئیعتراف به وه بکه م، من له گه ل هه موو
 بۆچوونه کانی وهردی نیم که له م کتیبه دا هاتوه، به لام هه قیقه تی
 میژوویی ده خوزای پراستگۆیانه قسه کانی وهردی بگوازمه وه.
 نه وه ی پوویداوه به پیتی تیپوانینی وهردی بووه، نه وه ک تیپوانینی
 من. به مه ش ده مه وی پێبازیکی زانستی بخمه به رده م خوینهری
 نازیز که له پۆژئاوادا ناسراوه، نه ویش نووسینی بیلایه نیانه یه. به
 پیچه وانهی کتیبه کانی پۆژه ه لات که به لایه نگیرییه وه
 ده نووسرین. نووسینی بیلایه نانه ش پێبازی هزی وهردی بوو.
 منیش به مندالی و به گه نجیتی له سه ر دهستی زانا و شیخ
 عیسا ی خاقانی باوکم و مامۆستا حوسین علی مه حفوز، فییری
 نه وه بووم، وه فاداری نه وه یه شته کان به نه مانه ته وه بگوازمه وه.
 داوالم له مامۆستایانی دیکه نه وه یه بۆ میژوو به نووسینه کانیاندا
 بچنه وه هه رچه نده پیچه وانهی باوه پی سیاسی و ئابینیشیان
 بیئت. دلنیاشم نه وان هیشتا ده نووسن.

دواجاریش سوپاس بۆ خودای گه وره

مه مه د عیسا خاقانی

له نده ن

سنة ١٩١٦

١	١٠٠	١٠٠	١٠٠
٢	١٠٠	١٠٠	١٠٠
٣	١٠٠	١٠٠	١٠٠
٤	١٠٠	١٠٠	١٠٠
٥	١٠٠	١٠٠	١٠٠
٦	١٠٠	١٠٠	١٠٠
٧	١٠٠	١٠٠	١٠٠
٨	١٠٠	١٠٠	١٠٠
٩	١٠٠	١٠٠	١٠٠
١٠	١٠٠	١٠٠	١٠٠

المطبخ دار...
١٠٠

سنة ١٩١٦

١	١٠٠	١٠٠	١٠٠
٢	١٠٠	١٠٠	١٠٠
٣	١٠٠	١٠٠	١٠٠
٤	١٠٠	١٠٠	١٠٠
٥	١٠٠	١٠٠	١٠٠
٦	١٠٠	١٠٠	١٠٠
٧	١٠٠	١٠٠	١٠٠
٨	١٠٠	١٠٠	١٠٠
٩	١٠٠	١٠٠	١٠٠
١٠	١٠٠	١٠٠	١٠٠

استمارة الوردي الأربعة

بسم الله الرحمن الرحيم

جامعة القاهرة
مكتبة الامن العامة

مكتبة الامن العامة

العدد ٦٤٤٦/٤٥
التاريخ ١٩٥٩/٤/٤

م/س

مديرية الامن، القاهرة

م/س

بسم الله الرحمن الرحيم
شهادة الحذر في الامن العامة ويجب ذكر ما يكسب
ان يتطاد من الامن العام فمديد لاجل الداخلي فمديرتي
في بلدينا لاجل .

~~م/س~~
٤٥

توجيه الوردى بالحذر في محاضراته

پېرسنت

- ۳ گرنګى نهم كېتېه
۷ پېشه كېنى نووسەر بۇ كېتېى " سەد سال له گهل وەردى "
۷ پېشكەشە بە خوشك و برايانى كورد

بەشى يەكەم

- ۹ پۇر تەرىتى عەلى وەردى
۱۲ نە گەر دزەكە نە دەمرد
۱۹ ناو و پەچەلەك و مېزووى لەدايكبوونى عەلى وەردى
۲۱ قەدەرى وەردى كۆمەلناسى بوو
۲۳ قۇناغى مندالى و گەنجىتى
۲۹ مامۇستايەتى و وانهوتەوہ
۳۰ وەردى رېكەوتى قەدەرەكەى دەكات... ناپەزايى دەردەپرېت!
۳۴ بەرەو بە برووت بۇ خویندىنى بە كالۇريۇس
۴۰ خویندىنى ماستەر و دكتورا لە زانكۆى نۇستن لە ويلايەتى تېكساسى ...
۴۴ بېروانامەكەى زانكۆ، مېزووہكەى، بابەتەكەى، نەو مامۇستايانەى
۴۹ گەرانهوہى بۇ عېراق
۵۰ دامەزراندنى بەشى كۆمەلناسى لە كۆليزى نادابى زانكۆى بەغدا
۵۲ خانەنشېن كردن و پېدانى نازناوى (پروفيسورى فەخرى)
۵۴ چالاكېيە زانستېيەكانى... مامۇستاي ميوان لە زانكۆى وارشۇ
۶۱ ھاتنى وەردى بۇ تيو مەجليسە نەدەببىەكان
۶۵ دامەزراندنى مەجليسى رۆشنييرى خاقانى
۷۲ نەخۇشېيەكەى وەردى
۷۳ چارەسەرىيەكى درەنگ لە نەردەن
۷۹ رېزليتانى وەردى لەلايەن يەكېتىى نووسەرانهوہ
۸۰ مردنى وەردى و خۇيشاندانېكى جەماوہرى لە رېورەسمى ناشتېدا
۸۱ ناشتنى وەردى لە گۇرستانى قورەيش

سألیادیکی زانستی ۸۳

بهشی دووهم

وهردی وهک نهوهی من ناسیومه ۸۶

سینهمای بهغدا.... سه ربووردهی عملی وهردی ۸۹

ده تخمه ناو میژوو ۹۲

وهردی وهک نیسلامیهک ۹۶

وهردی وهک عرووبیهک ۹۹

وهردی: قهچه خانهای بهغدا دامه خن ۱۰۲

روانگه یهک بؤ پیوهره ناوه ژوو هکان ۱۰۴

پیوهری شادی و خه مباری ۱۰۵

پیوهری شهرهف و راسپاردهیی ۱۰۹

وهردی و شه نفهرا له شه قامی موته نه بی ۱۱۱

به شه قامی (راس الحواش) تیده په ریت و له مهر قه دی ۱۱۳

وهردی له کلئیسای نهرمه نی نهر سوؤدؤکس ده دره وشیته وه ۱۱۷

وهردی له نه لقه ی زیگری ته کیه ی که سنه زانی ۱۲۰

وهردی له وه زاره تی نهوت یاری سیاسی ده کات ۱۲۵

له هؤلی نه مینداریتی بهغدا ترس دامده گری ۱۳۴

پرسه ی سی بهر پرس ۱۴۳

نه نجامدانی ریکه وتییک له مه جلیسی خاقانی له نیوان وهردی و ۱۴۹

ناره زایی وهردی له فه توایه کی خومه نی ۱۵۴

(په به چی) ۱۵۷

دکؤر ساقول ۱۵۷

مرازت حاصل ناکه م ۱۵۸

له جه زنی له دایکوبونیدا: سوپاسی ستایشکه ران ده که م ۱۶۰

هه لاکردنی سه ما و ژن و مه نیؤشی له تیکه له مه زه تییک ۱۶۴

گالته وگه پی مه جلیس ۱۶۸

وهردی و عه باکه ی باو کم ۱۶۹

فدعه و حوسین ۱۷۰

مه عروف جه له بی و هاور پیه کی خؤه لکیش ۱۷۲

به شى سېيه م

- کښبه کانى وهردى، نه و زانايانهى کارىگه ريان به سهر وهردى هه بوو..... ۱۷۶
- هزرى وهردى ۱۷۸
- که سېيى تاكى عېراقى ۱۹۵۱..... ۱۸۳
- کاره نانا ساکانى نه ست ، يان نهينى که سېيى سه رکه و توو ۱۹۵۲..... ۱۸۸
- واعيزه کانى سوکتن ۱۹۵۴..... ۱۹۰
- گالته جارېى عقلى مروّف ۱۹۵۵..... ۱۹۶
- نه فسانهى نه ده بى بالا ۱۹۵۷..... ۱۹۹
- خه ونه کان له نيوان بيروباوهر و زانستدا ۱۹۵۹..... ۲۰۲
- لؤزىکى نيين خه لدون ۱۹۶۲..... ۲۰۴
- ليکؤلښه وه به ک له سروشتى کؤمه لگای عېراقى ۱۹۶۵..... ۲۰۷
- چا ويندا خشانىکى کؤمه لايه تيبانه به ميژووى نوبى عېراق له شهش بهر گدا له
- سالى ۱۹۶۹ تا ۱۹۷۹..... ۲۱۲
- به ر له پسپورى کارىگه بوو به م که سانه:..... ۲۲۱
- له تويزينه وه کؤمه لايه تيبه کان به و که سانه کارىگه بووه:..... ۲۲۶
- له تويزينه وه سياسى کؤمه لايه تى کارىگه بووه به و بيرمه ندانه..... ۲۴۱
- کارىگه بوو به ميتؤدى تويزينه وهى نه م که سانه:..... ۲۴۷
- بوچونه کانى وهردى يېچه وانهى فله سه فه مارکسى بوو..... ۲۵۹
- بينى چهند ولاتىکى کؤمونيزم..... ۲۶۲
- له بارهى هوکارى نابور ييه وه..... ۲۶۵
- پيشکه وتنى کؤمه لگا..... ۲۶۷
- هزرى وهردى له تيران..... ۲۷۰
- شيخ موپ ته زاي موته هه رى..... ۲۷۶
- دکتور على شهريعه تى..... ۲۷۸
- مشتومره زانستيه کانى وهردى له مه جليسى خاقانيدا..... ۲۸۲
- مشتومر کردن له گهل دکتور حوسين على مه حفووز..... ۲۸۴

به شى چواره م

- وهردى و سياسهت..... ۳۰۹
- له ميژوودا: جياوازي ريبازه کان..... ۳۱۸

- ٣٢٧ ديموكراسى، هاوولاتبوون، دەسه‌لاتى ياسا
 ٣٣٠ لەگەڵ دەسه‌لاتدارانى عيراق
 ٣٣١ مه‌ليک فه‌يسه‌لى يه‌که‌م: سه‌رسامم
 ٣٣٣ مه‌ليک غازى: له‌ سياسه‌تى نه‌ده‌زانى
 ٣٣٤ مه‌ليک فه‌يسه‌لى دووهم: عه‌بدولئىلاه ده‌سه‌لاتى مه‌له‌كى له‌ عيراق له
 ٣٣٦ عه‌بدولکه‌ريم قاسم ربه‌رى گەل بوو که‌لكى سه‌رۆکايه‌تى عيراقى
 ٣٣٩ " وه‌ردى بانگى نه‌من ده‌کریت"
 ٣٤٢ عه‌بدولرهمان عارف: هه‌ليک بو‌ نازادى له‌ کاتيکى ته‌نگدا
 ٣٤٣ نه‌حمه‌د جه‌سه‌ن به‌کر: فه‌رمانه‌واى هۆز
 ٣٤٦ سه‌دام حوسين
 ٣٤٨ سه‌دام حوسين : وه‌رديم خۆشناوى
 ٣٦٩ کۆتايى

